

kalb ibresi

M. Fethullah Gülen

Kırık Testi 9

KALP İBRESİ

KIRIK TESTİ – 9

M. Fethullah Gülen

ISBN
978-975-315-353-9

Yayın Numarası
304

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001, 2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 22 85
Nisan 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Takdim Yerine

Göğüs boşluğumuzda bir pompa gibi çalışan ve hislere merkez, vücudu besleyen damarlara da kaynak olan yumruk büyüklüğündeki o en hayatî organa kalb diyoruz. Bazen yürek de dediğimiz işte bu organ beden için ne kadar hayatî bir önem taşıyorsa, onun melekûtî buudunu teşkil eden ve şuur, idrak, akıl ve irade gibi kuvvelere merkez olan kalb, ruh için o ölçüde hayatî bir ehemmiyet taşıyor. Aslında evvelkinin dünyaya, ikincisinin de ukbaya bakan yüzleri nazar-ı dikkate alındığında aralarındaki münasebet ve farklılığın bir dünya-ukbâ alâka ve farklılığı olduğunu söylemek de pekâlâ mümkün.

İnsan, kalbine ait hususiyetleriyle insandır. Dolayısıyla insanın hakikati yani hakikat-i insaniye başka değil kalbdir. İnsan, ancak kalbine ait özelliklerle meleklerin önüne geçebilir. İnsanın Hak nezdindeki kıymeti de onun kalbi ile ölçülür. Evet, Hakk'ın insanla muamelesi onun kalbine göre cereyan eder. Zira Allah insana insanın kalbiyle bakar; boyu posuyla değil. Bu kesintisiz bir bakış olduğu içindir ki, kalb nazargâh-ı ilâhîdir. Ayrıca, kalbe "beyt-i Hudâ" denmiş, Allah'ın evi sayılmış hatta Kâbe'den daha eşref görülmüştür. Yine kıymetinden dolayı Arş-ı A'lâ'ya mukabil tutulmuş ve "Kalb-i mü'min arş-ı Rahmândır." denilmiştir. Bütün bu mülâhazalarla kalb evi, Sahibi'nin nüzûlü için her zaman mücellâ bir ayna gibi tertemiz ve pak tutulmalıdır.

Ahsen-i takvîm ile esfel-i sâfilîn arasında gel-gitler ve iniş-çıkışlar yaşayan insan acaba kalbin bu muallâ konumunu her zaman koruyabilir, kalb ibresinin sapmalar yaşamasına mâni olabilir mi, sorusunun cevabı bizzat sorunun içindedir ve "hayır"dır. Beşer tabiatının gereği kalb ibresinde oynamaların olacağı muhakkaktır. Ne var ki, hedef kalbin ibresini sabitlemek ve kalbi oynamayan bir ibre hâline getirmektir. Bu da ancak kalbin hakiki hedefini tayin etmekle mümkün olur ki, o hedef iman, mârifetullah, muhabbetullah ve netice itibarıyla Allah'ın hoşnutluğudur. Bu hedef istikametinde sapmalar yaşamadan yürüyebilmesi için de onun, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*'ne esas teşkil eden ibadet, ihsan, ihlâs, tefekkür, murakabe, muhasebe gibi kaynaklarla beslenmesi iktiza eder.

Şayet kalbe yüksek hedefler çizilemez ve hayatiyeti için en lüzumlu kaynaklarla beslenemezse o kalbin aritmi yaşaması, dağınıklık ve bozulmaya maruz kalması, yaralanması hatta katılaşıp taşlaşması bile söz konusu olabilir. Kasvet, küfür, ucb, kibir, tûl-i emel, şehvet, gaflet, hırs, menfaat ve makam düşkünlüğü, kötü huylar, dünyevîlik, mâsivâya meyl ü muhabbet ve teveccühteki tökezlemeler gibi virüsler kalbin bu tür arızalar yaşamasının pek

çok esbabından sadece bazılarıdır. Özellikle günümüzde kalbe giden yollar âdeta tıkanmış ve kalb muattal bırakılmıştır. Kalblerde Allah'ın duyulması görülmemektedir. Kalblerde kötü duygular ve yakışıksız mülâhazalar âdeta kuyruk kaldırır hâle gelmiştir. Kalb âdeta mefluç bir hâldedir. Kalbler husuf ve küsuflar yaşamaktadır. Kalblerde heyecan sönmeye yüz tutmuş gibidir. Çünkü pek çoğu itibarıyla insanlar bilerek kendilerini dünyaya salmışlardır. Zihinler kalbi öldürecek gevezeliklere dayelik yapmakta, kulaklar ve gözler kalbi katılaştıracak nahoş şeylere açık durmaktadır. Daha acısı kalbler yorgun düşmüştür. İnsanlar elbiseleri ya da kullandıkları mekân bozulduğunda düzeltmekte gösterdikleri heyecan ya da çabukluğu kalb hayatı adına içlerinden geçen olumsuz düşünceleri düzeltmekte göstermemekte, gösterememektedirler.

Bütün kalblerin sahibi ve o kalblerin derinliklerindeki esrârı bilen Mukallibü'l-Kulûb, kullarının bu kabîl "kalb hastalıklarına" yakalanabileceğini bildiğinden dolayı onlara, *"Rabbimiz, kalblerimizi kaydırma!"*[1] duasını talim buyurmuştur ki, daha o hastalıklara yakalanmadan hem Rabbilerine sığınsınlar hem de teyakkuzda bulunsunlar. Kalbi kalblerin en güzeli ve Allah'a en yakını olan Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ümmetinin dikkatlerini kalblerine çekerek, *"Bakın, cesette bir çiğnem et vardır ki, o sıhhatli olunca bütün ceset de sağlam olur; o fesada yüz tutunca da bütün ceset bozulur gider. Dikkat! İşte o kalbdir."*[2] buyurmaktadır. Zira kalb insan için en hayatî duyguların kalesi gibidir. Kalb ayakta ise o duygular hayatta kalabilirler. Kalb yıkık veya sarsıksa o duyguların canlı kalmasından söz etmek de imkânsız hale gelir. Kalb katılığından Allah'a sığınan ve *"Ey kalbleri evirip çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzere sabit eyle!"*[3] diye yalvaran ve yalvarışıyla bize örnek olan da yine Efendimiz'dir (aleyhissalâtü vesselâm). O, kalbi ümmetinin üzerine titreyen Nebi, bize dua öğrettiği gibi dualarımızın kabulünün yolunu da gösterir ve *"Dua ederken kalb ibreniz lağv ü lehviyatta olmasın. Zira Allah o kalbin duasını kabul buyurmaz."*[4] der. Zaten O'nun ve O'ndan evvel gelen Hak elçilerinin (alâ nebiyyina ve aleyhimüsselâm) gönderiliş gayeleri de insanların kalb ibrelerini Hakk'ın hoşnutluğuna sabitlemek değil midir?

Muhterem M. Fethullah Gülen Hocaefendi elli küsur yıldır kendisini dinleyenlerin kalb ibrelerinin istikamet kazanması ve o istikamette devam etmesi için konuşuyor ve yazıyor. Bizi, bizim kalblerimizi bizden daha fazla düşündüğünde şüphe yok. Çünkü meselenin ciddiyetini bizden çok ama çok daha iyi biliyor. Beyanlarıyla ister meltem gibi ruhlarımızı okşasın, ister tembih ve ihtarlarla içimize havf ve haşyet hisleri salsın, ister iltifat ve müjdelerle recâ duygularımızı tetiklesin; o gözleri yaşartan, gönülleri titreten nağmeleriyle hep kalbimize sesleniyor ve kalbimiz için sesleniyor. Elbette

sadece seslenmekle kalmıyor. Gözyaşı döküyor ve âdeta bir mum gibi yanıp eriyor. Bizim kalb ibrelerimizin doğruyu göstermesi için çok zaman iki büklüm oluyor. Ve bunların hepsinden daha önce ve daha öte kalb ibrelerimiz hep hedefe kilitli kalsın mülâhazalarıyla gece-gündüz Allah'a yalvarıp duruyor. Kalblerimizin kayma noktalarında bizi ikaz ederken neler diyor, kalb kulağımızla onlardan birkaç tanesini dinleyelim isterseniz:

"Masiyetin küçüklüğüne büyüklüğüne bakarak değil, kendisine karşı gelinen Zât'ın azamet ve kibriyâsına nazaran günahlardan sakınmak lazımdır. *"Üzerinde ısrar edildiği takdirde hiçbir günah küçük sayılamayacağı gibi, istiğfar ile başı ezilen bir günah da asla kebîre olarak kalamaz."*[5] fehvâsınca, esas büyük günahlar, üzerinde ısrar edilen küçük isyanlardır."

"Musibet karşısındaki temel disiplin, onun Cenâb-ı Hakk'ın emirber bir neferi olduğunu düşünmek ve şikâyet ifade eden sözlerden kaçınmaktır. Hususiyle musibetin gelip çarptığı ilk anlarda sızlanmaların şekvâya (şikâyete) dönüşmemesi için sükûtu tercih etmek lazımdır."

"Böyle bir Sultanlar Sultanı, semalara taht kurmuşken, O'nun topuğuna çamur bulaşacağına ihtimal vermek ya çamurun, ya da semalara taht kurmanın ne demek olduğunu bilmemektir. Bu itibarla da, ikaz görünümlü hitaplarda, başka mânâlar, değişik hikmetler aramak ve onların bağrındaki tebcil, takdir ve senâ mesajlarını kavramaya çalışmak lazımdır."

"Bir mü'min, bütün cihanın anahtarlarını elde etme imkânına sahip olduğu bir yolda yürüse dahi, şayet *"Allahım içimi haşyet hissiyle öyle doldur ki, her an Seni görüyormuş gibi olayım!"* mülâhazasına bağlı adımlar atmıyor ve sürekli Cenâb-ı Hak'la irtibatının kavî olması için yakarmıyorsa, gaflete dalmış ve tercih hatası yapmış sayılır."

"Bundan dolayı hizmet ederken şahsî menfaat ve çıkar mülâhazalarından her zaman fersah fersah uzak kalma gayreti içinde olunmalıdır. Evet, asla unutulmaması gerekir ki, eğer Cenâb-ı Hak bizi hizmet adına istihdam buyuruyorsa, O'nun bizi istihdam buyurması, bizim için zaten en büyük şeref, en büyük mükâfattır."

Bunlar elimizdeki kitaptan bazı satırbaşları aynı zamanda. Bunlardan başka toplumda işlenen günahlardan dolayı bazı hususlarda mazur sayılabilir miyiz; Hocaefendi hangi husustan bîzar; sporun iffetli olanı hangisidir; Bozyaka ve Altunizade'yi diğer mekânlardan ayıran özellikler nelerdir; melekleşme ufku nasıl elde edilir; objektif ve sübjektif mükellefiyeti nasıl anlamalıyız; aktüaliteye dalmanın kalb hayatımıza zararları var mıdır; akıl ve his dengesi nasıl kurulur... gibi pek çok sorunun cevabı da yine bu kitapta.

Dakikaları, saatleri, günleri, haftaları, ayları ve yılları gösteren ibreler aktıkça ömür gelip geçiyor ve herkes dünya yolculuğunun sonuna yaklaşıyor. Ömür gelip geçmeden o ibrenin nasıl sabit tutulabileceğini önce bu satırlardan okuyacak, sonra da inşaallah kendi kalbimize tatbik edeceğiz. Bu satırlara yansıyan o dertli kalbin soluklarını tam anlayabilmek için de o satırları kalb kulağımızla dinleyeceğiz.

Sözü daha fazla uzatmamak için siz değerli okuyucularımızı, Muhterem M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin 05.05.2008-16.11.2009 tarihleri arasında yaptığı sohbetlerden oluşan *Kalb İbresi* isimli eseriyle baş başa bırakıyor ve kalb ibremizi hep istikamette tutabilmemiz için bizi kalbinin soluklarıyla besleyen azîz Hocamız'a, sıhhat ve afiyet içinde hayırlı, uzun bir ömür bahşetmesini Cenâb-ı Allah'tan niyaz ediyoruz.

Nil Yayınları

1 Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

2 Buhârî, *îmân* 39; Müslim, *müsâkat* 107.

3 Tirmizî, *kader* 7, *daavât* 89, 124; İbn Mâce, *duâ* 2.

4 el-Beyhakî, *Daavâtü'l-kebîr* 2/93; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/670.

5 Bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsned* 5/199; el-Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb* 2/44.

Kadere Taş Atma!..

Soru: *İçinde bulunduğumuz şartları ya da maruz kaldığımız bir musibeti yakınlarımıza anlatırken, hiç farkına varmadan arz-ı hal ve vakayı rapor maksadından uzaklaşıp Cenâb-ı Hakk'ı kullarına şikâyet etmiş olmamak için hangi esasları dikkate almalıyız?*

Cevap: İmtihan dünyasında yaşayan insan, her zaman bir belaya, felakete ve derde müptela olabilir. Bazen diğer insanlar ve arzî hâdiseler yol vermezler ona; bazen de çeşit çeşit musibetler, altından kalkılmayacak şekilde çetin cereyan eder. Ne var ki, hakiki bir mü'min, görüp duyduğu bütün olumsuzluklar karşısında ne sarsılır ne sendeler ne de tereddüde düşer. Her hâdiseyi müteâl iradenin bir muamelesi kabul ederek, başına gelenleri imtihan sayar; imtihanları tevekkül ve teslimiyetle karşılar, yolunu kesen töre bilmezlere insanlık dersi verir, her hareket ve davranışını ötelerden gelen emirlere uyma inceliğiyle değerlendirir ve sabr-ı cemil içinde Hakk'ın rızasını tahsil etme hedefine doğru ilerler.

Musibetlerle İmtihan

Musibet karşısındaki temel disiplin, onun Cenâb-ı Hakk'ın emirber bir neferi olduğunu düşünmek ve şikâyet ifade eden sözlerden kaçınmaktır. Hususiyle musibetin gelip çarptığı ilk anlarda sızlanmaların şekvâya (şikâyete) dönüşmemesi için sükûtu tercih etmek lazımdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Sükûtu tefekkür, bakışı ibret ve konuşması da hikmet olan kurtulmuştur."*[1] beyanı istikametinde, inanan bir insan, eşya ve hâdiseleri ibret nazarıyla süzmeli, konuşmadan önce durup tefekkür etmeli ve dile geldiği zaman da hep hikmet incileri döktürmelidir. Aslında, hikmet tefekkürün bağrında gelişir; tefekkür de sükut serasında olgunlaşır. Dolayısıyla, bir bela ve musibet isabet edince yapılması gereken, iradî olarak susmak, hâdisenin çehresindeki kaderî yazıları okumaya çalışmak, düşünmek, ondan mesajlar çıkarmak, sonra kulluk âdâbına uygun şekilde konuşmak ve mutlaka sabırlı davranmaktır.

Her insan hemen her an türlü türlü musibetlerle karşı karşıyadır. Bilhassa iman dairesinde iç içe ızdıraplar ve küme küme mahrumiyetler saklıdır. Musibetin birinden kurtulurken, belini çatır çatır kıracak ikinci musibet, mü'minin başının üstünde hep hazırdır. Zira, insanların ebedî nimetlerden nasipleri, Hak yolunda çektikleri meşakkat ve çile nispetinde olacaktır; âhiretteki mükâfatın büyüklüğü ölçüsünde burada bir kısım zorlukların

yaşanması normaldir. *"Belânın en şiddetlisi Peygamberlere, sonra Hakk'ın makbulü velilere ve derecesine göre diğer mü'minlere gelir."* [2] hadis-i şerifi de bu hakikati hatırlatmaktadır.

Aslında, Allah Teâlâ, her bela ve musibeti, neticesi itibarıyla mü'min kulları için bir rahmet vesilesi ve arınma vasıtası kılmıştır. Elverir ki, insan, zâhiren çirkin yüzlü hâdiseler karşısında kadere taş atmasın ve Cenâb-ı Hak'tan şikâyetçi olmasın. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de, *"And olsun ki, sizi biraz korku, biraz açlık ya da mallardan, canlardan ve mahsullerden yana eksiklikle imtihan ederiz. Sabredenleri müjdele! Sabırlılar o kimselerdir ki başlarına bir musibet geldiğinde, 'Biz Allah'a âidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na döneceğiz' derler."* [3] buyurulmaktadır. Özellikle belaya maruz kalınan vakitlerde, bütün varlığı yaratan Hâlık-ı Kevn ü Mekân'ın kendi mülkünde dilediği tasarrufu yapabileceğini düşünmek ve "Biz Allah'a âidiz." diyerek malı, canı ve her şeyi Allah'a teslim etmek musibetlerin üstesinden gelmek için muazzam bir güç kaynağına dayanmak demektir. Bu itibarla da, musibetten hemen sonraki sükut ve tefekkür faslını, Allah'a iltica ve O'na arz-ı hâlde bulunma safhası takip etmelidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Arz-ı Hâli

İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhi ekmelüttehâyâ) bilhassa Mekke döneminde çok büyük musibetlerle karşı karşıya kalmıştır; kavmi tarafından yalanlanmış, işkencelere maruz bırakılmış, ölümle tehdit edilmiş ve hatta kendisine komplolar kurulmuştur. Diğer taraftan, kendisinin, ailesinin güzîde fertlerinin ve ashab-ı kiramın esaretten işkenceye, hastalıktan ölüme kadar pek çok imtihanına şahit olmuştur. Fakat, Rehber-i Ekmel Efendimiz, hiçbir zaman kaderi tenkit mânâsına gelebilecek bir şikâyette bulunmamış; belki çok incindiği anlarda Mevlâ-yı Müteâl'e hâlini arz ederek O'nun rahmetine sığınmıştır.

Ezcümle; bir ümitle gittiği Taif'ten taşlanarak kovulunca, o müsamahasız atmosferden sıyrılıp bir ağacın altına iltica eder etmez, vücudundan akan kana, yarılan başına ve yaralanan ayaklarına aldırmadan Cenâb-ı Hakk'a el açarak söylediği sözler hem pek hazin hem de kulluk âdâbı adına çok ibretâmizdir: *"Allahım, güçsüzlüğümü, zaafımı ve insanlar nazarında hakir görülmemi Sana şikâyet ediyorum. Ya Erhamerrahimîn! Sen hor ve hakir görülen biçarelerin Rabbisin; benim de Rabbimsin.. beni kime bırakıyorsun?!. Kötü sözlü, kötü yüzlü, uzak kimselere mi; yoksa, işime müdahil düşmana mı? Eğer bana karşı gazabın yoksa, Sen benden razıysan, çektiğim belâ ve mihnetlere*

hiç aldırmam. Üzerime çöken bu musibet ve eziyet, şayet Senin gazabından ileri gelmiyorsa, buna gönülden tahammül ederim. Ancak afiyetin arzu edilecek şekilde daha ferah-feza ve daha geniştir. İlâhî, gazabına giriftâr yahut hoşnutsuzluğuna düçâr olmaktan, Senin o zulmetleri parıl parıl parlatan dünya ve ahiret işlerinin medâr-ı salâhı Nûr-u Vechine sığınırım; Sen razı olasıya kadar affını muntazırım! İlâhî, bütün havl ve kuvvet sadece Sendedir."[4]

Hâşâ, biz Nebiler Serveri'nin kendi muhasebesini yaparken dile getirdiği bu ifadeleri lazımî mânâsıyla ele alamayız; bir yönüyle, O'nun kendi hakkındaki sözlerini zikrederken dahi su-i edepte bulunmuş sayılırız. Fakat, O'nun tevazu, mahviyet ve kulluk edebine riayet gibi hasletlerini hesaba katarak meseleye baktığımızda, nefsini yerden yere vurduğunu, meseleyi –hâşâ ve kellâ– kendi yetersizliğine bağladığını ve Cenâb-ı Hakk'ın inayetine, vekâletine, kilâetine sığındığını görürüz. Şayet, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu sözlerinden ibret alacaksak, kendi hesabımıza şu mânâları çıkarabiliriz: "Rabbimiz, şu anda, bize yüklediğin misyon itibarıyla yerimizi doldurmuyoruz. Zayıfız, güçsüzüz ve halk nazarında da hor hakîriz. Söz ve davranışlarımız tutarsız, hemen her yaptığımız yanlış; âdeta birer hatalar heykeliyiz. Eğer, Sen bize inayet etmezsen, şerrin ta kendisiyiz. Hâlimizi Sana şikâyet ediyor ve bizi ıslah eylemeni diliyoruz. Tamir et bizi Rabbimiz!.."

Musibetler Karşısında Peygamber Edebi

Diğer peygamberlerin başlarına da pek çok musibet gelmiştir; fakat, onların hepsi belalar karşısında kendilerine yakışan hâl ve tavırları ortaya koymuşlar; Allah'a teveccühlerinde hep edepli ve olabildiğine saygılı davranmışlardır. Meselâ; Hazreti Âdem, neticesinde yeryüzü çilehanesine gönderildiği o müthiş ilâhî kader ve kaza karşısında, "Hakkımda bu şekilde takdir buyurup onu infaz ettin." şeklinde şikâyette bulunmayı hiç düşünmemiş, *"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer merhamet buyurup da kusurumuzu bağışlamazsan apaçık hüsrana uğrayanlardan oluruz!"*[5] sızlanışıyla kendi nefsinden şekvâ etmiştir. Hazreti Eyyub, maruz kaldığı musibetler karşısında *"Afiyet ver ve beni bu sıkıntılardan kurtar." demeyi dahi peygamber edebine muhalif saymış; "Ya Rab! Bana ciddî bir zarar dokundu, Sen merhametlilerin en merhametlisisin."*[6] mahiyetindeki iç çekişiyle yetinmiştir. Hazreti İbrahim, hastalıkları verenin kim olduğunu bildiği hâlde, hasîs işlerin Zât-ı Ulûhiyete isnadından sakınma mülâhazasıyla *"Hastalığımda O'dur bana şifa veren."*[7] diyerek, doğrudan Hazreti Şâfî'nin şifa bahşedişine dikkat çekmiştir. Hazreti

Musa, aç-susuz bir gölgeliğe sığındığında, *“Yedir, içir, karnımı doyur!” demekten hayâ etmiş; sadece “Rabbim! Lütfedeceğin her nimete muhtacım!”*[8] arz-ı hâlini seslendirmiştir.

Haddizatında, hiç kimsenin, hiçbir hâlinden şikâyet etmeye hakkı yoktur. Çünkü şekvâ bir yönüyle, hak iddiasında bulunmak ve o hakkın zayi olduğunu ileri sürmek demektir. Oysa, hiç kimsenin Cenâb-ı Hak’tan bir alacağı olamaz. Bilakis, her insanın üzerinde Allah’ın pek çok hakkı mevcuttur ki, hâlâ onların şükrü eda edilmemiştir. Öyleyse, bir insanın, kendisi Mevlâ-yı Müteâl’in hukukuna riayet edemediği hâlde, bir de hâlinden şikâyetçi olması ve böylece haksız bir surette hak iddia etmesi çok yanlıştır ve Allah’a karşı saygısızlıktır. Evet, Yüce Yaratıcı yegâne mülk sahibidir; O mülkünde istediği tasarrufu yapabilir. Hâlis bir kula yakışan, ilâhî icraattan şikâyet değil, her zaman kendisinden daha aşağı derecelerde bulunan biçareleri düşünüp hâline hamdetmektir; meselâ, eğer bir ayağı yoksa, iki ayağı da olmayanlara bakmak ve hamd duygusuna sarılarak şekvâdan kaçınmaktır.

Elbette âciz ve zayıf insan, musibet darbeleri karşısında şikâyet edercesine ağlar. Fakat, şekvâ Allah’a olmalıdır; Allah’ı kullarına şikâyet ediyormuş gibi bir tavır takınmak büyük hatadır. Musibetler karşısındaki şekvânın üslubu açısından, Hazreti Yakup’un (aleyhisselâm) *“Ben derdimi ve hüznümü ancak Allah’a şikâyet ederim.”*[9] sözü çok güzel bir misaldir. İnsan, başına gelen belaları bile kendi hata ve günahlarından bilmeli; halini Cenâb-ı Hakk’a arz ederek ve nefsinin oyunlarından dert yanarak istiğfara yönelmelidir. Belki, *“Allahım, iyi düşünemiyorum, dengeli olamıyorum, isabetli karar veremiyorum; sebeplere riayette bir sürü hata ettiğim gibi, Senin ile münasebetimi de koruyamıyorum. Öyle yetersiz, o derece tutarsız ve o ölçüde çaresizim ki, beni düzeltirsen ancak Sen düzeltirsin Allahım!..”* diyerek rahmet-i ilâhiyeyi celbetmenin yollarını araştırmalıdır. Hatta, insan falanın filanın tavır almasında ve kendisine haksızlık yapmasında bile bir hikmet aramalı; *“Allahım, inanıyorum ki, Sen bana teveccüh ettiğin zaman, bütün gönül kapıları da benim için açılacaktır. Bana kusurlarımı telafi imkânı ver ve beni günahlarımdan arındır; böylece, bendeni kötü söz ve davranışlara muhatap olmaktan da kurtar!”* diyecek kadar problemi kendi üzerine almalıdır.

Bu Musibetlere Müstahakız!..

Her türlü olumsuzluğu, ister sebepler açısından, isterse de Allah ile münasebetlerimiz zaviyesinden kendi hatalarımıza bağlamamız ve kendi

kusurlarımıza vermemiz lazımdır. Zira, bu mülâhaza, kadere taş atmamıza mâni olur; üslup itibarıyla, –hâşâ ve kella– Allah'a suç isnat etmemizin ve dışta suçlu aramamızın da önüne geçer. Her musibet karşısında bu duygu ve düşünceyi esas almamız bizi birer tedbir ve dikkat insanı hâline getirir.

Aksi hâlde, –hafizanallah– "Falan şunu yaptı, filan şöyle davrandı!.." diyerek sürekli atf-ı cürümlerde bulunmaktan ve etrafta mücrim aramaktan kurtulamayız. Ya da "Biz ne yaptık da bunlar başımıza geldi?" demek suretiyle ilâhî icraatı ve kaderi tenkit etme küstahlığına düşmekten âzâde kalamayız. Aslında, "Bizim suçumuz ne, biz ne yaptık ki?" demek en büyük bir suçtur. İçinde yaşadığımız zaman ve şartlarda hemen her insan tepeden tırnağa bir kusur âbidesi olmuş gibidir. Herkes başına taşların yağması için mevcudiyetinin dahi yeterli olduğunu düşünmelidir. Evet, Hak karşısındaki konumunun farkında olan bir insan, başına gökten bir meteor gelip çarpsa ve kendisini yerin dibine batırsa, o zaman bile "Öyle günahkârım ki, bilmem bu taş hangi birine kefaret oldu; hem hamdolsun ki, Cenâb-ı Hak daha dünyadayken başıma taş yağdırdı da o günahımın vebalini Cehennem'e bırakmadı!.." demelidir.

Arz-ı hal ve vakayı rapor, hususiyle bütün bir heyeti alâkadâr eden meselelerde, işte böyle bir mülâhazayla çok faydalı ve önemli olabilir. Şahs-ı mânevînin bir ferdi diğer arkadaşlarına, "Başımızda şöyle bir musibet var. Acaba bu hangi mesâvîmize terettüp eden bir derttir? Hele gelin şurada bir saat istiğfar edelim; yeniden Allah'a müteveccih olup iman tazeleyelim. Galiba, bazı sebeplerde müşterek olarak kusurlar ettik; onları telafi etmenin bir yoluna bakalım. Sebepler dairesinde yaşıyoruz; esbab, izzet ve azametin perdesidir, Cenâb-ı Hak çok defa icraât-ı sübhaniyesini onlar vesilesiyle ortaya koymaktadır. Öyleyse, hangi sebepte kusurlu davrandığımızı belirleyelim ve hiç olmazsa bundan sonra aynı hatayı işlemeyelim!" diyerek kendisiyle beraber bütün heyeti muhasebe ve murakabeye çağırabilir. Aynı zamanda, böyle hâlis bir niyetle yapılan muhasebe, geçmişi sorgulamak da değildir; maziden ibret almaktır. Bu itibarla, hata ve kusurları telafi etmek, geçmişten ibret almak ve ona göre geleceğe dair planlar yapmak, projeler oluşturmak kasdıyla arz-ı hal ve vakayı rapor usûlüne başvurulabilir.

Hâsılı, şikâyetlerin ekserisi nankörlükten ve kanaatsizlikten kaynaklanır. Şükür, nimeti artırdığı gibi şekvâ da musibeti büyütür. İnsan, illa şekvâ edecekse, nefsini Cenâb-ı Hakk'a şikâyet etmelidir; çünkü, kusur ondadır. Allah'ı insanlara şekvâ eder gibi, "Eyvah! Ahh!.. Of!.." deyip âciz insanların rikkatini tahrik etmek mânâsızdır. "Ben ne ettim ki, başıma bu geldi?" demek ise, Hak karşısında nasıl olunması gerektiğini bilememe cehaletinin neticesidir

ve büyük bir küstahlıktır.

1 Bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/421.
2 Tirmizî, *zühd* 57; İbn Mâce, *fiten* 23.
3 Bakara sûresi, 2/155-156.
4 Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 1/211-212; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/266-269.
5 A'râf sûresi, 7/23.
6 Enbiyâ sûresi, 21/83.
7 Şuarâ sûresi, 26/80.
8 Kasas sûresi, 28/24.
9 Yûsuf sûresi,12/86.

Derisi Yüzülen Dilimiz

Soru: *Muhatabın seviyesine göre konuşmanın ölçüsü nedir? Aslında ekseriyet tarafından anlaşılacağı umulan makaleler ya da konuşmalar maalesef bazı insanlara ağır gelebiliyor; dergi ve gazetedeki yazılarda daha sade ve anlaşılır bir dil kullanılması isteniyor. Böyle bir talep karşısında seviyeyi düşürmek mi, yoksa "gayret eden anlar" demek mi gerekir?*

Cevap: Muhatabın seviyesini gözeterek konuşmak ilâhî bir ahlâktır. Cenâb-ı Hak her milletin ilim ve ihata seviyesine, problemlerinin keyfiyetine ve ihtiyaçlarının türüne göre teferruatta özel emirler vermiş, hususî kanunlar vaz'etmiş ve her dönemde tenezzülât-ı kelâmiyesini farklı şekilde, değişik bir tecellî buuduyla ortaya koymuştur. Zira, mübtedî ve bedevîlere göre yeterli sayılan nice meseleler vardır ki, müntehî ve mütemeddinler için onların biraz daha açılmaları şarttır ve zaruridir.

Tenezzülât-ı İlâhiyye

Mevlâ-yı Müteâl, genellikle murat ve maksatlarını halkın çoğunluğunun anlayışına uygun şekilde ifade etmiştir. Nitekim, ilâhî kelamın bu hususiyeti اَلتَّنَزُّلَا تُ الْإِلٰهِيَّةُ إِلٰى عُقُولِ الْبَشَـرِ sözü ile anılagelmiştir. Evet, Cenâb-ı Hak, kullarının idrak ufuklarına göre hitap etmiş ve en derin hakikatleri bile onların anlayabilecekleri bir üslupla ortaya koymuştur ki, buna kısaca "tenezzülât-ı ilâhiyye" denilmektedir.

Haddizatında, O'nun kelâmı Kur'ân'dan ibaret değildir. Kim bilir, Cenâb-ı Hakk'ın azametine uygun daha nice konuşma keyfiyetleri vardır; fakat, onlar ancak muhatapları tarafından bilinmektedir. Ezcümle; şayet Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de de, Tur-u Sina'da Hazreti Musa'ya tevcih buyurduğu kelam ile konuşsaydı, neredeyse hiç kimse onu dinlemeye güç yetiremeyecekti. Zira, Hazreti Musa (aleyhisselâm) gibi bir ulü'l-azm peygamber dahi o aşkın kelamın ancak bir kısmını dinlemeye tahammül edebilmişti. Yine, eğer Kur'ân sadece büyük deha ve kariha sahiplerinin anlayacakları bir üslupla inmiş olsaydı, insanların yüzde doksan dokuzu ondan hiç istifade edemeyecekti. Hâlbuki, Cenâb-ı Hak azameti ve rubûbiyetiyle beraber, iradesine uygun olarak muhataplarının durumunu nazara almış ve tenezzülât-ı ilâhîyyesiyle beşerî ufka göre hitap buyurmuştur.

Bu açıdan, Kur'ân beşerin akıl, istidat ve kapasitesine muvafik olarak gönderilmiş umumi bir muallim ve herkes için bir mürşittir. Malumdur ki, mürşidin nazarında az, çoğa tâbidir; o, genel irşadını ekalliyette kalanlara

tahsis etmez. Bununla beraber, onun avamı gözeterek yaptığı konuşmalardan havas da kendi hissesini alır. Aksine, mürşit, sadece iyi eğitilmiş kimseleri hedef alarak hitap etse, halkın ekseriyeti o üst seviyedeki konuşmaları anlayamadığından dolayı hakikatleri öğrenmekten mahrum kalır.

Çoğu insanlar, alışageldikleri kelimelerden, ibarelerden, mânâlardan ve ifade çeşitlerinden fikirlerini ayıramadıkları için ulvî hakikatleri kendi mahiyetleriyle hemen anlayamazlar. O yüksek hakikatler, ülfet ettikleri ifadelerle ve müşahhas misallerle anlatıldığı zaman onlardan bazı doğru mânâlar çıkarabilirler. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim, meseleleri zihne yaklaştırmak ve anlaşılır kılmak için pek çok misale yer vermektedir. Meselâ; haşir gerçeğini anlatırken herkesin kavrayabileceği bir misale dikkatleri çekmektedir: Tohum toprağın bağrına atılmakta, orada önce çürümekte ve akabinde yeni bir hayata başlamaktadır. Zamanla ağaç hâline gelmekte, dal budak salıp semalara ser çekmektedir. Yapraklarla süslenip, meyvelerle donatılmaktadır. Daha sonra da bütün ziynetini döküp kupkuru bir kemik gibi olmaktadır. Fakat yeni bir baharda tekrar süslenip kendisini mahlukatın nazarlarına arz etmektedir. Bazı hayvanlar ve haşerat sonbahardan itibaren kış uykusuna girip, ölüm gibi bir hâle maruz kalmakta, ama ikinci bir baharda yeniden canlanmaktadır. Bütün varlıklarda cereyan eden bu kanundan insanın müstesna tutulmasına ihtimal verilebilir mi? Onun da bir baharı, bir kışı ve ikinci bir baharı vardır. Zira o da bir tohumdan meydana gelmekte, bir ağaç gibi olgunlaşmakta; fikir, sır, hafî gibi meyveler vermekte ve daha sonra da bir tohum misillü yeniden toprağa düşmektedir. Mevsimi geldiği ve Sûr'a üflendiğinde o da kendi "ba'sü ba'del mevt"ine erecektir. İşte, kelam-ı ilâhî meseleleri zihne takrib edici bu türlü misallerle doludur.

Kur'ân-ı Kerim'in İrşadı

Diğer taraftan, Kur'ân'ın aynı anda ve aynı ifadelerle farklı seviyelere hitap ettiği de bir gerçektir. Zira o, insanı bütün farklı tezahürleriyle yaratan ve inşa eden Allah'ın kelâmıdır. İmam Gazzâlî'nin İhyâ'sında işaret ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerim'in sarih ve zâhirî mânâlarını havas gibi avam da anlayabilir; bâtınî ve gizli mânâlar ise müdakkik ve mütefekkir ilim erbabına mahsustur. Kur'ân'ın *"İlimde kök salıp, derinleşenler."*[1] diye tavsif ettiği gavvâslar, o ummana dalıp inci mercan çıkarırlar. Ne var ki, herkes o hikmet denizine dalmaya güç yetiremez, her fert ondaki cevherleri görüp takdir edemez. Nur Müellifi'nin ifadesiyle, antika bir eşyaya demirciler çarşısında ancak ağırlığı kadar kıymet verilir; fakat o, hakperest bir antikacı nazarında paha biçilmez bir değeri hâizdir.[2]

Demek ki, Kur'ân'da, akl-ı selim, kalb-i selim ve hiss-i selim sayesinde, çalışma, tefekkür ve ilham vesilesiyle ancak erbabının anlayabileceği nişanlar, işaretler, alâmetler ve ipuçları hâlinde bazı hakikatler de mevcuttur. Bugüne kadar yetişmiş binlerce âlim, Kur'ân üzerindeki düşünce ve mülâhazalarıyla kendi anlayış seviyelerini ve farklılıklarını tezahür ettirmişler; söz konusu bu hakikatlerden kendi idrakleri nispetinde istifade etmişlerdir. Ashab-ı kiramın hepsinin Kur'ân'ı anlayış ve kavrayışı da aynı seviyede değildir. Fakat, bu seviye farklılıkları, herkesin Kur'ân'dan kendi ufku ölçüsünde istifadesine mâni olmamıştır.

Öyle ki, Allah Resûlü Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrindeki bir bedevî Kur'ân'ı dinleyince hem kalbiyle hem de aklıyla doyuyordu. Aynı dönemde yaşayan ve şiirleri Kâbe'nin duvarlarına asılan büyük şairler de aynı şekilde Kur'ân'dan istifade edebiliyorlardı. Lebid ve Hansâ gibi o devrin en güçlü şairleri de Kur'ân'ın muhataplarıydı ve kelam-ı ilâhî hem akılları hem de kalbleri açısından onları da tatmin ediyordu. Müteakip asırlarda İbn Sina, İbn Rüşd, Farabî, İmam Gazzâlî, Fahreddin Râzî, Ebû Hanife, İmam Şafiî, İmam Ahmed İbn Hanbel, İmam Malik... gibi daha nice muhteşem dimağlar da hep Kitabullah'a muhatap olmuşlar ve onun rahle-i tedrisinde yetişmişlerdi. Demek ki, Kur'ân, sıradan bir insana hayat üflediği aynı anda ve aynı şekilde, büyük bir âlimin aklına, ruhuna, kalbine ve latîfe-i rabbaniyesine de can olmaktaydı. Çünkü, ilâhî kelam, potansiyel olarak herkesin alıp değerlendirebileceği ve istifade edebileceği bir tecellî dalga boyunda indirilmişti.

Evet, Kur'ân, yüceler yücesi bir sıfatın sesi soluğu olmasına rağmen, vâhidî ve celâlî bir tecellî dalga boyunda değil de, ehadî ve cemâlî bir zuhur çerçevesinde peygamber ufkuna inmiş ve çoğunluğun idrak seviyesine göre insanlara seslenmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in beşerle muhaveresi böyle bir tenezzül çerçevesinde gerçekleştiği gibi, onun müstesna mübelliği, mürşidler mürşidi Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi ekmelüttehâyâ) irşad ve tebliğleri de hep bu üslûba bağlı cereyan etmiştir. O'na isnad edilen bir söz de bu hususu vurgulamaktadır: *"Biz nebiler topluluğu, insanların seviyelerine inmek ve onlara anlayabilecekleri bir üslupla konuşmakla emrolunduk."*[3]

Bu itibarla, hakiki bir mürşit ya da olgun bir rehber, ilim ve mârifet ufku itibarıyla ne kadar aşkın olsa da, telkin, tebliğ ve temsilinde, muhataplarının idrak seviyelerini mutlaka gözetmeli; insanların duygu, düşünce ve hissiyatlarını nazar-ı itibara alarak yazmalı ve konuşmalıdır. Kendi ufkuna ait vâridâtın hususî rengi, iğlâkı ve iphamıyla hitap ederse, halkın efkârını bulandırabileceğini düşünmeli; yanlış anlamalara ve kafa karışıklıklarına sebebiyet vermekten her zaman uzak durmaya çalışmalı ve sözlerinin

ekseriyetin istifadesine açık olması için gayret göstermelidir.

Dil mi Ağır, Anlama Gayreti mi Yetersiz?

Ne var ki, bugünkü nesillerin "Kullanılan dil çok ağır!.." şeklindeki yakınmalarının bir gerçeğin ifadesi olduğunu zannetmiyorum. Televizyonlardaki fikrî konuşmalarda, gazetelerdeki yazılarda, ilmî ve edebî mecmualardaki makalelerde ağır bir dil kullanıldığı kanaatinde değilim. Bazı kimseler, kendilerini çok bilgili ve kültürlü göstermek için sözleri arasında müphem ve muğlak ifadelere yer vermek suretiyle anlamayı zorlaştırıyor olabilirler. Fakat, konuşulanların ve yazılanların genelini, kitaplarla azıcık meşgul olan herkesin anlayabileceğine inanıyorum. Asıl problemin, dilin her geçen gün biraz daha yalınlaştırılmasında ve gençliğin bilhassa dinî terimlere, tabirlere, ıstılahî ifadelere yabancılaştırılmasında olduğunu düşünüyorum.

Evet, insanlara onların anlayabilecekleri bir dille konuşmak gerekir; lâkin, bu gereklilik, dilin mahvedilmesine sebebiyet vermemelidir. Lisanın muhafazası da bizim için çok önemlidir. Şayet, sadece muhatapların idraki esas alınır ve bu istikamette dil sürekli yalınlaştırılarak bitevî "tenezzülât"a gidilirse, sonunda kendi dilimizin bütünüyle tahrip edilmesi kaçınılmaz olacaktır. Bundan dolayıdır ki, bir dönemde, lisanın kıymetini takdir eden ve onu tahribin hangi kötü neticelere yol açacağını bilen insanlar kullanılan kelimeler hususunda çok hassas davranırlardı. Meselâ, o büyük ulema, huzurlarında, "izah" kelimesinin yerine "açıklama" sözcüğü kullanılsa, hemen hoşnutsuzluklarını belli eder, "Bu ne demek?" der ve iki kelime arasındaki mânâ uçurumuna dikkat çekerlerdi.

Aslında, dilin muhafazası meselesinde bu denli hassas davranmak herkes için bir vazifedir. Çünkü, dilimizde, her biri birer cevher olan oturmuş ve kıvamını bulmuş kelimeler vardır. Onlara yüklenen çok derin mânâlar geçmişten geleceğe uzanan birer emanettir. Bugün konuştuğumuz dil, nesiller boyu sessiz sessiz hafızalarımıza yerleşen ve ruhlarımıza nakşedilen duygu ve düşüncelerin nakil vasıtasıdır. Asırlarca süren bir cehd sayesinde her kelime çok derin mânâ, meal ve mefhumlar kazanmıştır. Hatta, her bir kelime, bir sanat dalında, bir ilim sahasında veya teknik bir alanda özel olarak kullanılan bir terime dönüşmüştür. Onlardan bambaşka söz kalıpları ve deyimler üretilmiştir. Öyle ki, o kelimelerin yerine başka sözcükler konulduğunda asıl maksadı anlatmak neredeyse imkânsız hâle gelmiştir.

Şayet, başka kültürlerin tesiriyle kendi özüne yabancılaşan kimseler, dilimizde böylesine güzel söz ve zengin ifadeler bulunmasına rağmen, onları terk edip, âdeta kendilerinden kaçarak ve kendi değerlerine karşı saygısız

davranarak acayip, tuhaf, yamuk-yumuk, eğri-büğrü ve bizim ağzımıza hiç yakışmayan kelimeleri kullanmakta ısrar eder ve öz lisanlarını anlama adına hiçbir fikir cehdi ortaya koymadan “Dil ağır, biz kavrayamıyoruz!..” derlerse; konuşan ve yazan insanlar da bu talepleri hiç sorgulamadan kabul ederlerse, peşi peşine yalınlaştırmaların, kelime kayıplarının ve dilde tahribin önüne geçilemez. Dilimizin enginliğini göremeyenler ve lisanın önemini nazar-ı itibara almayanlar tarafından, sadeleştirme adı altında, o olgun ve oturmuş kelimelerimiz kaldırılıp atılır ve yerlerine nesepsiz, pişmemiş, ham sözcükler konulur. Çok geçmeden, daha farklı bir sadelik aranır, yeni bir yalınlaştırma furyası başgösterir ve böylece lisanımız sürekli aşağıya doğru çekilip indirilir. Tenezzülât.. tenezzülât.. tenezzülât... Oysa, onun da bir sınırı olmalıdır.

Hususiyle, “ıstılah” dediğimiz, belli bir ilim ve sanat dalına mahsus olan, zamanla çok geniş mânâlar kazanan, şümullü bir hal alan kelime ve terimleri sadeleştirmek için uğraşmak beyhude bir gayrettir; onların yerlerini hakkıyla doldurabilecek daha anlaşılır kelimelerin bulunabilmesi bir yönüyle mümkün değildir. Belki zaman zaman o kelimeler izah edilebilir ama başka bir iki kelimeyle onlar asla karşılanamaz. Meselâ; *“gözlem”* sözcüğü –hassaten dinî mevzularda– kat’iyen *“müşâhede”* tabirinin yerini tutamaz. Müşâhede, mükâşefe ve musâhabe kelimeleri bazen birbirinin yerine kullanılsa da, nüanslar gözetilirse bunların da birbirinden çok farklı oldukları görülecektir. Şayet biri yerine öbürü telaffuz edilirse, bambaşka bir mânâ ortaya çıkacaktır.

Hani anlatılır ya; birisine “Arapça bilir misin?” diye sormuşlar; o da “İyi bilirim.” deyivermiş. Bunun üzerine, “Araplar koyuna ne derler?” suali yöneltilince, adam “ganem” cevabını vermiş. “Peki, kuzuya ne derler?” diye sorulunca, o çok bilmiş adam “Büyüyünce ona da ganem derler.” demiş. İşte, hususiyle ıstılahî bir kelimeyi bir başka sözcükle ifade etmeye çalışmak bu latîfede nazara verilen tuhaflıktan farklı değildir.

Hem Anlaşılır Olmalı Hem de Lisan Âbidesi Korunmalı!..

Evet, bugün maalesef, insanımız ana diliyle yazılanları anlayamamaktadır; çünkü, senelerdir bu dille oynayanlar, yabancı kelimeleri atma ve dili sadeleştirme bahaneleriyle onu bütün bütün bozmuş ve neslimizi kültürümüzün temel kaynaklarından uzaklaştırmışlardır. Cemil Meriç, Cevdet Paşa’nın eserinin sadeleştirilmesiyle alâkalı olarak, “Cevdet Paşa bir dil üstadı idi, onun kitabını sadeleştirmek suretiyle derisini yüzdü ve eseri berbat ettiler.” demiştir. Heyhât ki, bizim dilimizin de derisi yüzülmüştür. Günümüzün insanı,

yazılıp konuşulanların ağırlığından değil, üslupsuzluktan, uydurulmuş kelimelere rağbetten, okuma alışkanlığının azlığından, neredeyse hiç lügât kullanmadığından ve fikir cehdi ortaya koymadığından dolayı kendi değerlerimize ait düşüncelerin çok zengin ve çok olgun anlatıldığı kitaplara bile yabancı hâle gelmiştir.

Keşke, bugünkü nesil Elmalılı Hamdi Yazır, Kâmil Miras, Ahmet Hamdi Aksekili, Babanzade Ahmed Naim, İzmirli İsmail Hakkı, Şemsettin Günaltay, Cevdet Paşa, Filibeli Ahmet Hilmi, Celal Nuri, Haşim Nahit gibi dil üstadlarının kitaplarını ve Risale-i Nur Külliyatı misillü eşsiz eserleri anlayabilseydi. Keşke, bilhassa gençler anlamakta zorlandıkları vakitler lügâtlerin yardımına müracaat etseler ve dil zevkimizi duymaya çalışsalardı. Zannediyorum, başlangıçta biraz zorlansalar da, kısa bir süre sonra güzel lisanımızın cazibesine kapılacak, artık çok derin mânâları hissetmenin hazzına varacak ve zamanla sathîlikten kurtularak daha engin mülâhaza ufuklarında dolaşma imkânını yakalayacaklardı.

Bir kere daha ifade etmeliyim ki; irşâdda mühim olan, verilmek istenen mesajın muhataplar tarafından en güzel şekilde ve eksiksiz alınmasını sağlamaktır. Bu da mesajın mümkün olduğu kadar açık, net ve pürüzsüz bir tarzda ifade edilmesine bağlıdır. Bu itibarla, sırf bilgili, kültürlü ve iyi yetişmiş bir insan olarak tanınmak maksadıyla, müphem, muğlak ve felsefe yüklü konuşup yazmayı âdet hâline getirmek büyük bir yanlışlık ve aldanmışlıktır. Samimi bir irşad eri, kendi kadrini yüceltmek için iğlaka başvurma gibi bir bayağılığa düşmekten uzak olmalıdır; bununla beraber, her seviyede insanın anlayabileceği bir üslûpla hakikatleri sunmaya gayret ederken, aynı zamanda onların ulviyet ve ciddiyetine halel getirmemeye de özen göstermelidir. Zira, anlaşılır olmak, dili bütün bütün yalınlaştırmak ve mânâdan, mefhumdan, muhtevadan fedakârlıkta bulunmak demek değildir. Belki, yazan ya da konuşan insan bir iki basamak inebilir; fakat, okuyan veya dinleyen kimse de birkaç basamak yukarıya doğru çıkmalıdır ki münasip bir yerde buluşulabilsin. İlim ve ihata açısından, birisi azıcık eğilmeli, öbürü de biraz yükselmelidir ki, hakikatler kadr ü kıymetlerine uygun olarak anlatılıp anlaşılsın.

Hasılı; *"İnsanlara akılları nispetinde ve idrak seviyelerine göre konuşun!"*[4] mealindeki hadis-i şerif tebliğ ve irşâdda vazgeçilmez bir kaidenin ifadesidir. Bir mürşit, sözlerinin halkın yüzde sekseni tarafından anlaşılmasını hedeflemeli ve yazılarını, konuşmalarını bu düşünceye göre örgülemelidir. Bu yüzde seksenin dışında kalan insanlardan bazıları serdedilen fikirlerin çok azını anlayabilirler; diğer bir kısmı ise, beyan tarzını ve anlatılanları hafif

bulabilirler. İrşad ve tebliğde, ekseriyetin idraki esas alınmalıdır; o yüzde yirminin hissiyatına bakılmamalıdır. Hele, herkes için anlaşılır olma bahanesiyle dilin canına kıyılmamalı, derisi yüzülmemeli ve şekli bozulmamalıdır; lisan âbidesi kendi ihtişamıyla her zaman korunmalıdır.

1 Âl-i İmran sûresi, 3/7.

2 Bediüzzaman, *Sözler* s.332 (Yirmi Üçüncü Söz, Birinci Mebhas, Birinci Nota).

3 Bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/398; İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân* 6/274.

4 ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/398.

İkaz Görünümlü İlâhî İltifatlar

Soru: *Kur'ân-ı Kerim'de, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e tevcih edilen "Sakın inkârcılara arka çıkma!"*[1] *ve "Sakın müşriklerden olma!"*[2] *şeklindeki hitaplar nasıl anlaşılmalıdır? Bu türlü ilâhî hitapları, Allah Resûlü'ne yöneltilen birer itap olarak değerlendirmek doğru mudur?*

Cevap: Dünden bugüne, kimi meşhur âlimlerin de aralarında bulunduğu bir kısım kimseler, bazı âyet-i kerimelerle Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) birtakım söz ve davranışlarının kınandığını ifade etmişlerdir. Söz konusu âyetleri kınama, azarlama ve paylama mânâlarına gelen "itap" kelimesiyle beraber anmış; hatta Allah Resûlü'nün kendi kendisini azarlayamayacağı mülâhazasıyla, "itap âyetleri" dedikleri bu ilâhî beyanları Kur'ân'ın Allah kelamı oluşunun delilleri arasında saymışlardır. Şu kadar var ki, kınama olarak gördükleri hitapların yapılan hatalardan dolayı mı, yoksa evlâ olanın ortaya konulmayışı sebebiyle mi olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Öncelikle ifade etmeliyim ki, dinimizdeki peygamber telakkisi ve İnsanlığın İftihar Tablosu'na karşı edep anlayışımız bu türlü yorumlara katılmamıza mânidir. Cenâb-ı Hak, kendi elçisine her sözü söyleyebilir ve O'na dilediği şekilde hitap edebilir. Fakat, bilhassa Mevlâ-yı Müteâl ile Nebiler Serveri arasındaki muhavereler hususunda bizim kendi haddimizi bilmemiz, edebimizi korumamız ve itap şeklinde anlaşılan beyanlar için farklı mahmiller aramamız lazımdır. Aslında, Kur'ân-ı Kerim'e bir bütün olarak bakılsa ve bahis mevzuu olan âyetlerin nüzul sebeplerine, siyak ve sibaklarına dikkat edilse anlaşılacaktır ki; itap görünümlü ilâhî beyanlar vesilesiyle ya hasenden öte ahsen ufku gösterilmiş, ya müşriklerin ve münafıkların muhtemel saldırılarına karşı Resûl-i Ekrem teyit edilmiş, ya tadil perdesi altında takdir ve iltifatlar dile getirilmiş ya da Rehber-i Ekmel'in şahsında ümmet-i Muhammed'e tenbihlerde bulunulmuştur.

Ahsen Ufkunun Gösterilmesi

Bazı âyet-i kerimelerde rahmetin tebessümleri altında ikaz televvünlü bir iltifat sezilmektedir. Ortada bir hata ve günah yoktur; fakat, bir konuda "iyi" yakalanmışsa bile, her şeyin en güzeline layık olan Kâinatın Medar-ı İftiharı'na "en iyi" işaret edilmektedir; âdeta O'na "Sen hasen ile iktifa etmemeli ahseni bulmaya çalışmalısın!" denilmektedir.

Meselâ; Tebük seferine çıkılacağı esnada münafıklardan bir topluluk hiçbir özürleri olmadığı hâlde cihada katılmamak için izin istemişlerdi. Allah Resûlü

pek çok maslahat gözeterek seksenden fazla münafığa izin vermişti. Bunun üzerine, *“Hay Allah affedesi Nebi, niçin doğru söyleyenler iyice belli oluncaya ve yalancılar da meydana çıkıncaya kadar beklemedin de o münafıklara hemen izin verdin?”*[3] mealindeki âyet-i kerime nâzil olmuştu.

Bu hitapta, kat’iyen itap yoktur, sadece bir hatırlatma vardır; hatta güzele değil, her zaman en güzele layık olan Allah Resûlü, bu âyetle de yine en güzele irşad olunmaktadır; dolayısıyla, bir tebcil, takdir ve senâ dahi söz konusudur.

Allah Teâlâ dileseydi, daha o münafıklara izin vermeden Resûl-i Ekrem’i uyarırdı. Fakat, Cenâb-ı Hak, Kutlu Elçisine içtihat etme kabiliyet ve selâhiyeti vermişti; O da içtihat etmiş ve güzeli yakalamıştı. Ne var ki, Mevlâ-yı Müteâl, o en güzel kuluna haseni yakıştıramıyor, her zaman ahsenin peşinde olması gerektiğini belirtiyordu; en güzele değil de güzele temayül ettiği için O’nu rahmet ve iltifat ağırlıklı bir üslupla ikaz ediyordu. Bedir gazvesinde ele geçirilen esirlerin fidye karşılığında salıverilmelerinden sonra indirilen âyet-i kerimeler gibi diğer bazı ilâhî beyanlar da bu kabildendi.

Münkirlerin Kınamalarına Karşı

“İtap âyetleri” arasında sayılan beyanlardan biri de; *“Ey Şanı Yüce Nebi! Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirmeye devam et, kâfirlere ve münafıklara itaat etme! (Ki sen zaten asla onlara itaat etmezsin). Muhakkak ki Allah her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”*[4] mealindeki âyet-i kerimedir. Şayet, bu ilâhî kelamın Ahzâb sûresinin ilk âyeti olduğu ve mezkur surenin muhtevası göz önünde bulundurularak şümullü bir değerlendirme yapılırsa, burada da asla bir kınamadan bahsedilemeyeceği görülecektir.

Ahzâb sûresi bir kısım içtimaî esasları bildirmekte, zıhar gibi bâzı bâtıl gelenekleri kaldırmaktadır. Rehber-i Ekmel’e karşı mü’minlerin davranışlarının nasıl olması gerektiğini, hakiki mü’minlerin vasıflarını, münafıkların karakteristik özelliklerini, tesettür meselesine ve aile hayatına dair bazı hususları anlatmaktadır. Dolayısıyla, *“Kâfirlere ve münafıklara itaat etme!”* hitabı, Ahzâb savaşı ile hınçlarını alamayan münkirlerin ve münafıkların Hazreti Zeyneb ile izdivaç meselesi bahanesiyle koparacakları fırtınaları, yayacakları yalanları, hazırladıkları çeşit çeşit saldırıları haber veren ve Resûl-i Ekrem’e hak bildiği yolda sabit kadem olmasını ihtar eden ilâhî bir emirdir. Evet, bu sûrede inkârcıların ve münafıkların dedikodularına sebep olacak bazı hükümler indirileceğinden dolayı Allah Resûlü daha ilk âyetle teyit edilmiş ve ona *“Kâfirlere ve münafıklara uyma. Onların sözlerine kulak verip de görevini yerine getirmekten endişe duyma!..”* denilmiştir.

Şu kadar var ki; eğer Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), –farzımuhal– nübüvvetle serfirâz olmayan, mücerret bir ideal ve aksiyon adamı gibi davransaydı, kendisine dehalet etmek isteyen bazı insanların düşüncelerine mümâşat ve mülayemet gösterebilir ve onları kendisine bağlamaya çalışabilirdi. İnsanların iman etmeleri konusundaki fevkalâde hırsından dolayı, onları da kazanabilmek için bazı münkirlerin bir kısım imtiyaz taleplerini muvakkaten kabul edebilirdi.

Allah Teâlâ, imana davet mevzuunda Resûl-i Kibriyâ'ya bazı ipuçları vermişti; neyi nasıl emredeceğini, hangi meseleyi ne şekilde yasaklayacağını ve insanları ne suretle din-i mübîne çağıracağını öz ve esas itibarıyla bildirmişti. Fakat, bir kısım meseleler de vardı ki, O'nun içtihadına bırakılmıştı. Gerçi, o içtihadlarda, gayr-i metluv da olsa, yine mutlak surette bir vahy-i ilâhî ya da bir ilham-ı ilâhî söz konusuydu; evet, bazı hususlar O'na doğrudan doğruya ve kelimesi kelimesine ifade edilmemişti ama hak ve hakikat bir nüve hâlinde içine atılmıştı. Bir yönüyle, o nüveyi açma, büyütme, şekillendirme, değerlendirme ve ifade etme mevzuu kendisine bırakılmıştı. Allah Resûlü, çok defa o türlü malzemeleri o üstün fetanetiyle bizzat kullanır; işin içine kendi tasarrufunu ve içtihadlarını da katardı. İşte, Allah Teâlâ, beşerin hidayete ermesi için kıvrım kıvrım kıvranan Müşfik Nebi'nin bir kısım meselelerde ortaya koyması muhtemel içtihadı bildiğinden dolayı daha baştan O'na *"Kâfirlere ve münafıklara itaat etme!"* demiştir. Bu itibarla, şayet söz konusu âyetin bir ikaz ihtiva ettiğinden bahsedilecekse, bunun bir kınama olarak değil, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun beşerin kurtuluşu için çırpınıp durmasını takdir ve münkirlere karşı onu te'yid şeklinde anlaşılması gerekmektedir.

Ezcümle; Sakîf kabilesinden bazıları, İslâm'ı kabul etmelerine karşılık olarak bir kısım imtiyazlar istemişler; Allah Resûlü'ne müracaatla, kendilerinin bazı vecîbelerden muaf tutulmalarını talep etmişlerdir. Sıradan bir ideal ve aksiyon adamının o türlü isteklere kayıtsız kalması ve muhataplarının kendinden uzaklaşmalarını göze alması çok zordur; çünkü, insan fıtratında her şeye rağmen taraftar toplama gibi zaaflar vardır. Fakat, İnsanlığın İftihar Tablosu, her türlü zaaftan korunmuş bir Resûldür. O'nun gayesi, insanları kendine değil, Allah'ın (celle celâluhu) dinine bağlamaktır. Öyleyse, Resûl-i Ekrem'in, dini bütünüyle kabul etmeyen Sakîflilere taviz vermesi ve onların hatırına dinin ahkâmını değiştirmesi imkânsızdır.

Nitekim, mevzuyla alâkalı âyet-i kerimede, Sakîf kabilesinin isteklerine karşılık Allah Resûlü'nün takındığı kesin tavır ortaya konmaktadır: *"Eğer Biz seni yüce ve yüksek dağlar gibi tesbit etmeseydik, evet, mehip dağlar misillü, hakikatin içine bu kadar kök salmanı sağlamasaydık, az da olsa onlara*

meyledebilirdin."[5] denilmektedir. Demek ki, Ferîd-i Kevn ü Zamân (aleyhissalâtü vesselâm), öyle sağlam bir iman zeminine oturmuştur ki, O'nun bulunduğu yerde bir toprak kaymasından bahsetmek mümkün değildir.

Allahu a'lem, bu ilâhî beyan şu mânâlara gelmektedir: Eğer, Biz bütün davranışlarını vahyin kontrolü altına almasaydık ve sen başkaları gibi, dini tebliğde yalnızca akıl ve mantık yolunu tutup gitmiş olsaydın, senin de "Ben, bunları böylece kabul edeyim; sonra onları yavaş yavaş dine ısındırır, tam ve kâmil mü'min olmalarını sağlarım." diye düşünmen ihtimal dahilindeydi. Fakat, sen kat'iyen böyle bir mülâhazaya girmedin. Ne var ki, böyle bir düşünceye meyletmemen, Bizim tesbitimiz sayesindedir. Biz, seni bir an dahi kendi başına bırakmış değiliz ki, sen onların taviz taleplerine meyletmiş olasın!..

Ayrıca, sen, cibilliyet itibarıyla, insanların hidayetine karşı çok hırslısın ve sinesi herkese açık bir insansın. Onlara da sineni açmak istemen, senin bu engin şefkatinin muktezasıdır. Şayet, sen sadece o derin şefkatin zaviyesinden karar verecek olsaydın, onların hidayeti adına, getirdikleri teklifi muvakkaten kabul eder ve onları hidayet kapısından geri çevirmezdin. Fakat Biz sana bütün duygularında istikamet ve ölçü verdik. Böylece seni ifrat ve tefritten koruduk. Şefkatin ifratı, seni onlara meylettirebilirdi; fakat Bizim korumamız sayesinde sen, onlara meyletmedin; şefkatte de dengeyi gözettin. Çünkü, sen kime, ne zaman ve ne ölçüde şefkatli davranılacağını çok iyi bilmektesin. Onun için, merhametini ilâhî merhametin önüne geçirerek bir sapık düşünceye taviz vermekten berîsin!..

Tadil ü Takdir Âyetleri

Evet, Mahbûb-u Âlem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanları ebedî hüsrandan kurtarma davasına o kadar gönülden bağlanmıştı ki, Kur'ân-ı Kerim, O'nun bu konudaki ızdıraplarını, *"Neredeyse sen, onlar bu söze (Kur'ân'a) inanmıyorlar diye üzüntünden kendini helâk edeceksin."*[6] ifadesiyle dile getirmektedir. Benzer âyet-i kerimelerde de, Cenâb-ı Allah, Resûl-i Ekrem'ine *"Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse üzüntüden kendini yiyip tüketeceksin."*[7], *"Kur'ân'ı sana, meşakkat çekip, bedbaht olasın diye indirmedik."*[8] şeklinde hitap etmektedir.

Aslında, bu ilâhî hitaplar da Allah Resûlü'nün, ister ümmet-i davetin isterse de ümmet-i icabetin genel tavır ve durumları karşısındaki duyarlılığını, insanlığın kurtuluşu hakkındaki hassasiyetini, O'ndaki ölesiye yaşatma arzusunu ve kurtarma cehdini nazara vermektedir. Bu itibarla, mezkur âyet-i kerimeleri de Peygamber Efendimiz'in heyecanlarını tadil eden ve onu ikaz için inen birer

ilâhî kelam şeklinde anlamak eksik, hatta yanlış olur. Evet, beyanlarda tadil ve tenbih söz konusu olduğu kadar, ciddi bir takdir ve iltifat da vardır.

Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'ine âdeta "Habibim, şu ilâhî mesaja kulak verip ona dilbeste olmuyorlar ve inanıp onun rehberliğinde huzur-u daimiye yürümüyorlar diye öyle üzülüyor, öyle kederleniyorsun ki neredeyse bir mum gibi eriyip tükeneceksin. Senin bu yüce ve incelerden ince ruhun ileride öyle bir kaynak hâline gelecek ki, gönlünde azıcık haşyet duygusu barındıran herkes kalb kâsesini doldurmak için o kaynağa koşacak. Öyleyse, Sen tebliğ vazifeni yap, takdiri Allah'a bırak; kendine o kadar eziyet etme!" demektedir ki, bu hem çok ulvî bir iltifattır, hem bir ızdırap insanında olması gereken ruh enginliğini gösterme ve arkadan gelenlere hedef belirleme demektir, hem de Kur'ân'ın mesajının hüşyar gönüllerde mâkes bulacağının bir müjdesidir.

Ümmet-i Muhammed'e Tenbih

Diğer taraftan, Usulüddin âlimleri Resûl-i Ekrem'e müteveccih olan hitapların çoğunda onun şahsında ümmet-i Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) tenbihlerde bulunulduğuna kâildirler. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de, ilk kez vaz'edilen ya da mükerreren nazara verilen pek çok emir ve yasak vardır ki, bunlar Peygamber Efendimiz'e hitaben dile getirilmiştir; fakat, bu türlü beyanlar, –hâşâ– o emir ve yasaklara göre davranmadığından dolayı İnsanlığın İftihar Tablosu'nu kınama ve azarlama (itap) ifadeleri değil, vahy-i ilâhiye gereğince uymayan kimselerin mü'mince yaşamaları için birer davet ve ikazdır.

Evet, verilen bu emirler ve getirilen yasaklar, umumî hüküm bildiren ifadelerdir. Yoksa, –hâşâ– onların Resûl-i Ekrem tarafından tatbik edilmediğini ve söylenenlerin aksinin yapıldığını haber veren beyanlar değildir. Meselâ, Kur'ân, Peygamber Efendimiz'e "Namazı ikâme et!", "Oruç tut!", "Zekât ver!" demektedir. Bu cümleler birer emir cümlesidir, dolayısıyla da, bunları Rehber-i Ekmel Efendimiz'e karşı birer ihtar kabul etmek yanlıştır. Aynen bunun gibi, Kur'ân-ı Kerim, Allah Resûlü'ne *"Fakirleri yanından kovma!"*[9] demiştir. Fakat, bu söz de, hiçbir surette "Niçin fakirleri yanından kovdun veya kovuyorsun?!." şeklinde anlaşılmamalıdır. Resûlullah'ın, bütün hayatı boyunca bu emre muhalif hiçbir hareketi görülmemiştir ki, bu emir, o harekete binaen gelmiş kabul edilsin. Bu itibarla da mezkur âyetlerde ilk muhatap İnsanlığın İftihar Tablosu olsa bile, asıl hedef kitlenin önce mü'minler sonra da bütün insanlar olduğu âşikârdır.

Keza, Fazilet Güneşi (aleyhi ekmelüttehâyâ) inkârcılara tâbi olmaktan ve şirke düşmekten fersah fersah uzaktır. Ne var ki, bu apaçık hakikate rağmen, –

daha önce de geçtiği üzere– Rehber-i Ekmel'e *"Sakın inkârcılara arka çıkma!"*[10] ve *"Sakın müşriklerden olma!"*[11] şeklinde hitap edilmiştir. (Bir yönüyle, bu ifadelerin meallerini, *"inkârcılara arka çıkmazsın"* ve *"müşriklerden olmazsın"* şeklinde vermek de mümkündür.) Zira, O'nun şahsında ümmeti uyarılmış; Allah'ın gönderdiği Kur'ân sayesinde doğru ile eğri açıkça belli olduğu için mü'minlerin yanlış yolda giden inkârcılara destek olmamaları, tevhid inancından asla ayrılmamaları ve şirk şâibesine sebebiyet verebilecek söz ve davranışlara kat'iyen yaklaşmamaları tenbih edilmiştir.

Bir de, bu âyetlerde kastedilen şirkin, puta tapma ve başka ilahlar edinme şeklindeki mutlak şirkten farklı olması melhuzdur. Aksi hâlde, mü'minlerin de hedef kitle sayılmamaları iktiza eder. Çünkü, inanan insanların puta tapmaları kat'iyen düşünülemez. Demek ki, mutlak şirkten başka izafisi ve itibarisi ile başka şirk çeşitleri ya da şirk şaibesi taşıyan sözler ve fiiller de vardır. Bu itibarla da, mezkur ilâhî beyanlarda, riya gibi şirk-i hafî kabul edilen çirkinliklerden de uzak durmanın lüzumu vurgulanmaktadır. Hiçbir kavlinde ve amelinde sunîliğin en küçüğüne dahi rastlanmayan, hayatını bütünüyle tevhid âbidesini ikâmeye adayan ve şirkin sadece kendisinden değil, fiilinden, cehdinden, gayretinden, azminden, niyetinden, taakkulünden, tasavvurundan ve tahayyülünden bile uzak yaşayan Allah Resûlü'ne hitaben *"Sakın müşriklerden olma!"*[12] denilerek, bu konuda ümmetin ne ölçüde hassas davranması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Bu açıdan da, bu ikazları biz kendi üzerimize almalıyız. Evet, şirkten men edilenlerin öncelikle biz olduğumuza inanmalıyız. Öyleyse, sabah-akşam *"Allahım, bilerek ya da bilmeyerek şirke düşmekten Sana sığınırım. Şirk işmam eden duygu, düşünce, söz ve tavırlarımdan dolayı beni yarlığamanı dilerim. Şüphesiz Sen gaybı bilensin (benim gönlümden geçenleri de Sen bilirsin)."*[13] diyerek Cenâb-ı Hakk'a sığınmalıyız.

Yine, bir başka âyet-i kerimede, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) müteveccihen *"O hâlde, sen sabret! Çünkü Allah'ın vaadi gerçektir. Hem günahından istiğfarda bulun; sabah akşam Rabbine hamd ederek zikir ve ibadete devam et."*[14] buyurulmaktadır.

Malumdur ki, Habîb-i Edîb Efendimiz'in sıfatlarından birisi de ismettir; o, Allah'ın inayetiyle günahlardan hep uzak yaşamıştır ve her türlü masiyetten korunmuştur. Öyle ki, İnsanlığın İftihar Tablosu, dünya misafirliğinin ilk senelerinde dahi benzersiz bir iffet ahlâkı sergilemiştir. Ebû Talib der ki; "Onu yanımdan hiç ayırmıyordum; hatta çoğu gecelerde bile bağrıma basıp yatırıyordum. Bir sabah çamaşırını değiştirecekti ki, kendisine baktığımı gördü.

“Amca! Lütfen sırtını döner misin; benim bedenimi kimse görmedi, sen de bakma bana!..” dedi. Ferîd-i Kevn ü Zaman Efendimiz, bu sözü söylediğinde daha beş yaşındaydı ama O “tabiî iffet”, “tabiî ismet” ve “Allah ile tabiî irtibat” diyebileceğimiz bir halin sahibiydi. Beşerin ufkunda yalancı bir şafağın dahi çakmadığı bir yerde ve dönemde, O, gün ortası gibi bir aydınlık içinde yaşamıştı. Dolayısıyla, O’nun kendi günahlarından dolayı istiğfar etmesi söz konusu değildir.

Şu kadar var ki, böyle bir emri, Seyyidü’l-masumîn Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi ufku açısından ve sübjektif mükellefiyet zaviyesinden değerlendirmiş ve *“Acaba hangi hayalimden dolayı böyle ikaz edildim?”* demiş olabilir. Kaynaklarda, bu hususla alâkalı bir bilgi görmedim; fakat, çok engin bir hassasiyete sahip olan Fahr-i Kâinat Efendimiz’in (aleyhi ekmelüttehâyâ) söz konusu tenbihi kendi üzerine alması ve ondan “Habibim, sen ki masum ve masûnsun, karakterini oluşturan iffet ve ismet surlarının ötesine hayalinle dahi olsa geçmemelisin!..” neticesini çıkarması muhtemeldir. Nitekim, Güzeller Güzeli Efendimiz’in (aleyhissalâtü vesselâm) günde yetmiş[15] ya da yüz defa[16] istiğfar etmesindeki sır da, terakkide sınır tanımayışında ve sübjektif mükellefiyetin zirvesini tutuşunda aranmalıdır. O, devamlı yükseldiğinden dolayı, her an arkada bıraktığı dûn mertebelere bakmış ve her basamakta bir önceki için “estağfirullah” demiştir; kendi ufkuna yakıştıramadığı –bizim nezdimizde mahzursuz– bir hayal sebebiyle dahi istiğfar etmiştir. Bu itibarla da, âyetteki *“İstiğfarda bulun!”*[17] emri, Sâdık u Masdûk Efendimiz’in şahsında ümmetine müteveccihtir; mü’minlerin sabah akşam yarlığanma dilemeleri emredilmektedir.

Hâsılı; Resûl-i Ekrem Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) tevcih edilen *“Sakın inkârcılara arka çıkma!”*[18], *“Sabret!.., Günahından istiğfarda bulun!..”*[19] ve *“Sakın müşriklerden olma!”*[20] şeklindeki hitapları birer itap gibi anlamak yanlıştır. Mümkünü vâki kılacak hiçbir hâdise yokken, Peygamber Efendimiz’de bir zaaf aramak, pek hatarlı bir düşünce kayması olsa gerektir. Allah (celle celâluhu), ezelde O’nu tesbit edip korumuştur. O’nun varlığı, hak ile bütünleşmiş, hareketleri vahiy ile perçinlenmiş, kalbi de Allah marziyatıyla dopdolu hâle gelmiştir. Böyle bir Sultanlar Sultanı, semalara taht kurmuşken, O’nun topuğuna çamur bulaşacağına ihtimal vermek ya çamurun, ya da semalara taht kurmanın ne demek olduğunu bilmemektir. Bu itibarla da, ikaz görünümlü hitaplarda, başka mânâlar, değişik hikmetler aramak ve onların bağrındaki tebcil, takdir ve senâ mesajlarını kavramaya çalışmak lazımdır.

1 Kasas sûresi, 28/86.

2 Kasas sûresi, 28/87.

3 Tevbe sûresi, 9/43.
4 Ahzâb sûresi, 33/1.
5 İsrâ sûresi, 17/74.
6 Kehf sûresi, 18/6.
7 Şuarâ sûresi, 26/3.
8 Tâhâ sûresi, 20/2.
9 En'âm sûresi, 6/52.
10 Kasas sûresi, 28/86.
11 Kasas sûresi, 28/87.
12 Kasas sûresi, 28/87.
13 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/403; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/7
14 Mü'min sûresi, 40/55.
15 Buhârî, *daavât* 3; Tirmizî, *tefsîru sûre* (47) 1.
16 Müslim, *zikr* 41; Tirmizî, *tefsîru sûre* (47) 1.
17 Mü'min sûresi, 40/55.
18 Kasas sûresi, 28/86.
19 Mü'min sûresi, 40/55.
20 Kasas sûresi, 28/87.

İnayet Altındayız!..

Soru: *Cenâb-ı Hakk'ın inayetini celbeden vesileler ve onu inkıtâa uğratan sebepler nelerdir? İnayet-i ilâhiyenin kesilmemesi için bilhassa hangi hususlara dikkat edilmelidir?*

Cevap: "İnayet" kelimesi lütuf, ihsan ve iyilikte bulunmak, imdada yetişmek, görüp gözetmek ve himaye etmek mânâlarına gelmektedir. Tasavvuf'ta, Allah'ın kuluna yardım etmesine ve onu her türlü kötülükten korumasına inayet denilmektedir.

İlâhî İnayet

Kur'ân hadimleri arasında bir ıstılah olarak kullanılan inayet tabiri ise, Cenâb-ı Hakk'ın hususî iltifatıyla gayet ehemmiyetli bir davada istihdam edilmek; iman hizmetinde çoğu zaman hiç beklenmedik nimet ve ihsanlara mazhar kılınmak; en zor zamanlarda ve en kötü şartlarda dahi ihtiyar ve iktidar haricinde bir dest-i gaybî tarafından korunup kollanmak; hatta *"Belki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için hayırlıdır."*[1] âyet-i kerimesi sırrınca, zâhiren çok çirkin görünen hâdiselerde bile maddî-mânevî pek büyük semere verecek neticelere ulaştırılmak mânâlarının bütününü ihtiva etmektedir.

Hakkında açılan davaları, mahkumiyet kararlarını, sürgünleri ve hapis cezalarını dahi hep hayra yoran ve her fırsatta talebelerine "Merak etmeyiniz, biz inayet altındayız. Zâhirî zahmetlerin ardında büyük rahmetler var."[2] diyen Nur Müellifi, işte bu inayet anlayışını seslendirmiştir. Hapishane hayatını bile ilâhî kaderin emri, tensibi ve sevkiyle medrese-i Yusufiye kongresine iştirak etme olarak değerlendirmiştir. Kur'ân hadimlerinin ilâhî himayeye mazhar kılındıklarını, her zaman Cenâb-ı Hakk'ın gözetimi altında bulunduklarını, şayet musibetlere sabır ve tevekkülle mukabele ederlerse, bir dirhem zahmetin bir batman rahmet ve sevabı netice vermesi suretinde çok kıymettar mânevî faydalara nâil olacaklarını müjdelemiştir.

Aslında, kendisini i'lâ-yı kelimetullaha adayan ve bu yolla Allah'ın rızasını tahsil etmeye çalışan insanların hepsi ilâhî inayete mazhardır; Peygamberler başta olmak üzere dava-yı nübüvvetin her temsilcisi istisnasız Cenâb-ı Hakk'ın görüp gözetmesi altındadır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de değişik vesilelerle bu hakikate işaret edilmektedir. Ezcümle; Resûl-i Ekrem Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Rabbinin hükmüne sabret. Muhakkak ki, Sen bizim gözetimimiz altındasın. Rabbini hamd ile tesbih et."*[3] denilmektedir. "Sana kimse ilişemez; çünkü, sen gözümüzün önündesin, bizim nezaretimizde sıyânet

edilmektesin!" hitab-ı sübhanîsinin birinci muhatabı Hazreti Sâdık u Masdûk Efendimiz'in, hicret esnasında, mağaranın ağzına kadar yaklaşan düşmanları görünce Habîb-i Ekrem adına endişelenen Hazreti Ebû Bekir'e "Sen hiç tasalanma, zira Allah bizimle beraberdir!" deyişi de işte o maiyyeti, o inayeti, o riayeti, o kilâeti ve o vekâleti ifade etmektedir.

Hazreti Nuh'un Gemisi ve Allah'ın İnayeti

Mevlâ-yı Müteâl'in Hazreti Nuh'a, "*Artık halkından, daha önce inanmış olanlar dışında, hiç kimse iman etmeyecek. Öyleyse o kâfirlerin yaptıklarından dolayı kederlenme de, Bizim gözetimimiz altında ve vahyimiz doğrultusunda, gemiyi yap ve o zalimler lehinde Ben'den hiçbir ricada bulunma. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.*"[4] şeklindeki hitabında da ilâhî inayetin nazara verilmesi söz konusudur.

Nuh Aleyhisselâm'ın gemisi bütün olumsuz şartlara rağmen batmamış, o azgın dalgalar arasında yol alarak kazasız belasız sahile çıkmıştır. Oysa, yer kabuğunda kırılmaların meydana geldiği, bazı kara parçaları denizlerin altında kalırken suyu tamamen çekilen bir kısım denizlerin de Toroslara dönüştüğü ve yeryüzünün bambaşka bir şekle bürünmesine sebebiyet veren jeolojik hareketliliklerin cereyan ettiği öyle bir hengamda bir geminin suyun üzerinde selâmetle ilerleyebilmesi mümkün değildir. Günümüzün teknolojisiyle inşa edilen bir transatlantiğin dahi o türlü bir musibetin üstesinden gelmesi neredeyse imkânsızdır. Bundan dolayıdır ki, meseleyi sebepler açısından değerlendirirken, Elmalılı Hamdi Yazır gibi bazı âlimler Hazreti Nuh'un gemisinin daha sonraki dönemlerde kaybolan çok ileri bir teknolojinin eseri olduğunu söylemişler; mevzuyla alâkalı âyet-i kerimede geçen وَفَارَ التَّنُّورُ *"Tennur kaynadığı zaman!"*[5] ifadesindeki ocak ve fırın mânâsına gelen "tennûr" kelimesinden o geminin buharla çalıştığına dair istinbatta bulunmuşlardır.[6]

Hazreti Nuh'un ve tâbilerinin mucizevî kurtuluşlarına vesilelik eden gemi (ya da gemiler) nasıl bir teknolojinin ürünü olursa olsun, asıl üzerinde durulması gereken husus o geminin hem inşasının hem de seyr ü seferinin بِأَعْيُنِنَا *"Bizim gözetimimiz altında"*[7] iltifatına mazhar kılınmasıdır. Hazreti Nuh, gemisini inayet-i ilâhiye ile yapmış, onun üzerinde maiyyet-i sübhaniye sayesinde yol almış ve nihayet Cenâb-ı Hakk'ın riayetinde hedefine varmıştır. Dümeninde ilâhî inayetin sevk ettiği bir el bulunan o gemi dev dalgalara rağmen batmamıştır.

Başka bir münasebetle, Sadi Şirazi, "Ne gam o gemidekilere ki, dümende

oturan sensin yâ Muhammed!..” der. Evet, kaptanlığını İnsanlığın İftihar Tablosu’nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı bir gemi de asla batmayacaktır; zira, Habib-i Ekrem ve onun tayfası her zaman Cenâb-ı Hakk’ın koruyup kollamasına mazhardır.

İnayeti Celbeden Vesileler

Bu itibarla, i’lâ-yı kelimetullah yolunda ve Allah’ın rızası peşinde koşturan insanlar umumi mânâda Cenâb-ı Hakk’ın inayeti altındadırlar. Bununla beraber, bir kısım sıfatlar vardır ki, bilhassa onlar inayeti celbeder ve Mevlâ-yı Müteâl’in hususî lütuflarına zemin hazırlarlar. Bu sıfatların başında özellikle enbiyâ-yı izâm efendilerimize ait evsâf-ı âliye gelir; hususiyle sıdk, emniyet, tebliğ, fetanet ve ismet vasıfları en mühim inayet vesileleridir.

Ömrünü doğruluk ve sadakât çarkı üzerinde döndürüp durarak, Cenâb-ı Hakk’a, Resûlullah’a, iman davasına, dinî hayata ve inananlara sadık kalan; güvenilirliği şahsiyetiyle bütünleştirerek, elinden-dilinden kimseye zarar gelmeyeceğini her tavrıyla ortaya koyup herkese emniyet telkin eden; hem tebliğ hem de temsil ile din-i mübînin ulvî hakikatlerini anlatmayı ve her fırsatı “emr-i bi’l-mâruf, nehy-i ani’l-münker” istikametinde değerlendirmeyi hayatının gayesi bilen; irşad vazifesinde, akıl, mantık, kalb, gönül, his ve sair duygulardan hiçbirini ihmal etmeyerek, bedevîsinden en medenîsine kadar herkesi vahyin aydınlatıcı tayflarından nasiplendiren; bütün bunları yaparken de günahlara girmemek, laubali davranmamak ve ciddiyetsizliğe düşmemek için azamî gayret göstermek suretiyle tam bir iffet âbidesi olarak yaşayan her insan ilâhî inayetin celbi ve temâdîsi adına çok önemli vesilelere tutunmuş demektir.

Evet, Enbiyâ-yı izâmın sıfatlarını zılliyet planında temsil eden insanlar inayete liyakat kesbetmiş sayılırlar. Bu âlî vasıfları korudukları sürece onlar da hususi hıfz ve riayete nâil olurlar.

Diğer taraftan, sıfat açısından olduğu gibi amel bakımından da inayetin bir kısım vesileleri vardır:

Bu amellerin *başında* Allah’a teveccüh gelir. Günebakan çiçeklerin güneşe yöneldikçe âdeta gülümsemeleri ve daha bir serpilip gelişmeleri misillü, insanlar da ancak yüzlerini Cenâb-ı Hakk’ın dergahına çevirirlerse hem şahsî hayatları hem de iman hizmetine müteallik işleri zaviyesinden inkişaflara erişebilirler. İnsan, hiçbir zaman gözünü O’nun kapısından ayırmamalıdır ki seviyesine göre nazar ve teveccüh esintilerinden istifade edebilsin. Yoksa, O’na teveccühte kusur eden, nazar-ı merhamet ve şefkatten mahrum kalır; ubûdiyetle O’na yaklaşma azminde olmayan da hizlâna uğrar. *“Bana bir karış*

yaklaşana Ben bir arşın yaklaşırım.” beyanı da bu hakikati ifade eder. Bu itibarla, ilâhî inayete mazhariyet, bilhassa Cenâb-ı Hakk’a tam teveccüh, teveccühte devam ve O’nun da bu mütemâdî yönelişe karşı merhamet teveccühleri sayesinde gerçekleşir.

İman hizmeti adına yapılan işler ve elde edilen başarılar ölçüsünde mahviyet ve tevazuun artması da inayet-i ilâhiyenin temâdîsi için çok önemli bir davetiyedir. Hâlis bir mü’min, her muvaffakiyetin Cenâb-ı Hakk’ın lütfu, bereketi ve ihsanıyla olduğuna yürekten inanmalı; böylece hem şirkten kurtulmalı, hem nefis ve şeytanın bencillik adına pompalayacağı vehimlerden uzak kalmalı, hem de acz ü fakr duyguları içinde her zaman Mevlâ-yı Müteâl’e gönül bağlamalıdır. Evet, haddini bilmek ve acz ü fakr hisleriyle O’na yönelmek, ilâhi rahmet ve inayetin imdada yetişmesi için en makbul bir niyazdır.

Hakk’ın İnayetine Sunulan En Güçlü Dilekçeler

Sâniyen; Allah’ın (celle celâluhu) inayetine kapı aralayan diğer husus sebeplere riayettir. İnsan, esbâb dairesinde yaratıldığından, Müsebbibü’l-esbâba tam itimat etmekle beraber, her zaman sebepleri yerine getirmekten de mesuldür. Aslında, esbâba teşebbüs, fiilî bir duadır. Sebepleri gözetmek, isteneni îcad etmek için değil, beklenen neticeyi lisan-ı hâl ile Cenâb-ı Hak’tan dilemek için bir vaziyet almaktır. Nebiler Serveri Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mücahede meydanında bir taraftan Mevlâ-yı Müteâl’e dua dua yalvarması, diğer yandan da birbirinden farklı fevkalâde tabyalar kurarak ve üst üste iki zırh giyerek sebepler planında gerekenleri yapması bu mevzuda çok önemli bir derstir.

Sâlisen; Allah’ın inayetine çağrı sayılabilecek önemli dinamiklerden bir başkası, ulaşılmak istenen hedef (rıza-yı ilâhî) istikametindeki gayretlerin hiç kesilmemesi, hep sürüp gitmesidir. Zira, çok çalımlı başladığı hâlde temsilcilerinin ya yorulmalarından, ya bıkmalarından, ya da ülfete takılıp çalışmayı bırakmalarından dolayı kısa sürede yıkılıp giderek birer tarihî malzemeye dönüşmüş nice dâvâlar vardır. Aksine, birkaç sâdık ve vefalı mümessilin, Cenâb-ı Hakk’ın inayetine davetiye mahiyetindeki sabırlı ve mütemâdi cehdleri sayesinde zamanla gelişip boy atmış ve dört bir yana yayılmış mefkûreler de az değildir.

Râbian; inayet-i ilâhiyenin çok büyük bir vesilesi de vifak ve ittifaktır. Hazreti Üstad’ın yaklaşımıyla; kendi değerleri itibarıyla toplanınca sadece on altı eden dört tane dört, eğer sırr-ı uhuvvet, ittihad-ı maksat ve ittifak-ı vazife ile tevafuk edip bir çizgi üstünde omuz omuza verirlerse, o vakit dört bin dört

yüz kırk dört kıymeti kazanırlar.[8] Bunun gibi, on altı fedakâr kardeşin kıymet ve kuvvet-i mâneviyesi de ihlâs sırrı ile öyle ziyadeleşir ki, ayrı ayrı duran dört bin kişinin gücünden daha fazla olur. İnsanlık tarihine dikkatle bakılırsa, bu hakikate şahitlik eden pek çok hâdise görülebilir.

Bu cümleden olarak; Mute'de mücahede etmek üzere yola çıkan Zeyd b. Hârise komutasındaki müslümanların sayısı en fazla üç bin idi. Karşı cephede ise, Roma'nın mekanize birliklerinin de desteğiyle oluşan neredeyse yüz bin kişilik bir ordu vardı. Öyle ki, mü'minlerin her biri otuza yakın düşmanla savaşmak mecburiyetindeydi. Buna rağmen, hususiyle savaşın sonuna doğru komutayı devralan Hazreti Halid'in vesilesiyle ve tabiî ki Allah'ın inayetiyle, müslümanlar düşmana bir hayli kayıp verdirmiş ve bol ganimet elde ederek Medine'ye sağ salim geri dönmüşlerdi. Evet, ashab-ı kiram efendilerimizin azamî ihlâs içinde, aynı maksat etrafında bir araya gelmeleri ve vazife tutkusuna bağlı olarak, kardeşlik sırrıyla tek çizgi üzerinde birleşmeleri, onlara maddî güçlerinin çok çok üstünde bir kıymet ve mânevî kuvvet kazandırmıştı.

Kezâ; Cenâb-ı Hakk'ın inayetine sunulan en güçlü dilekçelerden birinin vifak ve ittifak olduğu, en son Çanakkale destanında ve topyekün Millî Mücadele'de de açıkça müşâhede edilmiş; fakr u zaruret içindeki bir millet, ihlâs sırrı ve uhuvvet bağı ile el ele verince, kendisinden kat kat büyük orduları yenmişti. *"Allah'ın (kudret) eli, hepsinin ellerinin üstündedir."*[9] âyet-i kerimesiyle ve *"Allah'ın inayet ve kudreti cemaatle beraberdir."*[10] hadis-i şerifiyle vurgulanan hakikat bir kere daha tecellî etmişti.

Sözün özü; her Kur'ân talebesi belli ölçüde inayet-i ilâhiyeye mazhardır. Şu kadar var ki, bu inayetin celbi ve devamı için, hem hususiyle sıdk, emniyet, tebliğ, fetanet ve ismet sıfatlarıyla muttasıf olmak, hem de bilhassa Allah'a teveccüh, esbâba riayet, hizmette temadî ve ittifak arayışı misillü salih amellere yapışmak gerekmektedir. Bu hususlara dikkat eden bir Hak eri, iman hizmetinde hiç umulmadık anlarda sürpriz ihsanlara mazhar kılınacak, en olumsuz şartlarda dahi bir gizli el tarafından korunup kollanacak ve zâhiren çok çirkin görünen hâdiselerde bile maddî-mânevî pek büyük muvaffakiyetlere ulaştırılacaktır.

1 Bakara sûresi, 2/216.
2 Bediüzzaman, *Şualar* s.504. (On Dördüncü Şua).
3 Tûr sûresi, 52/48.
4 Hûd sûresi, 11/36, 37.
5 Hûd sûresi, 11/40.
6 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili* 4/2780-2783.
7 Hûd sûresi, 11/37.
8 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.202 (Yirmi Birinci Lem'a, İkinci Düstur).

9 Fetih sûresi, 48/10.
10 Tirmizî, *fiten* 7; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 10/438.

Dört Maddelik Nasihat…

Soru: *Bir sohbetinizde, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hazreti Ebû Zerr'e dört maddelik bir nasihatte bulunduğunu anlatmıştınız. Söz konusu nebevî beyandan kendi adımıza almamız gereken mesajlar nelerdir?*

Cevap: İbn Hacer el-Askalânî hazretleri, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun, Ashâb-ı Kirâm'ın ve Tâbiîn'in büyüklerinin iki ya da daha çok maddeden müteşekkil bazı sözlerini derlemiş ve birkaç cümlelik tenbihleri ihtiva eden bu eserine "Münebbihât" adını vermiştir. Münebbihât'ta, sünâiyyât, sülâsiyyât, rübâiyyât... denilen iki maddeli, üç maddeli, dört maddeli... hakikat dersleri vardır.

Sevgililer Diyarına Hazırlık

Salih amellere karşı arzu uyaran, iradeyi şahlandıran ve iştiyakı artıran; fena işlere karşı da nefsi dizginleyen, hevâyı gemleyen ve hevesi frenleyen bu söz incilerinden birinde, Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Zerr hazretlerinin şahsında bütün ümmet-i Muhammed'e şöyle buyurmuştur:

جَدِّدِ السَّفِينَةَ فَإِنَّ الْبَحْرَ عَمِيقٌ

وَخُذِ الزَّادَ كَامِلًا فَإِنَّ السَّفَرَ بَعِيدٌ

وَخَفِّفِ الْحِمْلَ فَإِنَّ الْعَقَبَةَ كَئُودٌ

وَأَخْلِصِ الْعَمَلَ فَإِنَّ النَّاقِدَ بَصِيرٌ

"Gemini bir kere daha elden geçirerek yenile, çünkü deniz çok derin. Azığını tastamam al, şüphesiz yolculuk pek uzun. Sırtındaki yükünü hafif tut, çünkü tırmanacağın yokuş sarp mı sarp. Amelinde ihlâslı ol, zira her şeyi görüp gözeten ve hakkıyla değerlendiren Rabb'in senin yapıp ettiklerinden de haberdardır."[1]

Aslında, daha dünyaya ilk adımını attığı andan itibaren, insan için geriye sayım başlamış demektir. Hattâ embriyolojik sürecin mebdei, bir mânâda onun için sonun da başlangıcıdır. Çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemleri bu vetirede sadece birer konaktan ibarettir. İnsan, nasibi ölçüsünde ya bu konakların hepsine bir misafir olarak muvakkaten uğrar veya daha bazı

menzillere hiç ulaşamadan ömrünü tamamlar; herhangi bir meçhul noktada ölüm adlı çıkış biletini alır, –sefer hâlindeki bir trenden dışarıya atılıyormuş gibi– dünyayı arkada bırakır ve kabir koridorundan geçerek ahiret güzergâhına varır.

Kimileri için ölüm, bir yok olma, bir inkıraz, bir çözülüp dağılma, bir hiçlik ve bir tükeniştir; mü'minler için ise, yaratılırken belli bir plan, program, hikmet ve maslahata göre yaratılan insanın, yine bir plan ve programa bağlı olarak bir buuddan başka bir buuda intikali, bir hâl değişikliği geçirmesi, amellerinin ürünlerine göre farklı bir sürece girmesi ve neticede vatan-ı aslîsine dönerek, Yüce Yaratıcı ile "bî kem u keyf" görüşmeye ve rıdvan yudumlamaya yürümesi demektir. Hâlis bir kulun nazarında, ölüm, "sevgililer diyarı"na ve "ebedî saadet yurdu"na giriş kapısıdır. Onun nezdinde, en büyük mesele, bu dünyada hep saf ve duru bir hayat sürerek ahirete intikale her zaman hazır olmaktır; haşre gönülden inanarak ve ötelere müştak yaşayarak ebedî saadeti yakalama azm u gayreti içinde bulunmaktır.

İşte, Rehber-i Ekmel Efendimiz'in, Hazreti Ebû Zerr'e nasihatinde de insanın yolculuğuna, sefer hazırlığına ve yol âdâbına dikkat çekilmektedir:

Ummana Göre Gemi

جَدِّدِ السَّفِينَةَ فَإِنَّ الْبَحْرَ عَمِيقٌ Gemini restorasyona tâbi tut, sağını solunu gözden geçir; tamir isteyen yanlarını onar ve bakımını tamamla. Çünkü, ruhlar âleminden Cennet'e uzanan uçsuz bucaksız ummanda dağvârî dalgalarla karşılaşman kaçınılmazdır. Gemin sağlam olmalıdır ki, uzun sefere, hırçın dalgalara ve korkunç fırtınalara dayanabilsin. Küçük bir gölde tenezzüh için kullanılan kayık ile okyanus geçilemez; tekne ile açık denizde uzun süre yol alınamaz. Gemini öyle yenile, o kadar geliştir ve o denli bakımlı tut ki, bir transatlantiğin üzerinde ilerliyormuş gibi aşabilesin en zorlu engelleri!..

Gemiyi yenilemekten maksat, daima Kelime-i Tevhid ile meşgul olmak ve tahkikî imana ulaşmaya çalışmaktır. Hazreti Sâdık u Masdûk Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) جَدِّدُوا إِيمَانَكُمْ بِلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ *"İmanınızı 'Lâ ilâhe illâllah' ile yenileyiniz."*[2] buyurmaktadır. Şu kadar var ki, Allah Resûlü'nün bu nasihati, sadece dil ile Kelime-i Tevhidi söylemeye hamledilmemelidir. Bu mübarek beyan dil ile telaffuz edilirken, aynı zamanda vicdanda da duyulmalıdır ki, iman tecdid edilmiş olsun. Bu itibarla da, "Lâ ilâhe illallah deyin" sözü, "Bu kelimeleri vicdanınızda duyun; din ve iman adına her an daha bir derinleşme peşinde olun; devamlı kendinizi yenileyin ve yaratılış gayesine ulaşma uğrunda sürekli mesafe katedin!.." demektir.

İmanı yenileme meselesi devamlılık isteyen bir husustur. Bu yenilenme,

mü'minin tabiatının bir yanı, fıtratının bir parçası hâline gelmelidir ki, o devamlı surette imanını derinleştirsin ve nihayet tahkikî imana erişsin. Evet, imanı tecdid etme ve böylece ruhen yenilenme, kavlî olarak *"Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah"* demekle başlayıp, onun mahz-ı mârifet hâline getirilmesiyle devam eder; sonra da mârifetin muhabbeti, muhabbetin aşk u şevki ve aşk u şevkin de cezb u incizâbı netice vermesiyle en ileri seviyeye ulaşır.

Mektubat'ta da vurgulandığı üzere, nefis, hevâ, vehim ve şeytan az-çok her insana hükmetmekte; onun gafletinden istifade ederek, pek çok hile, şüphe ve vesveseyle iman nurunu karartmaktadır. Onun için, her gün, her saat, hatta her vakit, imanı cilalamaya ihtiyaç vardır. Her fırsatta cilalanmış, sürekli parlak tutulmuş ve tahkik ufkuna ulaştırılmış bir iman gemisiyle, değil dünyevî okyanuslar, Cehennem gayyaları bile rahatlıkla geçilebilecektir.

Ahiret Azığı

وَخُذِ الزَّادَ كَامِلًا فَإِنَّ السَّـفَرَ بَعِيدٌ Azığını eksiksiz al, yol boyunca ihtiyaç duyabileceğin her şeyi tedarik et. Sahilden ayrıldıktan sonra artık erzak bulmakta oldukça zorlanırsın, hatta hiç bulamazsın; öyleyse henüz vakit varken ve gemin demir almamışken önündeki uzun seferde muhtaç olacağın levâzımâtı iyi düşün, güzelce hesapla ve tastamam hazırla!

Hadis-i şerifteki, "zâd" kelimesi, yiyecek, içecek, giyecek, binecek ve sair ihtiyaçlar demektir; dilimizdeki "azık" sözcüğünün karşılığıdır. İnsan için iki yolculuk mukadderdir; ilki dünyada yolculuktur; ikincisi ise, dünyadan yolculuktur. Dünyada yolculuk için yiyecek, içecek, giyecek ve gerektiğinde harcayacak mal lazım olduğu gibi, dünyadan yolculuk için de azık lazımdır. İşte, ilkinden daha hayırlı olan bu zahîre, takva azığıdır.

Evet, Hak yolcusu için her seviyede takva bir zâd-ı ahirettir. *"Uzun ve meşakkatli seferlerde mutlaka azık edinin ve bilin ki azığın en hayırlısı haramlardan korunma, marufları yerine getirme mânâsına takvadır."*[3] fehvâsınca, rıza ve rıdvana yürümeye niyet eden her irade eri, her zaman takva serasına sığınmalıdır. İnsana takva azığı kazandıracak olan vesile ise, salih amellerdir. Dolayısıyla, başta namaz olmak üzere, Allah'a ibadet ve kullara şefkat yörüngesinde yapılan hayırlı işlerin hepsi mü'min için ahiret zâd ü zahîresidir.

İnsan bir köyden diğerine, bir şehirden bir başkasına ve hele bir ülkeden farklı bir memlekete giderken ne kadar düşünür, taşınır, hazırlık yapar ve yol için tedbirler alır. Azizim, bir karyeden diğerine, bir ülkeden bir başkasına, bir

gezegenden diğer bir gezegene, hatta bir sistemden daha başka bir sisteme değil, maddeden, fizik âleminden, elektronlar ve nötronlar dünyasından hiç bilmediğin bir diyara göç etmektesin. Ne kadar uzun olduğunu dahi takdir edemeyeceğin bambaşka bir seferle karşı karşıyasın. Bu yolculukta ihtiyaç duyacağın eşyayı da kendi akl u izanınla belirleyemezsin! Dünyada sefer için neler lazım olduğunu düşünüp tedarik edebilirsin; fakat, dünyadan sefer söz konusu olduğunda, ötelerin zâd ü zahîresini ancak seni o yola sürükleyen ve sana seyahat gücü veren Kudreti Sonsuz'un mesajlarından öğrenebilirsin.

Vahyin rehberliğine başvurmadan, teheccüd ile kabir aydınlığı arasındaki münasebeti bilemezsin.. Allah'a hâlisâne kulluk ile mizanda terazinin ağır basması arasındaki irtibatı sezemezsin.. burada sırat-ı müstakîm üzere yaşamakla ötede Sıratı geçmek arasındaki alâka ve uygunluğu takdir edemezsin.. iman ile Cennet'e girme ve küfür ile Cehennem'e düşme arasındaki kuvvetli bağı göremezsin. Ne var ki, seni Yaratan, rotanı belirleyen ve üzerinde yürüyeceğin yolu hazırlayan Zât, sana güzergâhı bildirdiği gibi, seferde ihtiyaç duyacağın zâd ü zahîreyi de haber vermiştir. İlâhî mesaja göre yaşadığın, ötelere hazırlandığın ve kabir kapısına tedarikli adım attığın takdirde, ahiretin yol haritası elinde demektir ve ebedî saadete açılan caddede yürümen oldukça kolaylaşacaktır. Unutmamalısın ki, Cennet azığı taat; Cehennem kumanyası ise mâsiyettir; heybende hangisi varsa, sana onun kapısı açılacaktır.

Dünyada Aşılan Ukbâ Tepeleri

وَخَفِّفِ الْحِمْلَ فَإِنَّ الْعَقَبَةَ كَئُودٌ Azığını eksiksiz al ama yol boyunca sana lazım olmayacak yükleri boş yere yanında taşıma. Cehennem'e yakıt olacak bütün dünyevîlikler yüktür insanın sırtında. Küfür, fisk, isyan yüktür; her bir günah ve hata yüktür. Bu itibarla, yükün hafifletilmesinden maksat, mâsiyetten sıyrılmak ve günahlardan arınmaktır.

Önündeki zorlu engelleri, aşılması güç geçitleri ve sarp yokuşları düşün; belini bükecek ağırlıklarla katedemezsin o uzun mesafeyi. Elli, yüz, yüz elli kiloluk bir ağırlığı belki birkaç adım taşıyabilirsin; fakat, onunla kilometrelerce yürüyemezsin, onca yükle hedefe varmaya güç yetiremezsin. Öyleyse, öteye adım atarken dünyevî ağırlıklarından kurtulmalı, ahirette işine yaramayacak hiçbir şeyin hamallığını yapmamalı ve yükünü hafif tutarak yürüyüşünü kolaylaştırmalısın.

Öncelikle, dünya hayatında insanın karşısına çıkan her musibet bir sarp yokuştur. Şeytanın tuzakları ve nefsin arzuları, aşılması gereken birer tepedir. Mâsiyete karşı sabırdan salihât peşinde koşmaya kadar her hayırlı amelin

önünde de zorlu geçitler vardır. Nefs-i emmare iradenin kolunu kanadını kırmak için her an insanın gâfil ve zayıf bir anını kollamaktadır. Bilhassa, insanlığın kin, nefret ve gayzla yatıp kalktığı, dünyanın bir savaş alanı ve kan gölü hâline geldiği âhir zamanda sevginin tercümanı olmak ve herkese şefkatle yaklaşmak dahi zorlardan zor bir iş keyfiyetini almıştır. Nitekim, Cenâb-ı Hak, insanların önlerindeki sarp yokuşları, göğüs gerilmesi büyük bir kahramanlık isteyen zor işleri sayarken, bu hususa da dikkat çekmiştir. *“Sarp yokuş, bilir misin nedir?”* dedikten sonra, *“Sarp yokuş, bir köleyi, bir esiri hürriyetine kavuşturmaktır; kıtlık zamanında yemek yedirmektir; yakınlığı olan bir yetimi, ya da yeri yatak (göğü yorgan yapan, barınacak hiçbir mekânı olmayan) fakiri doyurmaktır. Bir de sarp yokuş: Gönülden iman edip, birbirine sabır ve şefkat dersi vermek, sabır ve şefkat örneği olmaktır.”*[4] buyurmuştur.

Ölüm de, öbür âleme varıp uzanan müthiş bir geçittir. Aslında, âhiret geçitlerinden hepsi çok dehşet vericidir; kabir, suâl, mahşer, mizan ve Sırat gibi âhiret duraklarının her biri insanın canını dudağına getirecek mahiyettedir. Fakat, ölümün keyfiyeti bu durakları belli ölçüde mûnisleştirmeye ya da daha ürpertici hâle getirmeye vesile ve sebep olabilmektedir. Mü’mince ölen bir insanın mahşeri idrak edişi ile imandan nasipsiz bir tâli’sizin haşri yaşayışı birbirinden çok farklı cereyan edecektir.

Tabiî ki, korteksini mâsivâ ile doldurmuş, şuuraltı müktesebâtını mal mülk düşünceleriyle oluşturmuş ve bütünüyle dünyevî mülâhazalara gömülmüş bir insanın ölüm ötesindeki hali de aynı çizgide şekillenecektir. Böyle bir zavallı, *“Men Rabbuke?”* sorusuna muhatap olunca, kat’iyen doğru cevabı veremeyecektir; zira, şuuraltı müktesebâtında bu suâle dair bir malumat bulamayacaktır. Duygu ve düşünce harmanında, elini attığı her yerde nefis, mal, mülk, şan ve şöhret kırıntılarına rastlayacak ama mârifet-i Sâni hesabına hiçbir semereye tevafuk edemeyecektir. Evet, kabirde *“Men Rabbuke ve men nebiyyuke ve ma dînuke?”* sorularıyla başlayan ahiret menzillerinin her biri bir akabedir; ne var ki, bunların aşılması daha dünyadayken azık hazırlamaya ve faydasız yüklerden kurtulmaya bağlıdır.

Söz gelmişken, nazara verilen hususların, hâdisenin kahramanlarına yakışması ve ibret verici olması yönüyle, zikredilmesinde fayda mülâhaza ettiğim bir menkıbeyi anlatmak istiyorum. Denilir ki: Rehber-i Ekmel (aleyhissalâtü vesselâm) Efendimiz, bir gün mescidde kabir azabına, Münker ve Nekir’in ilk sorgulama esnasındaki heybetli hâllerine ve berzah hayatına dair beyanda bulunurken, Hazreti Ömer (radıyallahu anh), “Ya Resûlallah, suâl anında şimdiki aklımız bize verilir mi?” diye sorar. Hikmetin Lisan-ı Fasîhi

(aleyhi ekmelüttehâyâ) Efendimiz, *"Şimdiki aklınızla nasılsanız kabirde de öyle olursunuz."* buyurur. Bu cevap üzerine Hazreti Ömer, "Böyle olduktan sonra, kabir suâliyle alâkalı korku ve elem çekmeye lüzum yoktur." der.

Hazreti Ömer'in dâr-ı bekaya irtihalinin akabinde, bu hâdise Hazreti Ali'nin aklına gelir; "Bakalım Münker ve Nekir'e nasıl cevap verecek?" der. Cenâb-ı Hakk'ın aradaki perdeyi kaldırması neticesinde, Haydar-ı Kerrar, dostunun suâl anına muttali olur: Melekler heybetli hâlleriyle Hazreti Ömer'in yanına gelirler ve ona "Rabbin kim? Peygamber'in kim? Dinin ne?" diye sorarlar. Ömer Efendimiz, meleklerin suâline yine bir soruyla mukabele eder; "Siz nereden geliyorsunuz?" der. "Yedinci kat semadan.." cevabı üzerine, bu defa "Yedinci kat sema ile burası arasındaki mesafe ne kadardır?" diye sorar. Melekler, "Yedi bin sene.." derler. İşte o zaman, Hazreti Ömer, kendi ufkunu seslendirir ve "Siz yedi bin senelik yoldan geldiğiniz hâlde Rabbinizi unutmadınız da, ben evimden çıkıp kabre gelinceye kadar Rabbimi, peygamberimi ve dinimi niçin unutayım?" der. Bu sırlı hâdiseyi müşâhede eden Hazreti Ali, "Allah'ın rahmet ve bereketi senin üzerine olsun ey Ömer, sahiden davanın eriymişsin!" buyurur.

Evet, aslında ölüm, kabir, suâl, berzah, mahşer, hesap, mizan ve Sırat gibi akabeler, bir mânâda hep burada geçilmektedir. Ömür sermayesini ve sayısız nimetleri değerlendirebilenler, daha dünyadayken o sarp yokuşları dümdüz birer yola çevirmektedirler. Tevbe kurnalarında arınarak mâsiyet yüklerinden kurtulmakta ve sırtlarında fazla ağırlıklar taşıma zahmetine dûçar olmadan rahatça Cennet'e uçmaktadırlar.

O hâlde, sen de uhdendeki yükleri hafifletmeli ve dünyevî ağırlıklardan sıyrılmalısın. Bir gün senden ayrılacak ve ahirette fayda sağlamayacak şeylerle mânâsız uğraşmamalı, geçici işlere bağlanıp onlarda boğulmamalısın. Fâni âlemde bırakmak zorunda kalacağın makam, mansıp, pâye, şan, şöhret, mal ü menâl gibi sebeplere takılmamalı, âhirette senin için kurtuluş fermanı olabilecek vesileleri kollamalısın. Herkesin hakkını gözeterek yaşamalı ve görülmemiş hesapları ötelere taşıma sıkıntısından kurtulmalısın. Hem ibadet hayatına ait borçlardan hem de üzerindeki kul haklarından halâs olmalısın. Günahlarından dolayı istiğfara sarılmalı ve mahşerde seni terletebilecek her türlü sıkleti kabrin bu yanında bırakmalısın. Yoksa, ötede sana yardım edecek, yüküne omuz verecek kimseyi bulamaz ve tahammülfersâ ağırlıkların altında kalırsın.

Amellerin Canı

وَأخْلِصِ الْعَمَـلَ فَإِنَّ النَّاقِـدَ بَصِـيرٌ Yaptığın her işte doğru, samimî, katışıksız, dupduru, riyadan âzâde ve öz yürekli ol; amellerini sadece Allah'a tahsis et. Gönül safvetini ve fikir istikametini her zaman koru; Allah ile münasebetlerinde dünyevî garazlardan uzak kal. Vazife ve sorumluluklarını, sırf O emrettiği için yerine getir; bunu yaparken de yalnızca O'nun hoşnutluğunu hedefle ve O'nun uhrevî teveccühlerine yönel.

Şüphesiz, her şeyi görüp gözeten, sadece cisimlere, suretlere değil kalblere ve niyetlere de nazar eden ve her ameli zâhir-bâtın yanlarıyla küllî olarak değerlendiren Rabb-i Rahîm senin yapıp ettiklerine de muttalidir. Allah Teâlâ ne yapıp ettiğini gördüğü gibi, onu nasıl bir niyetle ortaya koyduğunu da bilmektedir.

Mevlâ-yı Müteâl, çok iş ve çok semereden daha ziyade, her işte rızasının gözetilmesine önem vermektedir. Evet, O'nun nezdinde "Bir dirhem ihlâslı amel, batmanlarla hâlis olmayana tercih edilir."

İhlasın bu sırlı gücünden dolayıdır ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Dinî hayatında ihlâslı olursan az amel de yeter."*[5] buyurmuş ve *"Her zaman amellerinizde ihlâsı gözetin; zira Allah, sadece işin hâlis olanını kabul eder."*[6] tenbihinde bulunmuştur. Demek ki, amel bir ceset ise ihlâs onda candır; ihlâssız iş sadece bir kadavradır.

Bu itibarla, her mü'minin kendi iman gemisini yenilemesi, ahiret azığını tedarik etmesi ve sırtındaki yükünü hafifletmesi lazımdır; ne var ki, ötelere yolculuk için hazırlık mahiyetindeki bu ameller de ancak Allah'ın rızası gözetilerek yapılırsa gerçek kıymetine ulaşacaktır.

1 ed-Deylemî, *el-Müsned* 5/339.

2 Bkz.: el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 2/204.

3 Bakara sûresi, 2/197.

4 Beled sûresi, 90/12-18.

5 el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 5/342; ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/435.

6 ed-Dârakutnî, *es-Sünen* 1/51; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 5/336.

Şefaat Ya Resûlallah!..

Soru: *"Şefaatim ümmetimden (ehl-i kebâire) büyük günah işleyenleredir."*[1] *hadis-i şerifini nasıl anlamalıyız? Büyük günahlar nelerdir? "Ehl-i kebâir" denilen zümreye kimler dahildir?*

Cevap: Şefaat; lügat itibarıyla, bir insanın affedilmesi için aracı olmak, bir kimseden, üçüncü bir şahsa iyilik yapmasını istemek ve bir ihtiyaç sahibinin işinin görülmesi için onun önüne düşüp yetkili makama çıkarak istirhamda bulunmaktır. Istılah açısından ise, Peygamberler, sıddîklar, şehidler, ilmiyle amel eden ihlâslı âlimler ve kâmil mü'minler gibi Allah nezdinde bir değere ve yakınlığa erişmiş Hak dostlarının, âhiret gününde bir kısım günahkâr mü'minlerin bağışlanmaları ve bazı salih kulların da daha yüksek mertebelere ulaşmaları için Mevlâ-yı Müteâl'e yalvarmaları ve böylece Cenâb-ı Hakk'ın izniyle onların ebedî saadetlerine vesile olmaları demektir.

Şefaat-ı Uzmâ Sahibi

Ötede, enbiyâ, evliyâ, asfiyâ ve şühedâ –derecelerine göre– Cenâb-ı Hakk'ın onlara bahşettiği seviyede şefaat edeceklerdir. Ancak, bu mevzuda da zirveyi yine İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhi ekmelüttehâyâ) tutacaktır. Zira, her nebi kendisine bahşedilen bir defaya mahsus ama sınırsız talep hakkını dünyada kullanırken, fetanet-i âzam sahibi Hazreti Sâdık u Masdûk onu âhirete saklamıştır. O gün herkes kendi başının çaresine bakmakla meşgul olurken, Resûl-i Ekrem Efendimiz, "Ümmetî, ümmetî!.."[2] diye inleyecek ve kendisiyle azıcık da olsa münasebeti bulunan herkesin kurtuluşunu dileyecektir.

Mahşerin ve hesabın dayanılmaz dehşeti ve şiddetli sıkıntıları içerisinde, yardım talep edilebilecek bir merci arayan insanların müracaatları üzerine Müşfik Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), beşerin muhâkeme ve hesaplarının bir an evvel görülmesi için Allah Teâlâ'ya yalvaracak; "şefaat-ı uzmâ"nın ve "Makam-ı Mahmud"un sahibi unvanıyla, imandan nasiplenebilmiş hemen herkesin imdadına koşacaktır. Allah Resûlü, insanların perişan ve derbeder oldukları ama kendilerini kurtaracak bir vesile bulamadıkları bir anda bütün insanlığı kucaklayan şefkatiyle ortaya çıkacak ve "en büyük şefaat" mânâsına gelen "şefaat-ı uzmâ"sıyla pek çoklarının ellerinden tutacaktır.

İşte, ahiretin, mahşerin ve şefaatin söz konusu edildiği bir mecliste, Habîb-i Ekrem Efendimiz, hem şefkatinin enginliğini ve şefaatinin genişliğini ifade etme, hem de günahkârların ümitsizliğe düşmelerine meydan vermeme ve onları tevbeye yönlendirme sadedinde إِنَّ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ

أمَّتِي *“Benim şefaatim ümmetimden büyük günah işleyenleredir.”*[3] buyurmuştur.

Evet, mütemadî olarak büyük günah işlememekle beraber, bir gaflet anında kebâirden birine ya da birkaçına düşmüş ama hemen doğrulup Allah’a teveccüh etmiş ve masiyetin nedametini hep içinde duymuş kimseler de ötede şefaate nâil olacaklardır. Şayet, kendi salih amelleri ve Hak dostlarının yardım adına uzanan elleri böylelerinin kurtuluşlarına kâfi gelmezse, Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) “şefaat-ı kübrâ”sıyla onların imdadına yetişecektir; elverir ki, günahlardan dolayı kalbleri bütün bütün mühürlenmiş ve öteye imansız gitmiş olmasınlar!..

En Büyük Günahlar

Mezkur hadiste geçen *“kebâir”* kelimesi büyük günahlar demektir, onun müfredi (tekili) ise “kebîre”dir; dolayısıyla, ehl-i kebâir, büyük günah işlemiş kimseler mânâsına gelmektedir. Azim bir cinayet olduğu Kitap, Sünnet veya icma ile vurgulanan, hakkında hadd cezası takdir edilen ve onu yapanın ahirette de cezalandırılacağı bildirilen cürümlere “büyük günah” denilmektedir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), değişik vesilelerle büyük günahlara dikkat çekmiş; muhataplarının hususi hâllerine göre, bazen üç, bazen beş, bazen de yedi kebâiri sıralayarak, bunlara karşı ümmet-i Muhammed’i ikaz buyurmuştur. Rehber-i Ekmel Efendimiz, bir kısım günahlar için أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ ifadesini kullanmış, onların “büyük günahların en büyüğü” olduğunu belirtmiştir. Bir defasında, *“Büyük günahların en büyüğünü size bildireyim mi?”* dedikten sonra; *“Allah’a ortak koşmak, ana-babaya asi olmak...”* diyerek ancak ilk ikisini sayabilmiş; bu cürümlerin çirkinlikleri karşısındaki teessüründen dolayı ayakta duramayacak hâle gelip oturmuş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ Allah Resûlü, “*Bakın sizi uyarıyorum, dikkat edin, aklınızı başınıza alın, toparlanın ve kendinize gelin; o helâk edici günahlardan biri de yalan yere şehadettir; aman yalan şehadette bulunmayın!..”* mealindeki bu sözü o kadar tekrar etmiştir ki, O’nun ızdırabını gören ashab-ı kiram, “Keşke sükût etse!..” demekten kendilerini alamamışlardır.[4]

Fahr-i Kâinat Efendimiz’in (aleyhi ekmelüttehâyâ) değişik zaman ve zeminlerde büyük günahları üç, beş, yedi gibi sayılarla sınırlandırışından dolayıdır ki, selef-i salihîn, kebâirin adedi mevzuunda farklı görüşler serdetmişlerdir. Âlimlerin ekseriyeti, hadislerde sayılan maddelerin hasr (sınırlama) ifade etmediğini söylemiş; *“Büyük günah”* tarifinden hareketle,

dinin esas kaynaklarında hakkında kınama ve cezalandırma ikazı vâki olan günahların tamamını bu kategoride değerlendirmişlerdir. Meselâ, İmam Zehebî, yetmiş tane kebireden bahsetmiştir.[5] Allah'a şirk koşmak, ana-babaya isyan etmek, haksız yere adam öldürmek, iffetli insanlara iftira atmak, fuhuş yapmak, mücahede günü cepheden kaçmak, sihirle meşgul olmak, yetimin malını yemek, kumar oynamak, sarhoş eden ve uyuşturan maddeler kullanmak, yalan yere şehadette bulunmak ve dine zarar verecek bid'atlara taraftar olmak gibi cürümler belli başlı büyük günahlardan bazılarıdır.

Ehl-i Sünnet itikadına göre; mutlak şirk haricinde büyük günah işleyen kimseler dinden çıkmış olmazlar ve Cehennem'de ebediyyen kalmazlar. Büyük günahlarından tevbe etmeden ölseler bile, iman ile ahirete gitmeleri hâlinde, Allah Teâlâ dilerse fazl-ı keremiyle onları da yarlığar, dilerse de adâletiyle muvakkat Cehennem azabına atar.

Önemsiz Görüldükçe Büyüyen Günahlar

Kur'ân-ı Kerim'de, *"Onlar, ufak tefek kusurları dışında, günahların büyüklerinden ve fuhşiyattan kaçınırlar."*[6] mealindeki âyet-i kerime gibi küçük-büyük günah ayırımına, "kebîre" ile "lemem" farkına işaret eden beyanlar mevcuttur. Lemem; kebîrenin alanı veya tarifi dışında kalan, ısrarlı ve devamlı olmadan yapılan küçük günahlardır; hakkında mutlak bir ceza (hadd) bulunmayan ve işleyenin Cehennem ateşi ile tehdit edilmesine sebep olmayan seyyielerdir. Ne var ki, bu türlü masiyetler hakkında mutlak bir cezanın ya da Cehennem ateşi gibi tehdit edici bazı unsurların olmaması insanı aldatmamalıdır. Çünkü, küçük görüp önemsememek, işleye işleye alışarak bütünüyle gaflete dalmak ve masiyette ısrarlı olmak gibi sebeplerle en küçük isyan çukurları bile öldürücü uçurumlara dönüşebilir.

Ezcümle; bir insanı hafife alma ve kaş göz işaretleri yaparak onunla alay etme zâhiren küçük bir günah sayılır. Şayet, insan bir yanlışlıkla böyle bir hataya düşer ama hemen kabahatini anlayıp istiğfar ederse, bu masiyet "lemem" olarak kalır; fakat, günahta ısrar eder ve onu bir huy hâline getirirse, artık o seyyie bir kebire halini alır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ *"Veyl olsun her hümeze ve lümeze'ye!.."*[7] denmekte; insanları arkadan çekiştiren, küçük düşüren, kaş göz hareketleriyle onlarla eğlenen kimseler kınanmaktadır. وَيْلٌ hem "yazıklar olsun" mânâsına gelmektedir, hem de Cehennem'in en derin deresinin ismidir. Dolayısıyla, mü'minleri ayıplayan ve el, kaş, göz işaretleriyle onları alaya alan kimselerin, bu günahta ısrar edip etmemelerine ve tevbe kurnasında arınıp arınmamalarına göre, *"Yazıklar*

olsun!” itabından Cehennem azabına kadar uzanan bir çizgide muhtelif cezalara çarptırılmaları söz konusudur.

Bu itibarla, masiyetin küçüklüğüne büyüklüğüne bakarak değil, kendisine karşı gelinen Zât’ın azamet ve kibriyâsına nazaran günahlardan sakınmak lazımdır. لَا صَغِيرَةَ مَعَ الْإِصْرَارِ ، وَلَا كَبِيرَةَ مَعَ الْاِسْتِغْفَارِ *“Üzerinde ısrar edildiği takdirde hiçbir günah küçük sayılamayacağı gibi, istiğfar ile başı ezilen bir günah da asla kebîre olarak kalamaz.”*[8] fehvâsınca, esas büyük günahlar, üzerinde ısrar edilen küçük isyanlardır. Çünkü insan, bir günahın küfre götürücü ve öldürücü olduğunu bilirse, bir anlık gafletle o cürmü işlese bile, aklı başına gelir gelmez hemen tevbe kurnalarına koşar, gözyaşları içinde istiğfar eder ve masiyet kirlerinden temizlenir. Fakat, “lemem” addettiği günahları önemsemezse, “bir tane, bir tane daha.. ve son defa...” derken, âdeta kapana kısılır ve bir daha da masiyetten yakasını kurtaramaz.

Evet, ısrar sebebiyle küçük günahlar büyük olur, tevbe edildiğinde ise, büyük günahlar küçülür ve affedilir. İnsan, en büyük bir cürmü işlemiş olsa da, hemen kendisini seccadesine atar, nedametle kıvranır, pişmanlık gözyaşları döker, gönülden istiğfar ederse ve hele yetmiş sene sonra aklına geldiğinde bile onu bir dakika evvel işlemiş gibi içinde ızdırabını duyarsa, hakiki tevbe etmiş demektir. Aksine, önemsemediğinden dolayı unuttuğu küçük günahlar teraküm edip büyüdüğü ve tevbe görmeden öteye intikal ettiği için ahirette insanın helâketine sebebiyet verebilir. Bu açıdan, günahın en küçüğünün dahi büyük sayılması ve hep hatırlanması, sevabın ise en büyüğünün dahi çok küçük addedilmesi ve hemen unutulması esastır.

Bir Sürpriz İnayet

İnşaallah, hatalarını lemem sınırında tutabilenlerin tevbeleri, ibadetleri ve salih amelleri onlara şefaatçi olacaktır. Cenâb-ı Hakk’ın şerefine, haysiyetine, ululuğuna ve azametine dokunacak haltlar karıştırmamış kimseler, yer yer sürçmüş olsalar da, eğer hemen toparlanıp “Rabbim, Sana döndüm!..” diyerek bir kere daha Mevlâ-yı Müteâl’e yönelirlerse, bu tevbeleri sayesinde kurtulacaklardır. Tevbe onların necâtı için bir vesile sayılacaktır. Evet, ufak tefek kusurları dışında, günahların büyüklerinden ve fuhşiyattan kaçınanlar için istiğfarın kendisi bir şefaatçidir, tevbe başlı başına bir şefaatçidir ve yine dua bambaşka bir şefaatçidir.

Daha dünyadayken, kebâir kirlerinden arınanlar, belki de çok küçük bir iyilikleri sebebiyle bağışlanacaklardır. Nitekim, sadedinde olduğumuz hadis-i şerifin zikredildiği yerlerde şöyle bir ilave mevcuttur: Bir adamın Cehennem’e

atılması için emir verilir. Adamcağız tam ateşe doğru giderken, bir kuraklık anında su ikram etmiş olduğu birini görür, onu tanır ve “Benim için şefaat etmeyecek misin?” der. Kendisinden yardım talep edilen insan “Sen de kimsin?” diye sorunca, muhatabı “Falan falan gün sana su içirmemiş miydim?” cevabını verir. Bu söz üzerine, öbürü de arkadaşını tanır ve nezd-i ilâhîde onun için şefaatte bulunur. Böylece, Cehennem’e sürüklenmekte olan adam geri çevrilir ve Cennet’e gönderilir.[9]

Binâenaleyh, yapılan her ibadet ve her iyilik bir şefaatçidir; namaz bir şefaatçidir, oruç bir şefaatçidir, hac bir şefaatçidir. Büyük günahlarla ötelere gitmeyenlere bu hayr ü hasenâttan biri ya da birkaçı şefaat edecektir. Az bir sadaka şefaatçidir, güzel bir söz şefaatçidir, yoldaki bir eziyeti bertaraf etmek şefaatçidir ve bir hayvana merhamet göstermek şefaatçidir. Cenâb-ı Hak, kimilerini de bunlardan birisi vasıtasıyla bağışlayacaktır. Ahirette bazılarına ilâhî beyan, bazılarına hizmet-i Kur’ân ve bazılarına da ezan şefaatçi olacaktır. Kimi anne-babalar hamele-i Kur’ân olan çocukları sayesinde, kimileri büluğa ermeden vefat etmiş göznurları vasıtasıyla ve hatta kimileri de düşük bebekleri vesilesiyle felaha ereceklerdir.

Ayrıca, Allah Teâlâ, bir kısım kullarına da şefaat etme hakkı tanımıştır; insan, bu hakkı küfür ve dalâletle çürütmezse, Mevlâ-yı Müteâl, rahmetinin tecellîsi olarak verdiği o lütf u ihsanı geri almayacaktır. Bu itibarla da, enbiyâ, evliyâ, asfiyâ ve şühedâdan çok geniş bir zümre kendilerine alâka duyan, muhabbet besleyen ve vefa gösteren mü’minlere şefaat edeceklerdir. İmanlı ölmekle beraber, büyük günahların ağırlıklarını sırtından atamamış kimseler, şayet zikredilen şefaatçilerden hiçbirinin eteklerinden tutamazlarsa, işte o zaman da Şefaat-ı Uzmâ’nın ve Makam-ı Mahmud’un sahibi Müşfik Nebi, Allah’ın izniyle “Şimdi sıra bende!..” diyecek; imanın, Mevlâ’ya muhabbetin ve kendisiyle irtibatın hürmetine ehl-i kebâire el uzatacaktır.

1 Tirmizî, *kıyâmet* 12; Ebû Dâvûd, *sünnet* 21.
2 Buhârî, *tevhid* 36; Müslim, *îmân* 326, 327.
3 Tirmizî, *kıyâmet* 12; Ebû Dâvûd, *sünnet* 21.
4 Buhârî, *şehâdât* 10, *istitâbe* 1, *isti’zân* 35; Müslim, *îmân* 143.
5 ez-Zehebî, *el-Kebâir* s.8.
6 Necm sûresi, 53/32.
7 Hümeze sûresi, 104/1.
8 Bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsned* 5/199; el-Kudâî, *Müsnedü’ş-Şihâb* 2/44.
9 Bkz.: Ebû Ya’lâ, *el-Müsned* 7/78; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat* 6/317.

Benim Yüzümden!..

Soru: *Mü'minlerin, ister ferdî isterse de içtimaî musibetleri kendi günahlarının neticesi bilmeleri mevzuunda her zaman hatırda tutmaları gereken ölçüler nelerdir?*

Cevap: İman sayesinde, canlı-cansız bütün eşya renk, şekil, desen, mahiyet değiştirip başkalaşmış gibi güler insanın yüzüne.. ve ruh olur, mânâ olur akar mü'minin gönlüne. Taş-toprak, ağaç-yaprak, gül-çiçek, kuş-böcek.. her şey ama her şey gönül ufkundan ruhlara sürekli bir şeyler fısıldar. Dahası, bütün tekvînî emirler, satır satır, paragraf paragraf önemli birer mesaja dönüşür; his ve şuurlara harfsiz-kelimesiz en tesirli hutbeleri dinletir.

Musibetlerin Asıl Sebebi

Aslında, tekvînî emirler, bazen dar bazen de daha geniş dairede insanların ruh dünyalarına ve Cenâb-ı Hak'la münasebetlerine göre cereyan etmektedir. Ne var ki, sellerin, depremlerin, çeşit çeşit âfetlerin ve hatta ekosistemin bütünüyle bozulmasının temel kaynağına inilemeyince, bunlar birer tabiî hâdise gibi kabul edilmekte ve dolayısıyla, bu hâdiseler vesilesiyle verilmek istenen mesaj doğru okunamamaktadır.

Hâlbuki, kâinat ağacının şuurlu ve iradeli meyvesi insandır. Bir yönüyle, insan tabiatın bağrında yaratılmış, gelişmiş ve hâl-i hazırdaki kıvama ermiştir; diğer yönüyle de, kâinat ağacındaki genel durum insan meyvesine göre şekillenmiştir. Bu itibarla, bir bakıma insan sebep olur, tekvînî emirler ve kâinat ise sonuç; bir bakıma da kâinat sebep olur, insan ise sonuç. Tekvînî emirler ile insan arasında bu şekilde bir içli dışlı olma meselesi söz konusudur. Onun için –meselâ– yer sarsılması ile insanlardaki sarsıntı arasında ciddi bir irtibat vardır. Ne ki, bu ancak iman gözüyle görülebilir.

Tekvînî emirlerde olduğu gibi, ferdî ya da içtimaî hayatta da, arzu edilen bazı şeylerin gerçekleşmemesi veya istenmeyen bir kısım hâdiselerin vuku bulması haddizatında insanların ruh dünyaları ile yakından alâkalıdır. Hemen her musibet, bir yönüyle insanın kendisinde başlar, onun boşluklarında beslenip boy atar; zamanla büyümesini tamamlar ve gün yüzüne çıkar. Dolayısıyla, musibetin gerçek sebebi insandır ve bu anlaşılacağı âna kadar sebep-sonuç açısından doğru yorumlar ortaya koymak mümkün olmayacaktır.

Bu açıdan, gerçek sebebi arama ve bulma yolunda atılması gereken ilk adım insanın kendisini sorgulamasıdır. "Bu musibet, benim yüzümden meydana geldi; buna benim tutarsızlığım ve Allah'la münasebetteki kopukluğum sebebiyet

verdi!..” diyerek musibeti iradenin hakkını veremeyişe bağlamak ve hemen istiğfara sarılmak mü’mince bir tavırdır. Evet, insan, nefsini problemlerin asıl kaynağı görmelidir ki bu, aynı zamanda zımnî nedamet, tevbe ve istiğfar sayılır.

Nitekim, Kur’ân-ı Kerim’de, *“Başınıza gelen her musibet, işlediğiniz günahlar (ihmal ve kusurlarınız) sebebiyledir, kaldı ki Allah günahlarınızın çoğunu da affeder.”*[1] denilmektedir. Bu itibarla, mü’minlere gelen sıkıntılar, onlar için kefarettir. Fakat, günahların neticesi olmayan musibetler de yok değildir; meselâ, Allah’ın dinine hizmet yolunda çalışan bir kimsenin çektiği sıkıntılar, onun Allah katındaki derecesinin yükselmesine vesiledir. Dolayısıyla, diğer insanlar söz konusu olduğunda, musibetlerin onların günahlarından kaynaklandığını düşünmek suizan sayılır; hüsn-ü zanna memur olan mü’minlere yakışan, musibetler sayesinde başkalarının Allah’a kurbet mazhariyetine erdiklerine inanmalarıdır. Ne var ki, kendileri hakkındaki mülâhazaları hep “Kuraklık ve kıtlık var; benim yüzümden!.. İşler yolunda gitmiyor; benim yüzümden!.. Falan mesele fiyaskoyla neticelendi; benim yüzümden!..” şeklinde olmalıdır.

Günahlarım Yüzünden Ümmet-i Muhammed’i Mahvetme!..

Bilindiği üzere; Hazreti Ömer Efendimiz döneminde büyük bir kıtlık oluyor. Öyle ki, insanların açlıktan ölmemeleri için yeme içme mevzuunda bir gıda nizamnamesi vaz’ediliyor ve herkese belli ölçüde yiyecek içecek veriliyor. Hazreti Ömer (radıyallâhu anh) “Medine’nin en fakir insanı ne yiyip içiyor ve nasıl geçiniyorsa, benim hayat standardım da öyle olmalı!.” diyor; insanların ekseriyetinin zeytinyağına ekmek banarak beslenmeye çalıştığını öğrenince, kendisi de hep öyle yapıyor. Aslında, her zaman sade yaşayan Büyük Halife, o umumi nizamnameye uyma mevzuunda daha da hassas davranıyor. Kıtlık devam ettiği sürece et ve balık gibi lezzetli bir yemeği asla ağzına koymadığı gibi, umumî musibeti de kendinden biliyor ve “Allahım! Benim günahlarım yüzünden ümmet-i Muhammed’i açlıkla helâk etme!..” diye dua ediyor.

Hazreti Ömer’in yanından hiç ayrılmayan Hazreti Eslem der ki: Eğer kıtlık bir müddet daha uzayacak olsaydı, Mü’minlerin Emiri üzüntüsünden ölecekti!.. Onu çok defa, secdeye kapanmış olarak görürdüm; sürekli gizli-açık, sesli-sessiz münâcâtta bulunur ve ağlardı. Bazen bütün bütün hıçkırığa boğulur; “Allahım! Öyle zannediyorum ki, yağmursuzluk ve kıtlık benim günahlarım sebebiyledir. Ne olur, benim yüzümden Ümmet-i Muhammed’i mahvetme!” diyerek âdeta inler ve hüzünle tir tir titrerdi.

İşte bu hal, bir basiret ifadesidir; Allah'tan kopmamış olmanın emaresidir. Kopuklardır ki, onlar olup biten olumsuz hâdiselerde hep atf-ı cürme sarılır, suçu başka sebeplerde arar ve başkalarını suçlarlar. Hiçbir zaman, "Bu problem benim kusurumdan kaynaklandı!.." demez ve hâdiselere bu perspektiften bakmazlar. Dolayısıyla da, istiğfar etme ihtiyacı duymaz, hatalarını telafi etme heyecanı yaşamaz ve Allah'a tazarruda bulunmazlar. Meseleyi kendilerine bağlamadıkları için asıl suçluyu asla bulamaz, başkalarında günah arama vebalinden de hiç kurtulamazlar.

Bugün kaç insan vardır ki, tekvînî emirlerdeki değişikliklerden dolayı bile kendisini sorumlu tutsun; seccadesine koşup, "Ne olur Allahım, benim yüzümden ümmet-i Muhammed'i mahvetme!" diye inlesin?!. Kaç insan vardır ki, inayet-i Rabbaniyenin ve rahmet-i ilâhiyenin kesilmesine sebebiyet verenlerden olduğuna inanıp istiğfar gözyaşları döksün?!. Evet, memleketin başına gelen belaları kendi günahlarından bilen ve İslâm'ın devasa meselelerinin çözülemeyişinde kendi hissesini düşünüp müteessir olan kaç tane insan mevcut ise, işte o kadar hakiki mü'min var demektir şu yeryüzünde!..

Rivayetlere göre; belaların yağmur gibi yağdığı bir dönemde, Hak dostlarından Sâlim b. Kasım, büyük âlim Muhammed b. Mukâtil'i ziyaret ediyor. Ona "Ortalığı şiddetli bir felaket fırtınası kasıp kavuruyor; zelzeleler birbirini takip ediyor, fakr u zaruret insanların iflahını kesiyor. Sen imamımızsın; ne olur, Allah aşkına bize dua et!" diyor. O mütevazi insan, ancak şu mukabelede bulunuyor; "Ne kadar arzu ederdim, sizin helâkınızın sebebi ben olmayayım!.. Korkarım ki, o fırtına benim yüzümden esiyor; şu zelzele benden dolayı durmuyor; ilâhî rahmetin gelip size ulaşmasına benim günahlarım mâni oluyor!.."

Ertesi sabah, Sâlim b. Kasım, bir kere daha Muhammed b. Mukâtil'in kapısına koşuyor. Şu kadar var ki, bu defa etrafına tebessümler saçıyor, sevinç içinde gelip heyecanla söze başlıyor ve şöyle diyor: Bu gece rüyamda Fahr-i Kâinat Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) gördüm; buyurdular ki, "Allah Teâlâ insanların içine müthiş bir bela ve musibet salmıştı. Fakat, kendisini hor ve hakir görerek mahviyetle el açıp dua eden Muhammed b. Mukâtil hürmetine, Cenâb-ı Hak felaketi memleketinizden def' u ref' etti!" Görüyor musunuz kendini mesul tutmanın Hak katında ne büyük bir istiğfar ve tazarru yerine geçtiğini?!. Bir taraftan, kulun kendisine bakışını düşünün, diğer yandan da onun Allah nezdindeki kıymet ve değerine bakın!.. Anlıyor musunuz musibetlerin sebebini nefiste aramanın ve hacâletle kıvranıp tevbeye koşmanın insanı ne ölçüde yücelttiğini?!.

Mesuliyet Dairesini İyi Belirlemeli!..

Bazıları, “Ne günahımız var ki, musibetleri kendimizden bilelim?” şeklinde düşünebilirler. Aslında, “Ne günahım var ki?” mülâhazasının kendisi çok büyük bir günahtır; böyle düşünen bir kimse en büyük haltı işlemiş demektir. Çok günahkâr bir insan, nedametle iki büklüm olup yarlığanma dilediği zaman bağışlanma yoluna girmiş olacağı gibi, “Ne günahım var ki?” diyen bir kimse de işte bu sözle felaket çukuruna yuvarlanmış sayılır. Zira, günahının farkında olanın tevbe ve istiğfarla arınma ihtimali her zaman vardır; kendisini ak kaşık sananın ise, önemsemediği küçük günahlardan oluşan koca koca veballerin altında kalıp ezilmesi kaçınılmazdır. Evet, “Benim ne günahım var?” sözü günahın ne olduğunu bilememenin ifadesidir. Hâlbuki, insan Allah’ın bahşettiği nimetler ölçüsünde O’nunla münasebete geçmemişse, dünya sultanlığının üstünde tutacak kadar müslümanlığın kadr ü kıymetini bilmiyorsa ve önüne serilen hizmet imkânlarını değerlendirmek suretiyle rıza ve rıdvana ulaşma gayretinde değilse, o, ilâhî ihsanlara karşı gözlerini kapatmış bir zavallıdır; gırtlağına kadar nankörlük içine gömülmüş böyle biri için başka günah aramak mânâsızdır.

Bazı kimseler de, günahlarını kabul ederler; fakat, “Ben kimim ki, benden dolayı semada değişiklikler olsun, kuraklık başgöstersin ya da yağmur yağsın?!.” derler. Kendilerine hiçbir değer atfetmedikleri için bela ve musibetlerde kendi paylarının da olabileceğini asla düşünmezler. Bu mülâhaza, bir yönüyle tevazu ve mahviyetin sesi soluğu olarak değerlendirilebilir; fakat, bu aynı zamanda mesuliyetten kaçma yolunda şeytanî bir fikir de olabilir. Aynı şekilde, büyük küçük her musibet için “Benim yüzümden!” diyen bir insanın, kâinatta cereyan eden pek çok hâdiseyi kendisiyle irtibatlı görmesi neticesinde, sorumluluk duygusu altındaki mahfi bir kanaldan varıp gurura dayanması da muhtemeldir. “Ben öyle bir mücrimim ki, halk benim yüzümden musibete duçar oldu!” sözü başlangıç itibarıyla günahların hacâletini ifade etse de, şayet ölçü korunamazsa ve şeytanın aldatıcılığına mağlup olunursa, “Ben öyle mühim bir adamım ki, arz ü semada bir kısım hâdiseler bana göre şekilleniyor!” iddiasına dönüşebilir. Dolayısıyla, bu mevzuda da orta yolu bulmak ve dengeyi korumak lazımdır.

Evet, insanın umumî musibetlerde kendi payının da olabileceğini hiç düşünmemesi büyük bir gaflettir; bu, Cenâb-ı Hakk’ın insana verdiği değeri idrak edememekten de kaynaklanıyor olabilir. Diğer taraftan, “Bütün bu işler hep benimle alâkalı dönüyor; dolayısıyla, bazı şeylerin ters gitmesi benim yüzümden!..” derken de insanın içine gizli bir gurur akabilir. “Allah Teâlâ

benim halime nazar ediyor, şayet ben iyi hâldeysem bu hâdiseleri doğru yürütüyor, fakat kötü durumdaysam hâdiselerin ahengini bozuyor." düşüncesinde, kendisini o koskocaman dairelerin reisi görme gibi zımnî bir gurur tehlikesi mevzuubahistir.

Bu açıdan, her mü'min, ümmet-i Muhammed'in bir uzvu olması yönüyle, kendisini her musibetten belli ölçüde mesul tutmalıdır. Bununla beraber mesuliyet noktasında her zaman şu ölçüye bağlı kalmalıdır: Eğer din-i mübîn-i İslâm ile alâkalı çeşitli dairelerde bir dahlim bulunsaydı ve söz sahibi olsaydım, çok rahatlıkla "Bugün İslâm coğrafyasında görülen olumsuzluklar ve ümmet-i Muhammed'le ilgili bütün terslikler benim yüzümden cereyan ediyor." diyebilirdim. Fakat, ben o dairelerin hepsinde hâkim bir unsur değilim; dolayısıyla, ben öncelikle şöyle-böyle alâkadâr bulunduğum daireyle ilgili bir kısım olumsuzluklardan sorumluyum; kendi dairemde meydana gelen her menfi hâdiseye "Benim yüzümden" diye bakmalıyım; umumî musibetlere ise, "Benim de payım var!" düşüncesiyle yaklaşmalıyım.

Nitekim, Hazreti Sâdık u Masdûk Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Her birerleriniz râî (çoban) ve hepiniz elinizin altındakinden sorumlusunuz: Devlet reisi bir râî ve elinin altındakilerden sorumludur. Her fert, ehl ü ıyâlinin râîsidir ve raiyetinden mesuldür. Kadın, beyinin hanesinin râîsi ve gözetiminde olan şeylerden sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının râîsi ve elinin altındakilerden mesuldür."*[2] mealindeki hadis-i şerifi de bu ölçüyü nazara vermektedir.

Bu açıdan bakılınca, Hazreti Ömer Efendimiz, Allah Resûlü'nün halifesi ve bütün mü'minlerin emiridir; bu itibarla da, onun kendisini topyekün ümmetten sorumlu tutması tabiîdir. Devletin başındaki insan bütün halkın mesuliyetini uhdesine almıştır; herhangi bir kurumun ya da birimin idarecisi ise, bilhassa kendi dairesinden sorumludur. Herkes şahsî kusurlarının, özellikle kendi vazife ve sorumluluk dairesinde bir kısım menfi hâdiselere sebebiyet verebileceğine inanmalı, bundan korkmalı ve temkinli yaşamalıdır.

Ezcümle; Malazgirt ovasında, müslüman erler arasında heyecanın doruk noktaya ulaştığı bir anda, "İşte kefenim!" diyerek giydiği bembeyaz bir elbise içinde askerlerinin karşısına çıkan Sultan Alparslan'ın onların önünde secdeye kapanması ve âdeta gözyaşlarına boğularak "Allahım! Ordumu muzaffer eyle; benim günahlarım yüzünden yiğitlerimi mağlup etme!" diye yalvarması da mesuliyet dairesinin genişliğine göre tavır almanın güzel bir misalidir.

İçtimâî Tevbe

Evet, insanın kendi haddini, konumunu, sorumluluklarını ve hangi dairelerin kendisiyle doğrudan alâkalı olduğunu belirlemesi, o dairelerdeki terslikleri şahsî hatalarına bağlayarak içinde Cenâb-ı Hakk'a sığınma duygusunu tetiklemesi ve kusurlarını giderme maksadıyla uykuda olan heyecanlarını tahrik etmesi zımnî bir istiğfar ve bir tevbedir. Böyle bir istiğfar, söze dökülenler kadar nâmahrem yüzü görmediğinden daha hâlisanedir; bu türlü bir tevbe âlemin şahitlik ettiklerinden daha samimidir. Çünkü, her musibet karşısında önce nefsini sorgulayan bir insan, içten içe bir ocak gibi yanar durur; fakat, başkalarına hissettirmez gönlündeki ateşi.. mülâhazalarına emanet eder nedametlerini. Yalnızlık anlarında, başka kimselere duyurmadan, diliyle de seslendirir istiğfarlarını; binlerce kere "estağfirullah" çeker düşündükçe günahlarını. "Allahım benim isyanlarıma bir kere yarlığanma dilenmek yetmez, milyonlarca kez istiğfar ediyorum!" der, Mevlâ-yı Müteâl ile münasebetleri açısından kopukluk yaşadığı korkusuyla, sonsuzluğa işaret eden sayılar arar dile getirmek için pişmanlıklarını.

Şu kadar var ki, şayet toplum çapında bir halâs isteniyorsa, o toplumu meydana getiren bütün fertler hep beraber tevbe etmeli ve kendi günahlarından arınmanın yollarını aramalıdırlar. Zira, ferdî bir suçun nedameti ferdî, ailevî bir masiyetin istiğfarı ailevî ve millî bir günahın tevbesi de millî olmalıdır; toplumun salâhı için topyekün şahısların isyan kirlerinden temizlenmeleri lazımdır.

Rivayetlere göre; Hazreti Musa (aleyhisselâm), kavmiyle beraber yağmur duasına çıkar. Birkaç gün dua edildiği hâlde hâlâ rahmet damlaları inmeyince, Hazreti Musa, *"Rabbim! Kuraklığın sona ermesi için niyaz etmemizi emir buyurdun; fakat, ellerimizi açıp dua dua yalvardığımız hâlde yağmur göndermedin!"* deyip ilâhî hikmetten sual eder. Cenâb-ı Allah, *"İçinizde tevbe etmemiş bir günahkâr var!"* der. Musa Aleyhisselâm, rahmet-i ilâhiyenin imdada yetişmesine engel teşkil eden mücrimin kim olduğunu sorunca, Allah Teâlâ *"Ben Settâr'ım, kullarımın günahlarını örterim; kusurlarını fâş edip onları mahcup düşürmekten berîyim. Hepiniz tevbe edin ki, o kimse de günahlarından arınsın ve böylece dualarınıza cevap verilsin."* buyurur.

Hâsılı, maruz kaldığımız belâların işlediğimiz günahlar sebebiyle geldiğini düşünmeliyiz; musibetlerin def ü ref'i için en kısa zamanda hatalarımızdan, kusurlarımızdan, günahlarımızdan, isyan kokan fiillerimizden ve küçük-büyük bütün haddi aşmışlıklarımızdan dolayı istiğfar etmeliyiz. Ayrıca, gönülden bir nedamet ve kestirmeden bir sıçrayış ferdî günahlar için yeterli olsa bile, toplumun tamamına ait cürümler için daha özlü irkilmeye, daha derinden silkinmeye ve içtimaî tevbeye ihtiyaç olduğunu da hatırdan çıkarmamalıyız.

Evet, ülkemizin refah ve huzura kavuşmasının, bu milletin mukadderatıyla maddî-mânevî alâkalı görülen bütün ruhların ve bilhassa kendini bu millete adamış hasbî gönüllerin bir kere daha dize gelerek tevbe etmelerine bağlı bulunduğunu unutmamalıyız.

1 Şûrâ sûresi, 42/30.

2 Buhârî, *ahkâm* 1, *cum'a* 11; Müslim, *imâret* 20.

Cennet Kapıları

Soru: *Hadis-i şeriflerde, Cennet'in sekiz kapısından bahsedilmekte ve mü'minlerin farklı farklı kapılardan Cennet'e girecekleri belirtilmektedir.*[1] *Bu türlü nebevî beyanlarda nazara verilmek istenen hususlar nelerdir?*

Cevap: Âyet-i kerimelerde Cennet'in kapılarına temas edilmiş;[2] hadis-i şeriflerde ise onların sekiz tane olduğuna, bazılarının isimlerine ve kimlerin hangi kapıdan gireceklerine dair bilgiler verilmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), "ikâme" keyfiyeti içerisinde namazlarını eda edenlerin Salât kapısından; Hak yolunda mücahedede bulunanların Cihad kapısından; Allah için açlığa, susuzluğa katlanan oruç ehlinin Reyyan kapısından ve sürekli hayr ü hasenât peşinde koşan infak kahramanlarının da Sadaka kapısından çağrılıp oradan Cennet'e giriş yapacaklarını beyan etmiştir. Ayrıca, Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) bu kapıların hepsinden birden davet alacağını ve onun dilediğinden ebedî saadet yurduna dahil olacağını müjdelemiştir.[3]

Cennet'in Tabakaları

Değişik vesilelerle ifade edildiği gibi; insanların burada yaptıkları ibadetler, sırtlarına aldıkları mükellefiyetler ve çektikleri sıkıntılar öbür âlemde çok farklı mânâlara bürünecek ve farklı mahiyetler şeklinde sahibinin karşısına çıkacaktır. Nasıl ki, küçücük bir tohum kocaman bir ağacın programını taşımakta ve toprağın bağrına atılınca neşv ü nema bularak o ağacın şeklini almaktadır; aynen öyle de, bu dünyada eda edilen ibadetler, katlanılan musibetler ve kulluk hesabına ortaya konulan fiiller, öbür tarafta büyüyüp boy atacak ve meyveye duracak birer çekirdek mahiyetindedir. Buradaki her bir tekbir, tehlil ve tesbih, tıpkı toprağıyla buluşmuş bir tohum gibi, ahirette değişik Cennet nimetlerini netice verecektir.

Hatta denebilir ki; Cennet'te çeşit çeşit nimetlerin inkişafı, –bir şart-ı âdî olarak– mü'minin dünyadaki ameline bağlıdır. Binaenaleyh, Ehl-i Sünnet'e göre, şu anda Cennet bir nüve hâlinde mevcuttur. Cennet'i inkâr etmek Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat daire-i kudsiyesinden dışarıya çıkmak demektir. Ancak, Cennet'in, bir çekirdeğin bir ağaç hâline gelmesi misillü gelişip olgunlaşması ve tamamiyet kazanması mü'minlerin amellerine vâbestedir. Ameller devam ettikçe onun inkişafı da sürüp gidecektir. Bu itibarla, her mü'min, hayatı boyunca kendi Cennet'ini inşa, ikmal ve itmam etmeye çalışacaktır. O, yaşadığı sürece namazıyla, orucuyla, haccıyla, zekâtıyla ve sadakatiyle kendi Cennet'ine

yeni yeni buudlar kazandıracak, renkler katacak, onun revnaktarlığını artıracak; nihayet, haşr u neşr olup ahirete gittiği zaman onu tam inkişaf etmiş olarak bulacaktır. İşte o zaman, insanın amelleri de semereler verecek ve mü'min onlardan istifade edecektir; meselâ, dünyadayken bir "Elhamdülillâh" diyen, orada bir meyve-i Cennet yiyecektir.

Bundan dolayıdır ki, Cennet'in de tabakaları vardır; Firdevs, Adn, Naîm, Dâru'l-Huld, Me'vâ, Dâru's-Selâm ve İlliyyûn gibi isimlerle anılan bu tabakalardan her birinde, mü'minlerin yaptıkları iyi işler karşılığında girecekleri veya yükselecekleri mertebeler bulunmaktadır. Nur Müellifi'nin yaklaşımıyla; dâr-ı saadet ve ebediyet olan Cennet'te, dost dostu ile beraber iken, sofra-i Rahmânirrahîm'den, her birisi kendi istidadına göre hisse alır. Girdikleri Cennet tabakaları ayrı ayrı da olsa, bu, beraber bulunmalarına engel teşkil etmez.[4] Çünkü, Cennet'in tabakaları birbirinden yüksek oldukları hâlde, umumunun damı Arş-ı Âzam'dır.[5] Nasıl ki mahrûtî bir dağın etrafında, kaidesinden zirvesine kadar birbiri içinde, birbirinden yüksek, surlu daireler bulunsa; o daireler birbirinin üstündedir, fakat birbirinin güneşi görmelerine mâni olmaz, birbirinden geçebilir, birbirine bakar. Öyle de, cennetlerin buna yakın bir tarz ile olduğu çeşitli hadis-i şeriflerdeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca, Cennet'in her tabakasının da pek çok seviyesi vardır; nitekim, âyet-i kerimelerde "Naîm Cennetleri"[6] veya "Firdevs Cennetleri"[7] şeklinde çoğul ifade kullanılması bu farklı mertebelere işaret etmektedir. Şu kadar var ki, herkes kendi mârifet ufkunun enginliğine göre ve istidadlarının inkişaf edişi ölçüsünde Cennet nimetlerini duyacak ve tadacak olsa da, Cennet'in hangi tabakasında yer alırsa alsın, orada her mü'min, kendi hâlinden memnun kalacak, hususî mertebesini zirve gibi algılayacak ve hep itminan içinde bulunacaktır.

Burada Amel Çekirdeği, Ötede Cennet Meyvesi

Evet, ahiretteki her nimet, bir yönüyle bir amelin sevabı ve o sevabın temessülünden ibarettir; oradaki sermedî lütuflar, amel tohum ve çekirdeklerinin başakları ve sümbülleri olarak zuhur edecektir. Bu itibarla da, dünyadaki amel ile oradaki nimet birbirine bir iç benzeyişle müteşâbihtir. Öbür tarafta, oruç ve namaz gibi ibadetler öyle bir mahiyet alacaklardır ki, mü'minler onları birer nimet olarak önlerinde bulduklarında "Allahım, bu ne nefis bir lütuf; namazıma benziyor ama namaz değil, üzerinde orucumun şebnemi var ama oruç değil!.." diyeceklerdir. Belli bir rasat ve temâşâ noktasından baktıkları zaman, hangi nimetin hangi salih amele terettüp ettiğini anlayabilecek; fakat, onları çok farklılaşmış, güzelleşmiş ve bambaşka birer

ihsan halini almış olarak bulacaklardır. Dolayısıyla da, Cennet nimetlerinden her rızıklanışlarında, "Bu, dünyada veya az önce Cennet'te lütfedilen şeylerdendir!" diyecek, hem o benzerliğin hem de nimetlerdeki televvün ve tazeliğin farkına varacaklardır. Nitekim, bu hakikati ifade sadedinde Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: *"İman edip makbul ve güzel işler yapanları müjdele: Onlara içinden ırmaklar akan cennetler vardır. Öyle cennetler ki ne zaman, meyvelerinden kendilerine bir şey ikram edilirse, 'Bu, daha önce de dünyada yediğimiz şey!' diyeceklerdir. Oysa bu, onların aynısı değil benzeri olarak kendilerine sunulacaktır."*[8]

Şu kadar var ki, bugün biz bu iki şey arasındaki münasebeti tam anlayamayabiliriz. Çünkü, her şeyi sebepler dairesi içinde mütalaa ettiğimizden, tahlil ve terkiplerimizde belli ölçüde sebeplerin tesirinde kalmaktan kurtulamıyoruz. İmam Gazzâlî'nin deyimiyle, sahip olduğumuz "akl-ı meâş"tan dolayı ukbaya ait meseleleri dünyada çok iyi anlayamıyoruz. Fakat, ahirette "akl-ı meâd" ile donatılacağımız ve orada her şeyin metafizik kanunlar çerçevesinde cereyan ettiğini göreceğimiz için, o zaman "Elhamdülillâh" deme ile Cennet meyvesi yeme arasındaki münasebeti kavrayacak ve oradaki mükâfatlarla buradaki amellerin nasıl bir sebep-sonuç alâkasıyla irtibatlı olduğunu apaçık müşâhede edeceğiz.[9]

İşte, amel tohumlarının sermedî lütuflara dönüşmesi ve çeşit çeşit meyveler vermesi daha Cennet'e giriş esnasında kendisini hissettirecektir; çünkü, her amelin kendine mahsus bir kapısı olacaktır ve o amel ile bütünleşen kimse o kapıdan çağrılacaktır. Aslında, salih ameller sekizden çok daha fazladır; fakat, ihtimal, Cennet'in sekiz kapısı bu amellerin en önemlilerinin isimlerini almıştır. Bir yönüyle, Salât, Cihad, Reyyan, Sadaka, Hac, (insanları çokça bağışlayanların gireceği) Afv, (öteye görülmemiş hesaplar bırakmayan mübareklere ayrılmış) Eymen ve Zikir-İlim adındaki ebvâb, Cennet'in ilk giriş kapılarıdır; Allahu a'lem, kabul salonundan sonra, büyüklü küçüklü her güzel iş ve güzel ahlâk sahipleri için ayrılmış başka bablar da vardır.

Meleklerin İstikbal Edişi

Nasıl ki, burada herkes seviye, makam ve mansıbına göre istikbal edilmektedir; misafirin konumuna göre bazen müsteşarlar, bazen bakanlar ve bazen de başbakan karşılama heyetinde hazır bulunmaktadır. Hatta, kimi zaman bizzat cumhurbaşkanı, misafirini tören kıtasıyla karşılamakta ve ona daha uçaktan iner inmez "Hoşgeldiniz" demektedir. Bir mânâda, misafire bu ülkede göreceği i'zaz u ikram daha giriş kapısında hissettirilmektedir. Aynen öyle de,

Mevlâ-yı Müteâl, saadet yurdunda ebedî misafir edeceği kullarına orada lütuf buyuracağı nimetleri daha kapıdan içeriye girerken hatırlatmakta ve melekleri onlara teşrifatçı yapmaktadır. Bu kutlu istikbali haber veren âyetlerin birinde meâlen şöyle denilmektedir: *"Rabb-i Rahim'e karşı gelmekten sakınanlar ise bölük bölük Cennet'e sevkolunurlar. Nihayet oraya varıp da kapıları açılınca Cennet bekçileri şöyle derler: Selâm olsun sizlere, ne mutlu size! Haydi, giriniz buraya, ebediyen kalmak üzere!"*[10]

Bu karşılamanın kendisi başlı başına bir lütuftur; onda insanın iliklerine kadar duyabileceği zevkler mevcuttur.. ve bu zevkler gelip geçici de değildir; onlar, üzerinize sürüldükten sonra güzel kokusu hiç kaybolmayan ve senelerce kendisini hissettiren bir misk gibi mütemadî lezzetlerdir. Evet, Cennet kapılarının her birinde, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiçbir insanın tasavvur edemeyeceği sürprizler vardır; her mü'min, derecesine göre, onları duyacak, sezecek ve zevk edecektir.

Ayrıca, Cennet'in belli bir kapısından giren insan, öbür kapıların ardındaki nimetlerden de mahrum kalmayacaktır. Farklı hususiyeti, oturmuş karakteri, gelişmiş cibilliyeti ve bir yönüyle kemalâtının istihkakı zaviyesinden onun için bir kapı takdir edilmiş olsa da, o kapıdan geçip o şekildeki istikbale has ihsanlara erdikten sonra, diğer kapıların anahtarları olan amellerin mükâfatını da alacaktır. Meselâ; bir insan namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetlerin hepsini bihakkın eda etmiş olabilir; fakat, şayet onu asıl zirveye çıkaran vesile i'lâ-yı kelimetullah yolundaki gayretleri ise, o, Cihad kapısından Cennet'e dahil olacaktır; öncelikle bu kapının hususi lütuflarından yararlanacaktır ama diğer kapıların herkese açık nimetlerinden de pay alacaktır. Bir kapıdan girerken oranın güzelliklerinden asliyet planında istifade edecek, diğerlerini ise zılliyet planında duyup tadacaktır. Bu itibarla da, bir kapıdan geçiyor olma diğerlerinden mahrumiyet mânâsına gelmemektedir.

Şekâvet Yurdu'nun Yedi Girişi

Diğer taraftan; mü'minler, şart-ı adi mesabesindeki amellerine, hususiyetlerine, karakterlerine ve iradelerinin hakkını vermelerine göre, çeşit çeşit ilâhî nimetleri duya duya ve doya doya farklı farklı kapılardan Cennet'e girecekleri gibi; şakîler de küfür, şirk, dalâlet, inkâr, inat, zulüm ve temerrütlerinin keyfiyetine göre, türlü türlü azabı tada tada ve içten içe yana yana değişik değişik boşluklardan ateşe yuvarlanacaklardır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de, mealen *"Cehennem'in yedi kapısı vardır; o kapıların her biri için birer grup ayrılmıştır."*[11] denilmektedir.

Cennet'in sekiz, Cehennem'in ise yedi kapısının olmasında, Cenâb-ı Hakk'ın merhametinin enginliğine ve rahmetinin gazabına sebkat ettiğine de bir işaret vardır. Bir hadis-i şerifte, aslında Cennet'e girecek olan bazı kimseler için de Cehennem'de bir yer bulunduğu ama Allah Teâlâ'nın, engin merhametiyle onları oraya düşmekten kurtaracağı ifade edilmektedir. Evet, Hazreti Rahmân u Rahîm, istihkakları açısından kendilerine Cehennem'de yer hazırlanan bir zümreye rahmetiyle tecellî edecek ve bir ateş çukuruna açılan kapılarını kapalı tutarak o çok büyük zümreyi de Cennetine alacaktır. Bir yönüyle, işte o zümreye ait olan Cehennem kapısına bedel, Cennet'te onlara yeni bir kapı açılınca rahmet-i ilâhiyenin tecellîsi olarak Saadet Yurdu için sekiz, Şekavet Diyarı için de yedi giriş kapısı mevcut olacaktır.

Gerçi, Ebu's-Suûd Efendi gibi bazı müfessirler, bu kapılardan maksadın insanın mükellef organları olduğunu söylemiş ve Cehennem'in yedi, Cennet'in de sekiz kapıya sahip oluşunu kalbin Allah'a müteveccih bulunmasına bağlamışlardır.[12] Bu anlayışa göre; insanın mükellef organları kalb, dil, kulak, göz, el, ayak, ağız ve apışarası olmak üzere sekiz tanedir. Şayet, kalb doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'a açık olursa, bu sekiz organın her biri Allah'ın emri üzere hareket ederek Cennet'e giriş kapısı mahiyetini alacaktır. Fakat, eğer kalb kapısı Mevlâ-yı Müteâl'e karşı kapanmış bulunursa, diğer yedi uzvun her biri Cehennem'e açılan bir medhal şekline bürünecektir. Bununla birlikte, mârifet kapısı olan kalbin, Cehennem'e açılma ihtimali yoktur; o ya bütün bütün sürgülüdür, ya da ondan yalnızca Cennet'e yürünür. Dolayısıyla, Cehennem için yedi, Cennet için ise sekiz kapı söz konusudur. Kanaat-i âcizânemce, bu güzel bir tevil sayılsa da, meseleyi sadece vücudun azalarına hasretmek doğru değildir; bu organları, mezkur kapılara götüren birer vesile bilmek daha isabetli olsa gerektir.

Cehennem'in Derekeleri

Ayrıca, İslâm âlimleri, âyet ve hadislerde yer alan ifadelerden yola çıkarak, azgınlığın çeşitlerine ve derecelerine göre, ahiret azabının da derekeleri (aşağı seviyeleri) bulunduğunu ifade etmişler ve bunların Cehennem, Lâzâ, Saîr, Sakar, Hâviye, Hutame ve Cahîm isimleriyle anılan başlıca yedi grup olduğunu belirtmişlerdir.

Demek ki, azabın da dereceleri ve çeşitleri vardır; alevlisinden kor hâlinde olanına, hâlisinden kıpkızılına, bir uçurum gibi duranından bir alev topu olup kalbleri saranına kadar türlü türlü Cehennem ateşinden bahsetmek mümkündür. Bu itibarla, ötedeki azabı sadece cayır cayır yanmak ve erimek şeklinde anlamamak lazımdır; orada hicranın benzersiz bir azabı, hasretin farklı bir

ızdırabı, firkatin apayrı bir kederi, imansızlığın bambaşka bir elemi ve amelsizliğin değişik bir acısı olacaktır. İslâm'a saldırma, Müslümanlara hayat hakkı tanımama, sürekli diş gösterme ve herkese salya atıp dolaşma ahirette tarifi imkânsız bir pişmanlığa ve kedere dönüşecektir. Cehennemlikler iç içe hirkat, hicran ve elemle kavrulacaklar; onlar da hangi çirkinliklerinin ne türlü acılara inkılap ettiğini işte orada anlayacaklardır. Anlayacak ve "Falan mü'mine şöyle iftira etmiştik; filana gazete-televizyon diliyle böyle saldırmıştık; dinin şu emrini şu şekilde çarpıtmış ve yalanlamıştık! Heyhât ki, şimdi bunların hepsi birer ızdırap kaynağı olarak döküldü önümüze! Eyvahlar olsun bize!.." diyeceklerdir.

Evet, kâfirler için hazırlanan zincirlerin, bukağıların ve çılgın alevlerin herkesi dehşete düşüreceği; kapkara, ekşi ve asık bir suratla bekleyen münkirlerin pek çoğunun âdeta bel kemiklerinin kırılacağı; dünyada kulluk vazifesini yerine getirmeyenlere *"Haydi yalanladığınız şeye doğru yürüyün! Yürüyün, gölgesi olmayan ve alevden korumayan üç buudlu (katmerli) Cehennem karanlığına!"*[13] denileceği ve müflislerin yüzükoyun sürüm sürüm ateşe sürükleneceği o gün gelecek ve bütün insanlar önlerinde yalnızca yapıp ettiklerini bulacaklar.[14] Herkesin hesap defteri kendi önüne konulduğunda, mücrimler defterdeki kayıtlardan korkacak, dehşete kapılacak ve *"Eyvah bize! Bu deftere de ne oluyor? Ne küçük koymuş ne büyük, yazılmadık şey bırakmamış!"*[15] diye yakınacaklar. Hele bir de hesap defterlerini sol taraflarından alınca artık tarif edilemez bir hicran, hasret, nedamet, inilti ve feryad u figan koparıverecekler; *"Eyvah! Keşke verilmez olaydı bu defterim! Keşke hesabımı bilmez olaydım! N'olurdu, ölüm her şeyi bitirmiş olaydı! Servetim, malım bana fayda etmedi! Bütün gücüm, iktidarım yok olup gitti!"*[16] sözleriyle ağıtlar yakacaklar.

Mü'minler, hangi Cennet nimetinin hangi salih amele terettüp ettiğini anlayacakları gibi; Cehennem'e gidenler de dünyadaki çirkin söz, tavır ve fiillerine karşılık gelen cezaları çehrelerinden tanıyacaklar. Onlar da geriye doğru bir yolculuk yaptıklarında ve temâşâ noktalarını bulduklarında, yürüdükleri o yolun sonunda neyin neyi doğurduğunu görecekler. Bütün zâlimler, işledikleri zulümlerin birer nüve olmaktan çıkıp azabın değişik parçalarını oluşturmak üzere önlerine döküldüğünü müşâhede edecekler: "Bu alev falan küfür sözümün meyvesi.. bu hicran filan müşrikçe davranışımın yansıması.. bu nedâmet şu zalimce tavrımın izdüşümü!.." diyecek ve "Ah ne olurdu, keşke toprak olaydım!" çığlıklarıyla inleyecekler.

Hâsılı, gün gelip de ötelerin perdeleri aralanınca, bir yandan imanlı

gönüllerdeki tûba-i Cennet çekirdeği dal-budak salacak ve yapraklarına tutunanları sırlı bir asansör gibi huzura, emniyete, rıdvana ve ebediyete taşıyacak.. diğer taraftan da, ölü kalblerdeki inançsızlık tohumu boy atacak ve Cehennem zakkumuna dönüşerek kendi ehline en büyük acıları tattıracak. Mü'minler, gözlerin görmediği ve kulakların işitmediği nimetlere erişmek üzere Cennet'in sekiz kapısından birine doğru ilerlerken; münkirler de bin bir pişmanlık içinde, gayızla gürleyip öfkeyle köpüren Cehennem'e sürüklenecekler.. ateşin karşısında durdurulunca, *"Ah n'olurdu, dünyaya bir geri döndürülsek de Rabbimizin âyetlerini inkâr etmesek, mü'minlerden olsak!"*[17] diyecek ve kendilerine yeni bir fırsat verilmesini temenni edecekler. Ne var ki, oradaki zamansız nedametlerinin hiçbir faydasını göremeyecek ve Cehennem'in yedi girişinden birinden bir ateş çukuruna yuvarlanıverecekler.

Merhameti her şeyi kuşatan Rabbimiz, bizi kabrin çeşit çeşit azaplarından ve Cehennem'in türlü türlü yangınlarından muhafaza buyursun! Özü ve sözüyle sadakate kilitlenmiş ebrâr kullarıyla ve kurbetine mazhar kıldığı mukarrebîn ile beraber bizi de Cennetine dâhil eylesin! Ulvî hakikatleri, oldukları gibi görüp idrak edebilmemiz için gözlerimizdeki perdeleri kaldırsın. Bu âciz bendelerini ötede Nebiyy-i Ekrem'in şefaatine erdirsin; rü'yet, rıza ve Rıdvan nimetleriyle sevindirsin. Âmin!..

1 Buhârî, *enbiyâ* 47; Müslim, *îmân* 46.
2 Sâd sûresi, 38/50; Zümer sûresi, 39/73.
3 Buhârî, *savm* 4; Müslim, *zekât* 85.
4 Bediüzzaman, *Sözler* s.544 (Yirmi Sekizinci Söz).
5 Buhârî, *cihâd* 4; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/335, 339; ed-Deylemî, *el-Müsned* 2/338.
6 Bkz.: Mâide sûresi, 5/65; Yûnus sûresi, 10/9; Hac sûresi, 22/8, 56; Sâffât sûresi, 37/43.
7 Bkz.: Kehf sûresi, 18/107.
8 Bakara sûresi, 2/25.
9 el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 2/60-61.
10 Zümer sûresi, 39/73.
11 Hicr sûresi, 15/44.
12 Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd* 5/79.
13 Mürselât sûresi, 77/29-31.
14 Bkz.: Tûr sûresi, 52/13-14; Mutaffifîn sûresi, 83/16-17.
15 Kehf sûresi, 18/49.
16 Hâkka sûresi, 69/25-29.
17 En'âm sûresi, 6/27.

Mü'minlerin Helâki İftiraktadır!..

Soru: *Bir hadis-i şerifte, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun, ümmetinin tefrikaya düşmemesi için dua ettiği ama bu duasının kabul görmediği anlatılmaktadır.*[1] *Habîb-i Ekrem'in bu duasının makbul sayılmayışında nasıl bir mesaj ve ne türlü hikmetler söz konusu olabilir?*

Cevap: Şefkat Peygamberi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar ümmetine düşkün bir başkasını göstermek mümkün değildir. Bu hakikati ifade sadedinde Kur'ân-ı Kerim'de, *"Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki zahmete uğramanız O'na çok ağır gelir. Kalbi sizin için titrer, mü'minlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir."*[2] denilmektedir. Rahmet Peygamberi'nin ümmet-i Muhammed'e karşı alâkası fevkalâde ve had safhadadır. Müşfik Nebi, şefkat, merhamet, mülâyemet ve ümmetin dertlerini kendi içinde duyma hususlarında çok hassastır. Bir hadisin ifadesiyle, Cehennem'dekileri kurtarmak üzere Cennet'ten çıkmaya ve öfkeli alevleri göğüslemeye hazır olması da O'nun merhametini, duyarlılığını ve vicdan enginliğini aksettirmektedir. O, hayatı boyunca hep ümmetini dilemiş, mü'minler için yalvarıp yakarmış; onların akıbetlerini düşünerek heyecanla çırpınıp durmuş ve çok defa ellerini açıp Cenâb-ı Hakk'a içini dökerek onlar için dua etmiştir.

Fahr-i Kâinat Efendimiz (aleyhi ekmelüttehâyâ), yine bir gün ümmet-i Muhammed'in dertleriyle iki büklümken, Hazreti Rahman u Rahîm'den üç talepte bulunmuştur; ümmetinin açlıkla cezalandırılmaması, geçmiş kavimler gibi toplu helâke uğramaması ve tefrikaya düşmemesi için niyaz etmiştir. Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem'inin ilk iki duasını kabul eylemiş, fakat, üçüncüsünü belli hikmetlere binâen geri çevirmiştir. Cenâb-ı Zülcelâl Hazretleri, mealen şöyle buyurmuştur: "Habibim, Ben bir hüküm verirsem, artık o öylece gerçekleşir. Sana ahdim olsun ki, ümmetini umumî kıtlıkla cezalandırmayacağım, toplu şekilde helâke uğratmayacağım ve köklerine kibrit suyu akıtıp mevcudiyetlerine tamamen son verecek bir düşmanı onlara musallat etmeyeceğim. Fakat, onlar kendi aralarında kavgaya tutuşup birbirlerine kıyacaklar!.."[3]

Evet, başka kavimler isyana daldıkça semavî ve arzî afetler onları bütünüyle kırıp geçirmiştir; ama ümmet-i Muhammed böyle bir akıbetten sıyanet edilmiştir. Ne var ki, inananların da cürüm işledikçe birbirlerine düşmeleri, birlik ve beraberliklerini kaybetmeleri, ihtilaf ve iftiraklarla hırpalanmaları mukadderdir. İşte, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm Efendimiz, böyle bir felaketin ümmetinden uzak olması için de dua dua yalvarmış; ancak, bazılarını tahmin

ettiğimiz ama ekseriyetini bilemeyeceğimiz pek çok hikmete binâen Cenâb-ı Hak, Habîb-i Edîb'inin bu niyazına "kabul" mührü vurmamıştır.

Hissî Değil, İradî Kardeşlik

Kanaatimce, bu hikmetlerden birisi, insan iradesine dikkat çekmek ve ittifakın iradeye vâbeste bir mesele olduğunu bildirmektir. Vifak ve ittifakın temini için insanlardan iradelerinin hakkını vermeleri istenmektedir. Şüphesiz, "hissî kardeşlik" de önemli bir esastır; ancak yeterli değildir. Uhuvvet ve ittifak mevzuu hissîlikten daha çok aklî, mantıkî ve iradîdir; gerçekleşmesi için de karar, azim ve gayret gereklidir. Mü'minlerin anlaşıp birleşmelerinde ve birbirlerini sevmelerinde esas olan, hissîlikten öte, duygu, düşünce, inanç ve itikat birliğinin, içtimaî mutabakatı iktiza etmesine bağlı mantıkî kardeşliktir. Bundan dolayıdır ki, Nur Müellifi, meselenin daima mantıkî yönlerini ve dinamiklerini nazara vermiştir. Meselâ; "Hâlikınız bir, Mâlikiniz bir, Mâbudunuz bir, Râzıkınız bir, bir, bir... Bine kadar bir, bir. Hem Peygamberiniz bir, dininiz bir, kıbleniz bir... Bir, bir, yüze kadar bir, bir!.." [4] demiştir. Öyleyse, insan, bütün bu ortak noktaları nazar-ı itibara almalı, ittifak ve uhuvvetin lüzumunu kavramalı ve sonra da onun tesisi için iradesini ortaya koymalıdır.

Malum olduğu üzere, kısaca "arzu ve istekleri gerçekleştirme yeteneği" demek olan ve isteme, dileme ya da iki şeyden birini tercih etme mânâlarına gelen irade, "Nefsin isteklerini aşma, bedenin arzularına başkaldırma, Hakk'ın rıza ve hoşnutluğunu kendi istek ve dileklerine tercih ederek her yerde ve her durumda kendine rağmen yaşama ve O'nun murâdını arama" şeklinde tarif edilmiştir. İşte, Allah Teâlâ, insana bu mânâda bir irade gücü vermiş; onu bir ağaç veya herhangi bir sürünün bir parçası olarak değil, kendi yolunu belirleyebilecek mesul bir varlık keyfiyetinde yaratmıştır. Bu itibarla da, ondan her konuda iradesinin hakkını vermesini istediği gibi, vifak ve ittifak mevzuunda da kendi ihtiyar ve gayretiyle doğruyu bulmasını dilemiştir.

Aslında, netice itibarıyla kalbleri telif edecek, insanları birbirine sevimli kılacak ve dostluk köprülerinin kurulmasını sağlayacak olan sadece Allah'tır. Nitekim, ilâhî kelamda *"Şayet sen dünyada bulunan her şeyi sarf etseydin, yine de onların kalblerini birleştiremezdin; fakat, Allah onları birleştirdi. Çünkü O Aziz'dir, Hakîm'dir (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir)."*[5] buyrulmuştur. Evet, kalbleri birbirine ısındırmak, insanları bir araya getirmek ve onlardan bir vahdet örgülemek için dünya dolusu altın gümüş sarfedilse yine de yeterli olmaz. Servet harcamak suretiyle çeşitli insanları

zâhiren bir araya getirmek imkân dahilindedir; ama, onların kalb ve vicdanlarını barıştırıp yakınlaştırmak bununla kabil değildir. Allah'tır ki kalbleri yumuşatır, insanları uzlaştırır ve aralarında bir vahdet-i ruhiye hasıl eder.

Cenâb-ı Hakk'ın bu lütfunun en bariz misallerinden birisi, Evs ve Hazrec kabilelerinin birbiriyle kardeş hâline gelmesidir. İslâmiyetten önce öfke, kin, haset ve düşmanlık duyguları içinde yüzen; yüz yıllık kan davasından dolayı birbirlerinin canına kıyan, mallarını yağma eden; kat'iyen bir araya gelemeyen, anlaşamayan, uzlaşamayan ve Resûl-i Ekrem'e biat edişlerinden birkaç sene önce de Buâs harbine tutuşan bu iki kabile, nihayet ilâhî inayet ve lütuf sayesinde Allah ve Resûlullah sevgisiyle birbirlerine kenetlenmiş ve hepsi tek yürek, tek bilek hâline gelip huzura ermişlerdir.

Uhuvvet İçin Fiilî Dua

Bu açıdan, nihaî planda kalbleri birbirine ısındıranın ve kardeşlik duygusunu inkişaf ettirenin Cenâb-ı Hak olduğuna gönülden inanmak ve mü'minleri aynı istikamet çizgisinde buluşturması için her zaman O'na yakarışta bulunmak lazımdır. Ne var ki, bu mevzuda pratik hayatta da bazı şeylerin yapılması gerektiği, bunların şart-ı âdî planında vifak ve ittifaka vesile teşkil edeceği ve fiilî dua yerine geçeceği de unutulmamalıdır.

Evet, insan, bir odun parçası ya da bir sürünün şuursuz azası değildir ki, cebren başkalarıyla ittifak etsin ve bir araya gelsin. Onun farklı düşüncelerinin, şahsî mülâhazalarının ve bir kısım aykırılıklarının olması gayet tabiîdir. İnsandan beklenen, her söylenene hemen boyun eğmesi, haricî zorlamalarla bir noktaya gelmesi ve diğer insanlarla taşlar misali şuursuzca omuz omuza vermesi değildir; ondan istenen, bazı iç tepkilerini ve reaksiyonlarını irade, mantık ve muhakemesiyle bastırması ve vifakı iradî-mantıkî olarak gerçekleştirmesidir.

Her zaman "insana hürmet" deyip bütün gönülleri hoş tutmaya çalışmak, farklı düşünceleri saygıyla karşılayıp her fırsatta etrafa tebessümler yağdırmak, herkese bir anne şefkatiyle yaklaşıp Allah'ın san'at eserleri olmaları açısından bütün insanlara alâka duymak ama bu alâkaya karşılık hiçbir talepte bulunmamak, hep bu espri içinde oturup kalkmak ve herkese kadeh kadeh sevgi sunmak; sonra da evrensel bir dil geliştirmek, o dil sayesinde insanları uzlaştırmaya çalışmak, bir kısım âlemşümul argümanlar kullanarak aralarında uçurumlar meydana gelmiş milletleri birbirine bağlayacak köprüler kurmak ve yeryüzünde "sulh adacıkları" oluşturmak... İşte, bütün bunlar fiilî birer duadır ve şart-ı âdî planında insan iradesine bağlı olarak başvurulması gereken

vesilelerdir. Mü'minler, iradelerinin hakkını vererek bunları gerçekleştirirlerse, vifak ve ittifakın temini için üzerlerine düşeni yapmış sayılacaklardır. Onlar ellerinden geleni ve güçlerinin yettiğini eda edince, Allah Teâlâ yapılanların küçüklüğüne ve vesilelerin ehemmiyetsizliğine bakmaz; O, kendi nâmütenahî kudret, irade ve meşietiyle Ulûhiyetine yakışır şekilde mukabelede bulunur. Evet, sultana sultanlık, nitekim gedaya da gedalık (köle, dilenci) yaraşır. İnananlar Cenâb-ı Hakk'a geda olmanın gereklerini ortaya koyunca, o Sultanlar Sultanı da şe'n-i rubûbiyetinin gereğini yerine getirir.

Başarının En Büyük Vesilesi

Diğer taraftan, iradî olarak vifak ve ittifak arayışında çok büyük bir sevap da söz konusudur. Evet, ihtilafa karşı durmanın, iftiraka göğüs germenin ve hep ittifak arkasında koşmanın da getireceği bir sevap vardır. Namaz, oruç ve zekât gibi ibadetler birer sevap vesilesi olduğu gibi, tefrikaya karşı âdeta harp ilan etme ve anlaşmak, uzlaşmak, birlik ve beraberlik içinde yaşamak için cehd gösterme de çok önemli bir sevap kaynağıdır. İnsanın, sırf vifak ve ittifak arayışından dolayı, kendisine ters gelen meseleleri dahi iradesiyle aşması, zakkum yemiş gibi olacağı ve hazmetmekte zorlanacağı hususlara bile –yine iradesiyle– bir belaya katlanır gibi katlanması ve "İlle de ittifak!.." demesi, ona, nimetlere karşı hamd ü senâ etme sevabı ya da ibadetler, musibetler ve günahlar karşısında sabırlı olma mükâfatı misillü sevaplar kazandırır.

Ayrıca, bu sevaplardan her birinin hem dünya hem de ukba cihetinden baktığı noktalar vardır. İttifak arayışının kazandıracağı sevap da, uhrevî mükâfatlarının yanı sıra, dünyada mü'minlerin muvaffakiyeti için çok önemli bir vesiledir. Zira, Allah Teâlâ mü'minleri muvaffak kılacak ve muvazene unsuru bir millet hâline getirecekse, bunu aralarındaki vifak ve ittifaka mükâfat olarak ihsan edecektir.

Evet, vifak ve ittifak, tevfîk-i ilâhî (Allah'ın mü'minleri başarılı kılması) için pek mühim bir davetiyedir. Vifak, aynı müstakîm çizgi üzerinde birleşme; ittifak da bu birliğin insan ruhunda tabiat hâline gelmesidir. Diğer bir ifadeyle, ittifak; insanların, anlaşıp bütünleşmeleri; beraberce, karşılıklı saygı içinde ve sevgi yörüngesinde yaşamayı tabiatlarının ayrı bir derinliği ve farklı bir buudu hâline getirmeleri demektir.. ve öyle inanıyorum ki, bu birlik ve beraberlik ruhu, Cenâb-ı Hakk'ın tevfîkini yâr etmesi adına el-Kulûbu'd-Daria'yı her gün hatmetmekten daha çaplı bir dua ve kabule karîn bir münacâttır. Vifak ve ittifak içinde, birbiriyle bütünleşmiş ve tek vücut hâline gelmiş insanların ruh ve gönlüne her zaman sekîne yağacak; darda kaldıklarında yed-i kudret ve ilâhî

inayet hemen imdadlarına yetişecek ve Mevlâ-yı Müteâl onları hep müsbete, güzele ve doğru yöne sevkedecektir.

Başarısızlığın En Önemli Sebebi

Binâenaleyh, şayet bir beldede ya da bir birimde başarısızlık varsa, orada bir fiyasko yaşanıyorsa veya beklenen netice bir türlü elde edilemiyorsa, bunun sebebi de her şeyden önce uhuvvet ruhunun korunup korunamadığında aranmalıdır. Birlik şuurunu yitirmiş, kardeşlik hislerini kaybetmiş ve birbirinin kurdu hâline gelmiş kimselerin başarılı olmaları ve ortak hedeflerine ulaşmaları mümkün değildir. Hele adanmış ruhlar arasında bulunanlardan, tefrikaya düşmüş olduğu hâlde i'lâ-yı kelimetullah yolunda muvaffakiyeti yakalayabilmiş ve başarılı kalabilmiş insan göstermek neredeyse imkânsızdır.

Bundan dolayıdır ki, âyet-i kerimelerde ve hadis-i şeriflerde vifak ve ittifakın çok önemli sonuçlarına kesretle işarette bulunulmuştur. Bilhassa, *"Mü'minler başka değil, ancak kardeştirler. O hâlde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki O'nun merhametine nâil olasınız."*[6] mealindeki ilâhî beyan ve bunun şerhi sadedindeki nebevî ifadeler, kardeşlik ruhunu korumanın ve mü'minlerin arasını bulmanın bir vazife olduğunu vurgulamaktadır.

Bilhassa günümüzde, çok çeşitli husumet ve kavga sebepleri olduğundan milletin her ferdine "te'lif-i beyn" mesuliyeti de düşmektedir. Te'lif-i beyn; ara bulma, barıştırma, uzlaştırma ve husumeti defetme demektir. İki insan, iki zümre veya iki hizip birbiriyle vuruştuğu zaman, onların haricinde olan kimselere düşen vazife te'lif-i beyndir. İster bir ailede, ister bir kurumda, ister bir toplumda ve isterse de topyekün bir ülkede havanın gerilmesi, başlangıçta tahmin edilemeyecek büyük kayıplara sebebiyet verebilir. Bu itibarla, fertler, zümreler, değişik kesimler, farklı topluluklar ve hatta çeşitli milletler arasında vuku bulan anlaşmazlıkların büyümesine kat'iyen fırsat verilmemeli ve hiç vakit geçirilmeden mutlaka bir uzlaşma yoluna gidilmelidir. Belki bugün, hem özel hem de resmi her müessesede bir te'lif-i beyn birimi olmalı ve bu heyet herkesi çok yakından takip ederek kırgınlıkların, dargınlıkların ve birbirinden uzaklaşmaların önünü almalıdır.

1 Müslim, *fiten* 19-20; Tirmizî, *fiten* 14, İbn Mâce, *fiten* 9.

2 Tevbe sûresi, 9/128.

3 Müslim, *fiten* 19; Tirmizî, *fiten* 14; Ebû Dâvûd, *fiten* 1.

4 Bediüzzaman, *Mektubat* s.298 (Yirmi İkinci Mektub, Birinci Mebhas, İkinci Vecih).

5 Enfâl sûresi, 8/63.

6 Hucurât sûresi, 49/10.

Tercih Hatası Yapmayın!..

Soru: *"Haşyet talebi", dualarınız arasında önemli bir yer teşkil ediyor. Sizi, Cenâb-ı Hak'tan "haşyet" istemeye sevkeden mülâhazalar nelerdir?*

Cevap: Haşyet; Mevlâ-yı Müteâl'i isim ve sıfatlarıyla tanımaya muvaffak olmuş bir kulun, kendi acz u fakrının şuuruyla O'nun izzet ve azameti karşısında iki büklüm olması, O'na hakkıyla ubudiyette bulunamadığı endişesiyle kıvranması, her zaman edepli davranması, saygıyla oturup kalkması ve meleklerle atbaşı hâle gelse bile tevazudan asla ayrılmaması demektir.

Allah'ı Bilmenin Meyvesi

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي أَخْشَاكَ حَتَّى كَأَنِّي أَرَاكَ *"Allahım içimi haşyet hissiyle doldur ve beni Zât-ı Ulûhiyetine karşı hürmette kusur etmeyen bir kul eyle, tâ ki her an Seni görüyormuş gibi olayım."* duası, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun dilinden hiç düşmeyen bir niyazdır.[1] Bu itibarla, haşyet talebinde bulunmamız gerektiğini bize talim buyuran muallim, kulluk âdâbını kendisinden öğrendiğimiz Rehber-i Ekmel Efendimiz'dir.

Aslında, "Allahım, duygu, düşünce, tavır, hâl ve hareketlerime öyle bir haşyet boyası çal ki, her an Seni görüyormuş gibi davranayım!" dileği, başta Kur'ân talebeleri olmak üzere, bütün inananlar tarafından vird-i zeban (sürekli tekrarlanan dua) edinilmelidir. Çünkü, hakiki mü'minler, her tavır ve davranışlarında O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla temkin ve teyakkuz soluklayan ve ömrünü derin bir ihsan şuuruyla hep O'nu görüyormuşçasına tir tir titreyerek geçiren insanlardır. İslâm hakikatini temsil edebilen ve beşerin ufkunu aydınlatan kahramanlar da ancak onlardır.

Ciddiyetsiz ve lâubâli kimselerin, dava adamı olmaları ve başkalarına rehberlik yapmaları mümkün değildir. Zira, içte ihsan bulunmalıdır ki, dışta itkan olsun; insan, gönül âlemini ciddiyetle donatmalıdır ki, bu onun dış dünyasına da yansısın ve muhatapları üzerinde tesir bıraksın. Evet, tavır ve davranışlarıyla lâubâli olan kimseler, diğer insanlara hiçbir şey veremezler; aksine, onları kendi yollarından nefret ettirirler. "Ahiret, Mahşer, Hesap, Cennet, Cemâlullah ve Rıdvan'a inanan, ebediyete uzanmış yolun yolcusu olduğunu söyleyen ve sonsuz saadet arzusunu seslendiren bir insan, nasıl bu kadar sere serpe ve kayıtsız yaşayabilir?!." dedirtir ve çevrelerinde tereddüde sebebiyet verirler.

Maalesef, günümüzün insanları çok lâubâli ve gayr-i ciddi. Öyle ki, ciddiyet, mefkûre kahramanlarının en önemli vasıflarından biri olduğu hâlde, lâubâlilik

bu daire içine de sızdı. Daha düne kadar, bütün Kur'ân hâdimleri, mesuliyetlerinin ağırlığıyla piştiklerinden ve sorumluluklarını her an omuzlarında hissettiklerinden dolayı sürekli ağırbaşlı ve olgun insan tavrı ortaya koyarlardı. Gerçi bazıları, iman hizmetinin esaslarından olan "şevk"i biraz neşeli olmak ve ara sıra gülüp eğlenmek şeklinde anlarlardı ama bu anlayış yaygın değildi. Onların ekseriyeti, "şevk" mesleğini, kat'iyen ye'se düşmeme, asla inkisar yaşamama ve her zaman iştiyakla hizmete koşma yolu olarak kabul eder; onu gülüp oynamak şeklinde yorumlamayı meseleyi çarpıtmak sayar ve hep temkinli dururlardı.

Kanaatimce, bu lâubâliliğin altında mârifet eksikliği yatmaktadır. Zira, Allah'ı bilmesi lazımdır ki insan haşyetli olsun. *"Allah saygısını tam olarak ancak O'nu hakkıyla bilenler duyarlar."*[2] fehvâsınca, Mevlâ-yı Müteâl'e karşı gerekli hürmet ve tâzimi de ancak O'nu sıfât-ı sübhaniyesi ve Esmâ-i Hüsnâ'sıyla tanımaya muvaffak olmuş, ihsan ufkunda seyahat eden Hak erleri ortaya koyabilirler. Tabiî onların haşyetleri de herkesin kendi mârifet seviyesine ve yakîn mertebesine göre farklı farklıdır. Sadece atalarından duyduklarıyla yetinen ve dinin esaslarını taklide bağlı olarak kabullenen kimselere gelince, belki onlar da, öyle sığ bir bilgiyle de olsa, Cennet'e girebilirler ama hiçbir zaman Allah'ı gereği gibi tanıyamaz ve haşyet hisleriyle dolamazlar.

Talebin Kadar İnsansın!..

Diğer taraftan, mezkur dua, her şeyden öte Allah'ı isteme ve O'nun rızasını dileme mânâsına geldiğinden dolayı da çok kıymetlidir. Şayet bir insan, Cenâb-ı Hakk'a tazarru ve niyazda bulunurken, ihtiyaç listesinin başına Zât'ıyla münasebette derinleşmeyi koymuyorsa; başka ne isterse istesin, bütün taleplerinden önce ve hepsinden ziyade mârifet, muhabbet, aşk ve iştiyak dilemiyorsa, en önemli meseleyi tâli mütalaa etmiş ve onu arkaya atmış demektir.

Öyleyse, hâlis bir mü'min, ellerini açtığında –meselâ– sıhhat ve afiyet istese, hemen onu kurbet niyazıyla taçlandırmalıdır; yoksa, yanlış tercihte bulunmuş olur. Bir dava adamı, falan ülkede iki-üç yüz tane okul açılmasını ve hepsinde kendi değerlerinin gürül gürül seslendirilmesini dileyebilir; bu, yadırganacak bir talep olmadığı gibi, Cenâb-ı Hakk'ın rızasına da muhalif değildir. Hatta bu istek, onu dillendiren insanın belli bir ufku tuttuğunun da emaresidir. Ne var ki, o meselede nefsin de bir payı bulunabileceğinden dolayı, sadece o rağbetle iktifa etmek ve zımnen de olsa onu daha engin bir mârifete erme istirhamının önüne geçirmek yine bir çeşit aldanmışlıktır. Evet, Allah'ın rızasını tahsil

hususunda i'lâ-yı kelimetullahtan daha üstün bir vesile yoktur; fakat, bu yüce vesile bile, Rabb-i Rahim'e daha yakın olma isteğinin, O'nu görüyormuş ya da en azından O'nun tarafından görülüyormuş gibi yaşayacak kıvamı bulma arzusunun ve O'na kavuşma iştiyakıyla dolma emelinin yerine konmamalıdır.

Bu açıdan, bir mü'min, bütün cihanın anahtarlarını elde etme imkânına sahip olduğu bir yolda yürüse dahi, şayet "Allahım içimi haşyet hissiyle öyle doldur ki, her an Seni görüyormuş gibi olayım!" mülâhazasına bağlı adımlar atmıyor ve sürekli Cenâb-ı Hak'la irtibatının kavî olması için yakarmıyorsa, gaflete dalmış ve tercih hatası yapmış sayılır.

Hak nezdinde insana talebinin kıymetine göre değer biçilir; insan, peşine düştüğü gaye ölçüsünde daha üst mertebelere yükseltilir. Kimisi mala, mülke, bağa, bahçeye; kimisi makama, mansıba, şöhrete, pâyeye; kimisi keşfe, kerâmete, zevke ve hâle.. kimisi de doğrudan doğruya meâliye tâliptir. Ne ki, iman, mârifet, muhabbet, aşk ve iştiyakın değerler hanesinde doldurduğu yerleri başka hiçbir matlubun karşılaması mümkün değildir.

Dahası, velilik, kutupluk ve gavslık gibi makamlar da birinci maksat yapılmamalıdır. Muvahhid bir mü'min, bütün bunları mülâhazaya aldığı zaman da tercihini yine iman-ı billâh, mârifetullah, muhabbetullah, aşk u şevk istikametinde kullanmalıdır. O, gavslığı değil, bir gavsın mazhar olduğu iman, mârifet ve muhabbet ufkunu dilemelidir. İşte, böyle bir talepte ısrarlı olmak, şuurlu tercih yapmanın, Hakk'ın rızasını üstün tutmanın, yerinde kararlı durmanın ve Mevlâ'ya sâdık kalmanın ifadesidir. Dolayısıyla, en değerli insan, rıza-i ilâhî peşinde olan ve iman, mârifet, muhabbet, aşk u iştiyak istikametinde derinleşmeye çalışandır.

Aslında, bu talebi ortaya koymak çok zor bir mesele de değildir. İnsan, başlangıçta seleflerini taklid edercesine de olsa, iradesinin hakkını vererek kalbini mâsivâdan temizlemeye gayret gösterir ve her fırsatta Rıdvan'a erme emelini dile getirirse; hele bir de, hâline başkalarının muttalî olamayacağı gecelerin o sihirli vakitlerinde secdede pusuya yatıp tecellî avlamaya durur ve Mevlâ-yı Müteâl'e teveccüh ederek O'nunla münasebete geçme çağrısında bulunursa, bir gün mutlaka farklı sinyallerle cevaplar alacak ve aradığı mârifet ufkuna ulaşacaktır.

Seni İsterim Allahım!..

Ezcümle, "ehlullah" dediğimiz Hak dostları sürekli bu hedefi takip etmişlerdir. Onların hemen hepsi senelerce "Seni isterim Allahım, sadece Seni!.." diye inlemişlerdir. Aralarında tam altmış yıl boyunca "Başka bir

muradım yoktur Rabbim; yalnızca Seni diliyorum.. Seni, Seni, Seni...” deyip ağlayanların sayısı hiç de az değildir. Bu güzîde kulların tesbihleri dahi âdeta “Seni, Seni, Seni...” nakarâtından ibarettir.

Meşhur bir menkıbede anlatıldığına göre; Halife Harun Reşit, bazı özel günlerde halkına hediyeler dağıtırmış. Teb’asını memnun etmeyi ve halkın gönlünü almayı, Rabbin rızasına bir vesile bilirmiş. Yine hediyeler saçtığı bir gün, nedîmi ve doktoru Cafer Bermekî’nin, kapının kenarında boyun büküp beklediğini görmüş. Ona dönerek, “Cafer’im, sana da bir ihsanda bulunayım. Herkese bir-iki altın verdim, senin payına on tane ayırayım!..” diye seslenmiş. Bermekî, “İstemem sultanım..” demiş. Harun Reşit, elli-yüz, ne kadar altın teklif ederse etsin, Bermekî, “istemem” cevabını vermiş. Nihayet, sultan sormuş; “Be adam, peki sen ne istersin?” Cevap, bütün sâdıkların duygu ve düşüncelerini yansıtacak türden olmuş: “Seni isterim sultanım, seni!.. Ben senin sevgine tâlibim; sen benden razı olduktan sonra sarayını da, malını-mülkünü de zaten kendimin bilirim.”

Evet, her samimi kul, Rabb-i Rahîm’e karşı işte bu hisleri beslemelidir. Zira, tercih hayatî ehemmiyeti hâizdir. Tabiî ki, insan, O’nun lütf u ihsanından pek çok nimet beklemeli; her muradını O’ndan istemelidir. Ne var ki, her gün onlarca kez dilendiği Cennet’i bile O’nun yerine tercih etse, O’nu dileyeceği yerde Cennet’i istese, yine aldanmış olacağını çok iyi bilmelidir. Allah’ın rahmetinden Cennet’i ve ebedî saadeti de umsa bile, “Sen benden razı değilsen, Firdevs’i de istemem!” deyip evvelen ve bizzat O’na yönelmelidir. Hani, Rabiatü’l-Adeviyye’ye “Dâr!..” deyip Cennet’i hatırlatırlar da, o muallâ annemiz “Câr” diye inler; “Komşu var mı orada; Dost’umun hoşnutluğuna erebilecek miyim, O’nun cemâlini görebilecek miyim?”[3] der. İşte, inanmış insanın ruh dünyası bu mülâhaza ile techiz edilmelidir.

Hâsılı, makam mansıp, mal mülk, çoluk çocuk, servet ü sâmân.. bunların hepsi birer imtihan vesilesidir ve Bâki-yi Hakikî yolunda yardımcı olmaları nispetinde kıymetlidir. İnsan, bunları ikinci, üçüncü dereceden istekler çerçevesinde ele almalı ve her nimetten önce, her talepten ziyade Allah’ın rızasını aramalıdır ki, tercih hatası yapmış olmasın ve bekâya mazhariyeti yakalasın. Bu şuurla, Allah’a teveccüh etmeli, “haşyet” hissinin artmasını dilemeli ve mârifette sürekli derinleşmelidir ki, ötelerde sonu olmayan en son nimete, “Rıdvan” unvanlı zirveye ulaşsın.

1 et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat* 6/121.

2 Fâtır sûresi, 35/28.

3 Feridüddin Attâr, *Tezkiretü’l-evliyâ* s.122.

Yolculuk Âdâbı

Soru: *İrşad ve tebliğ gönüllüleri için seyahati zaruri kılacak hususlar nelerdir? Yolculuğa niyetten sefer esnasındaki hâle ve dönüş keyfiyetine kadar umumî mânâda seyahat âdâbına riayet nasıl olmalıdır?*

Cevap: Hiç şüphesiz seyahatin dinimizi anlatma hususunda çok önemli bir yeri vardır. Onun irşad ve tebliğdeki bu ehemmiyetini anlamak için Efendiler Efendisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu nurefşan beyanını hatırlayabiliriz: O buyuruyor ki; *"Ümmetimin seyahati Allah yolunda cihaddır."*[1]

Tabiî bilindiği üzere, cihadın değişik mânâları vardır. Bunlardan birisi maddî cihaddır ki vatan ve millet düşmanlarıyla karşı karşıya gelme, yaka paça olma demektir. Bu, cihadın bir buududur. Cihadın diğer bir buudu ise i'lâ-yı kelimetullahtır. Yani Allah'ın adının gönüllerde yüceltilip yayılması için cehd ve gayret içinde olmaktır. İşte bu mânâda cihad her zaman cari ve her zaman yapılması gereken mukaddes bir vazifedir. Hem öyle bir vazifedir ki, biz, dua ve isteklerimizde bir gaye-i hayal, bir mefkûre hâlinde hep onu ister ve sürekli; اَللَّهُمَّ أَعْلِ كَلِمَةَ اللّٰهِ وَكَلِمَةَ الْحَقِّ وَدِينَ الْإِسْلَامِ فِي كُلِّ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ وَاسْتَخْدِمْنَا فِي هٰذَا الشَّأْنِ *"Allahım! Din-i mübîn-i İslâm'ın dünyanın dört bir yanında şehbal açmasını nasip eyle ve bizi de bu işte istihdam buyur."* diye talepte bulunuruz. Çünkü o şerefli yolda hizmet etmek mahz-ı şereftir ve Allah'a kurbetin en hızlı yoludur.

Ayrıca bilinmesi gerekir ki, hadis-i şerifte de ifade buyurulduğu üzere cihad terk edildiği zaman vahyin bereketi kesilir. Öyle ki insanlar artık hak ve hakikat adına ciddi bir şey söyleyemez hâle gelirler. Hatta teologların söyledikleri bile laf u güzaftan, lafazanlıktan öteye geçmez olur. Bu açıdan da mü'minler i'lâ-yı kelimetullah adına her zaman gayret içinde olmalı ve tabiî yaptıkları o şeyi sırf Allah rızası için yapmalı, nefislerini asla işin içine katmamalıdırlar.

Hem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyanları içinde cihada denk ikinci bir amel yoktur ve ona denk bir şey yapılamaz. Bu husus Ebû Hureyre Hazretleri'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle anlatılmaktadır: *"Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün şöyle bir soru sordular: 'Ey Allah'ın Resûlü! Allah yolunda yapılan cihada hangi amel denk olur?' Buyurdular ki, '(Başka bir amelle) ona güç yetiremezsiniz.' Soruyu soranlar ikinci ve hatta üçüncü sefer tekrar sordular: Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) her seferinde aynı cevabı verip: '(Bir başka amelle) ona güç yetiremezsiniz.' dedi ve sonra şunu ilave etti: 'Allah yolunda mücahede edenin misali, mücahid cihaddan geri dönünceye kadar hiç ara vermeksizin*

oruç tutan, namaz kılan ve Allah'ın âyetlerini okuyup duran kimse gibidir.'"[2]

Niyetin Enginliği

İşte yukarıda anlatılanlar muvacehesinde umumi mânâsıyla cihadı ele aldığımızda, bu ümmetin seyahatinin daha ziyade cihada bağlandığını görüyoruz. Öyleyse kendini irşad ve tebliğe adamış hakikat gönüllüleri de her şeyden önce i'lâ-yı kelimetullah niyetiyle seyahat etmeli ve yolculuklarını Din-i Mübîn'i anlatma gayesine bağlamalıdırlar. Bu noktada إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوٰى *"Ameller (başka değil) ancak niyetlere göredir; herkesin niyeti ne ise eline geçecek odur."*[3] hakikatini hatırlayabiliriz. İşte insan bu sağlam niyetle yola çıkabilirse yapabildiği kadar cihad vazifesini yapar; yapamadıklarını da Allah (celle celâluhu) o halis niyete bir karşılık olarak yapmış gibi kabul buyurur. Evet, insanız ve aciz insanoğlunun her şeyi bihakkın edaya gücü yetmeyebilir. Bu sebeple biz fiilen bazı boşluklar bırakabiliriz. Fakat niyetimizi böyle temelden ve dipten alabilirsek Allah (celle celâluhu) kerem ve lütfuyla bizim amelde bıraktığımız boşlukları niyetle doldurur.

Zaten kulluğun temelinde de bu espri söz konusu değil midir? Meselâ diyelim ki biz altmış sene yaşıyoruz. Bu altmış senenin bütününü ibadetle geçiremiyoruz. Ömrümüzün bir hayli vakti uykuda ve çocukluk çağında geçerken; bir kısmı da hastalıklarla geçiyor ve neticede biz Rabbimize karşı kulluğumuzu hakkıyla ifa edemiyoruz. Fakat Allah (celle celâluhu) onu tamam olarak kabul buyuruyor. Konuyla alâkalı bir başka misal olarak da şunu söyleyebiliriz. Bir mü'min gece yatmaya hazırlanırken "Bir dinleneyim de kalkıp sabah namazımı zinde olarak kılayım." mülâhazasıyla uyursa Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) müjde dolu beyanları içinde onun solukları bile tesbih olur. İşte bu, niyetle boşluk doldurma mevzuudur.

Şimdi asıl konumuza dönecek olursak eğer biz ta baştan i'lâ-yı kelimetullah ve ruh u revani Muhammedî'nin şehbal açması adına sağlam bir niyetle yola çıkar ve niyetimizi işin sonuna kadar koruyabilirsek, seyahat boyunca boşluklarımız olsa, maksadımızı tam tasarlayıp canlandıramasak, onu kamil mânâda tam temsil edemesek bile öyle inanıyor ve ümit ediyoruz ki Allah (celle celâluhu) rahmetiyle boşluklarımızı dolduracaktır.

Bu arada yeri gelmişken içimizi Cenâb-ı Hakk'a karşı minnet ve şükran hisleriyle dolduracak, konunun başka bir yönüne de dikkat çekmek istiyorum. Diyelim ki, günümüzde bir mü'min İslâmiyet'in bir kere daha günün şartlarına, konjonktüre göre anlatılması için bir yerden bir yere giderken ya doğrudan

doğruya birilerine bir şeyler anlatmak veya bir seminer vermek niyetiyle yola çıktı. Şimdi böyle bir yolculuk cihad sayıldığından, yol boyu onun hareketleri, benzini, emeği, enerjisi, yorgunluğu… bütün bunlar ahirette o kişinin sevap kefesine konulur. Çünkü hadis-i şeriflerde de ifade buyrulduğu gibi Allah yolunda cihad için kullanılan hayvanların tersi bile öbür dünyada terazinin sevap kefesine konulacaktır.[4] Bu sebeple böyle bir mü'min ötede (Allahu a'lem) şu sürprizlerle karşılanacaktır: Bir; sen orada hakkı söyleyip hakikate tercüman oldun. İki; tavır ve davranışlarınla yani temsilinle de bunu anlattın. Üç; onca sıkıntı çekerek oraya ulaştın. Dört; seyahat için bunca masrafa girdin. Beş; bu iş için vaktini ayırdın… Şimdi bütün bunların hepsi ötede bir araya getirilip toplanır ve o insana denilir ki; "Sen bir değil, beş defa, on defa cihad ettin."

Müsaade ederseniz, "seyahate niyet" mevzuunu burada noktalayıp seyahat âdâbıyla alâkalı önemli gördüğüm başka bir hususa geçmek istiyorum.

Yolculukta Dua ve Evrâd u Ezkâr

Sünnet-i seniyyeye bakıldığında, yolculuğa çıkış anından bineğe oturulduğu esnaya, gidilen beldenin görüldüğü andan o beldeye giriş vaktine, dönüş yolundan aile fertlerinin yanına ulaşıldığı ana kadar yolculuğun âdeta her karesinin dualarla dolu dolu geçirildiğini görüyoruz. Meselâ sahih kaynaklarda Ruh-u Seyyidi'l-Enâm Efendimiz'in (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) bir sefere çıkarken biniti üzerine oturunca önce üç defa tekbir getirdiği, sonra şu âyeti okuyup şöyle dua ettiği rivayet edilmektedir:

(سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ۝ وَإِنَّا إِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ) اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ في سَفَرِنَا هٰذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوٰى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضٰى. اَللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هٰذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اَللّٰهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ. اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ، وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَالْوَلَدِ

"Bunları bizim hizmetimize veren Cenâb-ı Hakk'ı tesbih ve takdis ederiz; O yüceler yücesidir, her türlü eksiklikten münezzehtir. Allah lütfetmeseydi biz buna güç yetiremezdik. Muhakkak ki biz sonunda Rabbimize döneceğiz.[5] Allahım, bu yolculuğumuzda Senden her türlü iyilik, hayır, takva ve hoşnut olacağın ameller istiyoruz. Allahım, bu seyahatimizde bize kolaylıklar ihsan eyle, mesafeleri bize yaklaştır. Allahım yolculuk boyunca bizim sahibimiz, arkada kalan çoluk çocuğumuzu da görüp gözeten Sensin. Allahım, yolculuğun meşakkatinden, tasalı, kederli, kırık dökük, morali bozuk ve buruk bir duruma düşmekten, mal, aile ve çoluk çocuğun kötü bir duruma

maruz kalmasından Sana sığınırım."[6]

Sahabe efendilerimizin (radıyallâhu anhüm ecmain) ne güzel hâlleri vardır. Meselâ onlar sefer esnasında aşk, heyecan ve coşku içerisinde tekbirat u tesbihatta bulunur, gürül gürül dua ederlerdi. Öyle ki İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Esamm u gaibe seslenmiyorsunuz. Allah her şeyi duyuyor."*[7] buyurarak onların içlerinden kopup gelen o gürül gürül edayı tadil etme lüzumu duyuyordu. Evet onlar, gidecekleri yere sürekli Allah'ı anarak gidiyor; tesbihat, tahmidat, tekbiratla âdeta kanatlanıyor ve böylece gafletten uzak bir hayat yaşıyorlardı.

İşte sahabe efendilerimizin bu hâlinin, bugün de aynı şekilde hayata taşınması, hayata hayat kılınması gerektiğini düşünüyorum. Biz de herhangi bir vasıtaya bindiğimizde Efendiler Efendisi'nin yaptığı duaları yaparak gideceğimiz yere gidelim ve seyahatimizi gafletten uzak bir şekilde gerçekleştirmeye çalışalım.

Yolculuk esnasında musibetlerden korunmak ve seyahati bereketlendirmek için daha başka dualar da okunabilir. Meselâ, her ne kadar me'suratta yeri olmasa da, Âyete'l-Kürsi belalardan korunma adına çok önemli mânevî bir zırh olarak görülmüştür. Ezcümle, bir hak dostundan vasıtaya binince yedi defa Âyete'l-Kürsi'nin okunması gerektiğini duymuştum.

Ayrıca üzerinize aldığınız, disiplin olarak benimsediğiniz bir evrâd u ezkârınız varsa yolculuk süresince onu da okuyabilirsiniz. Bununla, temeli dinin kaynaklarında olup doğrudan doğruya Vâzı-ı Şeriat tarafından vaz'edilmeyen meseleleri kastediyoruz. Meselâ, إِنَّ اللّٰهَ وَمَلَٓائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا *"Muhakkak ki Allah ve melekleri Peygambere hep salât (rahmet ve senâ) ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir içtenlikle selâm verin."*[8] âyet-i kerimesinde emredilen salât ü selâmın temeli dinde vardır. Ama bazen meselâ Salât-ı Tefriciye'yi okuyarak da Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) salât u selâm getirebilirsiniz. Gideceğiniz yere kadar bin, gelirken de bin tane okur; başka bir sefer daha bu şekilde yapar ve kendi kendinize 4444 rakamını tamamlayabilirsiniz. Aynı şekilde yolda İbn Beşiş'in salât u selâmını; *Delâilü'n-nur* veya *Delâilü'l-hayrat*'ta geçen salât ü selâmları okuyabilirsiniz. Veya ümmet-i Muhammed'in fütuhata ermesi, insanların fevc fevc İslâm'a dehalet etmeleri için üzerinize bir vird olarak aldığınız Nasr sûresini, icabında ebcedini de bulup o ebcede muvafik bir şekilde gelip giderken okursunuz ve bütün bunları yapmak suretiyle gevezelik etme durumuna düşmekten kurtulmuş olursunuz.

Seyahat esnasında gevezeliğe düşmemek için yapabileceğimiz amelin serhaddi, açıp bir ilahi dinlemektir zannediyorum. Evet, dünyevî-uhrevî bir faydası olmayan, hizmete müteallik bulunmayan bir mevzuu konuşma veya Kur'ân ya da ilahi olmayan bir şeyler dinlemek suretiyle zihni meşgul etme –hiç kimse gönül koymasın– müsaadenizle ben bunların hepsine gevezelik der geçerim. Çünkü eğer Allah'ın adını gönüllere duyurma gibi yüce bir gaye için yola çıkmışsak o yolun bu şekilde tenvir edilmesi, nurlandırılması lazım. Yol bu suretle tenvir edilirken biz de tenevvür etmiş olacağız ve bu durum bizim mahiyetimize, heykelimize aksedecek. Ne biliyoruz belki de Allah (celle celâluhu) gittiğimiz yerde müessir olmayı bu ruhla seyahat etmemize bağlamıştır.

İşin Ruhunu Muhafaza ve Laubaliliğe Girmeme

Hizmete giderken laubaliliğe girmemek, işin ruhunu muhafaza adına hakikaten çok ehemmiyet arzetmektedir. Bazen tabiatı icabı ciddiyet ve konsantrasyon gerektiren bu türlü olumlu faaliyet ve hizmetlerde bile laubalilik olabilir. Meselâ rehavete kendinizi salar, küstahlık sayılabilecek bir edayla koltuğunuza yayılır, öyle bir ruh hâliyle gaza basar, bu arada bir de nefis ve hevaya hitap eden bir şeyler açıp dinlemeye durursanız –hafizanallah– kendi ruhunuzu öldürmüş olursunuz. Bu şekilde yapılırsa tenbih mahiyetinde –Allah korusun– başımıza bir gaile de gelebilir; gelebilir ve itab mahiyetinde şöyle bir hitaba maruz kalabiliriz: "Allah'ı, Peygamberi anlatmaya giderken böyle yüce ve kudsî bir işin bir mukaddimesi olması gerekmez mi?"

Öyleyse irşad ve tebliğ gibi ulvî bir vazifenin tabanını sağlam kurmalı ve onu iyi bir blokaj üzerine bina etmeliyiz. "Allahım beni nefsim hesabına konuşturma, kendimi anlatma adına gevezelik yaptırma!" diyerek ciddi bir nefis muhasebe ve murâkabesiyle, yüreğimiz tir tir titreyerek gideceğimiz yere gitmeliyiz. Bir kez daha ifade edeyim ki, o yolda dolmamız, şarj olmamız lazım ki, gittiğimiz yerde de irşad adına boşalıp hak ve hakikat adına deşarj olabilelim.

Seyahat esnasında dikkat etmemiz gereken önemli bir diğer husus da imkân elverdiği ölçüde arabaların içinde diyeceğimiz, edeceğimiz şeylerin müzakeresini yapmaktır. Meselâ gidilecek yerin kültür ortamı müzakere edilebilir. Çünkü gideceğimiz yerde muhatap olacağımız insanlar netice itibarıyla o kültür ortamının çocuklarıdır. "Acaba onlara neyi anlatmalı, nereden başlamalı, neyi, nasıl sunmalı?" vb. hususların müzakeresi yapılabilir. Böylece oraya hazırlıklı ve donanımlı gitmiş oluruz.

Sözün özü, yukarıda sayılan hususlara riayet edebildiğimiz ölçüde bir taraftan Rabbimizle sımsıkı irtibat hâlinde, O'nunla münasebetlerimizde donanımlı bir şekilde varacağımız yere varmış; diğer taraftan da şeytanın nüfuzuna açık olan bütün menfezleri kapatmış bir hâlde ulaşacağımız yere ulaşmış oluruz. Öyle ki hayalimize bile gelebilecek laubalilik ve mâlâyaniyata karşı kat'î kararlı ve ciddi durarak yabancı şeylerin zihnimize girmesine meydan vermez, "Beyhude yorulma kapılar sürmelidir." der ve sürgü üstüne sürgü süreriz. Böyle yaparız/böyle yapılması gerekir; çünkü garazdan ve nefsanîlikten uzak kalma bu yolun mütemmim unsurlarındandır.

1 Ebû Dâvûd, *cihâd* 6; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/168, 183.
2 Buhârî, *cihâd* 2; Müslim, *imâret* 110.
3 Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 1; Müslim, *imâret* 155.
4 Buhârî, *cihâd* 45; Nesâî, *hayl* 11.
5 Zuhruf sûresi, 43/13,14.
6 Müslim, *hac* 425. Ayrıca bkz.: Ebû Dâvûd, *cihâd* 72.
7 Buhârî, *cihâd* 131, *meğâzî* 38, *daavât* 50, 67; Müslim, *zikir* 44-45.
8 Ahzâb sûresi, 33/56.

Millet Sevgisi

Soru: *Milletimizi niçin sevmeliyiz? Aşk derecesindeki millet sevgisinin hakikatini ve insana yüklediği misyonu izah eder misiniz?*

Cevap: Öncelikle şunu ifade edeyim ki, ben milletimi, şahs-ı mânevî itibarıyla seviyorum. Yoksa her millette olduğu gibi milletimizin içinde de hak, hukuk ve insanlık açısından müzahraf sayacağımız kişiler olabilir. Ancak genel itibarıyla ruh ve mânâ köklerine sımsıkı bağlı olan milletimizi nazar-ı itibara aldığımızda bu kişilerin azınlıkta kaldığı bir vakıadır.

Hadis diye de rivayet edilen güzel bir sözde, حُبُّ الْـوَطَنِ مِنَ الْإِيمَـانِ *"Vatan sevgisi imandandır."*[1] denilir. Bu sözü biz, "millet sevgisi imandandır." şeklinde de ifade edebiliriz. Nitekim asırlarca din-i mübîn-i İslâm'ın bayraktarlığını yapmış aziz milletimiz, şanlı mazimizde çok defa tarih-i beşerin seyrini değiştirmiş, insanlığa pek çok hizmetlerde bulunmuştur. Biz, milletimizi iftihar hisleri içinde işte bundan dolayı severiz.

Şüphesiz ki milletimiz çok başarılı işler yapmıştır. Gerçi başarı dendiğinde günümüzde genellikle pozitif ilerlemeler ve teknolojik gelişmeler akla geliyor. Hâlbuki mücerret ilim ve teknoloji, insanlığın problemlerini çözme ve onun mutluluk ve huzurunu temin adına her şey demek değildir. Hatta ahlâk ve faziletten mahrum, içtimaî sorumluluk şuurundan yoksun bulunan ilmî keşif ve teknolojik gelişmelerin, bencil ve menfaatperest kişilerin elinde beşer için birer âfet ve felakete dönüştüğü inkâr edilemez bir realitedir. Bu sebeple bizim, "Milletimiz çok başarılı işler yapmıştır." derken kastımız, ecdadımızın bütün insanlığa insanî ve ahlâkî değerler kazandırması, o müthiş idare etme kabiliyet ve siyaseti açısından etrafına adalet dağıtmasıdır. İşte biz milletimize bu yönleri itibarıyla alâka duyar, hatta onu bazen aşk derecesinde severiz.

Fakat bütün bu sevmelerin, şimdi mazide kalmış o insanlara bir yararının olup olmadığını da bilemeyeceğim. Belki bu iyiliklerini hatırlatma, onları hayırla yâd etmeye vesile olur. "Atalarımıza Allah rahmet etsin! Bize iyi bir Türkiye bırakmışlar. Ancak onun çehresini biz kirletmişiz, şimdi bize düşen onun ufkunu yeniden aydınlatmaktır." deriz ve bu yönüyle bir mânâsı olur. Esasında böylesine sağlam ruh kökleri üzerinde gelişmiş milletimize karşı bir alâka ve sevgi duyuyor ve hele bunun aşk derecesinde olduğunu iddia ediyorsak o zaman o mâşuka karşı yapılması gerekli olan vazifeleri yerine getirmemiz gerekir. İşte bizim için asıl önemli olan husus da budur.

"Eğer Muhabbetinde Sadık isen…"

Meselâ milletimizin bir dönem devletler muvazenesinde eda ettiği tarihî misyonu, hiç olmazsa kendi bölgesinde yeniden ifa etmesi, hatta dünya üzerinde önemli bir muvazene unsuru hâline gelmesi bizim için çok önemlidir. Çünkü onun ruhunda, atalarından tevârüs ettiği bir adalet düşüncesi, istikamet anlayışı ve şefkat telakkisi vardır. Hem o bölge halkının hem de kendi insanımızın huzuru için buna ihtiyaç olduğu aşikârdır. Dolayısıyla milletimizin değerleriyle bir kez daha doğrulup dirilmesini, kendi ruhunun heykelini yeniden ikame etmesini şiddetle arzu ederiz. Bence içimizdeki sevgi bu istikamette tecellî etmeli. Aslında bunun bir mahmili de vardır. Rabiatü'l-Adeviyye, sevginin hakikatini ifade ederken şöyle der:

تَعْصِي الْإِلٰهَ وَأَنْتَ تُظْهِرُ حُبَّهُ	هٰذَا لَعَمْرِي فِي الْفِعَالِ بَدِيعُ
لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُ	إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعُ

Yani, *"Allah'a isyan ediyor, sonra da muhabbet izharında bulunuyor, seviyorum diyorsun. Hayatıma yemin olsun ki yapılan işler arasında bunun kadar tuhaf ve çarpık bir şey yoktur. Eğer muhabbetinde sâdık olsaydın O'na itaat ederdin; çünkü seven sevdiğine itaat eder."*[2]

Benzer mülâhazayı Üstad Hazretleri'nin, Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) itaat ve bağlılık hususundaki yaklaşımında da görebiliriz. Şöyle ki o, bir yerde, mümkün olsa sevdiğimiz o Zât'a şeklimiz, konuşma tarzımız, hatta ses tonumuzla benzemeye çalışır, O'nun gibi giyinmek, konuşmak ve yürümek için gayret sarf ederiz,[3] demektedir.

Evet, Allah'a karşı sevgi itaatle, Resûlullah'a karşı sevgi de O'nun sünnetine harfiyen ittiba ile kendisini ortaya koyar. Şimdi Allah ve Resûlü'nü sevdiğini iddia eden bir kimse, eğer Allah ve Resûlü'nün mesajlarını dünyanın dört bir yanına götürme, neşretme ve herkese duyurma mevzuunda ahesterevlik ediyorsa onun bu sözü yalan demektir. Aynen bunun gibi, milletini sevdiğini iddia eden bir kimse, onun ayakları üzerinde doğrulması, kendi olarak yeniden dirilmesi ve ruhunun âbidesini ikame etmesi istikametinde herhangi bir cehd ve gayret ortaya koymuyorsa, bu sözüyle o da yalan söylüyor demektir.

Meselenin üzerinde durulması gereken bir diğer yönü de şudur: Milletini sevdiğini iddia eden bir kimse, milletinin değerlerini dünyaya tanıtma ve o değerlerin insanlık için hakikaten lüzumlu olduğuna başkalarına da inandırma gayreti içinde olmalıdır. Yoksa bu millet inanılmayan, kendisine itibar edilmeyen bir millet olarak kabul ediliyorsa süpürge gibi kapının arkasına atılır ve onun tarihten tevârüs ettiği değerlerden insanlık istifade edemez. Öyle ise bir taraftan milletimizi kendi değerleriyle ikame ederken, diğer taraftan da

onu tarih boyu var eden değerlerle bütün dünyaya anlatmak gerekir.

Bir karınca, kendi ihsaslarıyla bir mermerin içinde bal olduğunu bilse, o mevzudaki hırsı, azmi ve kararlılığıyla o mermerin etrafında dolaşır durur, bir yolunu bulup o bala ulaşmaya çalışır. Burada karınca, kuyuya düşüp de kurtulma azim ve gayretinde olmayan bir insan gibi, "Biri gelsin de ip salsın, o ipe sarılıp çıkayım" diye düşünmez. Varsa pençelerini, ayaklarını, tırnaklarını kullanır. Elleri zincirle bağlı olsa, ağzıyla ayaklarını basacak bir yer yapar. Hâsılı elli türlü ve elli alternatifli yolla oradan mutlaka çıkmaya çalışır.

Şimdi bize düşen şey de, eğer bir doğru yola Allah'ın lütfuyla getirilip konmuşsak, o yolda karşımıza elli bin türlü engel ve mânia çıksa da her şeye rağmen bütün engelleri aşıp Allah'ın izni ve keremiyle yolumuza daha hızlıca devam etmeye çalışmaktır. Bence işte gerçek millet sevgisi budur.

Mefkûre Delileri

Bu hâle gelmiş bir insanın uykuları kaçabilir, bazen evinin yolunu unutabilir, çocuğuna "senin ismin neydi?" diye sorabilir. Çünkü insan bir mevzua ne kadar cinnet derecesinde düşkünlük gösterirse, başka meselelere karşı o kadar lakayt kalır. Evet, bir meseleye konsantre olmuş bir insan, çok iyi bildiği meselelerde bile bazen âdeta nisyan yaşar. Dalgındır o insan ama kendi meselesinde dalgın değil, dalgıçtır.

Zaten asıl mesele, ulvî bir düşüncenin, yüce bir mefkûrenin dalgıcı olabilmektir. Elli defa dalmamıza rağmen elimize bir şey geçmese de "bir cevher bulur, bir mercan adasına ulaşabiliriz" deyip yeniden bir kere daha, bir kere daha dalmak… Elbette ki dalgıçlığın boğulma, çıkamama, zararlı şeylerle karşılaşma gibi riskleri de vardır. Ama mefkûrenin dalgıcı olma mevzuuna gelince, o, netice itibarıyla muhakkak hayır getirir. Muhakkak hayır ise muhtemel tehlikelerden dolayı terk edilemez. Buna göre Allah'a kulluğun; hicret gibi, hasret, hicran ve dâussıla gibi, eza ve cefalara maruz kalmak gibi muhtemel sıkıntıları vardır ama bunun karşısında muhakkak Cennet vardır. Onlar muhtemel, Cennet ise muhakkaktır. Nitekim bu espriye bağlı olarak Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ *"Allah, karşılık olarak Cennet'i verip mü'minlerden canlarını ve mallarını satın almıştır."*[4] Cennet O'nun olduğu gibi senin malın, canın, nefsin, evlad u iyalin de O'nundur. Bütün bunlar, insana emanet olarak verilmiştir. Allah (celle celâluhu), bu âyette, tabiri caizse yumuşak bir pazarlıkla "Benim sana verdiğim emanetleri Bana yeniden iade et. Bunun karşılığında sana ebedî Cennet, ebedî saadet vereceğim." buyurmaktadır.

Aynı zamanda burada bir tenezzül dalga boyu da vardır. Allah, doğrudan doğruya insanı muhatap alıp onunla konuşmakta, “Siz onu Bana verin, Ben de bunu size vereyim.” diyerek bir mukavele teklifinde bulunmaktadır. Bunlar, ilâhî kelam açısından tenezzül dalga boylu tecellîlerdir.

Aynen öyle de bana göre, “Milletimi burnumun kemikleri sızlarcasına seviyorum.” sözü ancak onun yolunda can dâhil her şeyini vermeye âmâde olmakla doğrulanabilir. Milletini seven bir insan, otururken, kalkarken, yatarken vs. hayatın her karesinde onu düşünmelidir. Meselâ bir insan, gece yarısı kalkıp bir fikir vermek suretiyle insanları milleti hesabına harekete geçirecek ölçüde bu meselenin derdiyle kıvranıyorsa, bence o insanın vatan ve milletine karşı sevgisi var demektir. Diğeri kuru bir iddiadan öteye geçmeyecektir.

Milletimize Güven ve Diriliş Ümidi

Tarihte eda ettiği misyonlar açısından bakınca içinde neşet ettiğimiz bu millete güvenmemiz gerektiği kanaatindeyim. Elbette ki bu, Allah’a güvenme, Allah’a dayanma, Allah’a itimat etme mânâsında bir güvenme değildir. Peki öyleyse milletimize niçin güvenmemiz gerekir? Çünkü bu aziz millet tarihte hiçbir zaman uzun boylu esaret altında kalmamıştır, böyle bir zillete boyun eğmemiştir. Bu demektir ki, o, bundan sonra da, sonsuza kadar bir dejenerasyona katlanmaz, boyun eğmez. Meselâ Çanakkale’de kırılıp dökülmüş, cenazeleriyle düşmanın önüne atılmış, o ifritten kuvveti ölümüyle önlemiş ama asla teslim olmamıştır. Zira bir Batılının ifadesiyle, her milletin müdafaadan ümidi kesildiği anda bu milletin taarruzu başlamaktadır. Gerçekten de öyledir. Milletimiz, Millî Mücadele’yle işgal güçlerinin hakkından gelmiş ve ülkeyi düşmandan temizlemiştir. Evet o, hiçbir zaman esarete tahammül etmemiş ve başkasının esareti altında yaşamaktansa “Ya devlet başa ya kuzgun leşe” felsefesiyle hareket etmiştir. Bence işte bu karakterde olan bir millete güvenilmelidir.

Ayrıca şu husus da asla unutulmamalıdır ki, İslâm dünyasında Türkiye’nin maruz kaldığı bombardımana başka hiçbir ülke maruz kalmamıştır. Bomba burada patlamış ve onun “yakma, kurutma, arkadan hastalık bırakma” gibi en müthiş alfa tesirleri de burada kendini hissettirmiştir. Diğerleri beta veya gama şualarından ne kadar müteessir olmuşlarsa, işte o ölçüde tesir altında kalmışlardır. Evet, esas mağduriyeti bizim milletimiz yaşamış ama buna rağmen o asla öldürülememiştir. Bakın hâlâ milletimizin önünü kesmek istiyorlar, ama o başka türlü bir dirilme yolu buluyor ve yine diriliyor.

Akla-Mantığa Dayalı Kolektif Şuur

Şimdi topyekün bir millet olarak böyle bir *"ba'sü ba'del mevt"* heyecanı, bir diriliş humması yaşıyor isek bence bu noktada kolektif şuur meselesi üzerinde hassasiyetle durmamız gerekir. Evet, bu süreçte millet fertleri olarak bizler, birbirimize karşı tam bir güven ve itimad içinde, "beraber olalım, beraber çalışalım, fikir üretelim, teâti-i efkârla, beyin fırtınasıyla meselelerimizi çözelim" anlayışı içinde olmalıyız. Ama temelde o kolektif şuur meselesi bence bir iradenin ürünü olmalı, akla dayanmalı ve bu mevzudaki gayretle semere arasındaki münasebet de çok iyi kavranmalı ki o meselenin devam ve temadisi olsun. Mevzu böyle sağlam esaslar üzerine bina edilirse yanılma da olmaz. İnsan, akıl ve iradesiyle kolektif şuuru gerçekleştirebilirse, yani çağrısını akla, mantığa ve iradeye dayandırabilirse, o, bilgiye dayanmış olur ve kalıcılık vaad eder. Hâlbuki sadece görenek ve geleneklerle dem ve damarımıza işlemiş bir ahlâk ve kültür, ciddi bir saik karşısında dağılabilir. Ama akıl, mantık ve muhakeme ile işin mebde ve münteha arasındaki münasebeti nazar-ı itibara alınarak mesele değerlendirildiğinde atılan adımlar da kalıcı ve uzun soluklu olur. Tıpkı yatırımını ticaretin kanun ve kurallarına göre yapan bir tüccar gibi. Yaptığı yatırım ona ne zaman döner, nasıl ürünler alınır belli değildir. Hatta yatırımlar karşısında hiçbir şey almamak da ihtimal dâhilindedir. Fakat esbab-ı âdiye içinde çalışılır ve gayret edilirse, Allah'ın izniyle o cehd ve emeğin karşılığı alınır. Çünkü hesaplar ona göre planlanmış, ona göre yatırım yapılmıştır.

Bu sebeple bana göre bütün bir toplum olarak dirilişe yürüdüğümüz şu günlerde, kolektif şuur da akıl, mantık, muhakeme ve insan iradesine dayandırılıp her alanda müşterek hareket sağlanmalıdır. Ayrıca ilim alanındaki keşif ve tespitler de kullanılarak milletimizin terakkisi ve din-i mübîn-i İslâm'ı i'lâ için yol-yöntem daha işlek, daha hızlı hâle getirilmelidir. İşte ancak böylesi bir kolektif şuurla yürüdüğümüz yollar şehrah hâline gelir ki, tabiî bu da oturup konuşmaya, meşverete ve beyin fırtınasına bağlıdır.

Hâsılı, milletini gerçekten seven bir insan, onun yeniden kendi değerleriyle dirilmesi adına sürekli bir cehd ve gayret içerisinde bulunmalı ve aynı zamanda bu millî-mânevî değerleri bütün dünyaya duyurma aşk ve heyecanı içinde olmalıdır.

1 Bkz.: es-Sağânî, *el-Mevzûât* s.53; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-hasene* s.297.

2 el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/386; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 69/118.

3 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.64 (On Birinci Lem'a, Birinci Nükte).

4 Tevbe sûresi, 9/111.

Nefsin Sorgulanması

Soru: *Kur'ân-ı Kerim'de geçen, "Hayır hayır, kasem ederim sürekli kendini kınayan o nefse!"*[1] *âyet-i kerimesi ışığında nefsi sorgulayıp hesaba çekme meselesini nasıl anlamalıyız?*

Cevap: *"Sürekli kendini kınayan nefis."* şeklinde mânâsını tavzih etmeye çalıştığımız nefs-i levvame, nefsin, nefs-i emmare mertebesinden sıçrayıp bir üst makama yükseldiği yerdir. Bu sebeple isterseniz öncelikle nefs-i emmare üzerinde kısaca duralım.

Nefs-i emmare, insana kötü ve çirkin şeyleri emreden ve yapılan bu fenalıklar karşısında herhangi bir rahatsızlık duymayan nefistir. İnsanın tabiat ve cismaniyeti eğer bir terbiye, tezkiye görmezse, ruhen terakki yoluna girip kalb tasfiyesinde bulunmazsa, Üstad'ın tabiriyle cismaniyetten çıkıp, hayvaniyeti bırakıp kalb ve ruhun derece-i hayatına yükselmezse,[2] o nefis, insana sürekli kötülükleri emreder, fenalıklara yönlendirir ve boynuna bir ip takıp onu istediği yerde otlatır. Hâlbuki insan ipi boynunda istediği yerde otlamak üzere dünyaya gönderilmiş bir varlık değildir. Zira yaratılış gayeleri doğrultusunda o işi yapacak başka bir sürü mahlûk zaten yeryüzünde mevcut bulunmaktadır. İnsan ise yaratılmışların en şereflisi olarak Cenâb-ı Hakk'a muhatap olabilecek en mükemmel bir surette, iç-dış donanımıyla en güzel bir kıvamda yaratılmıştır. Şimdi insan bütün bu mazhariyetlere rağmen ipi boynunda bir mahlûk gibi hayatını yaşayacak olursa كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ *"Hâsılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar."*[3] tokadını yer ve seviyesinin çok altına düşmüş olur.

İşte herhangi bir terbiye ve tezkiye görmemiş, sadece hayvanî ve cismanî arzularını yaşayan böyle bir nefsin bir üst mertebesi, nefs-i levvame mertebesidir. Bu mertebedeki insan salih amel yolunda bulunmakla beraber, yer yer hata ve günahlara girer, düşmeler, sürçmeler yaşar. Tevbe sûresinde ifade buyrulduğu gibi, iyilik yapar ancak bunun yanında fenalık da yapar; kimi zaman hatalar gelir sevapların çehresini karartır; kimi zaman da güzellikleri çirkinlikler takip eder. Fakat bu mertebedeki bir insan hata ve günahlar karşısında hemen tevbe ve istiğfara yönelir. Kötü bir şey yapmaya niyetlendiğinde veya ona doğru azm ü kastta bulunduğunda veyahut şöyle böyle bir kötülük yapıp bir fenalığın içine düştüğünde, hemen o fena duygu ve fena davranışlardan sıyrılıp kendine gelir, istiğfara koşar ve Allah'a yönelir. Her defasında; ya رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي *"Ya Rabbî, ben kendime*

yazık ettim, affeyle beni!”[4]; veya لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ *“Senden başka ilâh yoktur. Seni her türlü noksandan tenzih ederim. Gerçekten ben kendime zulmedenlerden oldum.”*[5]; veyahut da رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ *“Ey bizim Rabbimiz, kendimize yazık ettik. Şayet Sen kusurumuzu örtüp, bize merhamet buyurmazsan, en büyük kayba uğrayanlardan oluruz.”*[6] gibi mübarek beyanlarla pişmanlığını seslendirip arınma kurnasına koşar. İşte bu, nefs-i levvame mertebesidir.

Soruda zikredilen âyet-i kerimeden anlıyoruz ki Allah (celle celâluhu) insanları böyle bir hâle imrendirme adına o mertebeye kasemde bulunuyor. Burada istidradi olarak konuyla alâkalı şöyle bir tespitte bulunabiliriz. Bilindiği üzere nefis, Kur’ân’ın bir kısım işaretlerine dayandırılarak yedi ayrı mertebede ele alınmış ve nefs-i levvame biraz önce bahsedildiği gibi nefs-i emmareden sonra ikinci mertebe olarak kabul edilmiştir. Şimdi eğer Kur’ân-ı Kerim’de nefs-i levvame mertebesine kasemde bulunuluyorsa, denilebilir ki, bu mertebenin üst mertebeleri kabul edilen nefs-i mülheme ve nefs-i mutmainneye evleviyetle; nefs-i mutmainnenin iki kanadı sayılan nefs-i râziye ve nefs-i marziyyeye de öncelikli olarak kasem edilmiş ve bu iki kanadın bir temadisi kabul edilen veya sadece bir kısım tabiatlara açık bir ufuk olarak değerlendirilen nefs-i sâfiye veya nefs-i zâkiyeye ise haydi haydi kasemde bulunulmuş demektir. Zira ilâhî hitap ve ilâhî ifadede, çok defa, meselenin en alt mertebeden ele alınmak suretiyle, bir açıdan daha üst mertebede bulunanları da içine alacak şekilde bir üslûbun tercih buyrulduğunu görüyoruz.

Ayrıca üzerinde durulabilir ancak asıl konumuz olmadığından sadece işaret nev’inden bir hususa daha temas edip geçmek istiyorum: Şöyle ki, mevzuumuz olan âyet-i kerimenin öncesinde kıyamete yemin ediliyor; devamında ise أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ *“İnsan zannediyor mu ki ölümünden sonra Biz kemiklerini toplayıp onu diriltmeyeceğiz?”*[7] buyruluyor. Yani insan zannediyor mu ki, bir zaman dünyada onun varlığını meydana getiren biz, daha sonra onun kemiklerini, parçacıklarını, vücudunun uzuvlarını; molekül, atom, elektron, proton, nötron ve partiküllerini yeniden bir araya getiremeyecek, bir halk-ı cedidle, yeniden onu inşa edemeyeceğiz, deniyor. Öyle anlaşılıyor ki, nefs-i levvame ile kıyamet gerçeği ve haşr ü neşir akidesi arasında ciddi bir münasebet söz konusu. Zira görüldüğü üzere haşr ü neşirle alâkalı böyle bir meselede en büyük teminatçı ve en inandırıcı Zât olan Allah (celle celâluhu) nefs-i levvameye kasem ederek bu iman hakikatini ifade buyuruyor. İşte âyetler arasındaki bu münasebetten şöyle bir işaret sezebiliriz: Nefs-i levvame

mertebesindeki bir insan, kıyamet ve haşir hakikatine inanma ufkunu yakalamış, kalbinde o iman hakikatini duyup hissedebilecek bir seviyeye ulaşmış kişi demektir.

İsterseniz bu kısacık işaretten sonra asıl konumuz olan nefs-i levvame mevzuuna devam edelim:

En Güzel Ameller Karşısında Nefs-i Levvame

Nefs-i levvame mertebesi sadece yapılan kötülük ve günahlar karşısında pişmanlıkla kıvranıp kendini levmetme, istiğfarda bulunma demek değildir; o, aynı zamanda yapılan en güzel amelleri dahi yeterli bulmama, en güzel davranışlarda bile bir bit yeniği olabileceği mülâhazasıyla yapıp ettiklerini beğenmeme ruh hâlidir.

Mevzuu misallendirecek olursak, diyelim ki siz, bir yerde konuşurken daha önceden bir ilk hesabınızın bulunmadığı, içinizde de enaniyet ve gurur adına herhangi olumsuz bir düşüncenin olmadığını zannettiğiniz bir esnada çok güzel bir söz söylediniz veya karşılaştığınız sürpriz bir soruya karşı Cenâb-ı Hakk'ın inayetiyle ağzınızdan güzel, orijinal, kıyak bir cevap çıktı. Hafizanallah, o esnada aklınızın köşesinden dahi "Galiba ben bunu iyi dedim." gibi bir şey geçerse şirk gayyasının kenarında bulunuyormuş gibi ürpermeli ve hemen o esnada bir daha doğrulamayacağı şekilde nefsinizin başına bir balyoz indirmelisiniz. İndirmeli ve kendi kendinize; "A be küstah! Ağız O'nun, dil O'nun, dudak O'nun; akıl O'nun, mantık O'nun, muhakeme O'nun. Senin söylemende esas söyleyen O, senin duyup hissetmende esas duyurup hissettiren O. Senin idrakinde idrak ettiren, senin muhakemende muhakeme ettiren O." diyerek vakit geçirmeksizin nefsinizle hesaplaşmaya girişmelisiniz. Çünkü hakkı hak sahibine vermek, hakperestliğin ifadesidir. Hâlbuki bu tür bir düşünce başkasının mülkünü kendine mâl etmek suretiyle hakkı gasp etmek demektir.

Misalleri çoğaltabiliriz. Meselâ vaaz kürsüsünde yırtılırcasına, avazın çıktığı kadar "Allah!" deyip bağırdın. Ama acaba bu bağırış O'nun için miydi? Eğer bu bağırış, tir tir titreyen yüreğinin, yaşaran gözlerinin gayriiradi ortaya çıkan tabiî bir sonucu ise O'nun için olduğu söylenebilir. Yoksa Efendiler Efendisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurduğu gibi "esamm u gaib"e[8] yani duymayan, işitmeyen, uzakta bulunan bir zata seslenilmiyor ki.. O, içten içe söylediklerimizi dahi duyuyor, biliyor. O hâlde bize "Neydi o bağırmalar-çağırmalar, ses yükseltmeler?" demezler mi?

Şimdi meseleyi yukarıda zikrettiğimiz misallerde olduğu gibi iyi ve güzel

ameller yaparken dahi akla gelebilecek nefsanî bir dürtüden alın da –hafizanallah– günümüzde çokça telaffuz edilen “Yarattım, yarattı, çok şahane şeyler yaratıyor…” gibi, Hâlık-ı Kâinat’a meydan okuyormuşçasına başkalarından lisanımıza intikal etmiş ve bize hiç yakışmayan elfazla değişik şirklere girmeye kadar geniş bir sahada ele alıp değerlendirmemiz mümkündür. Bu sebeple en küçüğünden en büyüğüne kadar, bu geniş alanda yapıp ettiği, söyleyip ortaya koyduğu her mesele karşısında insanın belki de; اَلْفُ اَلْفِ أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَمِنْ كُلِّ خَطَإٍ وَمِنْ كُلِّ مَعْصِيَةٍ “Binlerce, binlerce estağfirullah! Her günah, her hata, her masiyetten dolayı; Allah’ın sevip hoşnut olmadığı her şeyden dolayı istiğfar ediyorum.” demesi ve Allah’a tevbede, inabede, evbede bulunması gerekir.

Peki niçin bu ölçüde hassas olunması gerekir?

Çünkü nefs-i emmare çok ayyardır. O, insanın hiç tahmin etmediği, ihtimal vermediği noktalardan saldırır; sağdan-soldan, önden veya arkadan gelerek bir şekilde, bir yolunu bulup onu vurmaya çalışır. Evet, nefs-i emmare, belli hikmet ve maslahatlara binaen insan bünyesine ayrılmaz bir mekanizma hâlinde yerleştirilen, şeytanın ilkaâtına açık bir santral gibidir. Şeytan onunla kendini ifade eder. Onunla konuşur, onunla tesvîlât ve tezyinâtını yapar. Esasında bilinmesi gerekir ki, şeytanın bu işleri insana herhangi bir fiili ikâ etmeye yani zorla ona bir şey yaptırmaya kadir değildir. Ancak insan, gaflet, umursamazlık veya başka bir saikle kendini şeytanın aldatma ve telkinlerine açık bırakırsa, o zaman şeytan bazı şeyler yaptırtır ve o insanın ayağını kaydırır. Zira kötülüklere açık mahiyetiyle âdemoğlunun kayması, düşmesi ve yüz üstü yere kapaklanması bir açıdan çok kolaydır ve onu bu hâle düşürmek için ciddi bir cehde ihtiyaç yoktur. Biraz önce ifade edildiği gibi belki iradesinin hakkını vermemesi, dikkatli olmaması ve teyakkuzda bulunmaması onun bu duruma düşmesi için yeter bir sebeptir. İşte bundan dolayı diyoruz ki, şeytan ve nefs-i emmarenin insan üzerinde yapabildiği şey sadece tesvîlât ve tezyinâttan ibarettir.

Öyleyse insanın her yerde, her zaman kendini kontrol etmesi; en güzel amel ve davranışlarında bile bir hata, bir bit yeniği olabileceği mülâhazasını sürekli taşıması gerekir.

Kendi Darlığının Kurbanı Darlıkzedeler

Bakın Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mevzuda yürekleri hoplatacak, kalbleri titretecek nasıl bir ikazda bulunuyor. O

buyuruyor ki; *"Kıyamet günü aleyhinde karar verilecek ilk insan şehit (olarak bilinen) kişidir. Bu insan Allah Teâlâ'nın huzuruna getirilir ve kendisine verilebilecek nimetler gösterilir. O da onları tanır. Allah (celle celâluhu) ona, 'Bu nimetler için ne yaptın?' diye sorar. O insan da, 'Senin yolunda şehit oluncaya kadar savaştım.' der. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak: 'Yalan söylüyorsun! Sen, ne cesur, ne kahraman insan!' desinler diye savaştın. Dünyada senin için bunu söylediler, sen de mükâfatını aldın!' buyurur. Sonra emredilir, o şahıs yüz üstü süründürülerek Cehennem'e atılır."*[9]

Evet, görüldüğü üzere o şahıs cephede savaşırken öldü ancak encamı itibarıyla Cehennem'e yuvarlandı. Çünkü o, meseleyi, Allah'ın rahmetinin sonsuzluğu, ilâhî lütufların enginliğine göre değil de kendi darlığına bağlamıştı.

Aynı hadisin devamında Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), "desinler" diye ilim öğrenen-öğreten, "desinler" diye cömertlik izharında bulunan kişiler için de aynı muamelenin söz konusu olacağını haber verir.[10]

Evet, ben burada dökülüp saçılır, cüzdanımı açıp içinde hiçbir şey kalmayacak şekilde boşaltabilirim. Ama meseleyi "desinler"e bağlamış isem öte tarafta bana: "Bütün bunları sen Allah için yapmadın. Halk sana 'Ne cömert, ne civanmert insan' desinler diye yaptın ve dediler. Oysaki sen o cüzdanını boşaltıp dağıttıklarınla, Cennet'i yedi tabakasıyla birlikte peyleyebilir, bir rampaya binmiş gibi Firdevs'e fırlayabilirdin. Ama sen nedense darlığı tercih ettin. Kendi idrak darlığına, istek darlığına ve dünyevi görüş darlığına emanet ettin her şeyi. Bundan dolayı sen bir darlıkzedesin, bir darlığın kurbanısın. Dolayısıyla Cennet'e liyakat hakkını selbettin." denilir.

Aynı şekilde kürsülerde bangır bangır bağırır, yırtılır, gırtlak ağalığı yaparsın. Allah'ı, peygamberi anlatır, sahabeden bahsedersin. O esnada aklından geçse ki; "Yıllardır konuşup duruyor, anlatıyorum. Şu insanlar da azıcık bana teveccüh etsin, beni dinlesinler. Niçin bu kadar vefasızlar, neden beni dinlemiyorlar?" İşte bu, kazanma kuşağında kaybetme demektir. Çünkü o mesele seni alâkadar etmez ki… Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) zatında bize, يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ *"Ey şanı yüce nebi! Allah'ın sana gönderdiği mesajı tebliğ et. Şayet o mesajı tebliğ etmekten dûr olursan, risaletini yerine getirmemiş olursun!"*[11] diye ikazda bulunmuyor mu? Ve yine; إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ *"Sen istediğine hidayet edemezsin. Allah kimi dilerse onu hidayet eder."*[12] diye buyurmuyor mu? O hâlde sen sadece bir vesile-i hidayetsin. Söylediklerini kabul ettirmek, onun vicdanlarda mâkes bulmasını sağlamak ise Allah'a aittir. Şimdi "Neden

beni dinlemiyorlar, neden bana gelmiyorlar?" şeklinde düşündüğünde; sen bunun için konuşmuş, bunun için ilmini satmış ve yaptıklarını teveccühe, halkın nazarına ve onların iltifatlarına bağlamış olursun. Ve belki de niyetin bulanıklığına göre, gittiğin yerde Acemlerin büyüklerine ayağa kalktığı gibi sana kıyam edilsin, tebcil u taltifte bulunulsun, senin namından bahsedilsin, gönüllerde bir yâd-ı cemil olasın diye o işi yapmış olursun. Eğer bir ömür boyu kürsülerde vaaz ederken –hafizanallah– meseleyi bu tür bir mülâhazaya bağlamış isen, sen mükâfatını burada aldın demektir. İsterseniz; أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الـدُّنْيَا *"Tayyibatınızın mükâfatını; güzel söz, güzel davranış, güzel işlerle dünyada aldınız. Ahiretin baki şeylerini dünyada yiyip bitirdiniz."*[13] âyet-i kerimesini bir de bu açıdan mülâhazaya alabilirsiniz.

Rıza Ufkuna Kilitli Bendeler

Demek ki ahirete ait ameller dünyevî herhangi bir ücret ve beklentiyle berheva edilmemeli, her şey rıza-i ilâhîye bağlanmalıdır. Uhrevî ameller, "… diyeyim, edeyim, yapayım, civanmertlik sergileyeyim, ölesiye koşayım; koşayım da namımı duyurayım, başbakan olayım, cumhurbaşkanı olayım..." gibi dünyevî arzu, heves ve beklentilere bağlanılırsa –hafizanallah– bütün kazançlar dünyanın darlığı içinde yenilip bitirilmiş olur.

Hâlbuki bir mü'min olarak bizler, başlarımız Hak kapısının eşiğinde, sağa sola bakmadan gözlerimiz kapının aralanmasında, ömrümüzü hep öyle geçirmemiz, O'nun rızasına hep öyle kilitli kalmamız gerekir. Allah kapısında böyle bir duruşa geçmiş insan zaten sağa sola bakmaz. Hatta zannediyorum değil Mahbûb-u Hakikî'nin karasevdalısı inanmış gönüller, fâni bir mahbub için dağları delmeye koyulmuş bir Ferhat, çöllere düşmüş bir Mecnun bile sevgilisinin peşinden koşarken sağa sola bakmaz; bakmaz ve hep maşukunu takip eder, attığı adımların izlerini koklar ve arkasından koşar. Hatta ona ulaştığı zaman bile belki, onu görmez. İşte Mahbûb-u Hakikî'nin gerçek karasevdalıları da, vuslat mevzuunda O'na kavuşma iştiyakıyla içten içe yanıp tutuşsalar dahi "Sinelerimiz hicranla ocaklar gibi yansa, belki bazen elimizde olmadan gözlerimizden yaşlar boşalsa yine de Senin yolunda olmak, Senin yolunda ölüp ölüp dirilmek bizim için daha nefis geliyor." derler. Çünkü bunlar O'nun hakkı; kapıkulu, boynu tasmalı bendelerinin de vazifesidir. Evet, gözünü rıza ufkuna dikmiş birisi için dünyevî hiçbir talep söz konusu olamaz/olmamalıdır.

Söz buraya gelmişken antrparantez bir hususu arz etmek istiyorum. Hani Alvar İmamı bir yerde: "El elden üzülmüş, yar elden gitmiş. Şu humeka-yı

zaman nanay oynarlar." diyor. Şimdi günümüzde de bir kısım nanay oynayan humeka-yı zaman var ki kalkmış; "Bu Müslümanlar dünya saltanatı, güç ve iktidarı peşindeler." gibi laflar ediyorlar.

Ben hayatımda –kusura bakmazsanız o kelime ile ifade edeceğim– bu kadar ahmakça bir iddia ile karşılaşmadım. Allah aşkına, şimdiye kadar kaç defa dedim ve yine diyorum; ben Allah'ın rızasına talibim ve O'ndan daha büyük bir şey bilmiyor ve görmüyorum. O'nun rızası dışında başka bir şeye talip olmayı, yüzümü O'ndan çevirip başka tarafa dönme addediyor, bunun adına "döneklik" diyor ve böyle bir dönekliği de alçaklık sayıyorum. Ancak neylersin, Fuzûlî'nin bir münasebetle, "Desem ol bîvefa bilmem inanır mı, inanmaz mı?" dediği gibi ben de "Bu akılsızlar, bu humeka-yı zaman bilmem ki söylediklerime inanır mı, inanmaz mı?" deyip bir kez daha ızdırabımı terennüm edeceğim. Ancak şunu da ifade etmeliyim ki, onlar inansalar da inanmasalar da, şimdiye kadar bin defa söylemişsem, bıkmadan-usanmadan bin birincisini söyleyecek ve Rabbim fırsat verirse bundan sonra da söylemeye devam edeceğim.

1 Kıyâmet sûresi, 75/2.
2 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.170 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota).
3 A'râf sûresi, 7/179.
4 Kasas sûresi, 28/16.
5 Enbiyâ sûresi, 21/87.
6 A'râf sûresi, 7/23.
7 Kıyâmet sûresi, 75/3.
8 Buhârî, *cihâd* 131, *meğâzî* 38, *daavât* 50, 67; Müslim, *zikir* 44-45.
9 Müslim, *imâret* 152; Tirmizî, *zühd* 48.
10 Müslim, *imâret* 152; Tirmizî, *zühd* 48.
11 Mâide sûresi, 5/67.
12 Kasas sûresi, 28/56.
13 Ahkaf sûresi, 46/20.

Tefekkür – Hüzün ve Dua

Soru: *Tefekkür nedir? Hakikî tefekkürü nasıl anlamalıyız? Tefekkür, hüzün ve dua arasında nasıl bir irtibat vardır?*

Cevap: Herhangi bir konuda başı-sonu, hedef ve gayesi belirlenmiş; disiplinli, derin ve sistemli düşünme mânâsına gelen tefekkür esasında bir peygamberlik mesleğidir. İnsanlığın İftihar Tablosu'nun mübarek beyan ve hayat-ı seniyyelerine bakıldığında bu hakikat açık ve net bir şekilde görülür. Meselâ tefekkür ile alâkalı bir nurlu beyanında O (sallallâhu aleyhi ve sellem); *"Tefekküre denk ibadet yoktur; öyle ise gelin Cenâb-ı Hakk'ın nimet ve kudret eserlerini tefekkür edin! Ama zinhâr Zât-ı Bârî'yi tefekküre kalkışmayın. Zira O, insan düşüncesini aşan bir mevzudur."*[1] buyurmaktadır. Görüldüğü üzere Allah Resûlü, Cenâb-ı Hakk'ın zâtı dışında her şeyi tefekkür sahası içine dahil etmiştir. O zaman diyebiliriz ki, Nebiler Serveri bu beyanıyla, bizim, âlâ-yı ilâhî (Allah'ın nimetleri), âyât-ü beyyinat ve dinin emirleri üzerinde tefekkürde bulunmamızı istediği gibi, Necip Fazıl'ın tabiriyle, eşya ve hâdiseleri sürekli hallaç etmemizi de istemektedir.

Nitekim Peygamber Efendimiz'in, bizzat kendisinin de eşya ve hâdiseleri sürekli hallaç ederek, hep tefekkür ufkunda tefekkür yörüngeli bir hayat yaşadığını müşâhede ediyoruz. Meselâ bir hadis-i şerifte O'nun bu hâli bize şöyle anlatılır: Allah Resûlü (aleyhi ekmelüttehâyâ) bir gece kalktığında gözleri hüzün dolu bir şekilde, *"Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip sürelerinin uzayıp kısalmasında düşünen insanlar için elbette birçok dersler vardır. Onlar ki Allah'ı gâh ayakta divan durarak, gâh oturarak, gâh yanları üzere zikreder, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve derler ki: 'Ey Yüce Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bu gibi noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru!'"*[2] âyetlerini okudu; okudu ve gözyaşları içinde derin bir tefekküre daldı. Sabah namazı için ezan okumaya gelen Hazreti Bilal kendisine: "Ya Resûlallah! Kendini niçin bu kadar zora koşuyorsun? Allah, geçmiş-gelecek bütün günah yollarını Sana kapattı." dediğinde Efendimiz; *"Bana bu kadar ihsanda bulunan Rabbime, ihsanı ölçüsünde şükreden bir kul olmayayım mı?"* buyurdu.[3]

Hayatının her karesini böylesine tefekkür atkılarıyla örgüleyen Peygamber Efendimiz, kendisine atfedilen bir sözde mü'minin sözünün hikmet, sükûtunun da tefekkür olması gerektiği tavsiyesinde bulunur.[4] Bu ifadeden mü'minin hâlinin iki hususa bağlandığını görmekteyiz. *Bir;* mü'min konuştuğu zaman

mutlaka belli bir hikmet, maslahat ve hayır gözeterek konuşur. *İki;* konuşulacak mevzuda böylesi bir hikmet ve hayır söz konusu değilse o zaman mü'min sükûtu tercih eder. Ancak onun bu sükûtu boş boş, tembel tembel durma şeklinde anlaşılmamalıdır. O, sükûtîliğine bir anlamda uhrevîlik boyası çalar, tefekkür etmesi gereken meseleleri düşünür ve neticede onu bir tefekkür zemini hâline getirir. Bu sebeple diyebiliriz ki tefekkür yörüngeli bir hayat yaşama, kâmil mü'minin mütemadi hâlidir.

İçler Acısı Hâlimiz ve Fikir Çilesi

Ne var ki, asrımızda Müslümanlarda kıtlığı yaşanan en önemli hususlardan birisi tefekkürdür. Bu itibarla insanımızın tefekkür yolunda yaya olduğu söylense zannediyorum mübalağa yapılmış sayılmaz. Meselâ günümüzde ümmet-i Muhammed'in, tarihinde hiçbir zaman olmadığı ölçüde bela ve musibetlere maruz kaldığı bir vak'adır. Ancak Müslümanların beyin zonklatıp, fikir üretip alternatif çözüm yolları araştırarak bu belâ ve musibetlerden sıyrılmak için kayda değer bir şey yapmadıkları da ayrı bir vak'adır. Hâlbuki bu vartadan çıkış ancak tefekkürle olacaktır. Bu sebeple tefekkürü sadece Cenâb-ı Hakk'ın ef'âl ve esmâsının cilvelerini düşünme, lütfettiği nimetleri teemmüle koyulma ve böylece iman ve mârifetimizi derinleştirme şeklinde anlamamamız gerekir. Elbette ki bu hususlar tefekkür adına çok önemlidir; ancak din-i mübîn-i İslâm'ı bütün cihana duyurma.. varsa bunun önündeki gaileleri bertaraf etme.. o gailelerin bertaraf edilmesi adına alternatif düşünceler üretme… gibi hususlar da tefekkür kategorisi içinde mütalaa edilmelidir; mütalaa edilmelidir çünkü bir mü'minin en temel vazifesi i'lâ-yı kelimetullahtır. Yani Allah'ın adının gönüllerde yüceltilip yayılması için cehd ve gayret içinde olmaktır.

Elbette ki Cenâb-ı Hak, her zaman müteâldir, O'nun adı zaten zâtında yücedir. Ancak zâtında yüce olan bu yüceliğin gönüllerde duyulup hissedilmesini sağlamak da bir mü'minin varlık gayesi, en temel vazifesidir. İşte bu itibarla diyoruz ki din-i mübîn-i İslâm'ın, bütün bir yeryüzünde gönüllerde bir kez daha şehbal açması için sürekli fikir çilesiyle oturup kalkma, hep o mevzu etrafında tedebbür ve teemmülde bulunma, çözüm adına değişik yol ve yöntemler arama, onunla uykuların kaçması ve o ızdırapla geceleri kalkıp deliler gibi dolaşıp durma.. evet, bütün bunlar hem de âlî derecede tefekkür kategorisine giren hususlardır. Zira tefekkürünüz neye taalluk ediyorsa taalluk eden mevzuun kıymeti ölçüsünde sizin tefekkürünüz de kıymet kazanır.

Bir düşünün Allah aşkına! Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed

Mustafa (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) nebiler serveri, peygamberler seyyididir; ama buna rağmen günümüzde O'nun bayrağı başka bayraklar altında görünüyor ise bu, dinimiz adına bizim için bir züll değil midir? Eğer bir Müslüman ruh ve vicdanında bunun üzüntüsünü duymuyorsa nebiyle alâka ve münasebeti de o ölçüde demektir. Şimdi bir mü'min bu ızdırapla kıvranıyor ve Efendiler Efendisi'nin namını en üst seviyede insanlığa duyurmak için fikrî cehd ve gayret içinde bulunuyorsa, işte onun bu tefekkürü âlî derecede bir tefekkür demektir. Bu noktada yukarıdaki ifademizi bir kez daha hatırlayabiliriz: Bizim düşüncemizi bağladığımız mevzu ne ölçüde kıymetliyse, tefekkür ameliyemiz de o ölçüde değer kazanacak, kıymetli hâle gelecektir.

Hüzün – Tefekkür Münasebeti

"Hüzün ile tefekkür arasında nasıl bir irtibat vardır?" sorusuna gelince; asrımızda olduğu gibi bazen hüzün ile tefekkür iç içe olabilir. Günümüzde âlem-i İslâm'ın yürek parçalayan durumu karşısında çaresizlikten dolayı hüzün duyma, Allah'a inanmışlığın, Kur'ân'a bağlı olmanın, Efendimiz'e "Muhammedün Resûlullah" demenin gereğidir. Her mü'minde böylesi bir hüzn-ü daim olmalıdır. Zaman, gülüp oynayacak zaman değildir. Düşünün ki, bir kimse, anne ve babasını aynı günde kaybetmiş, evinde taziye ziyaretlerini kabul ediyor. Ama o, böyle bir ortamda şen şakrak, def vuruyor, gülüp oynuyor. Bu durum o insanın akılsızlığına delâlet etmez mi? Hâlbuki hâlihazırda Müslümanlığın maruz kaldığı gadirler, yıkımlar; annenin, babanın, eşin, çocukların hepsinin birden ölmesinden çok daha büyük bir felakettir. O zaman denilebilir ki hiç olmazsa günün belli vakitlerinde bu zulüm ve gadirleri mülâhazaya alıp tefekkürde bulunma, kurtuluş yolları için mahzun bir edayla Rabbimize yalvarıp yakarma "Allah'a daha has mânâda inanmışız." demenin ve ihlâslılar yolunda bulunmanın gereğidir. Dolayısıyla böyle bir dönemde hüzün, o hüzne bağlı bir ızdırap, Kâbe'de yapılan dualardan daha makbuldür, denilebilir. Evet kanaat-i âcizânemce bir kimsenin Arafat'ta el kaldırıp dua etmesinden daha büyük bir dua varsa, o da, ümmet-i Muhammed'in derdiyle kıvrım kıvrım, gece başını seccadeye koyup, "Ne olur Allahım, bahtına düştüm. Ümmet-i Muhammed'i bu mezelletten kurtar." diye inim inim inleyerek yaptığı duadır.

Hüzünle tefekkürün kesiştiği, iç içe girdiği konulardan biri de imanımız adına akıbet endişesi mevzuu olsa gerek. Meselâ inanan bir gönül "Beni bir akıbet bekliyor ama acaba bu nasıl bir akıbet; su-i akıbet mi yoksa hüsn-ü akıbet mi? Acaba Müslümanlık adına şimdiye kadar çizgimi koruyabildim mi, bundan sonra koruyabilecek miyim?" duygu ve düşüncesi içinde bulunur. Şimdi

bu düşüncedeki bir insan sürekli hüzün içinde demektir. Böyle bir hüzne karşı yapılması gerekli olan şey de tefekkür-ü daimidir. Yani o mü'min, "İman adına nasıl derinleşmeli, mârifet adına nasıl enginleşmeli, muhabbet ve zevk-i ruhanî adına Allah'la nasıl bir münasebete geçmeliyim ki su-i akıbetimi hüsn-ü akıbete çevirebileyim?" düşünceleri içinde ızdırap ve hüzünle kıvrım kıvrım kıvranınca bu durum onu tefekküre sevk edecektir. Böylesi bir tefekkür hüzün kaynaklı, hüzün televvünlü bir tefekkürdür. Onun için büyükler sabah-akşam sık sık: اَللّٰهُمَّ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا وَأَجِرْنَا مِنْ خِزْيِ الدُّنْـيَا وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ *"Allahım! Yapıp edegeldiğimiz bütün işlerimizin neticesini güzel eyle! Bizleri dünyada rezil rüsva olmaktan ve âhiret azabından koru!"*[5] duasını yapmışlardır.

Ancak ben burada durup mevzu ile alâkalı önemli gördüğüm bir hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Elbette ki ferdî akıbetimiz adına tefekkür ve hüzün küçümsenecek bir husus değildir. Fakat şahsî akıbet endişesi ve bundan kaynaklanan hüzün ve tefekkürden daha ziyade; bence asıl önemli olan ruhumuzda bulunan bu hüznü, dimağımızdaki bu tefekkürü başkalarına da aşılama, dert edindiğimiz esasları âlemin derdi hâline getirme, tefekkür ve hüznü herkesin ruhuna duyurma ve böylece bu zımnî ve mânevî duaları küllî birer dua enginliğine ulaştırabilmektir. Çünkü bilhassa umumu ilgilendiren meselelerde duaların kabulü, o duanın külliyet kesbetmesiyle çok ciddi irtibatlıdır. Vâkıa biliyoruz ki Cenâb-ı Hak, ferdin tek başına yaptığı duaya da icabet buyurmakta, icabet buyuracağını vaad etmektedir. Bir mü'min, ferdî olarak istediği şeyi Allah'ın ona lütfedeceğine inanarak yürekten, halisane isterse Cenâb-ı Hak onun isteğine icabet buyurur. Fakat şu husus da gözden kaçırılmamalıdır ki, külliyet kesbetmiş duaların reddedildiği çok az görülmüştür. Bu sebeple hüzün ve tefekkürümüzün Allah indinde daha bir kıymetli hâle gelmesi, değerler üstü değerlere ulaşması, onun umumîleştirilip herkesin meselesi hâline getirilmesiyle yakından alâkalı bir husustur.

Hüzün ve Dua

Sorunuzda temas ettiğiniz bir husus kaldı ki, o da hüzün-dua münasebeti. İsterseniz bir nebze de onun üzerinde duralım. Bana göre hüzün ve ızdırap en içten dualardan daha makbul bir duadır. Hele bir de o hüzün başkalarının imanı, başkalarının ebedî hayatını kurtarmak için ise. Denilebilir ki, böyle bir gaye için bir dakika çekilen ızdırap, yüz tane kurban kesmekten, birkaç defa nafile hacca gitmekten daha bereketli bir ameldir. Gönülden ah edenin her ahına icabet edilmiştir. O'na doğru içten yükselen hiçbir ses cevapsız

kalmamıştır; elverir ki biz sesimizi, gönlümüzün sesi hâline getirelim.

Peygamber Efendimiz'e (aleyhi ekmelüttehâyâ) *"Hüzün Peygamberi"* denmesi ne kadar manidardır! Zira O'nun hâli daima hüzünlü idi. Vâkıa insanlarla karşılaştığında, sırf onların hatırına tebessüm buyuruyordu. Bûsîrî'nin Kaside-i Bür'esinde ifade ettiği gibi çehresinde tebessüm vardı. Fakat gülme meselesine gelince, O, hayatında üç kere gülmüştü.

Çünkü hepimizi bekleyen ciddi bir akıbet var. Esved İbn Yezid en-Nehaî'nin mülâhazasıyla diyecek olursak; اَلْأَمْرُ جِدٌّ... اَلْأَمْرُ جِدٌّ *"İş bildiğiniz gibi değil; çok ama çok ciddi."*[6] Hiçbirimizin kabir azabından kurtulma, hesaba, mizana takılmama, sıratı uçarak geçme, mahşeri güvenle aşma adına bir garantisi yok. O zaman ciddi meseleler karşısında ciddi olmamız gerekmez mi? Öyleyse gelin Allah aşkına, günah ve mâsiyete karşı ciddi bir tavır, ciddi bir duruş sergileyelim ve dilimizde bir vird-i zeban hâlinde sürekli "Allahım, bize günah işlettirme! Ezkaza hataya düşersek hemen tevbeye hidayet eyle. Sürekli tevbe, inâbe, evbe, kurnalarına koşarak arınma yollarına bizi hidayet buyur." diye dua dua yalvaralım; yalvaralım da tek dakika olsun kirli kalmamaya çalışalım. Gözümüz bakmanın, kulağımız duymanın, ağzımız konuşmanın kirleriyle kirli kalmasın. Hemen tevbe ve istiğfar kurnasıyla arınalım. Her zaman Allah'ın huzuruna çıkacak gibi tertemiz duralım. Nasıl bir büyüğün yanına çıkma öncesinde aynanın karşısına geçip gömleğimizi, kravatımızı düzeltir, birkaç defa ceketimizin yakalarından tutar, omuzlarını düzeltmeye çalışır, kapıya yanaştığımız zaman son bir kere daha kendimizi kontrol ederiz. Aynen öyle de Âlemlerin Sultanı'nın huzuruna düzgün çıkmamız gerekmez mi? Tam kirlendiğin bir anda düşüverirsen, –nitekim ona düşme ve yuvarlanma denir, gitme denmez– bizi tertemiz yaratan, dünyaya fıtrat-ı selim ile insan mahiyetinde gönderen, hayvanlardan ayırıp bizi akıl, fikir ve şuurla serfiraz kılan Allah'a karşı ayıp olmaz mı? Rabbim hepimizi böyle bir ayıpla öte tarafa gitmekten, bütün sırların ortaya saçılıp döküleceği bir günde rezil ü rüsvay olmaktan muhafaza buyursun! Âmin!

1 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/250; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/136.
2 Âl-i İmran sûresi, 2/190, 191.
3 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/386.
4 Bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/421.
5 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/181; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/33.
6 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/104.

Minnet

Soru: *Minnet ne demektir? Dinimize hizmet ederken başa kakan, minnet eden bir insan durumuna düşmemek için hangi hususlara dikkat edilmelidir?*

Cevap: Minnet kelimesi, Allah'a ve insanlara nispet edilmesine göre farklı mânâlara gelmektedir. Allah'a nispet edildiğinde; O'nun bütün varlıklara olan nâmütenâhî lütuf ve nimetleri, ikram ve ihsanları şeklinde anlaşılmıştır. İnsanlara nispet edildiğinde ise "minnet" kelimesinin bir menfî bir de müspet anlamı söz konusudur. Menfî anlamda minnet; bir kimsenin yaptığı iyiliği başa kakması, sayıp dökmesi, iyilikte bulunduğu kimseden karşılık beklemesi… gibi olumsuz tavır ve davranışları ihtiva eder. Müspet mânâda ise Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz nimet ve lütufları karşısında insanların O'na olan hamd ü senâ ve şükran duygularını ifade için kullanılır.

Kelimenin bu farklı mânâlarıyla alâkalı Hucurât Sûresi'ndeki şu âyet-i kerimeyi hatırlayabiliriz. Söz konusu âyette Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ *"İslâm'a girmelerini sana minnet ediyorlar. Onlara de ki: Müslümanlığınızı bana minnet etmeyin. Eğer gerçekten iman etmiş, iman şuuruna ermiş iseniz bilmelisiniz ki, sizi iman yoluna sevk ettiğinden dolayı, asıl Allah size minnet eder!"*[1] Öncelikle ifade etmeliyim ki her mü'min bu âyet-i kerimeyi sürekli boynuna asılı duran bir ferman-ı ilâhî gibi düşünmeli ve Hak karşısındaki konum ve duruşunu ayarlamak için sık sık ona bakmalıdır. Çünkü O Allah'tır (celle celâluhu). Her şeyin mutlak ve yegâne malikidir. Dolayısıyla minnet O'na aittir ve O'nun hakkıdır. Bu âyetle Allah sanki bize şu hususları hatırlatmaktadır: "Ben sizi yoktan var etmedim mi? Varlığınız Benim vücudumun gölgesinin gölgesi değil mi? Size verilen izafî sıfatlar vahid-i kıyasî olarak Benim varlığımı ve sıfatlarımı göstermek için size verilmiş değil mi? Ben size imanı lütfetmedim mi? Biliyorsunuz ki eğer iman meşalesini içinizde yakmasaydım, ne âfâkî ne de enfüsî tefekkürünüz onu size kazandıramazdı! Ben sizi İslâm'ın yaşandığı bir ortamda yaratmadım mı? Sizi mütedeyyin bir ailenin vesayetinde dünyaya getirmedim mi? Din-i mübîn-i İslâm'a hizmet yoluna sizi sevk etmedim mi!"

Evet, bütün bunlar bize sorulabilir. Zira bir âyet-i kerimede, وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ *"Tutun onları, çünkü onlar sigaya çekilecekler."*[2] denilirken, başka bir âyette; ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ *"Sonra o gün bütün nimetlerden hesaba çekileceksiniz."*[3] buyuruluyor. Yani hayat, iman, İslâm,

içinde neş'et ettiğimiz ortam… vs. maddî-mânevî bütün lütuf ve nimetlerden sorguya çekileceğimiz bize bildiriliyor. İşte üzerimizde nâmütenâhî nimetleri bulunduğundan dolayı Zât-ı Ulûhiyet'in bize karşı minneti vardır ve elbette ki bu minnet O'nun hakkıdır. Değişik vesilelerle –biraz da espriye benzer bir mülâhazayla– ifade ettiğim gibi, Cenâb-ı Hak bize: "Bana ait şeyleri bir kenara koyun da kendi kimliğiniz adına Bana bir tekmil verin!" diyecek olsa, neyin geriye kalacağını hiç düşündünüz mü acaba? Nasıl "ben" diyeceksiniz orada. Her şey Allah'tan olduğuna göre "ben" dediğiniz şey nedir? İşte bütün bunları teemmül edip Cenâb-ı Hakk'ın üzerimizdeki sayısız lütuf ve ihsanlarını görünce, O'na karşı hamd ü senâ hisleriyle dolup *"Minnet ve şükran O'nadır."* diyoruz. Bu, minnetin olumlu mânâsıdır.

Kelimenin olumsuz mânâsına gelince, konunun başında da geçtiği üzere, gerek açık bir şekilde, gerekse ima ve işaret yoluyla kapalı bir biçimde, yapılan iyilikleri ifade etme, sayıp dökme, başa kakma ve böylece iyilik yapılan kimseyi manen ezme, ona eza ve cefada bulunma demektir. Bu mânâyla alâkalı da Kur'ân-ı Kerim'deki şu âyet-i kerimeyi hatırlayabiliriz: يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى *"Ey iman edenler! Sadakat nişanesi olan sadakalarınızı –zekât da buna dâhildir– insanların başına kakmak suretiyle o işi yapmamış gibi bir duruma düşmekten sakının."*[4] Sadaka, sizin Allah'a karşı sadık birer bende olduğunuzun ifadesidir. Çünkü mal, canın yongasıdır. Siz sadaka vermek suretiyle âdeta kendi canınızı yontuyor; yontup yongalar meydana getiriyor ve onları veriyorsunuz. Çalışıp kazandığınız, elde etmek için alın teri döktüğünüz o şeyleri verirken sanki canınızın yarısı sizden kopup gidiyor. İşte Kur'ân; "Böyle önemli bir ibadeti ifa ederken eziyet etmeyin, minnette bulunmayın!" diyor. Başa kakmanın neticesini de لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ *"Sadakalarınızı boşa çıkarmayın."* ikazıyla bize gösteriyor.

Açıkça görüldüğü üzere bu mânâdaki minnet, yapılan iyiliği alıp götüren, zararlı, haram kılınmış memnu' bir minnettir. Çünkü وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ *"Kendilerine ihsan ettiğimiz nimetlerden hayır yolunda harcarlar."*[5] âyetiyle de ifade buyrulduğu gibi, esasen biz başka değil, Allah'ın bize verdiklerini veriyoruz. Buna göre biz sadece bir aracı, emanetçi, tevzi (dağıtım) memuru konumundayız. Allah'ın verdiği malın temizlenmesi, manen nemalanıp bereketlenmesi ve herhangi olumsuz bir tesire maruz kalmadan devam ve temadi etmesi için duruma göre bazen kırkta bir, bazen onda bir, bazen de beşte birini Allah yolunda harcıyoruz. Bu, o malın devam ve temadisinin garantisi olduğu gibi, bizim de Allah'a karşı sadakatimizin bir emaresi oluyor. Farklı bir

ifade ile biz bu emri yerine getirmekle malın da mülkün de Allah'a ait olduğunu tasdik etmiş oluyoruz.

Minnet Allah'a ve O'nun Resûlü'nedir

Bu noktada minnetle alâkalı akla takılabilecek bir hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum. İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhi ekmelüttehâyâ vetteslimât) hayat-ı seniyyelerinde elbette ki hiçbir zaman yaptığı hizmetlerden dolayı herhangi bir ücret talebinde bulunmamış ve "Sizin için şunu yaptım, bunu ettim!" diyerek asla kimseyi minnet altında bırakmamıştır. Ancak sayılabilecek kadar az vâkıa olsa da, değişik hikmet ve maslahatlara binaen, kendisinin muhatapları için nasıl büyük bir nimet olduğunu hatırlattığı durumlar da söz konusudur. Meselâ Huneyn Harbi sonrası gelişen hâdiseler buna bir misal olarak zikredilebilir. Hatırlanacağı üzere Huneyn Harbi'nde elde edilen ganimetleri Allah Resûlü daha ziyade gönüllerini İslâm'a ısındırmak istediği insanlara dağıtmış ve bazı şahıslara hususiyet arz edecek şekilde paylar vermişti. Böyle yapmakla O (sallallâhu aleyhi ve sellem) yeni Müslüman olmuş bu fertlerin gönüllerini almak, onları da istikbalin kahraman sahabileri hâline getirmek, kendi semahatini sergileyerek onların gönlünde de imanın oturaklaşmasını sağlamak murad buyuruyordu.

Ayrıca bu kişilerin birçoğu, kavim ve kabileleri arasında söz sahibi olan insanlardı. Siz fakir fukaraya bakar, onları görüp gözetirsiniz; ama öyle birisi de vardır ki, onun gönlünü kazandığınız zaman arkasındaki binlerce insanın da gönlünü kazanmış olursunuz. O şahıs; "Buyurun gelin!" dediği zaman ardındaki binlerce insan da size katılmış olur. Fetanet-i azam sahibi Efendimiz ganimet taksiminde bu ve benzeri birçok hikmet ve maslahat gözetmişti. Şu an biz belli ölçüde bunları düşünüp idrak edebiliyoruz ancak o günkü şartlarda Ensar'dan üç-beş genç bunları düşünememişti. Düşünememiş ve "Daha onların kanı kılıçlarımızdan damlıyor, hâlbuki en fazla payı da onlar alıyor!" demişlerdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, Ensar'ın, aralarına başka kimse almadan, hemen bir çadırın altında toplanmasını emretti. Tabiî bu husus da taktik açısından ayrıca üzerinde durulabilecek bir konudur. Zira fitneye yol açabilecek, dedikodu denilebilecek şeyler konuşulmaya başlanmıştı. Bundan dolayı problem çözülürken fitne ve dedikodunun şuyu' bulmaması adına Muhacir topluluğunun söylenenleri duymaması dikkat edilmesi gereken bir husustu. Ayrıca Ensar'ın bütününe toplu bir şekilde hitap edilmek suretiyle, bu sözleri dillendiren kişilere karşı perde yırtılmamış, onlar hususi mahiyette hırpalanmamış olacaktı. Bu da kimsenin suçlu duruma düşürülmemesi, suçluluk psikolojisi içine itilmemesi adına önem arz etmekteydi. Hâsılı, Peygamber

Efendimiz (aleyhi ekmelüttehâyâ vetteslimât) Ensar'ı toplamış ve onlara minnet ifadeleri olarak telakki edilebilecek şu sözleri söylemişti:

"Ben geldiğimde, siz dalâlet içinde değil miydiniz? Allah, benimle sizi hidayete erdirmedi mi? Ben geldiğimde, siz fakr ü zaruret içinde kıvranmıyor muydunuz? Allah, benim vesilemle sizi zenginleştirmedi mi? Ben geldiğimde siz, birbirinizle düşman değil miydiniz? Allah, benimle sizin kalblerinizi telif etmedi mi?" Elbette orada bulunanların çoğu zaten O'na çok iyi inanmış kimselerdi. Efendimiz (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm), her cümle ve soruyu bitirdikçe onlar topluca: اَلْمِنَّةُ لِلّٰهِ وَلِرَسُولِهِ *"Evet, evet, minnet Allah'a ve Resûlü'ne aittir!"* diye gürlemişlerdi.[6] Görüldüğü üzere burada –hâşâ– nimetlerin onların başına kakılması, yüzüne vurulması mevzuubahis değil; aksine muhatapları içine düşebilecekleri bir vartadan kurtarma, fitnenin önünü alma ve ortaya çıkmış problemi çözmeye matuf bir gaye söz konusudur.

Tabiî bu hitab-ı nebevîde aynı zamanda bizim için de alınması gereken dersler var. Bu beyanla, Efendiler Efendisi'nin Allah nezdindeki yeri ve bizim başımız üstünde bulunan o muallâ konumu hatırlatılmış oluyor. Evet, biz O'na karşı çok medyun, çok minnettarız. Zira O olmasaydı cihanın olmasının da bir mânâsı yoktu. İmana, iz'ana erdiysek O'nun sayesinde erdik. Varlığı doğru okuyabildiysek O'nun sayesinde okuduk. Bugün hidayet yolunda bulunuyor, ebedî mutluluk yurdunun rüyalarını görüyor, Allah'ın hoşnutluğuna ermeyi hedefliyorsak, bütün bunlar O'nun rehberliği, yol göstericiliği vesilesiyle, yollarımıza nurlar serpip aydınlatması sayesindedir. Bu açıdan minnet etme O'nun hakkı, bunu itiraf da bizim vazifemizdir.

Bir Arpa Boyu Yol Alamayan Tâli'sizler

Şimdi mevzuun bize bakan yönüne gelecek olursak, elbette ki gaye ölçüsünde vesile olan Efendiler Efendisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) konumu farklı, bizim konumumuz ise tamamen farklıdır. O sebeple ister insanları yedirme, içirme, bakım ve görümünü yapma tarzında olsun; isterse onların ilim ve irfanına hizmet etme, böylece onları doğru yola sevk ederek rehberlik, pişdârlık ve pişvâlıkta bulunma şeklinde olsun.. hâsılı hangi yolla olursa olsun, bu yaptığımız iyiliklerin hiçbirini minnet işmam edecek ölçüde dahi olsa dile getirmemiz doğru değildir. Bu konuda bize düşen şöyle düşünmektir: Allah'a binlerce hamd ve senâ olsun ki bizi sizinle beraber böyle güzel bir yola hidayet eyledi; eyledi de iman ve İslâm hayatımız, gönül ve ruh dünyamız itibarıyla henüz gerçek bayrama eremesek de Rabbimiz bize el ele, omuz omuza âdeta bir bayram sevinci yaşattı.

Evet, yaptığımız hizmet, ettiğimiz iyilikler karşısında kardeşlerimize minnet edip onları incitmemeli, üzmemeliyiz. Bazen anlaşılmama, hissedilmeme gibi durumlar karşısında insan olmamız münasebetiyle gönül kırgınlığı yaşayabiliriz. Ancak bu durumda içteki duygularımızı ifadeye dökmez ve bastırabilirsek –inşallah– mahzurlu bir tavır ve davranış içine düşmemiş oluruz. Hele hele "Ben olmasaydım nereden bu yolu bulacak ve doğruyu nasıl bilecektiniz?" şeklinde beyanlarda bulunarak vesile olduğu hizmetleri gurur vasıtası yapıp başa kakmaya hiç kimsenin hakkı yoktur. İstanbul gibi beldeleri fethedebilir, Belgrat'lara gidebilir, Viyana'lara yönelebilir, kıtalara nam-ı celil-i Muhammedî'yi duyurabilirsiniz. Ve bütün bunlar insanlar tarafından sanki sizin dehanızdan fışkırmış gibi görülüp öyle de algılanabilir. Ancak bu yaptıklarınızı, arkanızda sizinle beraber koşan o insanların başına kakar, minnet mevzuu hâline getirirseniz, bu durum, o büyük işlerin hepsini iptal eder, sevabını alır götürür ve ahirette o işlerden sizin hesabınıza hiçbir şey kalmaz. Bunca iş yapmış olmanıza rağmen bir arpa boyu yol almamış/alamamış olduğunuzu öte tarafta acı acı müşâhede edersiniz.

Minnetin Dereceleri

Minnet etmenin de kendi içinde dereceleri vardır. Meselâ bazıları bu tür duyguları iradeleriyle bastırır ve dışarı vurmazlar. Bu bir ölçüde şâyân-ı takdirdir. Çünkü en azından başa kakmak suretiyle insanlar rencide edilmemiş ve bilfiil günaha girilmemiş demektir.

Bazı kimseler de vardır ki içlerindeki o sevimsiz ve nahoş duyguları saklayamaz, kontrol altında tutamaz, o ölçüde olsun iradelerinin hakkını veremezler. Bu duruma bir misal olması açısından şu an aklıma gelen bir hatıramı sizinle paylaşmak istiyorum:

El ele, omuz omuza sa'y ü gayrette bulunan bir heyetin samimi gayretleri neticesinde, Cenâb-ı Hakk'ın ilim-irfan hayatımıza lütfettiği bir müessesenin açılış merasimine davet edilmiştim. Tören esnasında konuşma yapanlardan birisi yapılan hizmetlerden bahsederken; "Bugüne kadar bu işleri, bu hizmetleri "bizdeniz" ettik, eyledik, ulaştırdık…" gibi sözler söyledi. Hem ifade, hem de muhteva yanlışlığının iç içe girdiği böyle nâhoş bir durumdan şahsen çok utanmıştım. Evvela bildiğiniz üzere "bendeniz", lisanımızda kendinden bahsetme mecburiyetinde kalındığında başvurulan, mahviyet ve mahcubiyet edalı bir sözdür ve "kul, köle" mânâsına gelen "bende" kelimesinden türetilmiştir. Yani "bendeniz" derken "kulunuz, köleniz" kastedilmektedir. Böyle olunca "bizdeniz"in kelime ve ifade açısından bir mânâsının olmadığı, yanlış bir kullanım olduğu açıktır. Konuşma esnasında iddialı tavır ve üslûptan

kaçınılabilseydi, yanlış kullanım da olsa mahviyet ve tevazuu çağrıştıran "bizdeniz" kelimesi belki o ölçüde sevimsiz düşmeyecekti. Fakat âdeta denizin dalgalanmasını hatırlatırcasına bir üslûpla –hafizanallah– oradaki insanlara karşı bir iddia, bir başa kakma tavrı vardı ki, doğrusu o tablo gönlümde sevimsiz ve yaralayıcı bir iz bırakmıştı. Hâlbuki biliyoruz ki Allah dilerse o işi bir başkasına yaptırırdı. Eğer O, bu şerefi bir kuluna lütfetmişse, kanaatimce, Alvar İmamı'nın dediği gibi "Değildir bu bana layık bu bende/Bana bu lütf ile ihsan nedendir?" denmeli ve "Nasıl oluyor da Allah bizim gibi kırık dökük insanlarla böyle sağlam işleri gördürüyor." anlayışı içinde hamd ü senâ duyguları dile getirilmeliydi. Neredeyse üzerinden kırk sene geçmiş olmasına rağmen bir mânâda çiğ sayılabilecek, yaralayıcı, insanın içini kanatan ve yanlış bir ifadeyle ortaya çıkmış bu yanlış mazmûnu maalesef unutabilmiş değilim. Unutamadım ve mevzuun ehemmiyetini anlatabilmek için böyle bir hatırayı sizinle paylaşmış oldum. Böyle yapmakla hata ve günaha girdiysem rahmeti sonsuz Rabbimden beni bağışlamasını dilerim.

Şimdi bu hatıra perspektifinden konuya bakacak olursak, diyebiliriz ki muhatabı minnet altında bırakacak iddia, tavır ve beklentilerden mümkün olduğunca sakınmamız gerekir. En azından bu tür menfî duyguları, içimizde kontrol altında tutacak ölçüde irademizin hakkını vermeli, bize lütfedilen o iradenin varlığını ortaya koyabilmeliyiz. Bu yapılamadığı takdirde mesele daha tehlikeli bir yöne doğru kayıp gidiyor demektir. Evet, insan elden geldiğince bu tür duyguları daha baştan kendi içinde hapsetmeli, ufaltmalı ve eritip ortadan kaldırmaya çalışmalıdır.

Soru: *Bu tür problemler neden kaynaklanıyor, insanı böyle bir hüsrana sürükleyen saikler nelerdir?*

Kanaatimce bu mevzuda insanı yanlışlığa sürükleyen en önemli saik onun mârifetullah hususundaki eksiklik, kusur ve cehaletidir. Zira ef'âl, esmâ ve sıfât-ı sübhaniyenin aydınlık ufkunda Zât-ı Ulûhiyet mârifetine erememiş bir insan, O'nun kullar üzerindeki tasarruflarını da doğru mânâda anlayıp idrak edemiyor. Bu durum da kudret sahibi Zât'ın irade ve meşîetinin görülüp bilinmesine; neticeyi var eden Müessir-i Hakikî'nin tesirinin vicdanlarda duyulup hissedilmesine engel teşkil ediyor. Bütün bunların sonucunda neticeyi kendinden bilen, en azından kendine bir pay ayıran kişi, enaniyet ve gurur içine giriyor, yapıp ettiklerini gösterme, duyurma, kendini ifade etme derdine düşüyor, "Ben, ben!" diyerek Ramazan davulu gibi gümlemeye başlıyor.

Kişinin bu hâlini basit ve mücerred enaniyet diye isimlendirecek olursak, kimileri işi biraz daha ileri götürüp mürekkep enaniyete sürükleniyor ve tam bir egoist gibi davranma yoluna giriyor. Sanki kendisi olmasaymış, başka güzel

işlerin ortaya çıkması pek mümkün değilmiş gibi bir kuruntuya, bir aldanmışlığa kapılıyor.

Bazıları daha bir ileri giderek egosantrist bir tavırla kendini beğenme sevdasına tutuluyor, kendi yapıp ettiği şeylerin beğenisiyle hayatını örgülüyor, onları her şey gibi görmeye-göstermeye çalışıyor. Ve hele bazıları narsist bir edayla, yapıp ettiklerine âşık ve meftûn bir hâlde, bütün güzelliklerin kendisine ait olduğu vehmiyle oturup kalkıyor, başkalarının yaptığı hiçbir şeyi beğenmiyor, hiçbir güzelliği kabul etmiyor, kendisinden sadır olmayan hiçbir güzele güzel demiyor. Sanki işin içinde o olmasa güzellik adına herhangi bir şeyin ortaya çıkması mümkün değilmiş gibi sapık bir anlayış içinde hayatını sürdürüyor.

Tabiî bu hâle gelmiş bir zavallı bilmiyor ki, bu duygu kademe kademe onu mahvediyor, adım adım kalbini öldürüyor. İşin daha da vahim yanı, bütün bunlara rağmen o, hâlâ yerinde durduğunu zannediyor; zannediyor da içten içe bir firavun, bir narsist kesilmişken kıldığı namaz, yaptığı ibadet, ettiği sohbet ve insanlar üzerinde meydana getirdiği sûrî ve sun'î bir heyecanla kurtulabileceği vehmiyle esfel-i safilîne doğru yuvarlanıp gittiğinin farkına varamıyor.

Allah Dostlarının Hâli

Görüldüğü üzere tehlike baştan sezilip önü alınmazsa –Allah korusun– işin sonu gidip esfel-i safilîne dayanabilir. Bundan dolayıdır ki ehlullah, tahayyül ve tasavvur mertebesinde dahi olsa, nefsanî dürtüler karşısında büyük bir günah işlemiş gibi ürpermiş ve vakit geçirmeksizin hemen onunla mücadeleye girişmişlerdir. Meselâ bakıyorsunuz, onlardan biri, سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيمِ *"Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih eder ve O'na hamd ederim. Azîm olan Allah, her türlü eksiklikten münezzehtir."*[7] derken gönlünün derinliklerinden kopup gelen bir edayla, kalbinin sesi olarak ortaya çıkan tesbih u tahmidlerle çevresindeki insanlarda aşk u heyecan uyarıyor, cezb u incizab mevcelenmeleri meydana getiriyor. Kimileri kendinden geçiyor, kimileri hıçkırıklara boğuluyor. İşte o esnada "Benim zikrim, benim ses ve soluğum vesilesiyle bunlar gerçekleşti…" gibi bir his kalbine hutûr edince zahiren hiç münasebeti yokken, birdenbire o zikrini kesiyor, dehşet verici ve ürperten bir hâlde, belki bütün vücuduyla titreyerek "Estağfirullah ya Rabbi! Estağfirullah ya Rabbi! Estağfirullah ya Rabbi!" deyip inliyor, inleyip içine doğan o anki mülâhazaya karşı ciddi bir isyan ahlâkıyla mücadeleye girişiyor.

Evet, sizin ortaya attığınız tohumlar gözünüzün önünde birdenbire yerden

fışkırsa; bir tanesi bin başak verse ve her başak bin buğdaya yürüse… işte bütün bunların neticesinde dahi aklınızın köşesinden “Bu işte bizim de bir dahlimiz var.” diye geçecek olursa, büyük bir günah işlemiş gibi istiğfar etmiyorsanız yaptığınız işlerin hepsi “hebâen mensûrâ/toz-duman” hâline gelir, heder olur gider. Kendinize mal ettiğiniz an, bu nimetler elinizden alınır. Hadis-i şerifte de ifade buyrulduğu gibi öbür tarafta; *“Sen, yaptıklarını ‘yapıyor’ desinler diye yaptın ve onlar da dediler. Dolayısıyla sen belli bir darlık içinde yaptıklarının karşılığını aldın. Ahiretin o genişliğine, o enginliğine rağmen burada alacağın bir şey kalmadı.”*[8] sözüne muhatap olursunuz. O açıdan sürekli mârifet, muhabbet, aşk u iştiyak peşinde koşmak bizim için hayatî önemi haizdir. Bu mevzuda donanımımız tam olmalı. Rabbimizin rızasına muhalif ve O’nu ifade etmeyen mülâhazalar içimizi bulandırdığında yani bütün müspet şeyleri O’na bağlamamız gerekirken bunları kendimize mâl etme gibi gafil, cahil ve nadanlara uygun düşecek bir yanlışlık sürecine girdiğimizde meseleyi hemen orada kesmeli ve derin bir nefis muhasebesiyle soluklanıp “Estağfirullah yâ Rabbi! Ben yine kendime takıldım.” demeliyiz. Çünkü kendine takılan kat’iyen Allah’a doğru yürüyemez, nefsini ayaklar altına alıp üzerinde raks etmeyen de asla O’na ulaşamaz.

Hâsılı minnet ederse O eder. Şükür beklerse O bekler. Hamdler, medihler, senâlar, güzellikler hep O’nundur, O’na aittir, O’nun hakkıdır. Bütün bunlar karşısında minnet ve şükranla iki büklüm olup hamd ü senâ duygularımızı O’na sunmak da bizim boynumuzun borcudur.

1 Hucurât sûresi, 49/17.
2 Sâffât sûresi, 37/24.
3 Tekâsür sûresi, 102/8.
4 Bakara sûresi, 2/264.
5 Bakara sûresi, 2/3.
6 Buhârî, *menâkıbü’l-ensâr* 1-2; *meğâzî* 56; Müslim, *zekât* 132-140.
7 Bkz.: Müslim, *salâtü’l-müsâfirîn* 203; Tirmizî, *salât* 79, *vitr* 19.
8 Bkz.: Müslim, *imâret* 152; Tirmizî, *zühd* 48.

Münafık

Soru: *“Mü’minlerle beraber olalım, ganimet alırsak ne âlâ; yoksa döner geliriz.” diyen iki kişi hakkında nazil olduğu rivayet edilen* وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ *“Öyle insanlar vardır ki Allah’a, sırf bir hesaba binaen, kıyıdan-köşeden bir yerde ibadet (kulluk) eder. Şayet umduğu faydayı elde ederse onunla huzur bulup sevinir, eğer bir sıkıntı ve imtihana mâruz kalırsa yüzüstü dönüverir. O dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir. İşte bu, apaçık ziyanın ta kendisidir.”[1] ilâhî beyanındaki* عَلٰى حَرْفٍ *kaydı ne ifade etmektedir?*

Cevap: Sözlük anlamı itibarıyla “حَرْفْ – harf” bir şeyin kıyısı, keskin yüzü, yan tarafı; uç, sınır, kenar, hudût gibi mânâlara gelmektedir. Meselâ “harfü’l-cebel” denildiğinde “dağın kenarı, uç kısmı, uçuruma bakan yanı” kastedilir.

Şimdi isterseniz etimolojik teferruata girmeden kelimenin bu sözlük anlamından hareketle umumî çerçevede âyetin mânâ ve muhtevası üzerinde durmaya çalışalım:

Bazı kimseler vardır ki, bir kısım avantaj ve imkân elde edebileceklerini düşünerek inanmadıkları hâlde inanıyor görünür, kalben inkâr ettikleri hâlde dilleriyle “inandık” der ve ikiyüzlü davranırlar. Bu sebeple onlar, işin merkezinde değil de, kıyısında-köşesinde durur; menfaat ve çıkarın söz konusu olduğu dönemlerde âdeta dini diyaneti bir ucundan tutar, “Bir kenarından da olsa İslâm’a sahip çıkıyor.” şeklinde bir görüntü vermeye çalışırlar.

Bundan dolayı onların yeri Müslümanlarla müşriklerin tam ortasıdır. فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ *“Şayet umduğu faydayı elde ederse onunla huzur bulup sevinir.”*, o iki zümreden hangisine mal mülk, maddî menfaat, makam mansıp gibi bir “hayır” isabet ederse hemen onlara iltihak eder ve onların yanında yerini almasını bilirler. Çünkü bulundukları nokta, gerektiğinde her iki zümrenin yanında da yer kapmalarına müsaittir. Meselâ Müslümanlara bir ganimet isabet ettiğinde hemen koşar, onlarla beraber olduklarını söylerler. Hatta ağızlarından çıkan laflara bakıldığında onlar sanki “sâbikun u evvelûn”dan yani saff-ı evveli teşkil eden o ilk hasbî kahramanlardanmış gibi bir intiba dahi bırakabilirler. Ancak وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهِ *“Eğer bir sıkıntı ve imtihana mâruz kalırsa yüzüstü dönüverir.”*, “Hayır, kesinlikle biz Müslümanlarla beraber değildik.” diyerek anında onlardan uzaklaşırlar. Duruma göre farklı konuşabilmek için öyle bir yer seçer, öyle bir

noktada bulunurlar ki renklerini tespit mümkün değildir. Renkten renge giren hâlleriyle onlar, daha çok flu ve gri bir manzara arz ederler.

Evet, bulundukları konum itibarıyla onları ne oraya ne de buraya koyabilmek mümkün değildir. Bir yandan bakınca işin içinde gibi görünürler. Fakat öyle bir yerde duruyorlardır ki, başlarına bir gâile geliverse içinde görünüyor oldukları o işten hemen sıyrılabilecek bir konumdadırlar. Zaten bir ibtila, bir imtihan söz konusu olduğunda fırsatını bulur bulmaz iç yüzlerini ortaya kor ve "Biz bu işin içinde yoktuk, hiç olmadık; sadece, 'Bu Müslümanlar ne yapar ne eder neler düşünürler, şöyle bir bakalım!' demiştik." türünden laflar ederler. Hatta bazen "Onlara o kadar yakın durmamızın sebebi çevirdikleri oyunları tespit etmek içindi." deyip mü'minlere iftira atmak suretiyle vaziyeti kurtarmaya çalışırlar.

İşte Kur'ân-ı Kerim, çerçevesini ortaya koymaya çalıştığımız bu tipteki karakterleri وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ *"İnsanlardan kimi Allah'a, sırf bir hesaba binaen, bir yönden, bir kıyıdan kulluk eder."* sözleriyle ifade buyuruyor. Âyetin sonunda da hayatını bu şekilde düal olarak sürdürmeye çalışan kişinin, خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ hem dünya, hem de ahirette hüsrana uğrayacağı, bunun da ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ apaçık bir ziyanın ta kendisi olduğu haber veriliyor.

Nüzul Sebebi Hususî, Hüküm ise Umumîdir

Soruda bu âyet-i kerimenin "Mü'minlerle beraber olalım ganimet alırsak ne âlâ; yoksa döner geliriz." diyen iki kişi hakkında nazil olduğu ifade ediliyordu. Tefsir usûlünde "esbâb-ı nüzul" diye isimlendirilen bu konu hakkında değişik zamanlarda ve muhtelif vesilelerle ifade etmeye çalıştığım bir hususu müsaadenizle bir kez daha dile getirmek istiyorum. Bazı âyetlerin, belli şahıs ve belli hâdiselere iktiran ederek nazil olduğu bir gerçektir. Ancak bu durum o âyetin sadece o şahıs ve o hâdiselere has ve münhasır olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Yani esbâb-ı nüzulün zikredildiği birçok yerde olduğu gibi, burada da sebeb-i nüzulün hususî, hükmün ise umumî olduğu görülmektedir. Bundan dolayı bahsi geçen âyet-i celîlenin, mezkûr iki münafık hakkında nazil olduğu söylense de, onun ifade ettiği mânânın aynı kategoride mülâhaza edilebilecek, aynı durum ve şartları paylaşan herkesi ilgilendirdiği ve onlar hakkında da hükümler ihtiva ettiği dikkat edilmesi, üzerinde durulması gereken bir husustur.

Âyetin Çağımıza Bakan Yönü

Şimdi konuya bu perspektiften bakılacak olursa, günümüzde de nifak

düşüncesi ve nifak hâkimiyetini temsil eden bu tür kişilerin bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Meselâ, birtakım insanlar vardır ki, buldukları her fırsatta, dinini tam ve kâmil bir şekilde yaşamak isteyen mü'minleri "dinci, İslâmcı" gibi nesepsiz lafızlarla yaftalar, Müslümanlara hakaretler yağdırır; "irtica, gericilik" der İslâm'a saldırır ve din, diyanet aleyhinde söylenmedik söz bırakmazlar ama bu arada değişik maksat ve maslahatları temin için dil ucuyla imana dair bir kısım şeyler de ağızlarında geveler; geveler de içlerindeki ilhad ve inkâr düşüncesini, din ve diyanet düşmanlığını gizlemeye çalışırlar. Bir bakarsınız, "Benim dedem de Yâsîn okumadan hiç yatmazdı.", "Rahmetlik ninem de Kur'ân'a karşı çok saygılıydı. Bir yerde mevlit okununca hiç kaçırmazdı. Hele o ses sanatkârlarını dinlemeye bayılırdı." türünden laflar eder ve böylece kendilerini bütün bütün inananlardan dışlamaz ve onlara yakın durduklarını gösterme gayretinde bulunurlar. Hâlbuki bahsettikleri mevzulardan kendilerinin zerre kadar nasipleri yoktur, olamaz da. Çünkü bir kısım nifak ehlinin bu tür lafları, tam da dine, dindara hakaretler yağdıran cümlelerinin hemen öncesinde sarf ettikleri ve böylece saldırı ve hücumlarını daha inandırıcı hâle getirmek için onları bir ön yatırım vasıtası, bir kılıf olarak kullandıkları görülmektedir.

Evet, cahiliye döneminde olduğu gibi, günümüzde de Ebû Cehil, Utbe, Şeybe, İbn Ebi Muayt gibi bir mânâda *"mert kâfirler"* vardır. Ancak günümüzde aynı zamanda, yukarıda zikri geçen âyet-i kerimede bahsedilen şekliyle zıp orada, zıp burada görünmeye çalışan "namert şahıslar" da söz konusudur ve bunlar sabah akşam dine, dindara hücum edip dururken "Dindarlık sadece size ait bir şey değil, biz de Müslümanız, bizim evimizde de dine ait şu şu işler yapılırdı." gibi laflar eder ve böylece büyük çoğunluğu dindar olan geniş halk kesimini açıkça karşılarına almamayı, onlar üzerindeki itibar ve inandırıcılıklarını bütün bütün kaybetmemeyi düşünürler.

Aslında gelgitler ağında ömürlerini tüketen bu kişiler bir orada, bir burada bulunma telaşıyla çok defa falsolarla sarsılır, sezilme endişesiyle korkular yaşar ve sürekli yalpa yapar dururlar. Çünkü onlar durdukları yere yakışmaz, içinde bulundukları topluluğu kendilerinin sadık olduğuna inandıramaz ve güven telkin edemezler. Mevcut konumlarından ayrılıp da diğer tarafa geçmek istediklerinde, kendilerini tekrar ber tekrar ifade etme lüzumunu hisseder; zillet içinde dil döker, mazeret beyanında bulunurlar. Dolayısıyla bunların ahireti bütün bütün heba olup gittiği/gideceği gibi çoğu zaman dünyada da tokat yer, haysiyetli bir insanın hiçbir zaman düşmek istemeyeceği çetin ve zor durumlarda kalırlar.

Soru: *İnsanların teveccühünü kazanmış bir hareketin itibar ve kredisini,*

şahsî çıkar ve menfaati hesabına kullanma peşinde olan kişiler de bu âyetin şümûlüne dâhil midir?

Cevap: Sadece bu kötü niyet ve davranışlarından dolayı o tür kişilere mutlak ve hakikî mânâda "münafık" denilemez, "halis münafık" nazarıyla onlara bakılamaz. Çünkü bizim, yukarıda ruh portresi adına bazı yönlerine işaret etmeye çalıştığımız nifak ehli, وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ *"İnsanlardan bazıları vardır ki, Allah'a kulluk etse de bunu sırf bir hesaba binaen yapar."*[2] âyet-i kerimesinde resmi çizilip prototipi ortaya konulan münafıklardır. Yani bir kısım avantajlar elde edebilmek için kalben inanmadıkları hâlde inanıyor görünen kişilerdir.

Mevzuun daha iyi anlaşılması için münafık sıfatlarıyla alâkalı meşhur bir hadis-i şerifi burada hatırlayabiliriz. Sahih kaynaklarda geçen o hadis-i şerife göre İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhi ekmelüttehâyâ vetteslimât) şöyle buyurur: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا. وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتّى يَدَعَهَا: إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ *"Dört haslet vardır ki, kimde bu hasletler bulunursa o kimse halis münafıktır. Kimde de bunlardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendisinde nifaktan bir haslet var demektir. O dört haslet şunlardır: Kendisine bir şey emanet edildiğinde ihanet eder. Konuşunca yalan söyler. Söz verince sözünde durmaz. Bir konuda taraf olduğunda haddi aşar, haksızlık yapar, işi düşmanlığa dönüştürür."*[3]

Şimdi bu hadis-i şerif açısından meseleye bakacak olursak diyebiliriz ki, durumu idare edecek şekilde kenarda köşede duran, vaziyete göre tavır alıp avantaj ve çıkar peşinde koşan bu kişiler, her ne kadar çıkar ve menfaat mülâhazaları hizmet düşüncelerinin önünde gidiyor olsa da, eğer Allah'a ve Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) inanıyorlarsa bunlara kelimenin hakikî mânâsıyla halis ve tam münafık demek doğru değildir. Ancak bu kişilerde bir nifak sıfatının bulunduğu da bir gerçektir. Hem öyle bir gerçek ki o nifak hasletlerinden sadece biri dahi olsa onun ağırlığını omuzlarında taşıyan böyle bir insan her zaman kayıp sürçme veya baş aşağı yuvarlanıp esfel-i sâfilîni boylama tehlikesiyle karşı karşıya demektir.

Bundan dolayı hizmet ederken şahsî menfaat ve çıkar mülâhazalarından her zaman fersah fersah uzak kalma gayreti içinde olunmalıdır. Evet, asla unutulmaması gerekir ki, eğer Cenâb-ı Hak bizi hizmet adına istihdam buyuruyorsa, O'nun bizi istihdam buyurması, bizim için zaten en büyük şeref, en büyük mükâfattır. Bunu böyle bilip böyle görmeli ve o şuur içinde Rabbimize

şöyle yalvarmalıyız: "Ya Rabbi! Sana binlerce hamd ü senâ olsun ki, Sen bizi insan ve aynı zamanda mü'min yarattın. Şu anda da başımızdan aşağı sağanak sağanak yağdırdığın lütuf ve ihsanlarınla bizi din-i mübîn-i İslâm'a hizmet etme ortamında tutuyor, bu yolda bizi istihdam buyuruyorsun. Bizimle iyi şeyler yapıyor, murad-ı Sübhanin istikametinde bizi perdedar olarak kullanıyorsun. Sana binlerce hamd ve senâ olsun. Bu bizim için en büyük bir mükâfattır."

Beğenilme Arzusu – Alkışlanma İsteği

Bu noktada durup önemli gördüğüm bir hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Hizmet ederken şahsî menfaat ve şahsî mükâfat beklentisi içinde olmayı sadece maddî menfaat ve maddî mükâfat temini şeklinde anlamamalıyız. Alkışlanma arzusu, iltifat beklentisi, mü'minler tarafından iyi bir mü'min olarak algılanma isteği dahi insanın başını döndürecek, bakışını bulandıracak ve ona kazanma kuşağında kayıplar yaşatacak hususlardır. Bu açıdan herhangi bir talep ve arzunuz olmadığı hâlde gıyabınızda sizi takdir edip alkışladıkları durumlarda dahi, vicdanınızın derinlik ve hassasiyetine göre bu takdir ve alkışlara farklı tavırlar alabilmelisiniz. Meselâ alkışlanmadan nefret edip tiksinti duyuyor ve bundan dolayı adınızdan-namınızdan bahsedilip alkışlanacağınız yerlere gitmiyorsanız iradeli hareket ediyorsunuz demektir. Ancak böyle davranmayıp, ektiğiniz tohumların başında duruyor, onları biçen, döven konumunda olduğunuzu hissettiriyor ve bir yönüyle onlardan bir şeyler elde eden bir insan görünümünü sergiliyorsanız, bir menfaatin peşinde sayılırsınız ki bu da bir nifak alametidir ve bundan yılandan çıyandan kaçar gibi kaçınıp sakınmak gerekir.

Evet, insan hizmetini yapmalı, tohum atıp gitmelidir. Arkadan onu kim hasat ederse etsin, kim biçerse biçsin, kim döverse dövsün, kim ambara koyarsa koysun buna önem vermemelidir. Çünkü yapılan hizmetler karşılığında azıcık dahi olsa bir alkış beklentisine girer veya elde edilen başarılar neticesinde azıcık dahi olsa, heva ü heves kaynaklı, duygularınızı okşayan bir sevinç yaşarsanız münafıklığa doğru bir adım atmışsınız demektir. Eğer sevinilecekse bu, tahdis-i nimete vesile olacak bir sevinç olmalıdır. Ortaya çıkan güzel hizmetler sonucunda, "Allahım Sana binlerce hamd ü senâ olsun ki, benim gibi, üzerinde tek bir başağın dahi neşv ü neması mümkün görünmeyen böyle çorak bir araziye Sen insanları teveccüh ettiriyor ve bu güzelliklerin meydana gelmesine beni vesile kılıyorsun. 'Değildir bu bana layık bu bende', başımdan aşağı boşalan bütün bu lütuf ve ihsanlar Sendendir Allahım!" demesini bilmeliyiz.

Gözyaşlarıyla Eritilen İltifat ve Alkışlar

Diğer yandan insanlar bizi tenkit ettiğinde sarsılıp üzüldüğümüz kadar takdir edilip alkışlandığımızda da sarsılıp üzülmüyor, iltifat ve alkışlar karşısında bir köşeye çekilip nefis muhasebesine girmiyor, "Aman Allahım!" deyip istiğfarda bulunmuyor, Rabbimizden bağışlanma dilemiyorsak tehlikeli bir noktada duruyoruz demektir. Bu konuda "Ben beni beğenmiyorum, beni beğenenleri de beğenmiyorum." diyecek kadar samimi olmak; yapılan takdirleri gözyaşlarıyla eritip onları unutmaya çalışmak gerekir. Ellerimizi açıp duaya durduğumuzda "Allahım bize, enbiya-i izâmın yaptığı işlere denk büyük işler yaptır, o yolda bizi istihdam buyur; buyur da Senin rıza ve hoşnutluğunu kazanalım!" isteğinde bulunmalı fakat sadece bununla yetinmeyip; "Ey Rahmeti Sonsuz Rabbim! Onların kapıkulu ve halayıkları kadar dahi olsa halk nazarında görünme gibi bir duyguya bizi maruz bırakma!" diyebilecek kadar da ihlâs ve samimiyet arayışı içinde olmalıyız. Böyle bir cehd ve gayret, Allah'a karşı samimi ve vefalı olmanın gereği; aksi ise şöyle böyle bir nifak şaibesi taşıyor olmanın ifadesidir. Evet, yaptığımız hizmet karşılığında ne nefsimiz adına "makam, mansıp, takdir, alkış, unvan" gibi dünyevî istekler; ne de –Cennet'e girme ve Cehennem'den sıyanet bizim için çok önemli ve hayatî olmasına rağmen– uhrevî talepler peşinde olunmamalıdır. Bütün bunları Allah'ın lütuf ve fazlından istemeli, kulluk mükellefiyetlerimizi bedel mülâhazasına bağlamamalı, yapıp ettiklerimizi O'nun kapısının azad kabul etmez köleleri gibi yerine getirmeli ve neticede yaptığımız her şeyi "Allah, Allah olduğu için" yapmalıyız.

Bir düşünün, efendisinin yanında bir köle, hükümdarının huzurunda bir hizmetçi alkış beklentisine girer, o şekilde bir davranış sergilerse bu köle ve hizmetçiye nasıl bakılır, nasıl muamele edilir? Peki, beşerî bir hükümdarın yanında edep ve nezaket kıstasları vardır da, Ezel ve Ebed Sultanı'nın huzurunda terbiye ve edep dairesi içinde bulunmanın ölçü ve kuralları yok mudur? Elbette ki vardır. İşte alkıştan hoşlanmak, yaptığı hizmetler karşılığında dünyevî beklentiler peşinde olmak, "Ben tesir ettim." mülâhazalarına girmek en kibarca ifadesiyle bir edepsizlik ve terbiyesizliktir. Hâlbuki terbiye ve edep odur ki kul her şeyi Allah'tan bilir ve Allah için yaptığı şeylerin karşılığını da sadece O'ndan bekler. Bu mevzuda asla başkalarına teveccüh edip el açmaz, onlardan istekte bulunmaz. Yalnız Allah'a tevekkül edip O'na dayanır; edaniye boyun büküp ayak takımına baş eğmez.

Hâsılı Allah'ın atâdaki engin vergileri, vâridât ve mevhibeleri varken, alacağımız şeyleri ne diye kendi zevk, beklenti ve hazlarımızın darlığına

mahkûm ediyoruz ki! Hem, dünyadaki insanlar bizi alkışlasa ne olur, alkışlamasa ne olur? Hiç unutmam birisi; “Falan kimse gibi acaba benim cenazemin başında da o kadar insan toplanır mı?” istikametinde sözler sarf etmişti. Hâlbuki asla hatırdan çıkarılmaması gerekir ki eğer o işte Allah’ın rıza ve hoşnutluğu söz konusu değilse yeryüzündeki bütün insanlar o kişinin cenazesine gelip başına toplansa, bu durumun yine de ona zerre kadar yararı olmaz, faydası dokunmaz. Çünkü asıl önemli olan kulun Allah’la münasebeti ve onun nezd-i Ulûhiyet’teki kıymet-i harbiyesidir.

1 Hac sûresi, 22/11.

2 Hac sûresi, 22/11.

3 Buhârî, *îmân* 24, *mezâlim* 17, *cizye* 17; Müslim, *îmân* 106.

Musibetler Karşısında Nefis Muhasebesi

Soru: *Bediüzzaman Hazretleri bir mektubunda, "Benim suçum, hizmet-i Kur'âniyemi maddî ve mânevî terakkiyatıma, kemâlâtıma alet yapmakmış."*[1] *diyerek âdeta kendini levmediyor. Üstad'ın bu söz ve yaklaşımını nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Öncelikle temel bir kaideye dikkatlerinizi çekerek sözüme başlamak istiyorum. Büyük zatların söz, fiil ve davranışlarını, onların kendi ruh ufku ve seviyeleri açısından ele alıp değerlendirmemiz gerekir. Aksi takdirde o büyük zatlar hakkında yanlış kanaat ve sonuçlara varabiliriz. İşte soruda tevcih edilen hususa bu zaviyeden baktığımızda Bediüzzaman Hazretleri'nin bu ve buna benzer söz ve yaklaşımlarının, her şeyden önce, kendi muhasebe ufku ve iç hesaplaşmasının bir sonucu olduğunu görürüz.

Muhasebe Dinamiği

Hiç şüphesiz bir mü'minin muhasebe duygu ve düşüncesine sahip olması, kendisiyle yüzleşip hesaplaşması Kur'ân ve Sünnet açısından çok önemli bir düşünce tarzı ve bir telakkidir. Bediüzzaman Hazretleri de dinde çok önemli yer ve konumu olan bu dinamikleri kullanarak maruz kaldığı çeşit çeşit bela ve musibetler karşısında dimdik ayakta durmuş ve ömrünün sonuna kadar imana ve Kur'ân'a hizmet mücadelesini devam ettirmiştir. Sizin de bildiğiniz gibi o, kendi ülkesinde sürgünlere maruz bırakılmış.. hapishanelerde tecritte tutulmuş.. mahkeme mahkeme dolaştırılmış.. vatandaşlık haklarından mahrum edilmiş.. din, düşünce ve vicdan hürriyeti engellenmiş.. esaret zindanlarında zehirlenmiş.. en yakınlarıyla bile konuşmasına müsaade edilmemiş.. divan-ı harplerde bir cani gibi muamele görmüş.. hâsılı, *"Eğer dinim beni intihardan menetmeseydi, bugün Said topraklar altında çürümüş gitmişti."*[2] diyecek kadar türlü türlü eza ve cefalara maruz kalmış birisidir. Evet, yaşadığı hayat şahittir ki, o, dünya zevki namına bir şey tatmamış, duymamış, yaşamamış, tam aksine bin bir çile ve ızdırap içinde bir ömür geçirmiştir. Hiç şüphesiz bütün bu muameleler ona kasıtlı olarak, haksız yere ve zalimane yapılmıştır. İşte bunca gâile ve musibet karşısında bile o, "Neden bütün bunlar benim başıma geldi?", "Bu zalimler neden bana zulmedip duruyorlar?", "Niçin bu musibetler bir türlü yakamı bırakmıyor?" demek yerine, derin bir muhasebe ve iç hesaplaşması içine girerek *"Demek benim suçum, hizmet-i Kur'âniyemi maddî*

ve mânevî terakkiyatıma, kemâlâtıma alet yapmakmış." diyerek kendine yöneliyor ve tam bir tevekkül, teslim ve tefviz içinde bir tavır ve duruş sergiliyor. Bu duruşta başkalarını suçlama, onlarla kavga etme ve –hafizanallah– kaderi tenkit etme gibi musibetleri ikileştiren kayıplar yoktur. Aksine gelecek adına sağlam ve güvenilir adımlar atabilmenin teminatı vardır.

Kader Mutlaka Adalet Eder

Bediüzzaman Hazretleri'nin bu yaklaşımını kavrayan insanlar, zannediyorum hayatlarını istikamet çizgisinde sürdürebilme ve rantabl olarak değerlendirebilme adına bulacakları en önemli disiplinlerden birini bulmuş sayılırlar. Yine böyleleri karşılaştıkları sıkıntı ve musibetler karşısında suçlayıp sorgulayacakları hedefi tutturmuş ve böylece değişik düşünce kaymalarına düşerek kazanma kuşağında kayıplar yaşamaktan kurtulmuş olurlar. Az önce de zikredildiği gibi, bunlar ne çevresindekilere atf-ı cürümlerde bulunur ne kadere taş atar ve ne de "Ne günahım var ki, bütün bunlar benim yahut yakınlarımın başına geldi?" diyerek yakışıksız sayılabilecek sözlerle düşünce inhirafları yaşarlar. Aksine dış yüzü itibarıyla kayıp gibi görünen hâdiselerde kazanç üstüne kazanç elde ederler.

Öte yandan, tenkidini tevcih edeceği mecrayı bulamayan tâli'sizler ise başlarına gelen musibetlerden dolayı ya başkalarını suçlar ya da sünnetullah dediğimiz ve herkes için geçerli olan ilâhî kanunlara karşı açık yahut gizli itirazda bulunarak kaderi tenkit etme gibi tehlikeli bir vadiye sürüklenmiş olurlar. Evet, insan böyle bir mülâhazayı, bir kelam-ı nefsî, bir iç konuşmayla dahi kalbinden geçirmiş olsa yine tehlikeli bir vadiye doğru adım atmış sayılır. Çünkü asla unutulmaması gerekir ki, insanlar zulmetseler de kader mutlaka adalet eder. O sebeple kaderi tenkit etmeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Üstad Hazretleri de, *"İnsanların ayn-ı zulümleri içerisinde kader-i ilâhî tecellî eder."*[3] diyerek bu konuya işaret etmiştir.

Meselenin ayrı bir veçhesi de şudur: İnsanın, başına gelen gâileleri kendinden, kendi nefsinden bilmesi onun imanının kemalinden kaynaklanır. Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de, *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefsindendir."*[4], *"Başınıza ne musibet geldi ise, o, ellerinizin kazancı iledir; kaldı ki Allah çoğunu da affediyor."*[5] gibi âyetlerle bu hususa işaret etmiştir. Bu ve benzeri âyet-i kerimelere bakıldığında ve kâinatta cereyan edip duran hâdiseler süzülüp satır satır incelendiğinde görülecektir ki, o hâdiselerin hiçbirini rastlantıya vermenin, onların başıboş olduğunu düşünmenin imkânı yoktur. Yoktur çünkü bütün o hâdiselerin

arkasında onlara hükmeden bir Hâkim ve onları en ince hikmetlerle varlık sahasına çıkaran bir Hakîm vardır. İşte Bediüzzaman Hazretleri bir insan-ı kâmil tavrıyla, maruz kaldığı bütün eza ve cefaların, katlanmak zorunda bırakıldığı bütün elemlerin sebeplerini dışarıda değil kendi içinde, başka bir ifadeyle Allah (celle celâluhu) ile olan münasebetlerinde aramıştır.[6]

İman Hizmeti ve Çocukça Beklentiler

Üstad Hazretleri'nin bu yaklaşımından ayrıca şu sonucu da çıkarabiliriz: İnsan; imana, Kur'ân'a hizmet ederken zihnini dünyevî-uhrevî her türlü mülâhazadan tecrit etmeli ve sadece Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğuna kilitlenmelidir. Yalnız Allah'ı dilemeli ve Resûlü'nün yakınlığını ümit etmelidir. Evet, i'lâ-yı kelimetullah yolunda hizmet etmek bir vazife ve bir kulluk borcudur. Dolayısıyla o hizmet, Cennet'e girme ve Cehennem'den kurtulmaya bile alet edilmemelidir. Ve yine o hizmet, fizikötesi âlemleri müşâhede, derin haz ve zevklere ulaşma gibi mânevî ve ruhanî zevk ve lezzetler için bile olsa vasıta yapılmamalıdır. Belki yapılan amellerle uhrevî saadet ve mânevî makamları kazanmaya çalışmak bazı kimseler için bir eksiklik olmayabilir. Ancak ekmeliyet ve etemmiyet peşinde olan hizmet erleri bu tür mülâhazaları bir noksanlık ve kusur saymalıdırlar. Dünyevî bir kısım arzular peşinde koşmak, beklentilere girmek ise zaten ihlâsa bütün bütün münafidir, dolayısıyla dinin bu mevzudaki hükmü de bellidir. Evet, Allah Mabûd-u Mutlak olduğu için O'na kulluğun karşısında hiçbir şey bedel olamaz. O Maksud'dur.. Matlûb'dur.. Mahbûb'dur.. Mabûd'dur. O'nun arkasına düşülür.. O'na aşkla, iştiyakla yönelinir.. O talep edilir.. O sevilir.. O'na ibadet edilir. Fakat kat'iyen, "Bunları şunun için yaptım." denemez. Çünkü kulluk Allah'ın hakkı, bizim de vazifemizdir. İşte Üstad Hazretleri, hizmet-i imaniye ve Kur'âniye'yi maddî ve mânevî terakkilere alet etmeyi mahzurlu sayıyor, hatta onun da ötesinde bunun bir suç olduğunu söylüyor.[7]

Burada ayrıca ifade edelim ki, Cenâb-ı Allah'tan Cennet'i isteme ve yine Cehennem'den O'na iltica etme bu söylediklerimize zıt değildir. Biz her gün defalarca bunlar için el açıp dua ederiz. Çünkü ne Cehennem azabına tahammül edebilir ne de Cennet'e girmeme gibi bir mahrumiyete dayanabiliriz. Ondan mahrumiyete nasıl katlanabiliriz ki? Ötede Cemalullah'ı müşâhede ve Resûlullah ile maiyyet ancak Cennet'te mümkün olacaktır. Allah'ın en büyük lütfu ve ihsanı olan Rıdvan da yine Cennet'te elde edilebilecektir.

Evet, Cennet'e girmeyi, Cehennem'den kurtulmayı yapılan amellere bağlamak farklı bir şey, onları Allah'ın sonsuz lütfundan, engin rahmetinden

beklemek tamamen farklı bir şeydir. Haddizatında yapılan amellerle Cennet'i elde etmek mümkün olmadığı gibi, Cehennem'den kurtulmak da mümkün olmayacaktır. Onlar ancak Rahmeti Sonsuz'un merhamet ve şefkatiyle nâil olunabilecek nimetlerdir.

İşte iman ve Kur'ân hizmetini bir kısım füyûzat hislerine bağlamak da, o gayretlerin mükâfatını dünyada talep etme mânâsına gelir. Hâlbuki böyle bir talep, insanın dar ufku ve dünyanın darlığı içinde peşine düşülmüş çocukça bir talep olur. Hani, bayram günü babası çocuğuna, "Dile benden ne dilersen!" der. Çocuk da birkaç tane bilye yahut arkadaşlarına caka yapmak için bir çift popul ister. Elbette ki bu, o çocuğun kendi dünyası, çocukça bakış açısına göre bir taleptir.

Aynen öyle de insan ötede Cennetleri, onun da ötesinde Cemalullah'ı peyleyebileceği sermayeyle burada dünyevî, basit birtakım isteklerin peşinde olur veyahut bir kısım ruhanî zevk ve hazların peşine düşerse kendi darlığına göre taleplerde bulunmuş; istek ve taleplerini çocukça bir bakış açısına teslim etmiş demektir. Hiç şüphesiz bu durum da o bâkî mükâfatı burada fenaya mahkûm etmek mânâsına gelir.

Hâlbuki Allah için yapıldığından dolayı hizmet zaten çok kıymetlidir. Onun bir anı dünyaları peylemeye yeter. Hubb-u cah, tûl-i emel gibi virüslere mağlup olup ya da mânevî zevklerin peşinden koşup o hizmetleri Allah'ın rızasından başka şeylere alet etmek elbette onların değerini düşürür. Kulluk Şâh-ı Geylânî, Hasan Şâzilî olmaya bile bağlansa bu böyledir. Ama herhangi bir beklentiye girilmediği hâlde Cenâb-ı Hakk'ın bunları lütfetmesi Allah'ın fazlındandır ve üzerinde durduğumuz konuyla karıştırılmamalıdır.

Bediüzzaman'ın Aşkınlığı

Başta da dikkat çekmeye çalıştığımız gibi, Üstad Hazretleri'nin, "Benim suçum!"[8] demesi onun kendi yüksek ruh ufku ve hassas kriterleri açısından meseleye bakışının bir sonucudur. Çünkü hayatı tetkik edildiğinde görülecektir ki o, nezih bir vasatta dünyaya gelmiş, hep nezih olarak yaşamış ve yaşadığı gibi ötelere yürümüştür. Başkalarının ancak kırk-elli yaşlarında ulaşabileceği idrak seviyesine o, daha çocuk denecek yaşlardayken ulaşmış, ilk gençlik yıllarından itibaren hep iffetiyle matmah-ı nazar olmuş ve çok erken dönemde ilim, irfan, iz'an, idrak ve basiretiyle çevresindeki insanların dikkatini üzerine çekmiştir. Hayat seyri, iman ve Kur'ân mücadelesine bakıldığında onun daha dünyaya gelirken mükemmel denilebilecek bir donanımla geldiği; gelip bütün ömrünü bir peygamber vârisi çizgisinde sürdürdüğü görülecektir. İşte o, baş

döndüren fedakârlıkları, hayranlık uyandıran hizmet ve gayretleri karşılığında dahi dünyevî-uhrevî hiçbir beklentiye girmemiş, yapıp ettiklerini herhangi bir istek ve talebe bağlamamış, hep müstağni davranıp iffetli yaşamıştır. Öyle ki başkaları için mahzursuz sayılabilecek pek çok şeyi kendisi için mahzurlu görmüş ve ihlâs çizgisini muhafaza adına çok çetin, zorlu ve hassaslardan hassas bir hayata talip olmuştur.

Şimdi hayatını bu çizgide sürdüren bir insan eğer "Benim suçum, hizmet-i Kur'âniyemi maddî ve mânevî terakkiyatıma, kemâlâtıma alet yapmakmış." diyorsa o zaman bu ifadeyi düz ve sathî bir bakış açısıyla değil de daha farklı bir ufuktan değerlendirip yorumlamak, arkasında daha farklı mânâlar araştırmak gerektiği kanaatindeyim. İşte meseleye böyle bir im'ân-ı nazarla bakıldığında şu tespitlerde bulunulabilir:

Görünme, ücreti peşin olarak alma, bir kısım füyûzat hislerinden istifade etme gibi maddî veya mânevî arzu ve beklentiler her insanın mahiyetinde potansiyel olarak mevcuttur. Üstad Hazretleri de her beşer için söz konusu olan bu duyguların kendi tabiatında da bilkuvve varlığını müşâhede etmiş; etmiş ve daha ilk merhalede, tahayyül ve tasavvur noktasında onlara karşı ciddi bir mücadeleye girişmiş, tabir caizse onların ipini çekmiş, neşv ü nema bulup gelişmelerine fırsat vermemiştir.[9] İşte kanaatimce, Üstad Hazretleri'nin yukarıdaki ifade ve yaklaşımını, muhtemel ve potansiyel böyle bir tehlikeye karşı ortaya konan bir mücadele şeklinde anlamamız daha doğru olur.

Ayrıca yukarıdaki ifadeye, bize hitap eden, bizi uyaran bir ikaz nazarıyla bakmak konunun doğru anlaşılması için gözden kaçırılmaması gereken önemli bir başka husustur. Bu sebeple Üstad Hazretleri yukarıdaki beyanında her ne kadar kendisine hitap etmiş, kendisini kastetmiş olsa da, biz, o sözü kendimize hitap ediyormuş gibi okumalı, kendimiz için dersler çıkarmalı; çıkarmalı ve iman ve Kur'ân hizmetini, değil dünyevî hedef ve taleplere, uhrevî arzulara bile basamak yapmamamız gerektiğini anlamalıyız. Evet, bu ve buna benzer ifadeleri, numune-i imtisal konumunda bulunan insanların bize örnek olmaları şeklinde okuyup değerlendirmek hem daha salim, hem daha doğru bir düşünce tarzıdır. Konuyu böyle anlamamak ise Hazreti Üstad'ın ömrünü adadığı Kur'ân hizmetini, maddî ve mânevî kemâlâtına alet yapmış olabileceğini düşünmek mânâsına gelir ki –hafizanallah– bu, çok büyük bir hata ve günah olur.

Sonuç olarak, Hazreti Üstad, maruz kaldığı türlü türlü eza ve cefa, musibet ve imtihanlar karşısında hep kendisiyle hesaplaşmış, zalimlerin zulümlerinin arkasında âdil kaderi müşâhede etmiş, dolayısıyla da ne kaderi tenkit etmiş ne de kimseyi suçlamıştır. Suçlamak bir yana hakikat nurunun imana muhtaç gönüllerdeki tesirini gördükçe kendisini kasaba kasaba dolaştıranlara,

zindanlarda kendisine yer hazırlayanlara hakkını helâl etmiştir. Ve yine o, hiçbir sûrette ulvî hakikatleri kendi şahsına alet yapmamış; iman ve Kur'ân hizmeti karşısında maddî-mânevî hiçbir beklentiye girmemiştir; girmemiştir zira ihlâsın zedelenmemesi, o dupduru hakikatlerin nefsî bir kısım mülâhazalarla kirlenmemesi için müthiş bir irade ortaya koymuş, bir aşkınlık sergilemiş ve böylece kendisinden sonra gelenlere rehber ve örnek olmuştur. Dolayısıyla din-i mübîn-i İslâm'a hizmet etmeye adanmış ruhlar, hizmetlerini sadece Hak rızasına bağlayıp kendilerini unutabildikleri ölçüde Hazreti Üstad'ı örnek almış, hak ve hakikate tercümanlık yapmış olacaklardır.

1 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.73.
2 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).
3 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.97.
4 Nisâ sûresi, 4/79.
5 Şûrâ sûresi, 42/30.
6 Bediüzzaman, *Mektubat* s.47 (On Üçüncü Mektup, Birinci Sual).
7 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.73.
8 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.73.
9 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.73.

Hammâdûn Ümmeti

Soru: *Ümmet-i Muhammed'in bir isminin de "Hammâdûn ümmeti" olduğu ifade ediliyor.*[1] *Burada şükrün değil de hamdin kullanılmasının hikmetini ve "Hammâdûn" kelimesinden kastedilen mânâların neler olduğunu lütfeder misiniz?*

Cevap: "Hamd"in şükür mânâsına geldiği yerler olsa da bu iki mefhumun birbirinden ayrıldığı noktaların bulunduğu erbabınca bilinen bir husustur. O zaman öncelikle kavramların ıstılahî çerçevesini ortaya koyarak aradaki mânâ farklılıklarını tespit etmeye çalışalım.

Hamd; Allah'ın (celle celâluhu) bize gelip ulaşan ve aynı zamanda bize gelip ulaşabilecek potansiyel nimetlerinin hepsine şükürle mukabele etmenin yanı sıra; bütün iyilik ve güzelliklerin gerçek sahibi, biricik kaynağı ve dolayısıyla hamd edilmeye layık yegâne Zât, O olduğu için vazife, sorumluluk ve kulluğumuzun bir gereği olarak O'na karşı hamd ü senâda bulunmak demektir. "Hamd"de, ihsan ve nimetlerin bize ulaşıp ulaşmaması önemli değildir. Önemli olan O Zât'ın böyle bir hamde şâyeste olmasıdır. Evet hamd, Cenâb-ı Allah'ın ihsan ve lütufları karşısında minnet ve şükranla yerlere yüz sürmenin ifadesi olduğu gibi, aynı zamanda, acz ü fakrımızı idrak içinde mutlak cemal ve kemal Sahibi Zât karşısında hayret ve hayranlıkla secdeye kapanmak anlamını da ihtiva etmektedir.

Şükür ise, Cenâb-ı Hakk'ın ister doğrudan doğruya, isterse başkalarını vesile kılarak bize bahşettiği duyup tattığımız, tadıp idrak ettiğimiz nimetlere karşı, kalbî, kavlî, fiilî ve hâlî mukabelede bulunmaya denir. Bir başka ifadeyle şükür; O'nun lütuf ve ihsanları karşısında memnuniyet ve minnettarlıkla iki büklüm olma, sevgi ve alâka ile O'na yönelme, dille bunları itiraf edip tavır ve davranışlarla bütün bu mazhariyetlerin gereğini ortaya koyma demektir. Görüldüğü üzere şükür, ihsan edilen nimetlere mukabil yapılan bir teşekkürdür. Hamd ise, "Allah, Allah olduğu için" O'na karşı arz-ı şükran ve senâda bulunmak demektir. Dolayısıyla biz, "Allah, Allah olduğu için" O'na karşı hamd vazifesiyle serfirazız. Evet hamd O'nun hakkı, bizim de vazifemizdir. Başka bir ifadeyle; hamd Allah'a (celle celâluhu) müstahak, bize ise vaciptir.

Şimdi bu tarifleri esas alarak sualinizin birinci kısmına dönecek olursak şunu söyleyebiliriz: Allahu a'lem, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir mânâda şükrü de içine aldığı ve daha geniş ve daha cami' mânâsı olduğu için "hamd"le ümmetini tavsif etmeyi tercih buyurmuş; buyurmuş ve nazarları hamd makamına çevirerek ümmetine, hammâdûndan (durmadan,

sürekli hamd edenler) olmayı hedef göstermiştir.

Hamd ve Efendimiz'in İsimleri

Bilindiği üzere Peygamber Efendimiz'in yüz mübarek isminin arasında daha ziyade dört tanesi meşhur olmuştur. Bunlar; "Ahmed, Mahmud, Muhammed ve Mustafa"dır.

Mustafa; saf, dupduru ve katışıksız olmayı ifade eder. Bu mübarek ismin mahiyetinde safvet ve duruluğun, O'nun tabiatının bir derinliği ve bir gereği hâline gelme mânâsı vardır. Çünkü Safiyyullah isminin mazharı Hazreti Âdem'le başlayan safvet sürecinin tabiata mâl olması, tabiatın bir derinliği hâline gelmesi ancak Efendimiz'le mümkün olmuş, ulaşılabilecek en son noktaya ulaşmıştır. Bu sebeple denilebilir ki safvet meselesi Hazreti Âdem'den Efendimiz'e kadar sanki arına arına, durula durula gelmiş; gelmiş ve Nebiler Serveri'ne (aleyhi ekmelüttehâyâ) ad ve unvan olmuştur.

Efendimiz'in diğer mübarek üç ismi olan *"Ahmed"*, "*Muhammed"* ve *"Mahmud"* kelimeleri ise "hamd" kökünden gelmektedir. Bilindiği gibi ilk iki isim Kur'ân'da zikredilirken, "Mahmud" kelimesi Efendimiz'in ismi olarak Kur'ân'da yer almaz.

Ahmed ism-i şerifi, taayyün-i evvel hakikatiyle irtibatlıdır. Çünkü O; varlığın özü, usâresi, kâinatın mebdei, hilkat ağacının çekirdeğidir. Evet, أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ نُورِي *"Allah'ın haricî vücut nokta-i nazarından varlık olarak en önce ortaya koyduğu, benim nurumdur."*[2] beyan-ı nebevîsinin de işaret buyurduğu gibi O'nun taayyünü bütün varlığın ilki ve öncüsüdür. İlm-i ilâhide ilk icmali belirlenen, ortaya çıkan hakikat O'nun nurudur. İşte ziyası vücudundan evvel dillere destan olan Efendiler Efendisi'nin dünyayı teşriflerinden önceki unvanı Ahmed'dir (aleyhissalâtü vesselâmü milelardi vessemâ) ve bu hakikat de hakikat-ı Ahmediye'dir. Bu sebeple O, Kur'ân'da da geçtiği üzere, Hazreti İsa (aleyhisselâm) tarafından, "Ahmed" ismiyle müjdelenmiştir.

Muhammed nam-ı celili ise yerde gökte herkesin kendisine saygı duyduğu, medh ü senâda bulunduğu zat mânâsında, Resûl-i Ekrem'in peygamberliği, mesaj ve misyonuyla alâkalı ismidir. Başka bir ifadeyle Allah Resûlü'nün "Muhammed" ismiyle insanlık âlemine nüzûlüdür ki, bu bizim adımıza şereflerin en büyüğü, O'nun adına bir tenezzüldür.

Mahmud unvan-ı kerimi ise, yerde-gökte övülüp methedilen, senâ edilen zât demektir. Bu azim unvan, Peygamber Efendimiz'in ismi olarak Kur'ân'da yer almasa da, ezan sonrası okuduğumuz duada geçtiği üzere Sünnet-i Sahiha'yla

sabit bir ism-i mübarektir. Makam-ı Mahmud, mutlak mânâda İnsanlığın İftihar Tablosu'na has, hamîdiyet ve mahmudiyetin bir araya getirildiği ulvî bir makamdır. Şöyle ki O (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cenâb-ı Hakk'a karşı yerine getirdiği hamdiyle hâmid, gökte ve yerde övülüp medhedilmesiyle de mahmuddur. Evet O, hamd u şükürle kullukta bulunmuş, kulluk yaptıkça Cenâb-ı Hak tarafından övülmüş, övüldükçe mütemadiyen kulluk yapmış, Allah O'nu medih, O da Allah'a hamd etmiş ve neticede övülme ve övgüye mazhar olma makamına ulaşmıştır.

Görüldüğü üzere Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) meşhur olan bu üç isminin hepsi de hamd kökünden gelmekte, "hamd" masdarı etrafında dönüp durmaktadır. Hiç şüphesiz bu da, Ümmet-i Muhammed için hamdin ne derece önemli olduğunu gösteren dikkat çekici bir husustur.

Kur'ân ve Hamd

Kur'ân'ın ilk sûresi olan Fatiha sûresi besmeleden sonra, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *"Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a hastır."*[3] âyetiyle başlamaktadır. Yani biz daha Kur'ân'ı açar açmaz onu okumaya hamdle başlıyoruz. Sonra Kur'ân'ın yaklaşık olarak rub'u (çeyreği) geliyor, yine hamdle başlayan bir sûre görüyoruz: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ *"Hamdolsun gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a."*[4] Burada makro âleme dikkatler çekilerek, sema ve arzdaki nimetler insanın önüne serildikten sonra tekrar mesele hamde bağlanıp: فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *"Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun ki böylece, zulmedip duran o gürûhun arkası kesildi."*[5] buyruluyor.

Yine bir rub'u geçerek Kur'ân'ın ortasına geldiğimizde karşımıza Kehf sûresi çıkıyor ki bu sûrenin de اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا *"Hamd O Allah'a mahsustur ki kuluna kitabı indirdi ve onun içine tutarsız hiçbir şey koymadı."*[6] şeklinde hamdle başladığını görüyoruz.

Bir rub'u daha geçtiğimizde ise yine hamdle başlayan Sebe sûresi ve onu müteakiben Fâtır sûresi karşımıza çıkıyor. Sebe sûresinde, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ *"Bütün hamdler, güzel övgüler gerçek ilah olan Allah'a mahsustur ki göklerde ve yerde olan her şey O'nundur. Âhirette de hamdler O'na mahsustur."* [7] diye

ifade edilirken Fâtır sûresinde; اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan ve melaikeyi iki, üç, dört... kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur."*[8] buyuruluyor.

Fatiha ile başlanıp sonra her bir çeyreğe yerleştirilen bu beş sûre âdeta Kur'ân'ın ruhu gibidir ki, bununla hamdin önemi vurgulanıyor. Ayrıca sûre başında olmasa da, Kur'ân'ın daha pek çok sûresinde hamdin yer aldığını, âdeta Kur'ân'ın her tarafına onun serpiştirildiğini görüyoruz. Sanki bu çok önemli konuda, herhangi bir nisyan olmasın diye hamd sürekli hatırlatılmaktadır. Özellikle Kur'ân'ı sürekli hatmeden bir mü'mini düşündüğümüzde, onun sürekli, hamd ile başlayan, dîbâcesi hamd olan sûrelerle karşılaşacağına ve böylece onda mütemadi bir hamd duygusunun gelişip güçleneceğine hükmedebiliriz. Evet, zannediyorum İlâhî Beyan'ın her tarafında "hamd"in hep bir nabız gibi atması ve devamlı surette onun öneminin vurgulanmasındaki hedef de sinelerimizde "hamd"in yerleşmesini ve onun tabiatımızın bir derinliği hâline gelmesini sağlamaktır.

Hayatın Her Karesinde Hamd ü Şükür

Allah Resûlü'nün (aleyhissalâtü vesselâm) nurlu beyanlarına bakıldığında, hayatın her safhasında bizim hamd ü şükür ameliyesine çağrıldığımızı görürüz. Meselâ, مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْقَلِيلَ لَمْ يَشْكُرِ الْكَثِيرَ، وَمَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللّٰهَ *"Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. Halka teşekkürde bulunmayan Allah'a da şükretmez."*[9] hadis-i şerifini bu açıdan mülâhazaya alabiliriz. Bu ve benzeri beyanlardan teşekkür etmeye kendimizi alıştırmamız istendiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı yapılan en küçük bir iyilik karşısında dahi ihmal etmeksizin teşekkürde bulunmamız gerekir. Meselâ bir bardak çay ikram edildi hemen teşekkür etmeliyiz. Veya bir tebessümle karşılaştık, "Kardeşim! Allah razı olsun, şu an böyle bir inşiraha ihtiyacım vardı." deyip yine teşekkürlerimizi sunmalıyız. Böylece en küçük bir centilmenlik karşısında dahi teşekkürde bulunarak onu tabiatımıza mâl etmeliyiz.

Elbette ki bütün nimetlerin hakiki sahibi Allah'tır (celle celâluhu). Ancak o nimetin bize ulaşmasında vesile kıldığı tablacıyı da unutmamalıyız. Böyle bir teşekkür onun hakkıdır. Evet, teşekkürü, yememiz içmemiz gibi tabiî ve beşerî olarak yerine getirdiğimiz fiiller türünden hayatımıza tatbik edebilirsek, o zaman teşekkür mevzuunda hiç kusur etmez ve etrafımıza sürekli teşekkürler yağdırır dururuz. Teşekküre bu ölçüde kendini alıştırmış bir insan da, Mün'im-i Hakikî'den gelen nimetler karşısında elbette körler-sağırlar gibi davranmaz,

lütuf ve ihsanları çok ciddî bir heyecanla karşılar; karşılar ve Allah'a şâyeste, Mün'im-i Hakikî'ye yakışır bir mukabelede bulunmaya çalışır. Onun hayaliyle yaşar, o ufku yakalayabilmek için her fırsatı değerlendirir ve sürekli minnet ve şükran hisleriyle dolup dolup boşalır. Hatta kalb ve zihnine hutûr eden güzel tahayyül ve tasavvurların bile teşekkür isteyeceği mülâhazasıyla hareket eder, hayatını hamd ve şükür ekseninde örgüler.

Hamd Sancağı

Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) bir hadis-i şeriflerinde; *"Ben, Hazreti Âdem evladının efendisiyim, bunda fahr yok. Kıyamet günü elimde 'Hamd Sancağı' bulunacak, bu da bir fahr değildir. O gün gerek Hazreti Âdem, gerek diğer bütün peygamberler benim sancağımın altına sığınacaklardır."*[10] buyurarak Livaü'l-hamd'in kendisine verileceğini ifade etmiştir. Livaü'l-hamd'e; hamd bayrağı, hamd sancağı denilebileceği gibi, hamd alemi de denilebilir. Çünkü alem, bir alamet ve emâre demektir ki, bayrak ve sancaktan daha öte bir mânâ ifade eder.

Dünyada Hazreti Ahmed ü Mahmud u Muhammed'in (aleyhi ekmelüttehâyâ vetteslimât) rehberliğinde olan ümmet-i Muhammed, hayatlarını hamdle geçirdiklerinden dolayı, ahirette de Livaü'l-hamd'le şerefyâb olacaklardır. Çünkü insan hangi yolda yürürse, varacağı istikamet de ona göre bir yer olacaktır. Bundan dolayı hep hamd etrafında dönüp duran, hamd güzergâhında yürüyen, sürekli hamd gören, hamd konuşan, hamd soluklayan, hamdle oturup kalkan kimselerin varacakları yer de Livaü'l-hamd'dir.

Biz her ezan sonunda gökler ötesi sadaya, bu ilâhî çağrıya bir yönüyle hem cevab-ı savap veriyor, hem de Peygamber Efendimiz'e Makam-ı Mahmud'un verilmesini: اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ اٰتِ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ *"Ey bu kâmil davetin ve kılınacak namazın Rabbi olan Allahım! Efendimiz Hazreti Muhammed'e "vesîle"yi (en büyük kurbet makamı), Cennet'e ve ötesine ulaşmayı lütfet ve O'nu, kendisine vaadettiğin Makam-ı Mahmud'a ulaştır."*[11] duasıyla bir kez daha dile getiriyoruz

Livaü'l-hamd, Makam-ı Mahmud makamıdır. Ömrünü hep hamdle geçiren, hayatını Allah'a hamd ü senâ etmekle yoğuran, kavlî, fiilî ve halî sürekli hamdle oturup hamdle kalkan insanlar orada da Makam-ı Mahmud'un etrafında toplanacaklardır. Livaü'l-hamd orada nasıl tecellî edecek, ne şekilde bir teveccüh-i ilâhînin unvanı ve vesilesi olacak bunu şu an kestirebilmemiz mümkün değildir. İşte beşer tasavvurunu aşkın, keyfiyeti meçhul böyle bir ilâhî

teveccüh her ne ise, ümmet-i Hammâdûn, hamd vesilesiyle o ilâhî teveccühten istifade edebilecektir.

Hammâdûn Ümmeti

Kur'ân-ı Kerim hamde bu kadar önem veriyor, Peygamber Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) nam-ı celili "hamd" kökünden geliyor, ahirette buluşma noktası ve varacağımız yer olarak hamd otağı gösteriliyor ve bütün bunlarla birlikte ümmet de, *"Ümmet-i Hammâdûn"*[12] olarak tavsif buyuruluyor. Ancak zannediyorum bu beyan-ı nebevîyi hem bir müjde ama aynı zamanda hem de bir gaye-i hayal, bir hedef olarak okuyup anlamamız gerekiyor. Şöyle ki, bilindiği üzere "hammâd" kipi mübalağa sigasıdır. Yani şuur ve derinliğine inmeden, ara sıra "hamd"i hatırlayan ve sadece lafzî olarak "el-hamdülillâh" deyip geçen kimseler için bu siga kullanılmaz. Hammâdûn ümmeti öyle hamde kilitlenmiş insanlardır ki, Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) dualarında da geçtiği üzere onlar yatıp kalkarken hep "el-hamdülillâh" der, oturur kalkar Allah'a hamd eder, hamdle nefes alır verir ve ömürlerini derin bir şuur ve idrak içinde hamd atkısı üzerinde örgülerler. İşte bu seviyedeki bir hamdin ümmetin bütün fertlerinde bulunduğunu söyleyemeyiz; ancak umumî mânâda bu ümmetin hammâdûn potansiyeli taşıdığı müjdesini de mezkûr beyan-ı nebevîden istihrac edebiliriz.

O zaman bize düşen bilkuvve mazhar bulunduğumuz hamd duygu ve düşüncesini hayatımıza taşıma ve hammâdûn ufkunu yakalama gayreti içinde olmaktır. Hani bir âyet-i kerimede; وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ *"Zinhar Müslüman olarak ölmenin dışında başka türlü ölmeyin!"*[13] buyuruluyor. Müslüman olarak ölmek bizim elimizde olmadığı hâlde *"Müslüman olarak ölün!"* ifadesi, hiç şüphesiz düşünüp akledenler için önemli birçok mânâ ve mesajı muhtevidir. İşte bu mânâ ve mesajlardan birisi de şudur: Ey iman edenler! Eğer siz Müslümanca yaşıyor, vahyin işaret buyurduğu istikamette hayatınızı örgülüyor, bu uğurda "Aman ya Rabbi ayaklarımızı kaydırma!" endişesiyle tir tir titriyor, her gün en az kırk defa *"Allahım! Vaad ettiğin doğru yoldan bizi ayırma!"* diyerek yalvarıp yakarıyor ve hâsılı o yola ait hususiyetler her neyi gerektiriyorsa ona riayet ediyorsanız Cenâb-ı Hakk'ın engin rahmeti, inayet ve lütfuyla Müslüman olarak ölürsünüz. Bu açıdan zikredilen âyet-i kerimede sonucun zikredilmesi suretiyle sebebin hatırlatılıp nazara verildiğini müşâhede etmekteyiz.

İşte "Hammâdûn Ümmeti" beyanına da böyle bir perspektiften bakabiliriz. Yani biz, bu dünyada, bize ulaşan-ulaşmayan bütün nimetleri ruh ve

vicdanımızda duymaya çalışır, onlar karşısında iki büklüm olur, “hamd”le gözümüzü açar kapar, hamdle nefes alır verir ve sürekli artan bir hamd ü şükran duygusuyla hayatımızı dolu dolu geçirirsek, ötede de Makam-ı Mahmud Sahibi’nin (aleyhissalâtü vesselâm) vesayetinde, Hamd Sancağı’nın gölgesi altında “Hammâdûn Ümmeti”nin bir ferdi olarak tâli’imize tebessümler yağdırırız. Rabbim hepimizi bu müjde ve mazhariyete erenlerden eylesin! Âmîn!

1 Bkz.: Dârimî, *mukaddime* 2; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 10/89.

2 Bkz.: es-Suyûtî, *el-Hâvî* 1/325; el-Halebî, *es-Sîratü’l-Halebiyye* 1/240.

3 Fâtiha sûresi, 1/2.

4 En’âm sûresi, 6/1.

5 En’âm sûresi, 6/45.

6 Kehf sûresi, 18/1.

7 Sebe sûresi, 34/1.

8 Fâtır sûresi, 35/1.

9 Tirmizî, *birr* 35; Ebû Dâvûd, *edeb* 12.

10 Tirmîzî, *tefsîru sûre* (17) 18, *menâkıb* 1; İbn Mâce, *zühd* 37.

11 Buhârî, *ezân* 8, *tefsîru sûre* (17) 11; Tirmizî, *salât* 157; Ebû Dâvûd, *salât* 28.

12 Bkz.: Dârimî, *mukaddime* 2; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 10/89.

13 Âl-i İmran sûresi, 3/102.

Dine Hizmet Mazhariyeti

Soru: *İman ve İslâm çok büyük bir lütuf ve mazhariyet olduğu gibi, iman ve İslâm'a hizmet şuurunun da bu mazhariyetin ayrı bir derinlik ve buudu olduğu ifade ediliyor. Böyle bir mazhariyetin insana yüklediği sorumluluklar ve bu mevzuda dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: *İman,* inanılması gerekli olan şeylere, aksine ihtimal vermeyecek şekilde inanma demektir ki böyle bir imanı, bu seviyedeki bir inancı iz'an olarak da ifade edebiliriz. Felsefeciler ve son dönem kelamcılardan bir kısmı imanı her ne kadar sırf bir nazarî mevzu olarak ele alsalar da, onu hareket ve aksiyondan bütün bütün tecrit edip öyle telakki etmek doğru olmasa gerek. Zira o, aynı zamanda, insanın bütün benliğinde duyup hissedebileceği bir kalb amelidir. Evet, bazen bizim gibi avam insanlar bile vicdanlarında Zât-ı Ulûhiyet'i duydukları esnada bir baştan bir başa bütün vücutlarında âdeta imanın ihtizazını hisseder, iç duyuş ve sezişleriyle onu yaşar gibi olurlar. Bu yönüyle ona kalbî ve ruhî bir amel nazarıyla bakılabilir ki bu da imanın sadece nazariyattan ibaret olmadığının bir delilidir.

İslâm'a gelince o, "insanları kendi irade ve ihtiyarlarıyla bizzat hayra sevk eden ilâhî kanunlar mecmuası"nın hayata taşınması, onun realize edilmesidir. Diyanet kelimesiyle de ifade edebileceğimiz bu hakikat, dinin pratiği, hayata hayat kılınmasıdır. Meselâ namaz, zekât, oruç, hac gibi emirleri yerine getirmek, mehasin-i ahlâkla donanmak ve aynı zamanda mesâvî-i ahlâktan içtinap etmek diyanetin içinde yer alan hususlardır. Bir başka yaklaşımla o, İmam Gazzâlî Hazretleri'nin "münciyât" dediği, insanı kurtuluşa sevk eden emirler ve "mühlikât" diye isimlendirdiği, insanı helakete sürükleyen yasakların hayata geçirilip yaşanması, temsil edilmesidir.[1]

İ'lâ-yı Kelimetullah

Şartlara göre mücahede-i maddiye veya her zaman yapılması gereken mücahede-i mâneviye şeklinde ortaya çıkan i'lâ-yı kelimetullah vazifesi ise sağlam bir iman ve İslâm anlayışının bir gereği, bir sonucu olarak mütalaa edilebilir. Bilindiği üzere maddî cihad, kural ve kanunlarına uygun olarak ancak şartların gerektirmesine göre yapılır. Temsil ve tebliğle hak ve hakikati dünyanın dört bir tarafına duyurma diyebileceğimiz mânevî mücahede veya emr-i bi'l-mâruf nehy-i ani'l-münker vazifesi ise her zaman için söz konusudur. Evet, sağlam bir inançla gönlünü İslâm'a bağlamış bir mü'min, ya insanları mârufa çağırıp sinelerde iyilik ve güzellik çerağları tutuşturur veya kötü ve

çirkin şeylerden sakındırıp insanları onlardan uzaklaştırmaya çalışır; ama her hâlükârda bu istikamette bir cehd ve gayret içinde bulunur.

Gerçi insanlık tarihi boyunca bu hususların hiçbirine hiçbir şekilde müsaade edilmediği dönemler de olmuştur. Öyle ki, ifade hürriyetine tahdit konulup insanların kendi inançlarına göre, güzel gördüklerine "güzel", çirkin gördüklerine "çirkin" demelerine, bu ölçüde dahi olsa, duygu ve düşüncelerini dile getirmelerine fırsat verilmediği zamanlar yaşanmıştır. Böyle bir duruma maruz kalındığında mârufu emir, münkeri nehiy vazifesi adına geriye sadece kalbî muamele, kalben tavır alma ameliyesi kalır. Kalbî muamele ve kalbî tavır, irtikâp edilen mekarihin tasvip edilip hoş karşılanmadığını şöyle böyle ortaya koymaya çalışmak, bunu hissettirme adına belki o münkeratı irtikâp edenlerle kat'-ı alâka etmek şeklinde anlaşılabileceği gibi kötülük yapanların, yaptıkları o kötülüklerden kurtulmaları için onlara dua etmek şeklinde de anlaşılabilir. Hâsılı, en olumsuz şartlar altında dahi olsa mutlaka i'lâ-yı kelimetullah için yapılması gereken bir kısım vazife ve sorumluluklar söz konusudur.

Farzlar Üstü Bir Farz

Asrımıza gelinceye kadar mârufu emir, münkerden nehiy vazifesi umumiyet itibarıyla farz-ı kifaye olarak telakki edilmiştir. Ancak Üstad Hazretleri, boyunduruğun yere konduğu böyle bir dönemde bu işe sahip çıkılmasına farzlar üstü bir farz nazarıyla bakmıştır.[2] Çünkü günümüzde bu vazife terk edilmiş, ihmale uğramıştır. Hâlbuki onda âmmenin hukuku, umum Müslümanlığın hukuku ve Allah hukuku vardır ve bu sebeple farklı bir önem arz etmektedir. İşte böyle ulvî ve mukaddes bir vazifenin şöyle böyle de olsa bir ucundan tutmak ve ona sahip çıkmak elbette ki bizim için çok büyük bir lütuf ve mazhariyettir; ama sizin de sorunuzda ifade ettiğiniz üzere bu mazhariyetin de beraberinde getirmiş olduğu bir kısım sorumluluklar vardır.

Bu sorumlulukların en başta geleni, böyle bir mazhariyetin farkına varmak, şuurunda olmak ve onu hamd ü şükür duyguları içinde karşılamaktır zannediyorum. Evet, yüreğimiz minnet hisleriyle dopdolu; اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ، وَالْإِحْسَانِ، وَالْقُرْآنِ، وَإِعْلَاءِ كَلِمَةِ اللّٰهِ *"Allahım! Bizi hak din olan İslâm'la şereflendirdiğin, ihsan şuuruyla serfiraz kıldığın, Kur'ân hakikatlerine gönlümüzü açtığın ve dinine hizmet etme gibi bir lütfa mazhar kıldığından dolayı kâinatın zerreleri adedince Sana hamd ü senâ olsun!"* demeli ve böyle bir mazhariyetin kıymetini bilmeliyiz. İsterseniz bu hususa Yirmi Dördüncü Söz'de geçen *"Ubûdiyet, mukaddeme-i mükâfat-ı lâhika*

değil, belki netice-i nimet-i sâbıkadır.”[3] açısından da bakabilirsiniz. Çünkü Allah’ın bize olan ihsanları kitaplara sığmayacak kadar çoktur. Evet, O’nun lütuf ve nimetlerini detayına girmeden sadece madde başlıklarıyla yazmaya kalksak, o lütuf ve ihsanların cilt cilt kitaplara sığmadığını göreceğiz. Bundan dolayı insanın da, en azından niyet noktasında kitaplara sığmayacak bir azim, kararlılık ve Cenâb-ı Hakk’a karşı minnet duygusu içinde bulunması gerekir.

Nimet Sağanağı

İman, ilâhî iradenin insanın kalbinde yaktığı bir nurdur; bu sebeple hiçbirimiz onu kendi muhassala-i efkârımızla kazandığımızı iddia edemeyiz. Belki yanı başımızda büyüyen kardeşimiz, akrabamız inkâra sürüklendi de Allah (celle celâluhu) bize imanı nasip buyurdu. Çevremizde görüyoruz ki, zâhire bakan yönü itibarıyla, hayatı, eşya ve hâdiseleri çok iyi yorumlayan bir sürü akıllı kişi var. Ancak bu devasa dimağlar, bizim gibi sıradan insanların anlayıp tasdik ettiği hakikatleri bir türlü anlayıp kabullenemiyorlar. Ömürlerini hakikatlerden uzak bir hâlde geçiriyor, imanın vaad ettiği güzelliklerden mahrum bir şekilde ötelere göçüp gidiyorlar. Bu sebeple asla unutulmamalı ki, daha en başta iman, büyük bir ilâhî nimettir. Belli ölçüde İslâmiyet’i yaşayabilme de, ayrı bir nimet-i ilâhiyedir. Bütün bunların yanında dine hizmet için boyunduruk altına girme, bir sorumluluk üstlenme de başka bir ilâhî nimettir. Evet, eğer siz, i’lâ-yı kelimetullah adına yüreğinizde bir temayül, bir arzu hissediyor; bu istikamette bir heyecan ve iştiyak duyuyorsanız bu da çok önemli bir mazhariyettir. Çünkü içinde bulunduğunuz bu hâl, İnsanlığın İftihar Tablosu’nun (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) *“Ona denk bir amel yapamazsınız.”*[4] şeklinde tavsif buyurduğu sahabî mesleğidir. Bu sebeple yol ve yöntemini tam olarak bilemeseniz, bir kısım eksik ve kusurlarınız olsa da, içiniz hep bu tür duygularla dolup taşıyor, mutlaka o istikamette bir şeyler yapma niyet ve azmiyle oturup kalkıyorsanız Cenâb-ı Hakk’ın üzerinizde büyük bir mazhariyeti var demektir. İşte bu mazhariyet bir nimet olarak bilinir ve ona kendi cinsinden şükürle mukabelede bulunulursa, Allah da lütfettiği o nimeti artırdıkça artırır. Fakat bunca mazhariyete rağmen kendimizi rahata, rehavete salıyor, “istirahat” deyip bir köşeye çekiliyor ve yan gelip kulağımızın üzerine yatıyorsak nimetin kadr ü kıymeti bilinmiyor demektir. Oysaki mezkûr nimetlerin yanında şu an mazhar olunan daha başka lütuf ve ihsanlar da var ki, bunların her biri ayrı ayrı hamd ü şükür ister. Meselâ temel hak ve hürriyetleri insanımız için çok gören, dinî duygu ve düşünceye hiçbir şekilde tahammülü olmayan ve ona hayat hakkı tanımak istemeyen bir kısım hazımsız ruhlar bulunmasına rağmen, görüyoruz ki, inanan gönülleri Allah (celle celâluhu) bir

şekilde sıyanet buyuruyor, muhafaza altına alıyor. Ayrıca, Rabbimizin izn u inayetiyle, insanımız hiçbir engele takılmadan, rahat ve emniyet içinde bir araya geliyor, fikir teatisinde bulunuyor, duygu ve düşüncelerini gönüllere duyurabiliyor. Bunun yanında insanımızın sesi soluğu dünyanın dört bir tarafinda mâkes buluyor, takdir edilip teveccüh görüyor. İşte bütün bunların hepsi birer nimettir, dolayısıyla onlara kendi cinsinden şükürle mukabelede bulunulması gerekir ki, bu mazhariyetler kesilmesin, aksine artarak devam etsin.

Fırsat Aralıklarını Değerlendirmek

Bir de bu tür mazhariyetlere her an elimizden alınabilecek birer fırsat aralığı nazarıyla bakılması gerektiği kanaatindeyim. Evet, bugün değerlendirilmeyen nimetler yarın elimizden çekilip alınabilir. Bu sebeple dinimiz ve insanlık için hangi sahada koşturuyor, maratonu hangi alanda yürütüyor; ilim, imkân, pâye, mansıp… adına hangi imkânlara sahip bulunuyorsak, işte bütün bunlarla alâkalı eğer önümüze bir fırsat aralığı doğmuş, Cenâb-ı Hak bize bir kapı aralamışsa vakit fevt etmeden değerlendirme cehd ve gayreti içinde olmalıyız. Yoksa fırsat elimizden kaçar ve biz nice ah u vah ederiz de, kaçırılan o fırsatı bir daha telafi etme imkânı bulamayız; bulamayız ve Sûzî'nin; "Canım derviş, gözüm derviş/Çalış maksuduna eriş/Bu gafletle baş olmaz iş/Geçer fırsat demedim mi?.." ifadeleriyle dile getirdiği duruma düşeriz.

Şimdi bir düşünün, zımni sorgulama diyebileceğimiz bir üslûpla yakın geçmişimize dair teessürlerimizi zaman zaman dile getirmiyor muyuz? Meselâ; "Keşke iki yüz sene evvel, çok değil, yüz bin insanımız yeryüzünün yeni coğrafyalarına gidebilseydi; gidebilseydi de bugün biz de farklı unsurlar karşısında o coğrafyalarda milletimiz adına bir denge unsuru olabilseydik. Eğer geçmişte bu yapılabilseydi, şu an güçlü lobiler teşkil eder, bu suretle insanlık ve dünya barışı adına yeryüzünün kaderinde müspet bir rol oynama fırsatını yakalamış olurduk." demiyor muyuz? İşte aynen bunun gibi şu an önümüze çıkan fırsat ve imkânları gerektiği şekilde değerlendirmezsek, gelecek nesiller de bizim hakkımızda benzer şeyleri söylemezler mi? Dahası Allah (celle celâluhu) onların bu ifadelerini öbür tarafta aleyhimize birer şehadet beyanı şeklinde değerlendirecek olursa o zaman biz ne yapar, ne eder, bunun hesabını nasıl veririz?

Evet, bahşedilen fırsat ve imkânlar değerlendirilmediği takdirde, öte tarafta nefis müdafaası adına ortaya konan bahanelerin hiçbiri mazeret olarak kabul edilmeyecektir; edilmeyecek ve bize "Yoksa siz dünyanın değişik yerlerine gitmek istediniz de buna engel mi oldular? Muhtelif mekânlarda konferans veya

seminerler tertip etmek suretiyle hissiyat ve gönül heyecanlarınızı duyurmak istediniz de 'Hayır yapamazsınız!' mı dediler? Bazılarınca dırahşan çehresi karartılmaya çalışılan İslâm'ın gerçek hüviyetini ve parlak yüzünü değişik zeminlerde göstermeye çalıştınız da, o mekânlara gitmenize mâni mi oldular? Yazdığınız yazı, çektiğiniz film, çıkardığınız kitaplarla, kendinize ait değerleri duyurmak istediniz de bunları size yaptırmadılar mı?" sualleri sorulacak ve bütün bunlar ahirette hesaba çekileceğimiz mevzular olarak karşımıza çıkacaktır. İşte bundan dolayı şu an içinde bulunduğumuz imkânlara ister fırsat aralığı, ister Cenâb-ı Hakk'ın ekstra iltifatı, isterse farklı bir eltaf-ı Sübhaniye tecellîsi deyin, ne derseniz deyin, eğer mazhar olduğumuz bu imkânlar değerlendirilmezse Allah (celle celâluhu) onu elimizden alır. Çünkü biraz önce de ifade edildiği üzere, her nimete kendi cinsinden şükürle mukabele etmek gerekir. *"Eğer şükrederseniz, Ben de (nimetlerimi) artırırım; eğer nankörlük yaparsanız azabım çok şiddetlidir."*[5] âyetinde de beyan buyurulduğu gibi, şükrünü eda edemediğimiz her nimet bizim için mesuliyeti mucib bir durum hâline gelir; gelir ve ötede onun hesabı bize sorulur.

Hâsılı, bence inanmış bir insan, hususiyle de ihsan şuuruyla serfiraz bir mü'min, karınca kararınca yapıp ettiklerini ortaya koyduktan, durumu ve konumu hakkında arkadaşlarına bilgi verdikten ve kendisinin düşünemeyip de çevresindekilerin aklına gelen daha başka şeylerin olup olmadığını sorup sorguladıktan sonra, oturup kalkıp her zaman "Acaba daha yapabileceğim bir şeyler var mı; acaba Cenâb-ı Hakk'ın bana ihsan ettiği şu konumun hakkını tam verebildim mi; lütfettiği imkânları tastamam olarak değerlendirebildim mi, onları rantabl olarak kullanabildim mi?" demeli; demeli ve bir *"Hel min mezîd"* kahramanı olarak sürekli kendini sorgulamalıdır.

1 el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 1/2, 3/3, 79, 4/428.

2 Bediüzzaman, *Hutbe-i Şâmiye* s.190; *Sözler* s.775 (Lemeât); *Mektubat* s.532 (Hakikat Çekirdekleri).

3 Bediüzzaman, *Sözler* s.384 (Yirmi Dördüncü Söz, Beşinci Dal, İkinci Meyve).

4 Buhârî, *cihâd* 2; Müslim, *imâret* 110.

5 İbrahim sûresi, 14/7.

Üslûpta İstikamet

Soru: *Üslûbumuzun namusumuz olduğu ifade buyuruluyor. Üslûbumuzu belirleyen temel dinamikler ve bilhassa günümüz şartları içinde üslûbumuzu muhafaza adına dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: Üslûp; düşünce, söz, beyan, tavır ve davranış.. gibi farklı hâl ve keyfiyetlerin bütününde belli disiplinlere bağlı olarak takip edilen yol, metod ve tarz demektir. Bir başka ifadeyle o, meselelerin zamana, şartlara, muhatap ve konjonktüre göre nasıl ve ne şekilde icra ve ifade edilmesi gerekiyorsa, ona göre icra ve ifade edilmesidir. Mezkur tariflerden de anlaşılacağı üzere üslûp, sadece sözle maksadı beyan için ortaya konan usûl ve tarz demek değil; aksine insanın her hâl, duruş ve hareketindeki yaklaşım tarzı ve eda keyfiyetini ihtiva eden şümûllü, çok buudlu, çok yönlü bir mefhumdur. İşte bundan dolayı üslûp sahibi olma, öyle kolay elde edilebilecek, herkesin kârı bir haslet değildir; o, derin bir kavrayış yeteneği, engin bir firaset ister. Bu sebeple bakarsınız bir insan genelde maksadını rahat ifade etmekte, güzel konuşmaktadır. Fakat bir yerde denmemesi lazım gelen öyle bir şey söyler ki, orada siz kendi kendinize, "Eyvah, baltayı taşa vurdu." der, üzülürsünüz. Çünkü öyle bir konum, mevzuun, herkesçe kabul görecek evrensel bir yaklaşım içinde takdim edilmesini gerektirmektedir. Bu ise belli esas ve disiplinlerin öne çıkartılmasını; medar-ı münakaşa olabilecek, yadırganıp yanlış anlaşılabilecek belli hususların ise söz konusu edilmemesini lüzumlu kılmaktadır. Elbette ki bu, farklı görünüp kendini farklı ifade ederek insanları aldatmak demek değildir. Belki başkalarının farklılığına değer verme, kendi farklılıkları içinde onları kabullenme ve o kabul ve saygı içinde farklılıklara göre davranma, meseleleri öyle bir eda ve üslupla ortaya koyma demektir.

Bir Üslûp Kahramanı: Hazreti Mevlâna

Kendi çağında irşad dairesinin merkez noktasını tutan ve aradan yedi asır geçmiş olmasına rağmen ses ve soluğu günümüzde hâlâ yankı bulan büyük mürşid Hazreti Mevlâna'nın hayatı, konumuz açısından ne güzel misallerle doludur. Hayatına bakıldığında onun, hayranlık uyandıran tevazu ve mahviyetiyle.. herkese kapısını açan engin hoşgörü ve bakış açısıyla.. farklı anlayışta olanların konumlarına göstermiş olduğu saygısıyla.. ve bütün bunların neticesinde kendini küçük bir zarf ve önemsiz bir ambalaj içinde saklı tutarken, gerçek büyüklüğün ne olduğunu hâl diliyle ortaya koymasıyla asırları aydınlatan devâsâ bir kâmet olduğu görülür. Meselâ, bir keresinde kendisini

ziyarete bir papaz gelmiş ve ayrılırken elini öpmek istemiştir. Bunun üzerine Hazreti Mevlâna, ondan önce davranıp papazın elini öpmüştür. Şimdi bazıları çıkıp bunu ciddi bir tenezzül görebilir; görebilir ve “Nasıl olur da bir mü’min, mü’min olmayan birisinin elini öper?” diyerek tenkide kalkışabilir. Hatta bazı müfritler bu ve benzeri tavırlarından ötürü o büyük zât hakkında daha ağır ithamlarda da bulunabilir. Elbette ki böyle bir bakış açısı o zât hakkında suizandır ve büyük bir vebali netice verir. Hâlbuki Hazret, bu tavrıyla orada gerçek büyüklüğün ne olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim elini öptüğü kişi, o esnada hemen Mevlâna’nın eline ayağına kapanır ve “Temsilcisi bu kadar mütevazı olan bir din mutlaka haktır.” diyerek kelime-i şehadet getirip Müslüman olur. Şimdi siz, böyle bir tavırla, bir insanın gönlüne girip ona iman ve ebedî saadeti kazandırmak için başınızı o kimsenin ayaklarının altına kaldırım taşı gibi kor musunuz, koymaz mısınız? İşte asırlardır sinelere imanın diriltici soluklarını üfleyen Hazreti Mevlâna böylesi bir üslûp insanıdır. Yunus Emre de, aynı yolun yolcusu olarak “Dövene elsiz, sövene dilsiz ve kalb kırana karşı da gönülsüz yaşama” üslûbunu seçmiştir. Elbette ki o büyük zâtların bu hâl ve tavırları referansını İslâmî esas ve disiplinlerden almıştır. Çünkü İslâm bize, “kötülükleri iyilikle savmamızı”, hak ve hakikate davet için firavunun karşısına çıkıldığında dahi kavl-i leyyin, tavr-ı leyyin, hâl-i leyyin, (yumuşak söz, yumuşak tavır ve yumuşak hâl) yolunu emir ve tavsiye buyurmaktadır. Dolayısıyla böyle bir yaklaşımın, kaynağını dinin özünden, esas ve ruhundan aldığı âşikardır.

Tavizsiz Üslûp

Evet, hak ve hakikati tebliğ ve temsilde üslûbun ne denli ehemmiyet arzettiği açıktır ancak bu mevzuda asıl önemli olan onun temâdî ve sürekliliğidir. Zira siz bir yerde saygılı davranır, yumuşak söz ve yumuşak tavırlarla muhatabınızın gönlüne girersiniz, ancak beklenmedik çirkin bir söz ve tavır karşısında hemen harekete geçer, aynıyla mukabelede bulunur, taviz verip üslûbunuzdan vazgeçerseniz bu durum muhatabınızda itimat ve güven erozyonuna sebep olur, kredinizi alır götürür. Böyle bir duruma düşmemek için doğru bilip doğru kabul ettiğimiz disiplin ve esaslara kendimizi alıştırmalı ve her türlü durumda onlara bağlı kalma azminde olmalıyız ki, falso yapmayalım, bir yerde yaptığımızı başka bir yerde kendi elimizle yıkmayalım. Evet biz, temelde dövene elsiz, sövene dilsiz ve kırsalar da kalbimizi gönülsüz yaşama üslûbunu tercih etmiş, düstur edinmiş, “yol bu” deyip onda karar kılmışsak, artık hiç taviz vermeden bu kararın arkasında durmalı, her hâlükârda onun gereklerini yerine getirmeye çalışmalıyız.

Bir misal olması açısından Hallac-ı Mansur'un son anlarıyla alâkalı anlatılan vak'ayı burada zikretmek istiyorum. Nakledildiğine göre Hallac-ı Mansur, düşmanları, çekemeyenleri tarafından –hâşâ– "ilahlık iddiasında bulunuyor" diye mahkemeye verilir. İstiğrak hâlinde dile getirdiği "enelhak" sözünü anlamayan o günkü mahkeme heyeti ise Hallac-ı Mansur'un ellerinin kesilmesine karar verir. Karar uygulanır ve Hallac'ın elleri kesilir. Vücudundan kanlar akarken Hallac sapsarı kesilmiştir. Böylesi bir ortamda o, kesilmiş ellerini Rabbine kaldırarak, "Allahım! Bana bunları reva görenleri affetmedikten sonra ruhumu teslim etmek istemiyorum."[1] diye dua eder. İşte bu hâdisede olduğu gibi en ağır ve olumsuz şartlar altında dahi seviye ve çizgiyi muhafaza, üslûp mevzuunda hayatî derecede öneme sahip, üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Bundan dolayıdır ki, eskiden beri şahsıma saldırı ve hakaretlerde bulunan kişiler hakkında dahi "bey" hitabını kullanmışımdır. Hatta bir keresinde bu evsaftaki birisi hakkında aynı ifadeyi kullanınca, dostlarımdan kıymetli bir arkadaş, o kimsenin böylesi bir saygı ifadesine layık olmadığını dile getirerek o şahsa niye bu şekilde hitap ettiğimi sormuştu. Hâlbuki bu, benim asla taviz veremeyeceğim, bozulmasına asla kıyamayacağım üslûbumdur. Zira bir kere üslûbunuza kıyarsanız, artık ondan sonra arıza ve çatlaklar birbirini takip eder durur. Eğer bütün hayatınız boyunca tek bir çatlak sesin dahi sizden sâdır olmamasını istiyorsanız, o vakit hiçbir zaman çatlak bir ses çıkarmama azm ü gayretinde bulunmanız gerekir.

Diyelim ki size bir iğne batırıldı ve siz böyle bir eza ve cefa karşısında sabır göstermenin birçok hayra vesile olacağını düşünerek tahammül gücünüzü kullanıp onu sineye çektiniz, affedici oldunuz. Fakat aynı maslahat ve durum söz konusu iken acaba kolunuz koparıldığı esnada da benzer tavrı sergileyebiliyor musunuz? İşte üslûpta asıl mesele her iki durumda da, aynı ses ve solukla aynı tavrı ortaya koyabilmektir.

Eğri Ağacın Gölgesi

Tabiî bu seviyedeki bir üslûp, başta da işaret edildiği gibi, öyle hemencecik, kolay bir şekilde gerçekleştirilebilecek bir amel değildir. Bu istikamette egzersiz ve temrinlerde bulunmalı, gayret sarfetmeli, iradenin hakkını vermeye çalışmalı ve nefisler sürekli rehabiliteye tâbi tutulmalı ki böyle yüce bir haslet elde edilebilsin.

Meselâ müşterek bir hayat sürdürülürken yapılan yanlış tavır ve çiğ davranışlar karşısında hemen harekete geçmemeli, aynıyla karşılık vermemeli

ve hele gıybet ve dedikodu gibi alçaklıklara asla tenezzül etmemeliyiz. Belki ilk başta zorlanacağız, yutkunup duracağız ama dişimizi sıkıp sabretmesini bilmeli, kendimize, kendi hissiyatımıza rağmen bir tavır sergilemeli ve yapılan yanlışlıkları usûlünce düzeltme gayreti içinde olmalıyız. Diyelim ki, eğri büğrü bir tavır ve davranışla karşılaştık. Şimdi bu durum için doğrudan doğruya eğri ifadesini kullanabiliriz, ama aynı hâli "bu biraz doğrudan farklı" şeklinde de dile getirebiliriz. Ve yine beğenmediğimiz, hatta midemizi bulandıracak ölçüde tiksinti duyduğumuz bir yemek karşısında hemen yüzümüzü ekşitip beğenmediğimizi söylemek yerine; "Allah'ın güzel bir nimeti ama nedense ben şu an o güzelliği hissedemiyorum!" ifadeleriyle kendimizi de sorgulayabiliriz. İşte bu şekilde temrinat yapa yapa üslûp meselesi insan tabiatına mâl olur, onunla bütünleşir. Öyleki o insan zamanla, "Nasıl oldu da asabî davranan o şahsa ben de karşılık verdim? Nasıl oldu da yüzünü ekşitip duran o kişiye ben de tavır aldım?" der, haksızlığa maruz kaldığı durumlarda dahi kendine yönelip kendini sorgular. Çünkü asıl önemli olan ekşiyen karşısında tatlı olmak, eğri karşısında düz durmaktır.

Evet, insanın davranışları onun iç dünyasının akisleridir. Eğer insanın ruhu düzgünse onun gölgesi de daima düz olur. Eğri ağacın gölgesi düz olmaz; düz ağacın gölgesi de eğri olmaz. İnsan, bunu bilmeli ve kendi ruhunun düzlüğü ve eğriliğini ona göre ölçüp biçmelidir. O hâlde şu soruları kendi kendimize sormamız gerekir: Her şeyi güzel görebiliyor muyum? Eşya ve hâdiselere güzel bir nazarla bakıp, onları güzel bir şekilde değerlendirebiliyor muyum? Böyle mü'mince bir bakış açısına sahip miyim? Elbette ki insan zahire bakan yönüyle bela ve musibetleri hemen gerçek yüzüyle göremeyebilir. Dış yüzü itibarıyla ekşi bir manzara arzettiğinden onların derûnunda bulunan bal-kaymak tatlılığını ilk başta hemen duyup hissedemeyebilir ve neticede hâdisenin şok tesiriyle evvelemirde bir sarsıntı yaşayabilir. Ama aklı başında olan insan, ilk başta yutkunup dursa da, sonra ona makul bir mahmil bulur, biraz önce zikredilen misallerde olduğu gibi bir izah yolu araştırır ve kendi kendine "Bu bir vakıa, ama galiba bu meselede suç biraz da bende." der, hakkaniyetle davranır, akl-ı selim, hiss-i selim ve kalb-i selimle hâdisenin üzerine yürür ve Allah'ın izniyle üstesinden gelir.

Ve Efendiler Efendisi'nin Eşsiz Üslûbu

Her yüce haslette olduğu gibi üslûp mevzuunda da zirveler zirvesini tutan Efendiler Efendisi'dir (sallallâhu aleyhi ve sellem). Malumunuz Uhud'da O'nun mübarek yanaklarına batan miğferi dişinin kırılmasına sebep olmuş, vücudu kan revan içinde kalmıştı. Hatta miğferin parçalarını çıkarmaya

çalışırken Ebû Ubeyde b. Cerrah Hazretleri’nin de ön dişleri kırılmıştı.[2] İşte, gayz ve nefretle dopdolu düşmanlarının kendisini öldürmek istediği böyle bir ortamda dahi Hazreti Ruh-u Seyyidi’l-Enâm (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm), mübarek kanı yere düşerse Allah o topluluğu helak eder endişesiyle اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ *“Allahım! Kavmimi bağışla, çünkü onlar beni bilmiyorlar.”*[3] diye dua etmişti. Keza Taif dönüşünde başı-gözü taşlarla yarılmış, hatta tabanlarından kanlar akmıştı, ama O (aleyhissalâtü vesselâm) bütün bunlar karşısında; اَللّٰهُمَّ إِلَيْكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي وَهَوَانِي عَلَى النَّاسِ(...) إِنْ لَمْ يَكُنْ بِكَ غَضَبٌ عَلَيَّ فَلَا أُبَالِي *“Allahım, güçsüzlüğümü, zaafımı ve insanlar nazarında hakir görülmemi Sana şikâyet ediyorum. (...) Eğer bana karşı gazabın yoksa, çektiğim mihnetlere, belâlara hiç aldırmam.”*[4] diyerek, tek kelimeyle dahi o tâli’sizler hakkında bedduada bulunmamış, sadece kendi hâlini Rabbisine arz etmişti.

İşte üslûptaki bu süreklilik ve temadî sayesinde herkes İnsanlığın İftihar Tablosu’na (aleyhi ekmelüttehâyâ vetteslimât) inanmıştır. Evet O, telîne ve bedduaya amin dememiş, kahriye okumamış, kendisine ömür boyu kötülük yapanları bile sadece Allah’a havale etmiştir. Öyle ki bir gece akşamdan sabaha kadar, Hazreti İbrahim’in duasının yer aldığı, *“Ya Rabbî! Doğrusu onlar (putlar) insanların çoğunu saptırdılar. Artık bundan sonra kim bana tâbi olursa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, o da Senin merhametine kalmıştır, şüphesiz Sen Gafûr’sun, Rahîm’sin.”*[5] mealindeki âyet ile; Hazreti İsa’nın duasının bulunduğu, *“Ya Rabbî! Eğer onları cezalandırırsan, şüphe yok ki onlar Sen’in kullarındır. Onları affedersen, Aziz ü Hakîm ancak Sensin!”*[6] mealindeki âyeti tekrar tekrar okumuş, ümmetini dilemiş, ellerini kaldırıp *“Allahım, ümmetimi mağfiret buyur! Allahım, ümmetimi mağfiret buyur!”* diye yalvarıp yakarmıştı. Neticede Hazreti Cebrail gelmiş ve *“Ümmetin hakkında Cenâb-ı Hak Seni mahzun etmeyecektir.”*[7] müjdesini vermişti.

İşte bu bir üslûptur ve O Mukteda-yı Küll, Rehber-i Ekmel Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne olursa olsun bu hususta asla taviz vermemiştir. O zaman bize düşen de üslûp meselesini bir namus bilip ona göre hareket etmek olmalıdır.

1 Bkz.: Feridüddin Attâr, *Tezkiretü’l-evliyâ* s.626.
2 Buhârî, *cihâd* 80, 85, *meğâzî* 24; Müslim, *cihâd* 101, 104.
3 Buhârî, *enbiyâ* 54; Müslim, *cihad* 104-105.
4 İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ* 1/211-212; İbn Hişâm, *es-Sîratü’n-nebeviyye* 2/266-269.
5 İbrahim sûresi, 14/36.
6 Mâide sûresi, 5/118.

7 Müslim, *îmân* 346.

Heyecan Yorgunluğu ve Diriliş Hamleleri

Soru: *Bir dönem hak ve hakikate aktif bir şekilde hizmet eden insanlar zamanla aşk u şevkten mahrum, tembellik ve miskinlikle mâlul bir duruma düşebiliyorlar? Bu hâlden kurtulmak, iştiyak ve heyecanı yeniden kazanmak için neler yapılabilir?*

Cevap: İnsan, yüce bir mefkûre uğrunda, bir dönem sürekli faal ve hareketli bir hayat yaşıyorken, değişik sebep ve sâiklerle, bir anda kendini hareket ve aksiyondan uzak bir ortam içinde bulabilir. Hatta sanki bir kenara itilmiş, vazifesiz hâle getirilmiş gibi bir hisse kendini kaptırabilir. Böyle olumsuz bir atmosferden kurtulmak adına insanın bizzat kendisinin başvuracağı bir kısım çareler olduğu gibi, beraber yol yürüdüğü arkadaşlarının, bir mü'min olarak yapabileceği vazife ve sorumluluklar da vardır. İsterseniz biz, meselenin önce diğer insanlara bakan yönü üzerinde duralım.

İnsanlığın İftihar Tablosu Efendimiz اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ *"Din nasihatten (hayırhahlıktan) ibarettir!"*[1] buyuruyor. Evet, din, insanlar için hep hayır isteğinde bulunmak, hayır düşünmek, hayır mülâhazasıyla oturup kalkmak ve değişik vesileleri değerlendirerek onlardaki hayır duygularını harekete geçirip tetiklemek, hayra yönlendirmek demektir. Bu sebeple bir şekilde hareketsizlik ve aksiyonsuzluğa dûçar kalan şahsa çevresindeki insanlar hemen el uzatmalı ve en kısa sürede bu hava boşluğunu atlatması için ona destek olmalıdır. Bunun için de fertlerin kabiliyetine, güç ve takatine göre herkese, mutlaka, şöyle veya böyle belli bir aktivite, bir vazife teklif edilmelidir. Çünkü bir sorumluluğun altına girme, insanın meskenet ve uyuşukluktan kurtulması adına çok önemli bir yol, bir çaredir. Gerçi ferdin bir işi başarıp bundan dolayı sevinç ve inşirah duyması ve bunun neticesinde vazife ve unvana bağlı bir aşk u heyecan hissinin oluşması –tahdis-i nimet meselesi ayrı bir mevzu– ihlâsa tam muvafık düşmeyebilir, hâlisane tavır ve davranış mülâhazasıyla tam telif edilemeyebilir. Ancak böyle bir hususta ihlâslı olma o şahsa ait bir meseledir, onu ilgilendirir. Meselenin diğer insanlara bakan yönüne gelince, bir şahsın, miskinlikten, tembellik ve ataletten kurtarılması, tabiri caizse mezar-ı müteharrik (canlı cenaze) hâlinden alınıp yeniden dirilişe erdirilmesi, canlılığa ulaştırılması teker teker o heyetin efradına düşen bir vecibedir.

Yol Yorgunluğu ve Heyetin Sorumluluğu

Bu önemli vazife, kimi yerde, kendi basiret ve firasetleriyle durumu tespit edebilen bilge insanların cehd ve gayretiyle yerine getirilebilir. Ama, bu hususta hiçbir ihmalin yaşanmaması, hiçbir ferdin gözden kaçmaması için bir heyetin bunu kendine vazife bilmesi ve gezip dolaştığı her yerde bu işin hâlli adına çözümler üretmesi de mümkündür. Öyle ki bir şahsın yol yorgunluğu yaşadığı, mesafelere yenik düştüğü fark edilir edilmez icabında hemen ayağına gidip "Sen nerdesin?" demeli.. milletimize ait civanmertliklerin sergilendiği, canhıraş gayretlerin ortaya konduğu o sımsıcak atmosferi yeniden soluklamasını sağlamalı.. davet edip farklı ülke ve beldelerde üfül üfül hizmet tüten ocaklara götürmeli.. hâsılı bir yolunu bulup o şahsı heyecan yorgunluğundan kurtarabilecek bir kısım tekliflerde bulunmalı ve ona yeniden diriliş yolları gösterilmelidir. Belki burada dikkat edilmesi gereken husus, o insanın sırtına birdenbire belini kıracak şekilde bir hamûlenin yüklenmemesi, götürebileceği ölçüde iş ve vazifenin kendisine teklif olunmasıdır. Bu da âheste âheste, alıştıra alıştıra o şahsın belli bir seviyeye ulaştırılması ve diğer insanlarla beraber uygun adım yürüme imkânının kendisine sunulmasıyla mümkündür. "Bu zat, bizimle aynı hızda koşamıyor öyleyse kulvar dışı kalması müstahaktır." veya "Bizim tek koşma alternatifimiz var; ya buna uyar ya da takılır yolda kalır." gibi bir anlayış kesinlikle mü'mince bir tavır değildir. Biz o mevzuda çok alternatifli olma mecburiyetindeyiz. Yani şahsın kabiliyet ve donanımına göre; "Şu hızla koşanlar, şu hızla yürüyenler ve ancak şu hızla mesafe alanlar…" gibi alternatifler olmalı ve böylece dine ve millete hizmet gibi kudsî bir daire içinde mutlaka herkesin yol kat'edebileceği, kalbinin ritmi bozulmadan koşabileceği bir alan, güzergah ve kulvar bulunmalıdır. Evet, bu şekilde davranıp herkese kendi takatine göre bir iş ve mesuliyet teklif edilebilirse, Allah'ın izni ve inayetiyle, vazife ve sorumluluk yüklenen, hareket hâlinde olan insan da iş yaptıkça, başarılı oldukça yeniden kendini bulacak, özüne erecek ve taze bir dirilişe yürüyecektir.

Ülfet Perdesini Ortadan Kaldıran Seyahatler

Zannediyorum, şimdilerde, gönüllerde yeni bir heyecan oluşturmak ve aşk u iştiyak duygularını harekete geçirmek için ortam, eskiye nispeten daha müsait, şartlar ve imkânlar daha elverişli. Geçmişte insanımız karşılıklı olarak birbirinin aktivite ve canlılığını görüp aşk ve heyecanlarını tutuşturma imkânından mahrumdu. Bir avuç insan kendi beldesinde, kapalı bir kutu içinde, bir mekânda toplanır, kitap okur ve dağılırdı. Daha sonraki dönemde insanımız ülke içinde geziler tertip etmeye başladı. Yollara düşüp başka bir şehre gidiyor, oradaki insanlarla müşterek bazı aktiviteler icra ediyor ve böylece

karşılıklı aşk u heyecan teatisi oluyordu. Anadolu insanı bu mevzuda temrin yapa yapa, zamanla ülke dışına da seyahatler gerçekleştirmeye başladı. Şimdilerde ise dünyanın en uzak beldelerine gitme, göz yaşartıcı ve yürek hoplatıcı hizmet ve faaliyetleri bizzat görme ve böylece aşk ve heyecanla dopdolu hâle gelme imkânı mevcut.

İşte mümkünse, kendisini miskinlik ve atalete salan veya eski hızını kaybeden şahıslar dünyanın değişik ülkelerinde çok canlı ve güzel hizmetlerin bulunduğu yerlere davet edilip götürülmesi gerekir. Bu noktada şöyle bir soru akla gelebilir: Bu güzel işlerin, hizmetlerin kaynağı bir yönüyle Türkiye. Hazreti Mevlâna'nın ifadesiyle elindeki meşaleyle uğradığı her yerde yeni yeni meşaleler tutuşturan efradın pek çok emsalini ülkemizde görmemiz mümkün. O zaman farklı ülkelerde aynı tabloları müşâhedeye gerek var mı?

Fakat unutulmaması gerekir ki, yapılan hizmetleri, ortaya konan gayretleri farklı bir mekân, farklı bir atmosfer ve farklı bir konjonktürde müşâhedeye hemen herkesin ihtiyacı vardır. Çünkü hiç ummadığı, beklemediği bir ülkede aynı güzelliklerle karşılaşması insanda daha farklı bir tesir, daha farklı bir heyecan oluşturur/oluşturmaktadır. Ben şahsen birçok defa buna şahit oldum. Şöyle ki; Türkiye'de yıllardır işin içinde olan, hatta işin göbeğinde bulunan bir insan, on binlerce kilometre uzaklıkta, milletimizi tanıtma adına hummalı faaliyetlerin ortaya konduğu bir yerde gördüğü manzara karşısında meseleleri daha farklı duyup hissetmeye, daha farklı değerlendirmeye başlıyor. Dışarıdan gelen insanlara tepeden bakıldığı böyle bir ülkede, –Allah'ın izni ve inayetiyle– takdir görüp alkışlanan başarılı okullar.. kültür lokalleri.. aynı zamanda seviyeli bir temsille akademisyenlerden senatörlere toplumun çok değişik kesimleriyle yapılan görüşmeler.. evet, şu an hatırıma gelen-gelmeyen pek çok hayırlı hizmet müşâhede edilince ülfet perdesi yırtılıyor, duygular tazeleniyor ve kalbler şevk ve iştiyakla dopdolu hâle geliyor.

Rabbimize hamd olsun ki şimdilerde bu tür zeminler dünyanın hemen her tarafında mevcut. İster Afrika'ya gidin.. ister Kuzey Amerika'da dolaşın.. ister Güney Amerika'yı gezin.. isterse Uzak Doğu'ya uzanın.. hemen her yerde Allah'ın izni ve inayetiyle başınızı döndürecek çok ciddi aktivitelerle karşılaşacaksınız. Şimdi eğer insanlar gittikleri yerlerde bu türlü bir tabloyla karşılaşıp ihsas dünyalarında yeni bir heyecan oluşacaksa bence böyle bir dinamiği kullanmada âhesterevlik etmememiz, ihmalde bulunmamamız gerekir.

Buraya kadar anlatılanlar bir yönüyle aktif hizmetten cüda düşen şahsa değil de, o şahsın çevresindeki fertlere terettüp eden vazife ve sorumluluklarla alâkalı aklıma gelen hususlardı. İsterseniz şimdi de bizzat o hâdiseyi yaşayan şahıs açısından meseleyi ele alıp değerlendirmeye çalışalım.

Problemin Asıl Kaynağı

Temel bir kaide olarak denilebilir ki, insanın doğru davranıp doğru işler yapması, onun doğru karar vermesiyle mümkün olur. Evet, inançta sıhhat ve selâmet, düşüncede istikamet ve duruluk varsa tavır ve davranışlar da müstakîm bir çizgide cereyan eder. O sebeple, iman ve insanlığa hizmet yolunda tek bir damla himmet ve gayrete dahi muhtaç olunduğu böyle bir dönemde kendini tembellik ve miskinliğe, atalet ve uyuşukluğa salan bir insanın, temelde itikad ve düşünce sahasında yaşadığı bir kıvam problemi var demektir. Çünkü, hakiki mânâda Allah'a inanmış, mârifetullaha ermiş, din-diyanet adına inanılması gerekli olan esaslara dinin, diyanetin gerektirdiği, istediği ölçüde iman etmiş bir ferdin yüreğinde, Allah'ı ve O'nun dinini-diyanetini gönüllere duyurma hususunda karşı konulmaz bir aşk u iştiyak duygusu olur.

O zaman yapılması gereken oturup kalkıp "sohbet-i cânan" deme, bir araya gelip bu türlü meseleleri müzakere etme ve sürekli bir derinlik ve enginlik peşinde koşmak olmalıdır. Zira insan iman ve mârifette derinleşince; "Allahım Sen varsın ama bu insanlar Seni bilmiyorlar. Ben nasıl o kapının vefalı kuluyum ki onlar Seni tanımıyorlar fakat ben hâlâ bu mevzuda lâkaydım. Böyle bir tablo karşısında bana kul denmez; dense dense 'tembelin, miskinin teki' denir." şeklinde bir muhasebe içine girecek; girecek ve Allah'ı (celle celâluhu) tanıtmak, Resûl-i Ekrem'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlatmak için içten içe ocaklar gibi yanıp deliye dönecektir. Evet, zannediyorum asıl problem beslenme adına yaya olmamızdan, yaya kalmamızdan kaynaklanmaktadır. Gerçi şimdilerde kitap okuma mevzuunda ciddi bir arzu ve iştiyakın başladığı söylenebilir. Meselâ geçenlerde dua edilmesi ricasıyla kitap okumada belli bir seviyeyi tutturmuş, belli bir sayıya ulaşmış bir hayli insanın ismini yazıp getirmişlerdi. Hâlime bakınca, "Benim duamdan ne olur ki!" diyorum. Fakat Allah'la aramdaki münasebet açısından, benden dua isteyen o insanların taleplerine cevap vermeyi vefanın bir gereği sayıyorum. İşte bu mülâhazayla isimlerin yazılı olduğu kağıtları elime alıp duaya başladım. İsimleri tek tek tek okuduğumdan hepsini bitiremem diye gece namazımı kıldıktan sonra bantta yürürken ışığı yakıp sabah namazına kadar o isimleri bitirmeye çalıştım. Duamda; اَللّٰهُمَّ عَفْوَكَ وَعَافِيَتَكَ وَرِضَاكَ وَتَوَجُّهَكَ وَنَفَحَاتِكَ وَأُنْسَكَ وَقُرْبَكَ وَمَحَبَّتَكَ وَمَعِيَّتَكَ وَحِفْظَكَ وَحِرْزَكَ وَكِلَائَتَكَ وَنُصْرَتَكَ وَوِقَايَتَكَ وَحِمَايَتَكَ وَعِنَايَتَكَ *"Allahım! Bu kardeşlerim için Senden, Senin yüce affını, afiyet vermeni, hoşnutluğunu, teveccühünü, ilâhî nefhalarını, dostluğunu, yakınlığını, yüce şanına yaraşır şekildeki muhabbetini, maiyyetini, hıfz u*

sıyanetini, koruyup kollamanı, yardımınla zaferler nasip etmeni, himaye edip gözetmeni… istiyorum!” diyerek kendim için ne istiyorsam onlar için de Allah’tan onu talep ettim. Şimdi bu durum kitap okuma mevzuuna ehemmiyet verilmeye başlandığını göstermektedir. Ancak umumî mânâda istenen seviye yakalanabilmiş midir? Zannediyorum bu soruya hiçbirimiz gönül rahatlığıyla “evet” diyemeyeceğiz. Bir düşünün o eski kampları ki, her gün Külliyat’tan iki yüz sayfa okumak âdiyattandı. Bu kişiler aynı zamanda hususî bir ders de takip ederlerdi. Meselâ tefsir ve hadise dair bir kitap da okurlardı. Kampın iki ay civarında olduğu düşünülünce, tek bir kamp boyunca sadece Külliyat’ın baştan sona iki-üç defa bitirildiğini anlayabiliriz. Böyle olunca o dönemin insanları mevzuları bir fihrist gibi hatırlarında tutar, bütüncül bir nazarla eserlere bakabilirlerdi. Dolayısıyla onların terkip kabiliyetleri olurdu. İman-ı billâh, mârifetullah, muhabbetullaha dair “Falan yerde böyle, filan yerde şöyle geçmektedir…” diyebilir, o konuları zihinlerinde canlı bir şekilde bir araya getirir, terkipler oluşturur, o terkiplerden farklı mânâ ve farklı ufuklara yürür ve yeni açılımlar gerçekleştirirlerdi.

İstanbul’un Fethi Bile Olsa

Fakat maalesef zannediyorum zamanla bizim içimizde, “Bu kadarı bize yeter, biz bunları okuduk, artık bu mevzuları biliyoruz.” şeklinde bir hastalık, bir âfet zuhûr etti. Tabiî böyle bir durum da kalb ve zihinlerimizde bir durgunluğa, bir donukluğa sebebiyet verdi. Bu açıdan “vira bismillâh” deyip yeniden bir okuma faslı başlatmamız, daha çok okuyup daha çok müzakerede bulunmak için diğer işlerimizi tâli birer konu hâline getirmemiz gerekiyor.

Daha önce bir vesileyle arz ettiğim gibi, çağ açıp çağ kapatacak ölçüde tarihî önemi bulunan ve Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) müjdelerine dayandığından dolayı bizim için ne denli ehemmiyet arz ettiği, ne denli büyük bir vak’a olduğu apaçık zahir olan İstanbul’un fethi gibi bir hâdise için bile bir araya gelmiş bulunsak, öncelikli meselemiz “sohbet-i cânan” olmalı. Evet, böyle bir hedefe doğru yürürken bile, “Acaba Allah’la münasebetimiz olması gereken seviyede mi? O mevzuda ulaşmamız gereken derinliğe ulaşabildik mi? O’nu görüyor gibi bir hâlimiz var mı? Hiç olmazsa görülüyor olma mülâhazasıyla tir tir titriyor muyuz?” gibi mülâhazaları esas almalı, diğer vazife ve sorumluluklarımızı ise o esasa göre bir sıraya koymalıyız. Cümlenin başında İstanbul’un fethinin gönlümdeki yerine işaret edip ehemmiyet ve büyüklüğüne vurguda bulunduğumdan maksadımın yanlış anlaşılmayacağı ümidindeyim. Şimdi eğer böyle bir hâdise dahi, bizim Allah’la, Efendimiz’le, Kur’ân’la münasebetimiz yanında tâli derecede bir öneme sahipse,

günümüzdeki siyasî ve aktüel mevzuların, hele hele magazinvarî meselelerin bizim için ne mânâ ifade ettiği/etmesi gerektiği açıktır. İşte bence hangi meseleye, nerede, ne ölçüde yer vereceğimizi ta başta çok iyi belirlememiz gerekiyor. Bu sebeple oturup kalktığımız her yerde Hazreti Mevlâna'nın ifadesiyle hep "sohbet-i cânan" demeli, evvela Allah'a imanımızı bir kere daha yenilemeli, ilâhî mârifet ve muhabbetle bir kez daha dolma yollarını araştırmalıyız. Bardağın taşacak derecede dolmasına "lebriz" denir. İşte gönül bardağı dolup taşacak şekilde o meseleyi köpürtmeli, mârifet ve muhabbetle dolup dolup boşalmalı, daha sonra diğer konulara geçmeliyiz.

Evet, bir araya geldiğimizde asıl maksat ve hedef, iman ve imanda derinleşme mevzuları olmalı, bu istikamette gerekli cehd ve gayret ortaya konduktan sonra, "Hazır bir araya gelmişken şurada şöyle bir okul açma mevzuu da vardı, bu arada onu da görüşüp karara bağlayalım." demeli, neyi, nereye koymamız gerekiyorsa ona göre davranmalı ve programlarımızı bu eksen etrafında örgülemeliyiz. İşte zannediyorum bu noktada ciddi bir zühûl yaşanıyor. Evet, sanki meselelerin yeri değişmiş gibi bir durum var. Hatta bazen iman ve Kur'ân'a hizmet mülâhaza ve niyetiyle bir araya gelinen yerlerde dahi dine-diyanete açılmayı tamamen ihmal ediyor, dünyevî meselelerle oturup kalkıyor, onların müzakeresini yapıp dağılıyoruz. Asıl üzerinde durulması gereken mevzular ise arada kaynayıp gidiyor, unutuluyor. Hâlbuki hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamamız gerekir ki, biz unutunca unutuluruz. Kur'ân diyor ki; نَسُوا اللّٰهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ *"Onlar Allah'ı unuttu, kulak ardı ettiler; Allah da onlara kendilerini unutturdu."*[2] Böylece kimlik bunalımına girdi, ruhlarını kaybetti, yürüdükleri yörüngeden çıktı ve başkalaşma sürecine kapılıp gittiler. Öyleyse bir araya geldiğimizde: "Arkadaş! Buraya geldik, oturduk, birçok meseleden bahis açtık ama bütün o meselelerin özü-esası, balı-kaymağı olan esrar-ı ulûhiyet ve rububiyete dair meselelerden bahsetmedik. Allah aşkına, bu, Rabbimize karşı ne büyük bir vefasızlık! Şimdiye kadar hiçbir mü'min Allah'a karşı bu ölçüde vefasız olmamıştır." diyerek çok rahatlıkla bu hususları birbirimize hatırlatabilmeliyiz. İşte bu ruhu koruyabildiğimiz ölçüde aşk u vecd içinde imana ve Kur'ân'a hizmet edecek, yol yorgunluğuna düşmeyecek, heyecan yorgunluğu yaşamayacak ve Allah'ın izniyle, son nefesimize kadar küheylanlar gibi şevk u iştiyakla koşturup duracağız.

1 Müslim, *îmân* 95; Tirmizi, *birr* 17; Ebû Dâvûd, *edeb* 59.

2 Haşir sûresi, 59/19.

Murad-ı İlâhînin Takibi

Soru: *Murad-ı ilâhîyi takip etme meselesinden bahsediliyor. Bu sözden maksat nedir? İnsan hâl ve hareketlerinde murad-ı ilâhîyi nasıl takip edebilir?*

Cevap: İstek, arzu ve tercihlerde Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunu gözetme; hâl, hareket, tavır ve davranışlarda O'nun rızasını kollama şeklinde de ifade edebileceğimiz murad-ı ilâhînin takibi mevzuu, mükellefin iman ve iz'an ufkuna, kabiliyet ve donanımına, mârifet ve ihsan şuurundaki derinliğine göre iki açıdan ele alınabilir.

Objektif ve Sübjektif Mükellefiyet

Birincisi; emir ve yasaklara riayet çerçevesinde bütün inananların uyması gereken objektif mükellefiyet sahasıdır. Bu sahada murad-ı ilâhînin takibi, bir taraftan dinin emirlerini harfiyen yerine getirme, diğer taraftan da yasaklara girmeme hususunda kararlı ve dimdik durmakla gerçekleşmiş olur. Ayrıca hükmünün tam olarak idrak edilemediği veya günah olabileceği kuşkusunun bulunduğu mevzularda tevakkuf yaşayıp bunlardan uzak durma gayreti de bu mertebe için önemli bir esas ve ölçüdür. Bir başka ifadeyle dinin yasak olarak tespit buyurduğu ilâhî hudutları aşmama, sınırları ihlal etmeme, alan ihlaline girmeme ve bu mevzuda kat'î bir tavır ortaya koyma; hükmü net olarak bilinmeyen ve hadisin ifadesiyle "şübühât"[1] dediğimiz hususlarda da tevakkuf yaşama, araştırıcı olma, dönüp tekrar ber tekrar kaynaklara bakma objektif mükellefiyet sahası için gerekli olan esaslardır.

Kitap ve Sünnet-i Sahiha bu esas ve kıstasları belirlemede ilk başvuracağımız temel iki kaynaktır. Ayrıca fukaha-yı kiram efendilerimizin, yorumu zamana bırakılmış meselelerdeki safiyane içtihadlarından ortaya çıkan hükümler de bu mevzuda önemli birer kriterdir. İşte hayatımızı bu esaslara bağlı götürdüğümüzde, objektif mükellefiyet çerçevesinde murad-ı ilâhîyi takip yolunda bulunuyoruz demektir.

Meselenin diğer yönü ise ferdin kendi vicdanı ile Allah arasındaki münasebetin derinliğiyle irtibatlıdır, sübjektif mükellefiyet ufkuna bakar ve daha ziyade mübah dairesinde cereyan eder. Malum olduğu üzere mübahlar bir mânâda serbest dolaşım alanıdır ve bizi aşan, ihata edemeyeceğimiz geniş bir daireyi ihtiva etmektedir. Bu geniş alanda, zahiren sakıncalı bir durum görülmese de, şahsın konumuna göre, rıza-yı ilâhiye muvafık düşmeyen tavır ve davranışlar söz konusu olabilir. İşte bu noktada bize düşen irademizin hakkını

vererek her türlü istek, arzu, talep ve tercihimizde murad-ı ilâhîyi yakalamaya çalışmak ve ona göre hareket etmek olmalıdır. Bunun için de yolların ayrılış noktasında, işin iç yüzünü tam olarak bilemediğimizi, net olarak göremediğimizi itiraf ederek gönülden Allah'a yönelmeli, tercihimizi O'na havale etmeli ve murad-ı Sübhanîsi hangi istikamette ise bizi o yöne tevcih buyurmasını talep etmeliyiz.

Mübah Dairesinde Murad-ı İlâhîyi Takip

Hadis-i şeriflerdeki dua ifadelerinden mülhem sıkça yapmaya çalıştığımız اَللّٰهُمَّ عَفْوَكَ وَعَافِيَتَكَ وَرِضَاكَ، اَللّٰهُمَّ إِلٰى مَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى *"Allahım benim bütün talebim; affın, âfiyetin ve rızandır. Allahım, Senden, başka değil sadece Senin sevip ve razı olduğun şeyleri istiyorum."* şeklindeki dua bu mevzuda bizim her zaman başvurabileceğimiz daha doğrusu başvurmamız gereken bir "menhelü'l-azbi'l-mevrûd"dur.

Bu duada birinci derecede istenilen Rabbimizin affidır. O'nun affı, insanın yapmış olduğu veya yapması muhtemel bulunan hataları silmesi, tabir caizse üzerine bir çarpı koyması, görmezden gelmesi; Settâr ismiyle onları setredip Gaffâr ismiyle mağfiret buyurması demektir.

Duada ikinci olarak talep edilen ise afiyet meselesidir. Çünkü sıhhat ve selâmet bir vazife ve sorumluluğun istenen seviyede ve doğru bir şekilde yapılması adına çok önemlidir. Yalnız burada meseleyi sadece beden sıhhatine bağlayarak düşünmek doğru değildir. Böyle bir yaklaşım onun anlamını daraltmak olur. Bundan dolayı bu ve benzeri dualarda beden sıhhatiyle beraber kalb, ruh, akıl, zihin, his... gibi zahir-bâtın insana bahşedilen bütün donanımların sıhhat ve âfiyetinin talep edildiğini mülâhazaya almamız gerekir. Çünkü aklımız, hafizamız, mantığımız, muhakememiz, kalbimiz, hissimiz, latîfelerimiz… sıhhat içinde olmazsa doğruyu bulmada zorluk çeker ve türlü türlü hastalık ve sapıklıklara müptela oluruz.

Duada af ve afiyetin ardından Rabbimizin rızasını istiyoruz. Kur'ân-ı Kerim'de وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ *"Hepsinden âlâsı ise Hakk'ın kendilerinden razı olmasıdır."*[2] âyeti kerimesiyle de ifade buyurulduğu üzere Allah'ın rıza ve hoşnutluğunun üstünde daha büyük bir şey yoktur. Bu âyet münasebetiyle Hazreti Saduk u Masduk (aleyhissalâtü vesselâm) buyuruyor ki; *"Cenâb-ı Hak kâfirleri Cehennem'e, mü'min kullarını ise Cennet'e koyduktan sonra kurtuluşa erenlere şöyle seslenecek: 'Bundan böyle size daha büyük bir lütufta bulunacağım: Sizden ebediyen razı olacak ve size hiç gazaplanmayacağım.'"*[3]

Hadis-i şerifte ifade edilen *“Sizden ebediyen razı olacağım.”* sözünün öbür âlemde karşımıza nasıl bir sürprizle çıkacağını, insandaki ruh, kalb, mânevî ihsas ve bâtınî latîfeler tarafından nasıl algılanacağını, onlar üzerinde nasıl bir tesir icra edeceğini şu an kestirebilmemiz, derinlik ve keyfiyetini idrak edebilmemiz mümkün değil. Çünkü kudsî bir hadis-i şerifte أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ *“Ben salih kullarıma, ötelerde öyle şeyler hazırladım ki, ne göz görmüş, ne kulak işitmiş ne de kimsenin hayaline gelmiştir.”*[4] buyurulduğu üzere öte tarafta verilecek olanlar insan tasavvurunu aşkın olacaktır. Demek ki Hazreti Müteâl’in (celle celâluhu) karşısında duyular da aşkın olacak. Bu sebeple belki de ötede rıdvanı duyup hissettiğimiz an bin sene kendimizden geçecek ölçüde mest ü sermest hâle geleceğiz.

İşte bütün bunları ifade ve Cenâb-ı Allah’tan talep adına اَللّٰهُمَّ عَفْوَكَ وَعَافِيَتَكَ وَرِضَاكَ اَللّٰهُمَّ إِلٰى مَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى diyor; bu ve benzeri dualarla murad-ı ilâhîyi yakın takibe almaya çalışıyoruz. Böylece kararsız kaldığımız durumlarda; “Ey Şanı Yüce Rabbim! Ben, nasslarda açık bir şekilde beyan buyurduğun murad-ı ilâhîne muvafik olan veya murâd-ı sübhanîne muhalif bulunan hükümleri anladım ve ona göre amel etmeye çalıştım/çalışıyorum. Fakat şu mübah alanındaki her türlü söz, fiil ve tavrımı da Senin istek ve arzuna muvafik şekilde yerine getirmek istiyorum. Ancak bu alanda hangi davranışların Senin muradın istikametinde olduğunu tam olarak bilemiyor, idrak edemiyorum. Aklımın ermediği bu hususları ey Rahmeti Sonsuz Rabbim, ben Sana havale ediyorum. Sen her neden hoşnutsan bana onu nasip eyle!” diyerek mübah dairede bile olsa hep murad-ı ilâhiye muvafik bir hayat yaşama niyet ve azmimizi ortaya koyuyoruz.

Evet, dualarımızdaki bütün bu mülâhazalarla, tahayyür yaşadığımız, tam seçip intihap edemediğimiz konuları Cenâb-ı Hakk’a havale edip o aşılmazları şu güzel kelimelere emanet ederek aşmaya çalışıyoruz. Nitekim Cenâb-ı Hak mü’minin bu mevzudaki niyet ve azmini, duruş ve kararlılığını amelinden daha hayırlı olarak kabul edeceğini vaad buyurmuştur. Bu sebeple eğer biz istek, dilek ve dualarımızda hep Cenâb-ı Hakk’ın muradını takip etmeye çalışır, onu talep eder, onun peşinde olursak, Allah da (celle celâluhu) bu dualarımızı kabul buyurur, lütf u ihsanıyla onları gerçekleştirme fırsatı verir ve hıfz u inayetiyle bizi bizimle, bizi nefs-i emmaremizle baş başa bırakmaz. Düşeceğimiz yerde elimizden tutar, kaldırır ve yolumuza devam ettirir.

Meşakkatler ve Murad-ı İlâhî

Bir de hikmetini tam olarak bilemediğimiz emir ve yasaklar, hâdise ve imtihanlar karşısında murad-ı ilâhînin takip edilmesi mevzuu vardır. Bu duruma bir misal olması açısından; كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسٰى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسٰى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ *"Hoşunuza gitmese bile, savaş size farz kılındı. Nice sevmediğiniz şeyler vardır ki, o sizin için hayırlı olabilir. Ve nice sevdiğiniz şeyler de vardır ki, sizin için şerli olabilir. Allah bilir, hâlbuki siz bilmezsiniz."*[5] âyet-i kerimesini verebiliriz. Bilindiği üzere "kıtâl", şartları tahakkuk ettiğinde yani bir ülkenin, namusu, şerefi, haysiyeti, toprağı, istiklali... vb. tehlikeyle karşı karşıya kaldığı durumlarda baştaki idarecilerin kararıyla yürürlüğe konan ve belli usûl ve disiplinlere bağlı olarak icra edilen bir mücadele şeklidir. Yoksa falan şahsın, filan grubun kafasına göre ilan-ı harp etmesinin, canlı bomba olarak saldırılarda bulunmasının, bulunup masum insanları öldürmesinin Yüce Beyan'daki "kıtal" mefhumuyla bir alâkası yoktur, bu olsa olsa bir vahşetin adı olabilir. Hele bu işin din adına gerçekleştirilmesi ancak "mük'ap vahşet" ifadesiyle izah edilebilir. Evet harp ve sulhün belli usûl ve kuralları vardır ve savaş ancak bu çerçevede gerçekleştirilebilir.

Asıl konumuza dönecek olursak, işte korunması gerekli olan hususlarda, özellikle usûl-i hamse dediğimiz din, can, mal, akıl ve neslin korunması hususunda devlet yetkilileri tarafından bir tavzif söz konusu olduğunda, bu durum beden ve cisme dokunduğundan, maddî rahatı bozduğundan insan tabiatı bunu kerih görür, hoş karşılamaz. Onun için âyet-i kerime كُتِبَ *"Farz kılındı"* ifadesini kullandıktan sonra وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ *"Bu size nahoş geliyor, onu kerih görüyorsunuz."* buyuruyor. Ardından da âyet-i kerimede; *"Bazen nahoş gördüğünüz şeyler sizin için hoştur, marz-ı ilâhiye uygundur. Bazen de sizin hoş gördüğünüz şeyler esasında nahoştur, murad-ı ilâhiye muhaliftir."* deniliyor.

Bu âyetin hükmünü sadece cihada bağlamak doğru olmasa gerek. Çünkü usûldeki ifadesiyle sebebin hususîliği, hükmün umumîliğine mâni değildir. İşte konuyu genel olarak ele aldığımız zaman denilebilir ki, bazen bizim hoşumuza giden, "Bunda bir mahzur yok." diyebileceğimiz hususlar olabilir. Hâlbuki bunlar murâd-ı ilâhiye muvafık değildir; muvafık değildir çünkü onlarda bizim kendi hissiyatımız, kendi istek ve arzularımız, kendimizi anlatma dert ve kaygımız vardır.

Sözün Bittiği Yer

Hiçbirimiz nefsimizi yerden yere vurmak suretiyle, bir mânâda onun ağzını,

burnunu, gözünü kırarak tezkiye-yi nefs etmiş değiliz. Evet, hiçbirimiz müzekka değiliz. Bu sebeple iyi şeyler yaptığımızı zannettiğimiz aynı anda rıza-yı ilâhiye zıt tavır ve davranışlar içine girebiliriz. Meselâ bir şahıs cami kürsülerinde bağırıp çağırırken, gırtlak ağalığı yaparken kendisini "dine hizmet ediyor, insanları rüşde, hidayete davet ediyor" gibi zannedebilir. Ancak asıl önemli olan, yapılan bu amelde ne ölçüde murad-ı ilâhînin gözetildiğidir. Eğer o şahıs, "Benim konuşmamla gönüllerde heyecan oluştu; benim sözüm-sazım bunları etkiledi; benim hitabım neticesinde bu insanlar ekin gibi yerlere yatıp başaklar gibi buğday vermeye başladılar.." gibi mülâhazaların öşrünü bile aklından geçirse, o insan Arş'ın yanında kendini Allah'ın yerine koyuyor, "tevhid, tevhid" dediği aynı anda şirk bataklığına yuvarlanıp gidiyor demektir. Evet, mesele bu ölçüde ciddidir. O sebeple insanlara hitap etme makamında olan bir kişinin aklından, böyle bir mülâhaza geçtiği esnada kanaatimce yapması gereken; "Kusura bakmayın kardeşlerim, burası sözün bittiği yerdir." deyip kürsüden aşağı inmesidir. Çünkü böyle bir kişi kendini nefyedip ortadan kaldırmamış, ortadan kaldırıp nefsini yok etmek suretiyle O'nun varlığını ispat etmemişse, bilmesi gerekir ki, hak ve hakikati ikame yerine, kendi nefis putunu dikmeye çalışıyor, söylediği her sözle nefis heykeline bir taş daha yerleştirme çabası içinde bulunuyor demektir.

Günümüzde enaniyet çok ileri gittiğinden, ehl-i ilhad ve ehl-i dalâlet, "o yaptı", "o etti", "o kazandı", "ben yaptım", "ben yarattım", "ben başarılı oldum"… gibi tevhid akidesine zıt laflarla bu meseleyi o kadar yaygınlaştırdılar ki bir hadis-i şerifin ifadesiyle mülhidler onun altında kaldı ezildi, mü'minler de radyoaktif tesiriyle zükâm (nezle) oldular. Öyle ki camideki imamda da, müezzinde de, vaizde de, hatipte de onun radyoaktif tesiri görülmeye başladı. İşte enaniyetin böylesine azgınlaştığı, gulyabani hâline geldiği bir dönemde zannediyorum kendimizi bu mevzuda çok iyi sorgulamamız gerekiyor. Az önceki misalle ifade edecek olursak, diyelim ki, bir yerde konuşma mevkiini ihraz eden bir kişi, yapacağı konuşma öncesi, hüsnü niyetle, çok samimi bir şekilde ellerini açmalı ve "Allahım! Konuşacağım şeyler içinde Seni nazara vermeyip kendimi ifade edecek söz ve beyanlar olacaksa canımı al ama o işi bana yaptırma!" diyecek kadar mert olmalıdır. Ve yine "Allahım! Seni anlatmayan sözlerimde beliğ ve fasih bir şekilde gürül gürül konuşmaktansa; kem küm etmeyi tercih ederim." diyecek kadar o mevzuda cesur olunmalıdır. Çünkü bizim meselemiz hamasî destanlar kesme değil; gönüllere Allah'ı duyurma, kalblere Allah'ı sevdirme meselesidir.

İşte zannediyorum bütün bunlarda nefis dışlandığı zaman ortaya çıkacak hakikat murad-ı ilâhî olacaktır. Burada Niyazi Mısrî'nin şu beytini

hatırlayabiliriz:

"Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı
Ben beni terkeyledim gördüm ki ağyâr kalmadı"

Evet, insan meseleleri kendine takılı götürünce, yani kendi kafası, kendi beyanı, kendi bilgisi, kendi hamasî destanları işin içinde olursa, o zaman "âlem içre" kendisine yâr bulamaz. Ama nefsini bir kristal gibi yere çalıp onu paramparça edecek olursa, o zaman da hiçbir ağyârın kalmadığını, her şeyin ona dost olduğunu görecektir. Onun için Üstad Hazretleri; *"Allah için işleyiniz, Allah için görüşünüz, Allah için çalışınız. Lillâh, livechillâh, lieclillâh rızası dairesinde hareket ediniz. O vakit sizin ömrünüzün dakikaları, seneler hükmüne geçer."*[6] diyor. O zaman niye biri; bin, milyon, trilyon… yapma imkânı varken meseleleri kendi darlığımız içinde ele alıp onların uhrevî semerelerinden mahrum olalım!

Evet, bir mü'min olarak bizim her tavır ve davranışımızda mutlaka Cenâb-ı Hakk'ın muradını araştırmamız gerekir. Çünkü Allah, kendisinin murad edilmesini ister. Meseleyi tasavvufî ifadesiyle ele alacak olursak; siz Allah'ı murad hâline getirecek olursanız, siz de Allah'ın muradı hâline gelmiş olursunuz. Siz mürid olursanız –Allah için o tabirin kullanılıp kullanılmayacağını tam olarak bilemiyorum– Allah da sizin mürîdiniz, yani sizi irade buyuran olur. Siz hep Allah'a bakarsanız, Allah da (celle celâluhu), âdeta bir mercek gibi varlığa sizinle bakar, sizin tavır ve davranışlarınıza göre mahlukata muamelede bulunur. Allah'ın icraat-ı sübhaniyesine tasavvufî ifadeyle muamele denir. İnsanın O'nunla muamelesine ise, aşk u alâka veya ubûdiyet denir. Bu açıdan insan, Allah nezdinde murad olmayı, meleklerin ve Cennet ehlinin muradı hâline gelmeyi istiyorsa ağyarı kafasından silip atmalı, her şeyde bir yönüyle hep O'nu görmeli; Allah'ı murad olarak düşünüp her hâl ve davranışında O'nun rıza ve hoşnutluğunu yakın takibe almalıdır. Yaptığı işin, içinde bulunduğu hâlin, murad-ı ilâhî istikametinde olmadığını az buçuk gördüğü, sezip hissettiği durumlarda ise, hemen o işten vazgeçmeli, o hâlden sıyrılmalıdır.

Hâsılı, ister açık kurallara bağlı objektif mükellefiyet sahasında, isterse herkesin kendi ufku itibarıyla sübjektif disiplinler çerçevesinde; tavır ve davranışlarda, arzu ve isteklerde, talep ve tercihlerde, niyet ve tasavvurlarda… hep Allah'ın muradı araştırılıp onun takibi yapılmalıdır.

1 Buhârî, *îmân* 39, *büyû'* 2; Müslim, *müsâkat* 107.

2 Tevbe sûresi, 9/72.

3 Buhârî, *rikak* 51; Müslim, *îmân* 302.

4 Buhârî, *tevhid* 35; Müslim, *cennet* 4, 5.

5 Bakara sûresi, 2/216.

6 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.21 (Üçüncü Lem'a, Üçüncü Nükte).

Akıl ve His Dengesi

Soru: *Akıl-his-heyecan dengesi nasıl muhafaza edilebilir? Bu mevzuda dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: Akıl; hakla bâtılı, doğruyla yanlışı, iyiyle kötüyü birbirinden ayırma adına insana bahşedilen ilâhî bir armağandır. Ruhun en önemli fakültelerinden biri olan bu ilâhî mevhibe her şeyi anlayıp kavrayamasa da, belli ölçüde, birçok meseleyi idrak de ona müyesser kılınmıştır. O, vahiyle beslenip semavî disiplinlere bağlı kaldığı müddetçe insan için ışıktan bir rehber konumundadır. Böyle bir aklın eline, üzerinde düşünüp değerlendirebileceği temel doneler verildiği takdirde, Ebû Hanife gibi bir fıkıh, Mâtüridî gibi bir kelam veya Gazzâlî gibi bir düşünce âbidesi meydana getirilebilir.

Evet, akıl her zaman için böyle bir potansiyele sahiptir. Fakat aklın bu potansiyeli değerlendirebilmesi, dinle irtibatını devam ettirerek meselelerini onun muhkemâtına bağlı götürmesine vâbestedir. Zira akıl dinin emrine girip ona tâbi olduğu, meselelerini dinin referansına bağladığı takdirde gerçek kıvamını bulabilir. Bu noktada aklın; karşılaştığı mevzuları, dinin tefsir ve tevile açık olan müteşabihâtına göre değerlendirmesi değil de, onun sabit ve değişmez kaideleri olan muhkemâtıyla test etmesi çok önemlidir. İşte bu yapılabildiği takdirde akıl, sınırlılığı içinde kendisinden beklenen birçok fonksiyonu icra edebilir.

Akıl aynı zamanda mükellefiyetin çok önemli bir esasıdır. İnsan onunla Allah'a muhatap olma seviyesine yükselir, onunla belli sorumluluklar yüklenmeye ehil hâle gelir. Evet, mükellefiyet akla dayandırılmış olup akıl sahibi olmayan kişiye şer'-i şerif teklif edilmemiştir. Bu sebeple denilebilir ki akıldan mahrum bir şahsa, dünyada herhangi bir vazife ve sorumluluk yüklemeyen rahmeti sonsuz Rabbimiz, Allahu a'lem, ahirette de onu hesap ve cezadan muaf tutacaktır. Hatta böyle birinin iman esasları karşısında dahi sorumlu olup olmadığını tam bilemiyoruz. İhtimal aklı olmayan bir insan bunlardan bile mesul olmayacaktır. Hâsılı bizler bir yönüyle aklımız sayesinde dinin emirleriyle mükellef oluyor ve bu sayede Cennet'i kazanma ve Cehennem'den uzak kalma liyakatini elde ediyoruz.

Aklın Fonksiyonları

Aklın hayatî derecedeki bu ehemmiyetine dikkat çekme sadedinde ilâhî kelamda pek çok yerde

أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ *"Hâlâ düşünüp tefekkür etmeyecek misiniz?"*[1],

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ *"Onlar hâlâ tedebbürde bulunmuyorlar mı?"*[2],
أَفَلَا تَذَكَّرُونَ *"Düşünüp anlamayacak mısınız?"*[3],
أَفَلَا يَعْقِلُونَ *"Onlar hâlâ akıllarını kullanmayacak mı?"*[4]

gibi ifadelerle âyetlerin fezlekesinin ona bağlandığını görüyoruz. Aslında bu ilâhî ifadeler aklın fonksiyon ve derecesiyle alâkalı beyanlardır. Meselâ, bir şeyin önü ve arkasını birden düşünme, bir arka bir de ön planına veya bir dününe bir de bugününe bakarak onları bir kıymet-i harbiyeye ulaştırma ameliyesine tedebbür denirken; sistemli ve disiplinli bir fikir cehdi neticesinde dünkü malzemeyi bugünkü müktesebatla bir araya getirerek bir terkibe varma veya sentezlerle yeni bir kısım hakikatlere ulaşma ameliyesine de tefekkür denir. Her iki kelime de geldikleri kip itibarıyla tekellüf ifade eder. Tekellüf ise biraz kendini zorlama, şakakları zonklatma, kasıklarda sancı hissetme demektir. Görüldüğü üzere ilâhî beyandaki bu ifadeler basit bir akıl faaliyetinden ziyade, hakikate ulaşma yolunda aklın kullanımında ciddi bir cehd ve gayretin ortaya konması mânâsına gelmektedir. Bu sebeple denebilir ki, nasıl latîfe-i rabbaniyenin sır, hafî, ahfâ diye farklı buud ve derinlikleri vardır; aklın da bir yönüyle tedebbür, tezekkür, tefekkür dediğimiz aklî buud ve derinlikleri söz konusudur ve o, bu mertebe ve derinliklerle gerçek fonksiyonunu edâ eder. İşte bütün bu fonksiyonlar Allah'ın izniyle akla veriliyor, akla bağlanıyorsa, bu, hareket ve faaliyetlerde, tercih ve kararlarda onun hayatî derecede bir öneme sahip bulunduğunu, asla hafife alınacak bir unsur olmadığını göstermektedir.

His Faktörü

Soruda ifade edilen his de insan için çok önemli ve hayatî bir unsurdur. Gerçi günümüzde o, genellikle insan tabiatının bir gereği gibi görülmek ve gösterilmek istenmektedir. Fakat hissi, mücerred olarak insan tabiatına havale etmek ve onu sadece insiyakî bir tavrın neticesiymiş gibi göstermek doğru değildir. Çünkü her ne kadar onun aslı, insan tabiatında bulunsa da, ferdin içinde bulunduğu kültür ortamının ona kazandırıp kaybettirdiği hususları da göz ardı edemeyiz. Meselâ insan tabiatında bir şefkat duygusu vardır. Ancak insanî değerlerin kaybolup gittiği bir kültür ortamı içinde fertte bulunan bu şefkat hissi söndürülüp o toplumun efradı vahşi birer yaratık hâline getirilebilir. Bu sebeple potansiyel olarak insan tabiatında bulunan o şefkat hissinin beslenip geliştirilmesi, takviye edilip güçlendirilmesi gerekir.

His, aynı zamanda vicdanın dört temel rükününden biridir. Duyup hissetme mânâlarına gelen ihsas dediğimiz hâdise, insanda bulunan bu melekeyle

gerçekleşir. Yani insanın dışta olan şeyleri "içselleştirmesi", vicdanîleştirmesi ve onları içinde duyması vicdanın rüknü olan his unsuruna bağlıdır. İhtisas dediğimiz mesele de onun mutâvaatıdır ki, insanın letaif-i mâneviyesinin duyup hissettiklerini bütünüyle alıp kendine mâl etmesi ve tabiatının bir derinliği hâline getirmesi demektir.

Heyecan Dinamiği

Heyecan mefhumu da aslında his rüknünün ayrı bir yanını oluşturur ve onun, insanın iç yapısında eda ettiği ayrı bir misyonu, ayrı bir fonksiyonu vardır. Evet, insanın, insanî sorumluluk şuuruna ermesi, hakikî insan olma ufkuna yürümesi bir mânâda onun, dünyada olup biten hâdiseler karşısında tepkisiz ve hareketsiz kalmaması, ızdırap duyup heyecan yaşamasıyla irtibatlıdır. Bir dönem başka bir münasebetle dile getirildiği gibi; "'Falan kimse havadan nem kapıyor.' derler! Ona ruhum feda! Ya yağmur altında dahi ıslanmayanlara ne demeli!.." mülâhazasını burada da hatırlayabiliriz. Bu sebeple eğer bir insan, dünyada birbirini takip eden kızıl kıyametleri, üst üste yaşanan zulüm ve felaketleri bir sinema seyrediyor gibi seyredip duruyor, onlar karşısında herhangi bir ürperti ve heyecan duymuyorsa, göğsünde kalb taşıdığı şüpheli bu insanın ciddi bir heyecan yorgunluğu yaşadığı, daha doğrusu heyecan bakımından ölüp gittiği rahatlıkla söylenebilir. İşte böyle durumda olan bir insanın yüreğinde yeniden heyecan uyarıp tetiklemek çok önemlidir. Ancak en az bunun kadar önemli diğer bir mesele de, yaşanan heyecanın dinin muhkemâtıyla ve akılla test edilmesidir. Yoksa akıl ve dinin kontrolünde olmayan heyecan sahibi bir fert, isyan ahlâkını yanlış bir şekilde yorumlayarak etrafını yakıp yıkabilir. Dolayısıyla heyecanın belli kalıplara konulup dengeli hâle getirilmesi, insanîleştirilip uysallaştırılması çok önemlidir ve böylece o bir tahrip unsuru, zararlı bir duygu olmaktan çıkarılarak faydalı hâle getirilmiş olur. Bu açıdan his ve heyecanı, bir taraftan aklın alanına giren sahalarda akılla tadil etmek, dengelemek, aklın endâzesinden geçirip ölçülü hâle getirmek; diğer taraftan da onu din-i mübîn-i İslâm'ın mihengine vurarak test etmek çok önemlidir.

Ferdî hukukun üstünde daha geniş hakları tazammun eden, içtimaî sorumluluğun söz konusu olduğu meselelerde ise akıl-his dengesi daha bir ihtimam ve hassasiyet ister. Böyle bir noktada aklîlik his ve heyecanla teyit edilirken; his ve heyecan da mutlaka akılla test edilip dengelenmelidir. Meselâ günümüzde "bir mücadele sürdürüyorum" deyip canlı bombalarla masum insanları katletmenin kat'iyen akılla, mantıkla izah edilir bir yanı yoktur. Hele din-i mübîn-i İslâm'la test edilen bir akıl aslâ ve kat'â bu işin içinde değildir.

Hatta burada insanî bir histen ziyade sadece kör bir hissîlik vardır. Akılla test edilmemiş kör hissîlik... Böyle kör bir hissiyata uyularak İslâm'ın kaderiyle irtibatlı, bütün Müslümanların hukukunu ilgilendiren hayatî ve çok önemli böyle bir meselede birçok mesâvî irtikap ediliyor, büyük günahlara giriliyor ve neticede İslâm'ın dırahşan çehresi karartılmış oluyor. Öyle ki bir veya birkaç güne sığıştırılan bu büyük yanlışları düzeltmek için birkaç sene sırf bu istikamette çalışıp çabalamanız gerekiyor. Evet, birkaç sene gayret edip çalışacaksınız ki o birkaç akılsızın meydana getirdikleri yanlış imaj ve görüntüyü kalb ve zihinlerden silmeye muvaffak olabilesiniz.

Heyecanla Dopdolu Mantık Kahramanları

Özellikle bir heyet-i âliyeyi veya bir hareketi temsil konumunda olan veyahut bir topluluk adına belli vazife ve sorumlulukları omuzlarında taşıyan insanlar, kesinlikle hisleriyle hareket edemezler. Elbette ki bu şahıslar mutlaka his bakımından dopdolu olmalıdırlar. Fakat aksiyon ve hareketlerini akıl imbiklerinden geçirme mevzuunda da kat'iyen herhangi bir kusurda bulunmamalı, mantık ve muhakeme mahrumu bir tavır ve davranış içine asla girmemelidirler. Çünkü vazife ve sorumluluk sahası büyüdükçe vebali de o ölçüde büyük olur. Siz bir heyet-i içtimaiyede bu tür bir hata yaparsanız o heyet-i içtimaiyeyi felç etmiş olursunuz; fakat aynı yanlışlığı devlet çapında irtikap edecek olursanız o zaman devlet çapında bir yıkıma sebebiyet verirsiniz. Evet, bir devleti idare ediyor veya siyasî bir inisiyatifi elinizde tutuyorsanız, o zaman uluorta istediğiniz gibi konuşup hareket edemezsiniz. Deha çapındaki iki-üç insanın zekâ ve karihasına sahip olsanız ve o insanların muhakemesi ölçüsünde bir muhakeme kabiliyetiniz bulunsa bile yine de bu şekilde davranamazsınız. Bırakın böyle bir dâhi olmayı, yüz dâhi gücünde bir zekânız, bir muhakemeniz olsa, sizin o dehanıza deha katacak husus istişaredir. Çünkü İnsanlığın İftihar Tablosu Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) mübarek beyanlarında "Dâhi olan insan haybet yaşamaz." demiyor; *"İstişare eden haybet yaşamaz, hüsrana düşmez."*[5] buyuruyor. Bir Arap atasözünde denildiği gibi iki akıl bir akıldan hayırlıysa o zaman üç akıl, dört akıl, on akıl evleviyetle bir akıldan hayırlıdır.

Hissî Boşluklara Düşmemenin Yolu: Meşveret

Mevzuu misallendirerek bir nebze daha açmaya çalışalım. Diyelim ki sizin, umumun hukukuna taalluk eden bir vazife ve sorumluluğunuz var. Siyasî veya gayr-i siyasî büyük bir kitlenin mesuliyetini taşıyor, bir kısım hayırlara matuf olarak onları yönlendirme konumunda bulunuyorsunuz. Eğer yapılacak iş ve

vazife sadece sizin inisiyatifinize bırakılıyorsa, siz dâhi bile olsanız bazen nefsinize uyarak yanılabilir, herhangi bir hissin tesirinde kalıp hâlet-i ruhiyenizi o işe karıştırabilirsiniz. Muselâ, uykunuzu tam almadan öfke edalı kalktığınız bir günde, yapacağınız o işe gerginlik ve öfkenizi aksettirebilirsiniz. Veya çocuğunuzun canınızı sıktığı, sizi üzdüğü bir günde, o can sıkıntınızı işinize yansıtabilirsiniz. Hâlbuki o işin içinde Allah hakkı vardır, umumun hukuku söz konusudur. Dolayısıyla hak ve hukukun azamet ve büyüklüğünü düşünüp yaptığınız o işte hata etmemeye gayret göstermelisiniz. Fevrî bir davranış neticesinde bunca insanın hukukuna tecavüz etme ihtimalinizin bulunduğunu, dahası haklarını çiğnediğiniz o insanların ahirette sizden davacı olabileceğini ve bu işten yakanızı kurtaramayacağınızı hesaba katmalısınız. İşte bütün bu olumsuz durumlardan kurtulmanın çaresi istişaredir, meşveretin hakkını vermektir. O dâhiler dâhisi Hazreti Ali birçok meseleyi çevresindeki insanlarla istişare ettiyse, hatta hiçbir şekilde meşverete ihtiyacı olmayan, vahiyle müeyyed bulunan Efendiler Efendisi bizlere rehberlik etme adına birçok kez ashabıyla meşveret buyurduysa bize de kendi aklımıza, kendi dehamıza bakmadan meşveret etmek düşer.

Bildiğiniz üzere Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hudeybiye Sulhü'nden sonra sahabeye kurbanlarını kesmelerini emretmesine rağmen onlar; "Belki Allah Resûlü verdiği karardan vazgeçer ve biz yeniden Kâbe'ye yürürüz." ümidiyle bu emri uygulamada biraz ağır davranmışlardı. Peygamber Efendimiz ise bu durum karşısında Ümmü Seleme Validemizle meşveret etmişti. Ümmü Seleme Validemiz: "Ya Resûlallah! Onların tavırlarına bakma. Sen kendi kurbanını kes ve ihramdan çık. Zannediyorum onlar da verdiğin karardaki kesinliği anlayınca sana itaat edeceklerdir." demişti. Nitekim O'nun (aleyhissalâtü vesselâm) mübarek mülâhazaları da aynı istikametteydi ki çıkıp kurbanını kesince birdenbire herkes kollarını, paçalarını sıvamış, bıçakları ellerine almış ve kurbanlarını kesmişlerdi.[6]

Elbette ki böyle bir hâdise karşısında yapılması gereken en uygun hâl tarzı zaten Peygamber Efendimiz'in muazzez ve mübeccel zihinlerinde mevcuttu. Çünkü vahiy ile müeyyed fetanet-i uzma sahibi bir Rehber-i Küll'ün bu durum karşısında yapılması gereken neyse onu düşünmemesi mümkün değildir. Bu sebeple O'nun bu davranışını, her konuda bize rehber olan o Zât'ın (aleyhissalâtü vesselâm) meşveret mevzuunda da bize numune-i imtisal olması şeklinde okuyup anlamamız gerekiyor.

Bu hâdisenin derununda üzerinde durulması gerekli olan birçok önemli hakikat ve ders vardır. Ezcümle "Kadının ruhu var mı; kadın da bir insan mı, değil mi?" münakaşasının yapıldığı bir dönemde, Efendimiz'in (sallallâhu

aleyhi ve sellem) bir peygamber olarak, hem de eşi olan bir kadınla istişarede bulunması, zannediyorum günümüzde kadın haklarını savunduğunu iddia eden kişilerin bile şaşırıp kalacağı bir tavırdır. Aynı zamanda bu hâdisede bir yönüyle kadın şefkatine müracaatta bulunma esprisi de söz konusudur.

Evet, his ve heyecan Allah'ın ihsan ettiği, şükür isteyen çok önemli nimetlerdir. Fakat o nimetlerin üstünde daha önemli bir nimet vardır ki, o da, o nimetlerin akılla test edilmesidir. Yani tefekkür, tezekkür, teemmülle sağlamasının yapılması, derinleştirilmesi, zamanîleştirilmesi yani her yerde uygulanır hâle getirilip evrensel bir dinamik hâline dönüştürülmesidir.

Bu açıdan en küçük mevzudan en büyük meseleye kadar his, heyecan ve akıl dengesini sağlamak çok önemlidir. Müslüman, denge insanıdır. Kur'ân dengeyi sırat-ı müstakîm olarak ortaya koyar. Denge ise, ifrat ve tefritlerden uzak yaşama demektir. Fatiha sûre-i celilesinde yer alan اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ âyeti de günde kırk defa bize bu espriyi telkin eder. Allah (celle celâluhu) daha Kur'ân'ın hulâsası olan ilk sûrede, evsaf-ı sübhaniyesini, güç ve kuvvetini ifade ettikten, bizi kulluk sırrına çağırdıktan ve onu hakkıyla eda etme adına yardımı kendisinden istemeye bizi davet ettikten hemen sonra en büyük yardımın sırât-ı müstakîme hidayet olduğunu vaz' buyuruyor. Malum olduğu üzere mü'min beş vakit namazıyla günde en az kırk defa Cenâb-ı Hak'tan bunu istiyor. Ancak denge, mü'min hayatında o kadar önemlidir ki, onu günde kırk defa değil, bin defa bile talep etsek zannediyorum yine de kamet-i kıymetine uygun talepte bulunmuş olmayacağız.

Son bir husus olarak şunu da ifade etmeliyim ki, his, heyecan ve akıl dengesi dinimiz açısından çok önemli bir husus olduğundan, sırat-ı müstakîmi bulma veya hadd-i itidale ulaşma mevzuunda gösterilen her cehd ü gayret ibadet sayılır. Bu sebeple biz bir mesele karşısında hemencecik kendimize göre bir karar verme yerine o mesele üzerinde kafa yorar, teemmülde bulunur, etrafımızdaki kimselerle istişaresini yapar, böylece yeni tahlil ve terkiplere girer ve işte bütün bunlardan sonra bir tercihte bulunursak bu istikametteki her türlü sa'y ü gayretimiz, fikrî cehdimiz inşallah bize ibadet ü taat sevabı kazandıracaktır.

1 En'âm sûresi, 6/50.

2 Nisâ sûresi, 4/82.

3 Yûnus sûresi, 10/3; Hûd sûresi, 11/24, 30; Nahl sûresi, 16/17;...

4 Yâsîn sûresi, 36/68.

5 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/365; el-Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb* 2/7.

6 Bkz.: Buhârî, *şurût* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/330.

Melekler ve Melekleşme Ufku

Soru: *Kur'ân-ı Kerim'de melekler pek çok yönleriyle nazara veriliyor. Meleklerin hâl ve vasıflarının anlatılmasında hangi maslahat ve hikmetler söz konusu olabilir?*

Cevap: Meleklerin özellik ve hususiyetlerinin anlatıldığı âyet-i kerimelere dikkat edildiğinde, bu nuranî varlıkların; Allah'ın bütün emirlerini kusursuz bir şekilde yerine getirdikleri, O'na karşı tasavvur edemeyeceğimiz ölçüde havf u haşyetle dopdolu oldukları, devamlı surette O'nu tenzih, tesbih ve takdis ettikleri, ibadet ü taate bıkkınlık göstermeyip ubudiyetlerini tevazu, mahviyet ve saygıyla eda ettikleri gibi özelliklerin öne çıktığını görürüz. Meselâ onların bu vasıflarının anlatıldığı bir yerde; لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ *"Onlar asla Allah'a isyan etmez ve kendilerine verilen bütün emirleri tam olarak yerine getirirler."*[1] buyurulurken, başka bir âyet-i kerimede bu temiz, günahsız ve masum varlıkların Allah karşısındaki tavırları; فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ *"Rabbinin nezdinde olan melekler, gece gündüz O'nu tenzih, tesbih ederler ve asla bıkkınlık göstermezler."*[2] ifadeleriyle anlatılır. Nahl sûresinde ise; يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ *"Üstlerindeki Rabbilerinden korkarlar ve emredildikleri şeyi harfiyen yerine getirirler."*[3] âyet-i kerimesiyle onların Cenâb-ı Hakk'a karşı tahayyül ve tasavvurumuzu aşkın şekildeki haşyetle dopdolu hâlleri nazara verilir.

Melekler bir taraftan ibadet ü taate karşı işte bu şekilde engin ve derin bir zevk duyarken diğer taraftan münkerata karşı da ciddi bir tiksinti içindedirler. Kamil imanın anlatıldığı şu hadis-i şerifi bir mânâda onların tabiatlarının bir şerhi olarak da okuyabiliriz. Söz konusu hadis-i şerifte İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلّٰهِ، وَأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ اللّٰهُ مِنْهُ، كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ *"Üç şey vardır ki, onu yaşayan imanın tadını tatmış demektir: Allah ve Resûlü'nü, her şeyden ve herkesten daha fazla sevmek.. sevdiğini sadece ve sadece Allah rızası için sevmek.. Allah Teâlâ hazretleri kendisini küfür bataklığından kurtardıktan sonra küfre tekrar dönmeyi, ateşe atılmanın ürperticiliğinden daha ürpertici ve tehlikeli görmek."*[4] Demek ki insan; küfür, dalâlet ve sapıklıktan kurtulduktan sonra

yeniden o çirkef ve karanlık atmosfere dönmeyi Cehennem'e dönme gibi kerih görmedikçe imanın tadını hakiki mânâda tatmış olmaz. İşte burada sıradan bir inanmanın ötesinde, iz'an dediğimiz aksine ihtimal vermeyecek şekilde imanı içine sindirme, onu içselleştirme; küfür, dalâlet, isyan ve günaha karşı da tiksinti içinde olma ve bu hâli tabiatının gerçek rengi hâline getirme gibi farklı bir derinlik söz konusudur. Hadis-i şerif, böyle iz'an sahibi bir kimsenin ezvak-ı ruhaniye ve ezvak-ı kalbiyeyi bütün derinliğiyle duyabileceğine işaret ediyor ki, işte melekler yaratılışları itibarıyla bu enginlik ve keyfiyette olan varlıklardır.

Meleklerin özellik ve hususiyetlerine bu şekilde işaret nev'inden kısa bir temasta bulunduktan sonra sorunuzdaki esas unsur olan hikmet ve maslahat mevzuuna geçebiliriz.

İnsanın Melekût Yönü

Bilindiği üzere insanın bir mülk bir de melekût yanı vardır. Yani onun fiziğe ait bir yanı olduğu gibi fizik ötesine açık bir mahiyeti de vardır. Evet onun, bir taraftan behîmî hisler, şehvetler, gazaplar, kinler, nefretlerden ibaret hayvanî bir yanı, diğer taraftan da iz'an, irfan, mârifet, muhabbet, kulluk ve tevazu gibi melekî bir cenahı söz konusudur. İşte insanın, potansiyel insanlıktan hakikî insan olma ufkuna yükselmesi, mahiyetinde bulunan bu meleklik yönünü inkişaf ettirmesiyle mümkün olacaktır. Yoksa cismaniyetine bağlı kaldığı, hayvaniyetinin güdümünde yaşadığı; yani yiyip içip yan gelip kulağı üzerine yattığı sürece o, mülk âleminin dar çerçevesi içinde sıkışır kalır; kalır da ahsen-i takvîm sırrına mazhar bir varlıkken hayvanlardan da aşağı bir duruma düşer. Fakat o, hayvaniyetten çıkıp cismaniyeti bırakırsa yani nefsanî, hayvanî ve cismanî kazurattan temizlenerek Cenâb-ı Hakk'ın esmâ-i ilâhiye, evsaf-ı sübhaniye ve şuun-u rabbaniyesinin nurlarıyla tenevvür ederse farklı bir mahiyete erer, farklı bir mahiyet kazanır.

İşte âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerde meleklerin bu ölçüde zikredilip nazara verilmesinin hikmetlerinden biri, insanda potansiyel hâlde bulunan bu melekiyet yanını harekete geçirmek, tetiklemek, neşv ü nema bulmasını sağlamak ve böylece onu melekleşme ufkuna ulaştırmaktır. Evet, meleklerin hâli nazara verilmek suretiyle melekleşmeye bir teşvik ve çağrı yapılmakta, mahiyetimizde meknî bulunan melekûta ait hususiyetleri inkişaf ettirmemiz istenmektedir.

Melekler ve Sonsuzluk Duygusu

Biraz önce de ifade edildiği üzere insan beden ve cismaniyetin dar çerçevesinde kalır, âlem-i melekûta açılmazsa, tıpkı çuval içinde kalıp neşv ü nema vetiresine girmeyen ve böylece yalnız başına yok olup giden bir tohum gibi olur. Böyle bir tohumda çoğalma, artma ve bereketlenme söz konusu olamayacağı gibi, mevcut hâliyle kaldığı müddetçe onun için çürüme ve yok olma mukadder demektir. Fakat o tohum ne zaman ki toprağın altına girer ve neşv ü nema sürecine dahil olursa, sümbüle, derken oradan başağa yürür, başak başakları netice verir ve Allah'ın izniyle, bir tek tohum ambarlar dolusu buğdaya dönüşür. Aynen bunun gibi insan, maddiyatın dar mahpesinde kurtlanıp çürümek için değil sonsuzluğa yürümek için var edilmiştir. Bu sebeple onun mutlaka mahiyetinde mündemiç bulunan ebedîliği duyup hissetmesi, ölümsüzlüğe uyanması, uyanıp kalb ve ruhunu sonsuzluğa yönlendirmesi gerekir. İşte insanın bütün bunları kendi içinde duyup hissedebilmesi, hissedip gerçekleştirebilmesi için meleklerin Allah'la olan daimî münasebetleri, aktif, canlı ve kesintisiz kulluk hâlleri nazara verilmiştir. Çünkü Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize, Miraç yolculuğu esnasında her geçtiği yerde oraya ait melekler topluluğunu kullukla bütünleşmiş bir vaziyette müşâhede ettiğini ve kimisi rükûda, kimisi secdede ve kimisi kıyamda olan bu meleklerin yaratıldıkları günden beri hep aynı ibadet şekliyle Rabbilerine arz-ı ubûdiyette bulunduklarını bildirmektedir. İşte onların bu kesintisiz kullukları, Allah'la olan bu daimî münasebetleri bizim için canlı ve hayattar ebedî bir varoluşa çağrı gibidir.

Melek Enginliği ve Öteler

Melek enginliği ve derinliği içinde ahiret âlemini duyup hissetme mevzuuna geçmeden önce ötelerle alâkalı bir mülâhazamı ifade etmek istiyorum. Şöyle ki, ahiret âleminde cismaniyetimizin ne keyfiyette olacağını tam olarak bilemiyoruz. Bu mevzuda kelamcıların ve usûlüddin ulemasının mütalaaları başımızın tacıdır. Onlar, Kur'ân ve Sünnet'te ortaya konan meselelere imanın gereği olarak, nassları o günkü anlayışları içinde yorumlamış ve o istikamette deliller serdetmişlerdir. Onların mütalaalarına bir şey diyemeyiz. Ancak ahirette sahip olacağımız vücudun mahiyeti hakkında kesin bir şey söylemek oldukça zordur. Allah (celle celâluhu) bizi bu âlemde atomlar, elektronlar, nötronlardan veya bunların ötesinde eterden/esirden yarattıysa, ahirette de bizi eterin/esirin ötesinde ve bunlara esas teşkil edecek olan daha farklı bir unsurdan, –ona da madde diyeceksek– daha farklı bir maddeden yaratabilir. Bu açıdan "Ahirette de muhakkak bugünkü bildiğimiz mânâda etimiz, kemiğimiz olacak, orada da oksijen soluklayacak ve karbondioksit ifraz edeceğiz, şöyle

yiyip içeceğiz…" gibi şeylerle meseleye sınır koyabilmemiz mümkün değildir. Çünkü oradaki hususiyetler bu dünyaya hiç benzemiyor, orada her şey çok farklı bir şekilde cereyan edecek. Meselâ Cennet'te ıtrahat ve –ihtimal zevk için uyuma olsa bile– yorgunluğa bağlı uyuklama ihtiyacı olmayacak. Bu sebeple bizim âhiret âlemiyle alâkalı âyet ve hadislerdeki ifadeleri ıtlaka bağlayıp ötelerin mahiyet ve keyfiyeti hakkında kesin ve net beyanda bulunmaktan kaçınmamız gerektiği kanaatindeyim. İşte "tasavvurumuzu aşkın" o ahiret âlemini bütün buud ve derinlikleriyle duyup hissetme, zevk alıp yaşama keyfiyetimiz bu dünyada melekût yönümüzü inkişaf ettirmemiz ölçüsünde olacaktır. Melekler ise tabiatları icabı bu dünya şartları içinde de bu enginlik ve derinlikte olan varlıklardır. Çünkü o nuranî varlıkların akisleri, kendileri gibi hakikidir. Aynaya aksettiği zaman, hakikatiyle akseder. Bu sebepledir ki Bediüzzaman Hazretleri'nin ifadeleri içinde, "Meselâ, Hazreti Cebrail Aleyhisselâm, Dıhye suretinde huzur-u nebevîde bulunduğu bir anda, huzur-u ilâhîde, haşmetli kanatlarıyla Arş-ı Âzam'ın önünde secdeye gider, hem o anda hesapsız yerlerde bulunur, evâmir-i ilâhiyeyi tebliğ ederdi. Bir iş bir işe mâni olmazdı."[5] Bu açıdan nurdan yaratılan meleklerin hayatları boyunca mazhar oldukları hususiyetlere bizler melekût yönümüzü inkişaf ettirdiğimiz seviyede ahiret âleminde mazhar olacağız. Bir mânâda Cennet'teki mahiyetimiz melekler gibi olacak. Bunun tezahürü olarak da Cennet'te aynı anda çok farklı nimetlerden faydalanma imkânı bulacağız. Meselâ, bir taraftan cuma yamaçlarında Cenâb-ı Hakk'ın cemal-i bâ-kemalini müşâhede ederken, aynı anda Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında O'na takdim edilen maide-i semaviyeden istifade edecek ve O'nun huzurunda olmanın verdiği insibağı yaşayacağız. Belki de, binlerce yıllık mesafelerin Miraç'ta Efendimiz için dürülüp tayyedilmesi gibi, Cennet'te de binlerce nimeti aynı anda duyup hissedeceğiz. İşte bütün bunlar melekliğe ait hususiyetlerdir.

Hâlbuki bizim şu dünyada cismaniyetimiz itibarıyla paylaştığımız bir atmosfer, yaşadığımız bir ortam vardır ki, hareket alanımız oldukça sınırlıdır. Meselâ elimizi uzattığımız zaman ancak yanımızdaki insana temas edebiliriz. Çayı elimize alıp içmemiz, yemeğimizi yememiz, oturmamız, kalkmamız hep dar daireli, dar alanlı ve dar çerçeveli hareketlerdir. Fakat Cennet'te, tıpkı dünyada bazı ebdâllara müyesser olduğu gibi bir anda bin farklı yerde bulunabiliriz. Meselâ, aynı anda rahmaniyet, rahimiyet, rezzakiyet ufkundan Cenâb-ı Hakk'ı müşâhede edebiliriz. Nuranî ve melekî yapımızla arzu ettiğimiz her yerde O'nu duyabiliriz. İşte bu sırdan dolayıdır ki, Cennet'in bir saatlik hayatı dünyanın binlerce sene mesudane hayatına tereccüh ediyor. Çünkü orada binlerce seneyi dürüp bir kitap gibi aynı anda duyabilme imkânını elde

ediyoruz. Görmemiz de dünyadaki gibi, üç buudlu, dört buudlu veya beş buudlu değil, belki yüz buudlu olacak ve biz bir şeyi aynı anda yüz buuduyla görüp hissedebileceğiz. İşte Kur'ân-ı Kerim'de meleklerin ahval ve evsafının anlatılmasıyla, bu dünyada melekleşme yolunda yürüyenlerin ahiret âleminde o ufku paylaşacağına işaret ediliyor ve âdeta onların akıbet-i mukaddere veya akıbet-i muhakkakasına iş'arda bulunuluyor.

Rehber-i Ekmel Efendimiz ve Melekleşme Ufku

Esasında Nebiler Serveri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) lâlugüher sözleri ve pür-nur hayatı insan tabiatının melekleşme hâlini en çarpıcı ve canlı misallerle ortaya koymaktadır. Meselâ O bir hadis-i şeriflerinde; *"Allah her nebiye bir arzu, istek ve şehvet vermiştir. Bana gelince, benim şehvetim, gece namaz kılmaktır."*[6] buyurmaktadır. Demek ki, bizim yeme, içme ve daha başka cismanî şeylere karşı duyduğumuz arzu, iştiha ve şehevanî duygular nasıl tabiatımızın bir parçası ise, Peygamber Efendimiz'in ibadet ü taate olan düşkünlüğü de O'nun tabiatının bir gereğiydi. Evet, itaat ve kulluk O'nun tabiatı hâline gelmişti. Çünkü O baş döndüren ibâdet, ubûdiyet ve ubûdetiyle melekûtî yanını derinleştirip enginleştirmişti. Fıtratında mündemiç bulunan nüve ve çekirdekleri inkişaf ettirmişti. Hazreti Bûsîrî'nin ifadesiyle Hazreti Muhammed Mustafa (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) bir beşer olarak bizim aramızda bulunuyordu, ancak O herhangi bir beşer gibi değildi. Evet O, kendini aşmıştı; ayakları mülk âlemindeydi ama melekût âleminin üveykiydi.

İşte Nebiler Serveri'nin asliyet planında yaşadığı bu melekleşme ufku zilliyet planında bizim için de söz konusudur. Elverir ki Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha'da meleklere has zikredilen ahval ve evsafı biz de örnek alıp onları hayatımıza tatbik edelim ve o yolda sa'y u gayrette bulunalım.

1 Tahrîm sûresi, 66/6.

2 Fussilet sûresi, 41/38.

3 Nahl sûresi, 16/50.

4 Buhârî, *îmân* 9; Müslim, *îmân* 67.

5 Bediüzzaman, *Sözler* s.207 (On Altıncı Söz, Birinci Şua, Üçüncüsü).

6 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 12/84.

Mekânın Velûdiyeti

Soru: *Asliyet planında Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'nin apayrı bir velûdiyet ve berekete sahip oldukları ifade ediliyor. Günümüzde de zılliyet planında bazı mekânların emsallerine göre ayrı bir bereket ve doğurganlığa sahip oldukları söylenebilir mi? Bu açıdan mekânın velûd olmasını nasıl anlamalı ve bu hususiyeti mekânın hangi unsurlarında aramalıyız?*

Cevap: Öncelikle bilinmesi gerekir ki, vahy-i ilâhî tarafından yeryüzünde kudsî kılınmayan hiçbir yere kudsiyet atfedilemez. Bu sebeple her meselede olduğu gibi mekânların kıymeti hakkında da ölçümüz Kur'ân ve Sünnet kriterleri olmalıdır. Meselâ; لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ مَسْجِدِي هٰذَا وَمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِ الْأَقْصٰى *"Üç mescidin dışındaki mescidlere hususî olarak yolculuk yapılmaz. Bunlar da benim bu mescidim, Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksâ'dır."*[1] hadis-i şerifi bu hususta bakış açımızı belirleme adına önemli bir ölçüdür. Demek ki dünyada hiçbir mekân Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tayin ve takdiriyle belirlenen bu üç mekân kıymetinde olamaz. Ayrıca bu mevzuda şerefsüdur olan daha başka hadis-i şerifleri düşündüğümüzde Mescid-i Haram'ın derece derece üstüne ayrı bir faikiyete sahip olduğu anlaşılmaktadır. Meselâ bir hadis-i şeriflerinde Peygamber Efendimiz bu hususa şöyle işaret buyurur: صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هٰذَا أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ وَصَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ *"Mescidimde kılınan bir vakit namaz diğer mescidlerde kılınan bin vakit namazdan daha efdaldir. Ancak Mescid-i Haram müstesnadır. Mescid-i Haram'da kılınan bir vakit namaz diğer mescidlerde kılınan yüz bin vakit namazdan daha hayırlıdır."*[2]

Gökler Ötesi Âlemlerin Usâresi

Esasında sorunun içinde ifade ettiğiniz zılliyet mevzuu bir mânâda bu üç mübarek mekân için de geçerlidir. Şöyle ki; meselâ Kâbe yeryüzünde Sidretü'l-Müntehâ'nın bir izdüşümüdür. İşte bu izdüşüm mânâsında o kutsal mekân zılliyet konumundadır. Ancak gökler ötesine nispetle ortaya çıkan bu izafî zılliyet yeryüzüne inince zirveyi tutup asliyet konumunu ihraz etmektedir. Bu sebeple Beytullah'ın aslî gibi bir konumu vardır, diyebiliriz. Çünkü arzın merkezinden tâ "Sidretü'l-Müntehâ"ya uzanan Beytullah, gökler ötesi âlemlerin usâresinden meydana gelmiş bir kristal gibidir. Evet o, yerin göbeği, varlığın

da kalbidir. Hatta bazı ehl-i keşfe göre Peygamber Efendimiz ile Kâbe hakikati, âdeta tev'em (ikiz) olarak imkânın döl yatağında beraber yaratılmışlardır. Bir vahidin iki yüzü gibidirler. Kâbe yerde ve gökte bütün enâmın kıblesi; Efendimiz de o kıblede imamdır. Bediüzzaman Hazretleri de bu durumu izah ederken Efendiler Efendisi'nin (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) "İmamü's-Sekaleyn" yani insanların ve cinlerin, yerdekilerin ve göktekilerin imamı olduğunu ifade eder. İşte hakikat-ı Ahmediye ile hakikat-ı Kâbe arasında böyle bir göbek bağı, bir irtibat vardır.

Tabiî bütün bunları vicdanda duyup idrak etme, meseleye metafizik ve metapsişik mülâhazalarla, hatta bunun da ötesinde, ruh dahi beride kalacak şekilde ruh ötesi bir nazarla bakmakla mümkün olacaktır. Yoksa her meseleyi mücerret akılla sadece kitaplarda, kitapların fihristlerinde, kaynaklarda araştıran insanlar bunları anlayamayacaktır. Evet, bütün bunları idrake mazhariyet, meseleye biraz kalb ve ruh ufkundan bakmaya, o yörüngede hareket etmeye vâbestedir.

Mescid-i Nebevî ise, Mescid-i Haram'dan sonra yeryüzündeki en büyük, en kutlu mesciddir. Kâbe mihrâblar mihrâbı, bu muhteşem mihrâbın minberi ise Cennet bahçelerinden daha temiz olan Râvza-i Tâhire'dir. Bu arada şunu da ifade edeyim ki, bir kısım ehlullahın Mescid-i Nebevî içindeki "Merkad-ı Nebevî" adıyla andığımız mübarek mekâna bakışı daha farklıdır. Onlar, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun; اَللّٰهُمَّ الرَّفِيقَ الْأَعْلٰى [3] deyip kendi ruh ufkuna yürürken, yürüyüp yükselişini bu ufukta sürdürürken yükseliş helezonunun menfezi diyebileceğimiz o mübarek mekânın, yeryüzündeki her yerden daha faziletli olduğu kanaatindedirler.

Mescid-i Aksâ'ya gelince; bir kısım rivayetlere bakılacak olursa Hazreti İbrahim Mescid-i Haram'ı temelleri üzerine yeniden bina ettiği gibi Hazreti İsmail de, ondan kırk sene sonra Mescid-i Aksâ'yı inşa etmiştir. Tabiî bütün bunlar planı-projesi gökler ötesinde yapılan, emr-i ilâhî ile gerçekleştirilen icraatlardır. Bu sebeple isterseniz bu mukaddes mekânları insan ruhunun terakkisi ve onun gök yolculuğu için birer rampa mescidi olarak görebilirsiniz. Zaten âyet ve hadisler ışığında Miraç'taki güzergahı takip ettiğimizde Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) âdeta bir rampadan bir rampaya yürüdüğünü, öbür rampadan da göklere urûc buyrulduğunu görürüz. Evet, ilâhî kelam; سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرٰى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ *"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız*

Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir."[4] âyetiyle bize bu hakikati bildirmektedir. Şimdi eğer ilâhî beyanda Allah (celle celâluhu) o mekânlara bu şerefi vermişse bence onun yerini başka bir şeyle doldurmak mümkün değildir. Bu açıdan da kudsiyet ve şerefin doğrudan doğruya semalar ötesinden gelmesi itibarıyla o mukaddes mekânlar izafî de olsalar, onlara asliyet nazarıyla bakılabilir.

Mukaddes mâbed ve bina dışında bir de, din-i mübîn-i İslâm'ın ruhunun inkişaf ettiği beldeler vardır. Bu noktada da Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'yi bağrında taşıyan Mekke ve Medine şehirleri asliyet payitahtlığını korur ve o muallâ konumlarını hep muhafaza ederler. Çünkü bir yönüyle her şey, o kutsal mekânlarda başlamış, orada oluşmuş, oradan intişar etmiştir.

Daha sonraki dönemlerde ise o mukaddes beldelerin taşıdığı misyonu zılliyet planında farklı beldeler eda etmiştir. Bu noktada Kufe, Şam, Bağdat, Kahire, Merv, Konya, İstanbul ilk başta akla gelebilecek şehirlerdir. Gerçi bu mevzuda kesin bir şey söylemek mümkün olmasa da, tarihî hâdiseleri süzüp değerlendirmeye tâbi tutunca belli tahminlerde bulunabilir ve mezkur beldelere zılliyet planında Cenâb-ı Hak'ın özel teveccühüne mazhar idarî merkezler nazarıyla bakabiliriz. Evet, Allah (celle celâluhu) değişik yerleri tebcil ve takdir etmek için hususi teveccühte bulunmuş ve onları böyle bir misyonla şerefyâb kılmıştır, diyebiliriz.

Cüz'î İrade ve Bereket

Aynen öyle de, çağımızdaki gönüllüler hareketi için de çekirdek mahiyetinde ilk tekevvünün söz konusu olduğu, ilk açılım ve inkişafın yaşandığı, beş-on insanın ilk defa işe sahip çıktığı; çok önemli hayırlara vesile olmuş, Allah'ın izniyle bugün de hâlâ aynı fonksiyonu eda ettiğine inandığımız ve asla göre zıllin zıllinin zıllı (gölgenin gölgesinin gölgesi) diyebileceğimiz mekânlar söz konusudur. Berekete mazhar oldukları anlaşılan bu yerler bugün milletimiz ve insanlık yolunda, çok önemli konumlarda çok önemli hizmetler eda eden insanlara zemin oluşturmuş ve onlara dâyelik yapmıştır. İzmir/Bozyaka ve İstanbul/Altunizade gibi mekânlar bu çerçeve içinde ele alınabilecek yerlerdir. Çünkü bu mekânlar, Allah'ın izniyle, günümüzde dünyanın dört bir tarafında gönüllere taht kuran, takdir edilip alkışlanan eğitim yuvalarına, diyalog hizmetlerine, barış çabalarına ilham kaynağı olup onlara zemin teşkil etmiş, çok önemli açılımlara vesile olmuştur.

Şimdi bu noktada durup sorunuzun ikinci kısmına cevap teşkil edebilecek bir hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum:

Zahiri planda cüz'î iradeyi hiç akla getirmeksizin bütün bunları sırf Cenâb-ı Hakk'ın hususî bir teveccühü şeklinde değerlendirip şöyle diyebilirsiniz; "Sanki Cenâb-ı Hak bazı yerlere ekstra lütuflarda bulunup oraları mübarek kılmış, ayrı bir velûdiyet ve verimliliğe mazhar etmiştir." Fakat şahsen ben, temelde meseleyi Mâtüridî akidesi çerçevesinde ele alıp değerlendirmeyi daha salim ve daha emniyetli bir yol olarak görüyorum. Bu sebeple her hayırlı işin mebdeinde şart-ı adi dahi olsa hayra vesile teşkil edecek bir cüz'î iradenin mevcudiyetini arama lüzumu duyuyor, ileride yapılacak hayırlı işler için başlangıçta verilen bir avans şeklinde dahi düşünsek meseleyi iradeye bağlamanın Muhasibî'nin ifadeleri içinde "Kur'ân akliliği"ne daha muvafık düştüğü kanaatini taşıyorum.

Bozyaka

Meselâ bu açıdan Bozyaka'yı ele alıp üzerinde düşünebilirsiniz. Onun arsası merhum Nefi Bey'e aitti. O zat adı gibi nâfi (faydalı), çok güzel, çok kıymetli bir insandı. Arsa ona kayınpederinden intikal etmiş. Enteresandır; kayınpederi, çoluk çocuğunu ahlâkî dejenerasyondan, çağın mesâvî ve kötülüklerinden muhafaza düşüncesiyle o dönem için İzmir dışı sayılabilecek Bozyaka'da bir arsa alıp, avlu duvarları yüksek iki katlı bir yazlık yaptırmış. Ben o evi görmüştüm, ahşap, temiz bir evdi. Bozyaka Yurdu işte o evin arsası üzerine yapıldı. Şimdi geriye doğru gittiğinizde, tâ işin mebdeinde temiz, nezih bir insanın salâbet-i diniye ve gayret-i diniye ile bir hazire oluşturmasına şahit olur ve o işin temelinde böyle bir safvet ve samimiyetin yer aldığını müşâhede edersiniz.

Nefi Bey'le bir ara altlı-üstlü oturduk. 65-70 yaşlarındaydı. İşte o dönemlerde bazen sabahları gelir, okunan derse iştirak ederdi. Diyebilirim ki, onun dersteki heyecan ve helecanını bu işe yirmi sene, otuz senesini vermiş insanların birçoğunda dahi görmedim. Hiç unutmam, sofranın başında risale okunurken bayılasıya ağlar, öyle bir iştiyak ve kalb rikkati içinde okunanları dinlerdi.

Aynı zamanda Nefi Bey kalemi olan, ne dediğini, ne diyeceğini, nerede, nasıl davranılması gerektiğini bilen bir insandı. Dine hizmet yolunda karınca kararınca çalışıp çabalayan hemen herkese arka çıkıyordu. Daha sonraki dönemlerde ise ciddi bir inanmışlık içinde bütün himmetini tek bir noktaya teksif edip, kayd-ı hayat şartıyla İzmir'in göbeğinde, Karşıyaka'da ve belki daha başka yerlerde bulunan bütün mamelekini eğitim hizmetlerine adadı.

İşte Bozyaka Yurdunun temelinde, bir yönüyle gecesinde yalancı bir şafağın

bile çakmadığı bir dönemde o güzel insanın bu meseleye inanarak “Ben bu arsayı verdim.” deyip civanmertlik ortaya koyması vardır. Sonra da, üç-beş insanın hiç imkânları olmadığı hâlde, ellerindekini-avuçlarındakini ortaya koyup o binayı yapma gayretleri söz konusudur. O yıllarda bir araya gelip bu tarz bir yola başvurma bilinen bir husus değildi. Belki hayata yeni yeni taşınan bir dinamikti. Fakat ben o gün hayretler içinde kalmıştım. Çünkü o zamanın parasıyla yurdun inşası için tam üç yüz bin lira para taahhütte bulunulmuştu. Ayrıca birisi kalkıp “Binanın kalorifer tesisatını ben üzerime alıyorum.” demiş, bir başkası da daha farklı bir ihtiyacı karşılayacağını ifade etmişti. Derken 12 Mart Muhtırası verildi. Hukukun askıya alındığı o süre zarfında içeriye alınanlar olmuştu. Fakat Allah’ın inayetiyle dalgalar duruldu, hâdiseler gelip geçti ve Rabbim yeniden milletimiz için hizmet etme imkânı verdi. İşte yeniden bir şeyler yapma imkânı doğunca bugün bazıları itibarıyla Hakk’a yürüyen o günün fedâkar kahramanları; Yusuf Pekmezci’ler, Zeki Bey’ler, Mustafa Ok’lar, Naci Bey’ler, –belki kıtmir de vardı aralarında– hemen herkes eline kazma, küreği alıp temel kazdı, bir amele gibi o binanın inşasında çalıştı.

Şimdi meseleyi geçmişiyle değerlendirip bugüne getirdiğiniz zaman görülüyor ki o mekâna bahşedilen fâikiyet ve ulviyet; altı boş, birdenbire, tepeden inme bir hususiyet değil; öncesinde mutlaka Cenâb-ı Hakk’ın inayetine sunulmuş bir niyet, azim ve gayret var.

Altunizade

İstanbul/Altunizade’nin tarihçesine baktığınız zaman da benzer hususları müşâhede edebilirsiniz. Malum, o binanın yanında bir cami vardır. İşte bilmem kaç asır önce samimi ve yürekli bir gönül o caminin arsasını vakfedip oraya cami yaptırmış ve o caminin çevresinde de Hakk’a hizmet duygu ve düşüncesinin soluklandığı müesseselerin olmasını istemiş. Aradan asırlar geçmiş ve fedakârlık duygularıyla dopdolu merhum Hacı Kemal’in gayretleriyle o arsa alınmış. Altunizade’nin inşasında da esnafıyla-öğretmeniyle insanlar ellerinde kazma-kürek bir amele gibi çalışmış, gayrette bulunmuşlar. Merhum Hacı Kemal’in kendisi de bir amele gibi çalışıp çabalamıştı. Ve o insanların hiçbiri maddî herhangi bir beklenti ve karşılık mülâhazasıyla bu işlere teşebbüs etmedikleri gibi yapılan bu hizmetlerin gün gelip bu noktaya varacağını da hiç düşünmemişlerdi. Kanaatimce bu nokta çok önemlidir. Çünkü maddî beklenti olmasa da, gelecek adına vaat ettiği neticelere bağlı olarak meseleyi götürmek ihlâsı zedeleyen bir husustur. Elbette ki, himmetler âli tutulup gaye-i hayal istikametinde koşturup durmalı, fakat “şöyle olacak-böyle olacak, şöyle semere alınacak-böyle semere alınacak” diye bir

mülâhaza aklınızdan dahi geçse hiç bilmeden, farkına varmadan o işi sulandırmış, safvetini bozmuşsunuz demektir.

İşte o mekânların doğurganlık ve verimliliği, meselenin bugününü bilmeden, yarınına kapalı, öbür gününe ise bütün bütün kapalı bulunan, sadece Allah yolu deyip mânevî insiyaklar içinde sevk edilen o insanların hareketlerine Cenâb-ı Hakk'ın özel bir teveccühüdür ve dolayısıyla o yerler hep velûd ve bereketli olmuştur. Ülke dışına ilk açılımlar araba ve daha değişik vasıtalarla işte o mekânlarda başlamıştır. O ilk açılımın, ilk teşebbüsün apayrı bir kıymeti vardır. Çünkü merkezdeki küçük bir açı muhit hattında geniş bir sahaya tekabül eder. Diyelim ki siz dar alanlı bir açılma işine teşebbüs eder, meselâ bir gün kalkıp Şam'a gidersiniz. Daha sonra kendi kendinize; "Yahu! Nasıl olsa Şam'a geldik. Burası bir yönüyle izafî Kuzey Afrika oluyor. Afrika'nın göbeğine gitsek ne olur ki!" dersiniz. Yani o ilk teşebbüsün bir fikir verme, bir çekirdek teşkil etme bakımından apayrı bir değeri söz konusudur. İşte günümüzde insanımızın yeryüzü çapında gerçekleştirdiği bu güzel gayretlerin nüve ve çekirdekleri bir yönüyle ilk defa o mekânlarda toprağın bağrına atılmış, çile ve ızdırabı çekilmiştir.

Hâsılı, zılliyet planında velûdiyet ve berekete mazhar oldukları anlaşılan o mekânların bu hususiyetini liyakattan tecrit ederek tepeden inme bahşedilmiş bir faikiyet şeklinde ele almaktan ziyade, bu durumu bizim irade, cehd ve gayretimize Cenâb-ı Hakk'ın inayet ve ihsanı şeklinde değerlendirip bu mevzuda iradenin hakkı verilmeli; verilmeli ve lütf-i ilâhînin kendine has enginlik ve derinlikleriyle nüzulünün şart-ı âdi planında dahi olsa o iradeye göre geldiği asla nazardan dûr edilmemelidir.

1 Buhârî, *fezâilü's-salât* 6, *hac* 26, *savm* 67; Müslim, *hac* 288.

2 İbn Mâce, *ikâmet* 195; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/343, 397, 4/5.

3 Buhârî, *fezâilü's-sahâbe* 5, *meğâzî* 83-84; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 85, *selâm* 46.

4 İsrâ sûresi, 17/1.

İnziva Arzusu ve Başkaları İçin Yaşama

Soru: *Günümüzdeki hayat tarzı, maddî imkânlar ve dünyevî meşguliyetlerin çokluğu, sürekli bir şekilde insanı dünyaya çağırıyor. Bu sebeple insanın içinde kimi zaman kendini toplumdan tecrit etme, inzivaya kapanma gibi istek ve arzular söz konusu olabiliyor. Bu durumdaki bir fert için neler tavsiye edersiniz?*

Cevap: İnsanın tabiatıyla, tabiatında mündemiç olan bir kısım duygularla dünyanın cazibedar güzellikleri arasında ciddi bir münasebet, uzlaşma ve uyuşma söz konusudur. Bu inkâr edilemez bir vakıadır. Bu sebeple insanı; dünyaya, dünyanın his ve heves yörüngeli aldatan yüzüne davet eden dâî, sebep ve saik hakikaten pek çoktur. Hatırlayacağınız üzere; Üstad Hazretleri de, yaşadığı dönem itibarıyla Müslümanları dünyaya şiddetle teşvik eden bir anlayışın şahs-ı mânevisine hitap ettiği bir yerde bu hakikati ele alır ve şöyle der: *"İnsanı dünyaya çağıran ve sevk eden esbab çoktur. Başta nefis ve hevâsı ve ihtiyaç ve havassı ve duyguları ve şeytanı ve dünyanın surî tatlılığı ve senin gibi kötü arkadaşları gibi çok dâîleri var. Hâlbuki bâkî olan ahirete ve uzun hayat-ı ebediyeye davet eden azdır. Eğer sende zerre miktar bu bîçâre millete karşı hamiyet varsa ve ulüvv-i himmetten dem vurduğun yalan olmazsa, hayat-ı bâkiyeye yardım eden azlara imdat etmek lâzım gelir. Yoksa, o az dâîleri susturup, çoklara yardım etsen şeytana arkadaş olursun."*[1]

Demek ki dünyanın bu cezbedici güzellikleri sürekli olarak, insana, insanın tabiatında bulunan bir kısım duyu organlarına, zahir ve batın havassına hitap etmekte ve onu kendine çağırmaktadır. Ayrıca, dünyanın bu veçhesi ile ukbâ arasında bir zıddiyet olduğundan, insanı, dünyanın cazibedar güzelliklerine çağıran bu dâîler, aynı zamanda onu, ahiretten alıkoyan, uhrevîlikten uzaklaştıran unsurlardır, diyebiliriz.

"Dünya" Kelimesinin Etimolojisi

Esasında "dünya" kelimesinin etimolojik yapısı incelendiğinde, dünyanın insan üzerindeki bu cezbedici müessiriyetiyle kelimenin yapısı arasında çok ciddi bir münasebetin var olduğu görülür. Çünkü lügat âlimlerine göre dünya kelimesi; ya "yakın olmak" mânâsına gelen "dünüv" kökünden ya da "alçaklık, kötülük" mânâsındaki "denâet" kökünden türetilmiştir. Eğer kelimenin

"dünüv"den geldiğini kabul edecek olursak dünya, "en yakın" mânâsına gelmektedir. Bu en yakın hayatın ardından gelecek olan hayata ise, "sonraki hayat" anlamında "ahiret" denilmiştir. "Öteki" mânâsına gelen "uhrâ" kelimesi de dünyanın mukabili olarak "ahiret" anlamında kullanılmıştır. İşte buna göre dünya, insanın yanında, yakınında bulunan; ahiret ise ötede olan ve ötekidir. Dolayısıyla insanın yakınında gördüğü, yakınında bulduğu veya yakinen tanıdığı bir şey, onu daha fazla etkileyip tesir altına almakta, büyüleyip kendine cezbetmektedir. Demek ki insanoğlu, efsununa maruz kalıp büyüsüne kapılacağı ölçüde dünyanın yakınında durup yakınında bulunmaktadır. İşte bu sebeple de ona "en yakın" mânâsında "dünya" denilmiştir.

Dünya kelimesinin "aşağılık" mânâsına gelen "denâet"ten türediğini kabul ettiğimizde ise dünya, denî (alçak, aşağılık) mânâsına gelir. Her iki mânâ birleştirildiğinde dünya, "İnsana çok yakın bulunan bir denî" şeklinde ifade edilebilir.

Dünyanın Üç Yüzü

Ancak dünyayı sadece heva ve hevese, beden ve cismaniyetine bakan yönü ile ele alıp değerlendirmek de doğru değildir. Bu noktada Bediüzzaman Hazretleri'nin o enfes ve ufuk açıcı yaklaşımını hatırlayabiliriz. O, dünyanın üç yüzü olduğunu ifade edip şu tespitlerde bulunur:[2]

Dünyanın *bir yüzü*, Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimlerine bakar ve onların aynasıdır. Bu açıdan dünyaya bir meşher, bir seyrangâh; tekvînî emirler mecmuası bir kitap; bir seyahat gemisi; mârifetullaha, muhabbetullaha açılan bir liman ve bütün bunların neticesinde Rabbimizi derin derin murâkabeye alabileceğiniz bir koy nazarıyla bakılabilir. Bu veçhesiyle dünya, Allah'ın (celle celâluhu) sonsuz güzelliklerine, güzelliklerinin tecellîlerine sahne vazifesi görüp O'nun muhabbetine vesile olduğundan mezmum değil aksine sevgiye layıktır.

İkinci yüzü ahirete bakar. Bir hadis-i şerifte de ifade buyurulduğu üzere *"Dünya ahiretin tarlasıdır."*[3] Burada ekilen şeyler orada biçilecektir. Yol azığı burada tedarik edilir, Cennet'in o nuranî aksesuarları burada hazırlanır ve ebedî saadet bu dünyada kazanılır.

İşte bu her iki veçhesiyle dünya sevilmeye layıktır. Çünkü bu veçheleriyle o, mü'mini Allah'a götüren, Allah'a yükselten ışıktan bir merdiven ve nurânî bir helezondur.

Üçüncü yüzü ise, insanın fâni heva u heveslerine bakar. Bu yönüyle dünya kesiftir, maddîdir, cismanîdir. Geçici ve aldatıcıdır. Bu yönüyle dünyayı

sevmek, insanı Allah'tan ve yaratılış maksadından uzaklaştırır, felakete sürükler. İşte dünyanın bu yüzü ile insanın tabiatı, arzu ve hevesleri arasında ciddi bir alâka ve irtibat vardır. Eğer insan dünyanın bu veçhesine karşı iradesini kullanmaz, arzu ve isteklerini meşru daireyle sınırlı tutmaz ve kendini heva ve hevesin serazad atmosferine salıverirse her zaman için zebil olup gitme tehlikesiyle karşı karşıya demektir.

Çünkü –daha önce de değişik vesilelerle ifade etmeye çalıştığım gibi– insanın yoldan çıkıp dalâlete sürüklenmesi üç ihtimalden iki ihtimaldir. Doğruyu bulup doğruya yürümesi, ardından doğruyla buluşması ise üç ihtimalden bir ihtimaldir. Şöyle ki, bir insan, iradesinin hakkını vermez, doğru yolun gereklerini yerine getirmez, yamuk yumuk hareket ederse onun dalâlete gideceği muhakkaktır. İkinci olarak, insan olduğu yerde durup âtıl kalırsa onun yine dalâlete gitme ihtimali vardır. Geri kalan bir ihtimal ise, insanın iradesinin hakkını verme, kendini zorlama ve böylece hidayete mazhar olma yoludur. Evet, insan, bir ihtimalle hidayete ulaşır. Fakat o, bu ihtimal ve alternatifi kullanmazsa, bu defa iki alternatifle dalâlete sürüklenmeyle karşı karşıya kalır. Demek ki insanın doğruyu bulup o istikamette hayatını sürdürmesi çok ciddi bir cehd ve gayret istemektedir. Bu durum, atmosferin yüksek tabakalarına yükselme veya feza-yı ıtlaka ulaşma ve böylece yerkürenin cazibe ve çekiminden sıyrılarak mesafe kat' etme gibi zor bir iştir. Bu ise hiç şüphesiz belli bir enerji sarfını gerektirir. Hâlbuki yerde dururken enerji sarf etmeye lüzum yoktur. Ölüler bile yerde durabilmektedir. Bilindiği üzere arz, cesetleri havaya fırlatmıyor, aksine tutup bağrına çekiyor, hatta zamanla –esbap dairesi içinde– kendisine benzetiyor, çürütüp toprak yapıyor.

İşte nasıl ki, yerin sürtünme engelinden veya yer çekimi tesirinden sıyrılmak için özel bir donanıma ihtiyaç vardır. Aynen öyle de kalb ve ruh ufkunda seyahat gerçekleştirebilmek için de mânen hususî bir kısım teçhizatla donanmaya ihtiyaç vardır. Öyle ise insanın, daha başta, dünyanın bu veçhesiyle beşerî arzu ve heveslerinin ciddi bir münasebetinin bulunduğunu ve tabiatında dünyanın bu yüzünün ağır bastığını bilip kabul etmesi gerekir. Bu sebeple o, iradesinin hakkını vererek dünyanın Allah'a ve ahirete müteveccih güzel yanlarına bakmalı ve bu istikamette sürekli bir cehd ve gayret içinde olmalıdır. Aksi takdirde o, dünyanın dünyaya bakan veçhesinin çekim gücüne kapılarak gidip yere çakılabilir.

İnziva ve Başkaları İçin Yaşama

Şimdi böyle bir tehlikeden kurtuluş için, tarih boyu Halvetîler gibi münzevî bir hayat yaşayanlar, mağaraya çekilenler olmuştur ve böyle bir tercih bir

yönüyle insanın şahsî hayatı adına bir kurtuluş da olabilir. Fakat bilinmesi gerekir ki, bu, mutlak değildir ve insan için her zaman bir kurtuluş vesilesi olmayabilir. Meselâ Üstad Hazretleri, Erek Dağı'nda mağaraya çekilmiştir ama onu orada rahat bırakmamışlardır.[4] Şimdi düşünün; eğer Üstad Hazretleri, mağarada geçiriyor gibi hayatını gayet nezih ve kamilane bir bakış açısına göre tanzim etmemiş olsaydı, Van'dan alınıp sürgüne gönderildiği ve inziva dışı bir hayata mecbur bırakıldığında o baş döndürücü seviye ve kıvamını koruyabilir miydi? Fakat hayatı şahit ki, o, ömrünü mağaradaki inziva hayatından daha nezih ve daha seviyeli bir şekilde geçirmiştir. Kendisi de hamd ü şükrün bir ifadesi olarak bu duruma "Erhamü'r-râhimîn, bana Barla'yı o mağara yaptı, mağara faydasını verdi. Fakat sıkıntılı mağara zahmetini, zayıf vücuduma yüklemedi."[5] sözleriyle işaret eder. Evet, Üstad Hazretleri, sürgüne maruz bırakıldıktan sonra, belki zindanlar, takipler, mahkemeler, adliyeler peşini bırakmamıştır ama o, has ve halis talebeleri içinde, bakım görümü onlara emanet bir şekilde hakaik-i imaniye ve Kur'âniyeye ait Nurlar'ı neşrederek kalb inşirahı içinde nuranî bir hayat yaşamıştır.

Ayrıca bilinmesi gerekir ki, inzivayı seçip orada mânevî rahat arayan insanlar mücadele zeminini yok ettiklerinden terakkilerine esas teşkil edecek, zemberek olabilecek bir dinamiği yok etmiş olurlar. Nasıl ki, vücudumuz, bir kısım virüslerle tanışmadığı zaman, mukavemet sistemi gelişmiyor, küçük bir mikrop karşısında dahi yere serilebiliyor; aynen öyle de mânen mücadele içinde olmayan bir insan günah virüsleri karşısında hemencecik kalb ve ruh hayatında felç yaşayabilir.

Bir menkıbede bu husus ne güzel ifade edilir. Anlatılanlara göre iki Hak dostu kardeş vardır. Bunlardan birisi dağ başında tek başına inziva hayatı yaşamakta, diğeri ise halkın içinde dinini yaşayıp hak ve hakikate tercüman olmaya çalışmaktadır. Münzevî kardeşin, bezden yapılmış bir filesi vardır. Bu zat, o filenin içine yiyecek ve içeceklerini koyup mağaranın ön tarafında bir yere asmaktadır. Neden sonra fark eder ki, Cenâb-ı Hak kendisine sebepler üstü bir ikramda bulunmuştur. Çünkü o sıvı şeyler zamanla fileden sızıp akabilecekken herhangi bir sızmaya rastlamamıştır. Ve bir gün o zat şehirde bulunan kardeşini ziyarete gider ve kardeşinin de benzer bir ikram-ı ilâhiye mazhar olduğunu görür. Münzevî zat, kardeşinin yanında günlerini geçirirken, şehrin o şatafatlı hayatı hemen tesirini göstermiş ve evin dış tarafında asılı duran filesi su sızdırmaya başlamıştır. Hâlbuki kardeşinin filesinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. O zaman anlar ki, kardeşi, hem başkalarının kurtuluşuna vesile olmakta, hem de iradesinin hakkını vererek şehrin içinde hayatını sürdürdüğü için değişik virüslere karşı çok ciddi bir mukavemet

sistemine sahip bulunmaktadır.

Bu mülâhaza ve yaklaşımlardan inziva yolunu bütün bütün nefyettiğimiz, yok saydığımız mânâsı çıkarılmamalıdır. Biz bu mülâhazalarla sadece inzivanın mutlak mânâda herkes için objektif bir kurtuluş yol ve metodu olmadığına dikkatleri çekmek istedik. Yoksa tarih boyu, nefis terbiyesi yolunda, seyr ü sülûk-i ruhanînin bir faslında inzivaya kapanıp bu sayede gözünü, kulağını, dilini, dudağını, mâsivadan çekerek tamamen mârifetullah ve muhabbetullah ufkuna açılan ve o istikamette kemale yürüyen hakikat yolcularının bulunduğu inkâr edilemez bir vâkıadır. Hem o yolcular daha sonra tedricen dünyaya da alıştırılmış ve böylece o şartlarda da kıvamlarını korumasını bilmişlerdir.

Kurtarma Yolunda Bulun ki Kurtuluşa Eresin

Ne var ki ömrünü hep bir münzevî olarak geçiren kişinin, umumiyet itibarıyla insanlara hak ve hakikati duyuramadığı, ferdî kurtuluşa mazhar olsa bile, bir başkasının kurtuluşuna vesile olamadığı da ayrı bir vakıadır. Hâlbuki mü'min sadece kendi kurtuluşu hesabına değil başkalarının kurtuluşu için de çalışıp çabalayan, didinip duran insan demektir. Ve böyle bir vazife inanan insan için bir mükellefiyet ve bir vecibedir. Hatta bizim felsefemize göre kurtulmanın yolu, kurtarma niyet ve azminden geçer. Birilerini kurtarmaya kendini adamışsan Allah da seni kurtarır. Evet, kurtar ki, sen de kurtuluşa eresin; kurtarma yolunda bulun ki, kurtuluşa mazhar olasın. Bu ise halkın içinde Hak'la beraber olmak, tasavvuf diliyle ifade edecek olursak Celvetîliği Halvetîliğe tercih etmekle ulaşılabilecek bir ufuktur.

Bu mevzuda üzerinde durulması gereken diğer önemli bir nokta da, insandaki inziva temayülünün kimi zaman sorumluluktan kaçma, ferdî olarak rahata erme istek ve eğiliminden kaynaklanabileceği hususudur. Edirne'de vazife yaparken, Halvetî anlayışına mensup bir zatın camiin penceresine birkaç mısra nakşettiğine şahit olmuştum. O mısralar dikkat çekmeye çalıştığım bu hususa güzel bir misal teşkil eder. Şöyle deniyordu o duvara nakşedilmiş mısralarda:

رَاحَتِي فِي خَلْوَتِي يَا إِخْوَتِي

لأَنِّي كُلَّمَا صَحِبْتُ قَوْمًا

أَظْهَرُوا عَيْبِي وَأَبْدَوْا ذِلَّتِي

مَا وَجَدْتُ في حَيَاتِي صَادِقًا

بَلْ وَجَدْتُ رَاحَتِي في خَلْوَتي

"Kardeşlerim, benim rahatım halvettedir; zira, kimle arkadaşlık kurdu isem, ayıplarımla uğraştı ve sürçmelerimi fâşettiler. Doğrusu hayatımda hiç sâdık birine rastlamadım. Bu itibarla da ben; rahatı, kalb ve kafa selâmetini yalnızlıkta buldum."

Bence bu yaklaşım, bir kaçıştır. Çünkü mü'min, sadece kendini düşünen, kendi için yaşayan, rahatperver bir insan mülâhazasıyla hareket eden bir fert olamaz. O hem kendi terakkisini, hem de başka insanların selâmet-i imaniye ve selâmet-i kalbiyelerini düşünür, böyle kudsî bir vazife ekseninde hayatını tanzim eder. Bu sebeple diyebiliriz ki, hak ve hakikate tercüman olma niyet ve gayesiyle halk içinde olma, aynı zamanda peygamberân-ı izâm efendilerimizin ve hususiyle Efendiler Efendisi'nin yolu ve yöntemidir. Evet, murad-ı ilâhî o istikamette olsaydı Resûl-i Ekrem hayatını hep Hira'da geçirir, orada halvet hayatı yaşardı. Hiç kimse de O'na karışmaz, bir şey demezdi. Ama o zaman irşad ve tebliğ vazifesi nasıl olurdu? Hâlbuki henüz vahyin başlangıcında Cenâb-ı Hak O'na şöyle hitap edecekti: يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝ قُمْ فَأَنْذِرْ ۝ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ *"Ey örtüye bürünen! Ayağa kalk ve insanları uyar! Rabbinin büyüklüğünü an!"*[6]

Bu âyetlerle Allahu Teâlâ, irşad ve tebliğ için kıyam edip insanların içine girmeyi, ellerinden tutup onların gönüllerine hak ve hakikati duyurmayı peygamberlik vazifesi olarak bildiriyor ve Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Sen bunu yapmakla mükellefsin!" diyordu. Hatırlayacağınız üzere başka bir âyet-i kerimede ise; يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ *"Ey Şanı Yüce Resûl! Rabbinden sana indirilenleri tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini yerine getirmemiş olursun."*[7] buyrulmaktadır. Aslında bu âyet-i kerimede zımnî olarak "Eğer vazifeni yapmazsan konumundan kovulursun!" mânâ ve mefhumu vardır. Bu açıdan insan bir kenara çekilirse Allah (celle celâluhu) o şahsa ihsan ettiği lütufları elinden alabilir. Bu sebeple diyoruz ki, inziva arzusunu mağaraya göndermeli; gönderip bu arzuyu oraya gömmeli, Hakk'ın hatırı için halkın içinde bulunma şevk ve iştiyakını ise şahlandırmalı, arkadaşlarla el ele vererek iman ve insanlığa hizmet yolunda koşturup durmalı. Sözün burasında yine Âkif'e sığınarak şöyle diyelim: "Allah'a dayanıp, sa'ye sarılıp, hikmete râm olmalı. Yol varsa budur. Bilmiyoruz başka çıkar bir yol."

Kaldı ki Cenâb-ı Hak, inanıp yolunda koşturan, hizmet eden insanları halkın içinde de korur. Korumadı mı Allah aşkına, herkes itiraf etsin. Az önce bahsi

geçtiği üzere dünyanın fâni, azdırıcı, baştan çıkaran yanıyla bizim tabiatımız arasında çok ciddi bir uzlaşma, anlaşma ve itilaf var. Tabiatımızın meâsî ve mesâvîye olan temayülü, bu mevzudaki azgınlığı bir mânâda önü alınmayacak kadar güçlü. Şimdi bu tablo karşısında insafla düşünüldüğünde, "Azgın nefis, heva ü heves sürekli insanı dünyaya çağırıp dururken dünyanın cazibedar güzellikleri her an onu baştan çıkarabilir." sonucuna varabilirsiniz. Kanaatimce bu noktada asıl şaşılacak, hayret edilecek husus şudur: Hizmet eden insanlar önlerinde akıp duran menhiyata balıklamasına dalmaları gerekirken, Rabbimize hamdolsun ki, durum böyle değil. Evet, haram için kurulmuş bin bir tuzak ve entrika etrafta kol gezerken insanın başı dönebilir, bakışı bulanabilir, şaşırıp yanlış yollara sülûk edebilir. Fakat ilâhî sıyanet, ilâhî inayet ve ilâhî himaye sayesinde Cenâb-ı Hak şaşırtmıyor, saptırmıyor, yoldan çıkarmıyor. Demek inananları, inandığı değerler istikametinde hizmet edenleri çepeçevre kuşatan ilâhî bir himaye ve vikaye söz konusu.

O hâlde bize düşen, bu lütf u ihsanın şuurunda olup اَللّٰهُمَّ حِفْظَكَ وَحِرْزَكَ وَكِلَاءَتَكَ وَوِقَايَتَكَ وَحِمَايَتَكَ وَعِنَايَتَكَ وَأَمْنَكَ *"Allahım! Senden Senin hıfz u sıyanetini, koruyup kollamanı, himaye edip gözetmeni, emn u emân içinde bizleri huzuruna almanı diliyor ve dileniyoruz."* diyerek Rabbimizden sürekli bu hususları talep etmektir.

1 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.152 (On Yedinci Lem'a, Yedinci Nota).

2 Bediüzzaman, *Mektubat* s.329 (Yirmi Dördüncü Mektup, Birinci Makam, Beşinci Remiz, İkinci Nükte).

3 el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/19; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-hasene* s.497.

4 Bediüzzaman, *Barla Lâhikası* s.369.

5 Bediüzzaman, *Mektubat* s.47 (On Üçüncü Mektup, Birinci Sual)

6 Müddessir sûresi, 74/1-3.

7 Mâide sûresi, 5/67.

Hata ve Kusurları Tespit Yolları

Soru: *İnsanın kendi hata ve kusurlarını tespit etmesinin, kemale yürümenin ilk adımı olduğu gerçeğinden hareketle hata ve kusurlarımızı tespit adına neler tavsiye edersiniz?*

Cevap: İnsanın işlediği hata, kusur ve günahlar çeşit çeşit, türlü türlüdür. Onlardan bir kısmı, dinin sarih nasslarıyla, Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha'nın vaz'ettiği temel disiplinlerle açık ve net bir şekilde beyan edilmiş, çerçevesi ortaya konmuş ve belirlenmiştir. Dolayısıyla insan, vahy-i ilâhî tarafından beyan buyurulan bu yasak ve günahları, kusur ve hataları temel kaynaklara müracaat etmek suretiyle tespit edip bilebilir. Gerçi hayatı, dinin temel kaynaklarına uygun bir şekilde götürebilmek için meseleleri ilmî tafsilatıyla kavrayıp idrak etmenin herkese müyesser olmayacağı gibi bir husus akla gelebilir. Ancak inanan bir insan gücü yettiği ölçüde bu yolda olmalı; olmalı ve dinin temel meselelerini öğrenme azim ve gayreti içinde bulunmalıdır. Ayrıca dikkat çekmek gerekir ki, bu gaye istikametinde telif edilen ilmihâller ve bir kısım ahlâk kitaplarına sıkıştırılmış bilgiler icmalen bütün bu meseleleri ihtiva etmektedir. Dolayısıyla bu eserleri okuyan bir insan için, dinde hükmü açıkça beyan buyurulan haram ve helal davranışlar, münker ve mâruf olan fiiller beyyindir, vâzıh ve nettir. Bu sebeple belki bu kategorideki hata ve günahlar için asıl üzerinde durulması gereken husus ilk fırsatta, en yakın zamanda onlardan sıyrılıp kurtulma, arınıp temizlenme mevzuu olmalıdır.

Günahlarını Unutmayan Tevbe Kahramanları

Eğer bir insan bu türlü akıntılara kendini kaptırmış, bu günah çukurlarından birine düşmüşse hiç vakit kaybetmeden tevbeyle kendini yenilemeli ve işlediği günahın hacaletini bir ömür boyu vicdanında duyup hissederek onunla iki büklüm olmalıdır. Çünkü hakikî mü'min, günahlarını unutmayan insandır. Evet o, işlediği günah için tevbe etmiş ve Allah (celle celâluhu) da onun tevbesini kabul buyurup işlenen günahı çoktan silmiş olabilir. Hatta öyle bir tevbede bulunmuştur ki, o tevbe, işlenen günahın belki elli katını bile silip götürecek keyfiyettedir. Fakat mü'min-i kâmil, günahının üzerinden elli-altmış sene geçmiş olsa dahi, yine de, kendine bakan yanıyla, onu her hatırladığında daha dün yapmışçasına kalbine bir zıpkın saplanmış gibi ızdırap duymalı; duymalı ve "Ya Rabbi! Sen varken, Sana inanıyorken, Senin düsturların güneşten daha ayân iken nasıl oldu da ben bu hataları irtikap ettim." mülâhazasıyla hareket

edip sürekli nefsini sorgulamalıdır.

Böyle bir mülâhaza, böyle bir yaklaşım irtikâp edilen o hatayı silip süpüreceği gibi, o hatanın yerine insana bir sevap dahi kazandırabilir. İsterseniz siz bu durumu ızdırap sevabı, yeni bir teveccüh sevabı, eski bir günaha yeni bir tevbe sevabı veya kadim bir isyana farklı bir inabe veya evbe sevabı şeklinde ifade edebilirsiniz. Bundan dolayı denilebilir ki, bir mü'minin, geçmişte işlediği bir günah için pişmanlık ve ızdırapla her kıvranışı, onun amel defterindeki kirli sayfaların sevap unsuruyla temizlenip apak hâle gelmesi demektir.

İkinci bir husus olarak; işlenen günahın unutulmaması, hep hüzün ve ızdırapla hatırlanması yeni hatalara girilmesine engel olur. Meselâ, bir fert "Rabbimle aramdaki münasebet açısından böyle bir çirkinlik doğru değildi. Benim konumumda bulunan biri için böyle bir tavır Allah'a karşı düpedüz bir saygısızlıktı. Ben bu saygısızlığı es geçemem, onu asla unutamam. Ömrüm olduğu sürece hep bu meselenin üzerinde duracağım." anlayış ve mülâhazasına sahipse, bu anlayıştaki bir fert, benzer bir günah çukuruna düşme durumuyla yüz yüze geldiğinde; "Daha dün böyle bir küstahlığı yapmaktan nefret ederken, hadisin ifadesiyle onu ateşe girme gibi kerih görürken, şimdi az da olsa günaha karşı göstermiş olduğun bu temayül hangi şer'î mantıkla, hangi Kur'ânî akılla telif ve izah edilebilir." şeklinde düşünecektir. Evet, irtikâp ettiği günahın ızdırabını işte bu şekilde gönlünde sürekli derinlemesine duyan bir ferdin yeniden aynı günaha girmesi oldukça zor bir ihtimaldir.

Bu anlayıştaki bir insanın sevaplara yaklaşımı ise şu şekildedir: O, dağlar cesametinde sevaplar işlese, meselâ İstanbul'un fethinin on katı denebilecek büyük fetih ve inkişaflara vesile olsa, yine de "Benim tarafımdan yerine getirildiğinden dolayı bu işte istenen seviye tutturulamadı. İhtimal benim yerimde aynı imkânlara sahip bir başkası olsaydı, çok daha büyük işler yapılabilirdi." yaklaşımı içinde meseleyi ele alır ve hep kendisine ait bir kısım eksikliklerin, yaptığı hayır ve hasenatlara aksettiği mülâhazasıyla hareket eder.

İşte bütün bu mülâhazalar, dinî disiplinler açısından açık ve net bir şekilde ortaya konan ve insan için sarih bir surette çerçevesi belirlenmiş bulunan hata, kusur ve günahlar hakkındadır.

Niyetin Belirleyiciliği ve Kalbin Hakemliği

Bir de bu tür hata ve günahların yanında, niyetlerin keyfiyetine göre hakkında hüküm verilebilecek amel ve davranışlar vardır. Meselâ bir insan bir kötülüğe niyet etmiştir. Ancak içinde bulunduğu ortam, arkadaş çevresi veya daha başka

şartlar o şahsı, o günahı işlemekten alıkor. Hâlbuki o, fırsatını bulduğunda o günahı işleyecek azim ve kararlılık içinde bulunmaktadır. İşte bu tür hususların gerçek hüviyetini her şahıs ancak kendisi bilir. Dolayısıyla bunlar hakkında “Haram veya mekruhtur.” şeklinde kesin bir hüküm vermekte zorlanırız. Bu konuda hakem, insan vicdanıdır. Az önceki misale dönecek olursak bu durumdaki bir şahıs ancak kalbine müracaat ettiğinde, Allah’ın önüne çıkardığı bir mâniden dolayı mı yoksa kendi isteği ve iradesinin hakkını vermek suretiyle mi o günahtan geri durduğu hakkında bir kanaate varabilir.

Bu konuyla ilgili bir hadisi şerifte Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: يَقُولُ اللَّهُ إِذَا أَرَادَ عَبْدِي أَنْ يَعْمَلَ سَيِّئَةً فَلَا تَكْتُبُوهَا عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا فَإِنْ عَمِلَهَا فَاكْتُبُوهَا بِمِثْلِهَا وَإِنْ تَرَكَهَا مِنْ أَجْلِي فَاكْتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً *“Yüce Allah (kullarının hasene ve seyyielerini yazmaya memur olan meleklerine) şöyle buyurur: Kulum fena bir iş yapmak istediğinde hemen bu iradesini defterine yazmayınız, tâ bu iradesini gerçekleştirip o fiili yapıncaya kadar bekleyiniz. Eğer o fenalığı yaparsa, o yaptığı fenalığın bir mislini yazınız. Eğer benden çekinerek yapmaz, bırakırsa, bu defa onun hesabına bir hasene yazınız.”*[1]

Görüldüğü üzere burada, kulun, iradesinin hakkını vererek azmettiği günahı işlemekten vazgeçmesi söz konusudur. Dolayısıyla işin içinde kulun bir cehd ve gayreti olduğundan amel defterine sevap yazılmaktadır. Evet, kişinin iradesiyle olumsuz yoldan dönmesi, negatif bir işten vazgeçmesi ona sevap kazandırmaktadır. Ancak acaba kulun iradesinin mevzuubahis olmadığı durumlarda da aynı netice söz konusu mudur? Bu hususta daha başka bazı hadis-i şeriflerin mazmunundan anlaşıldığına göre, kişi niyet ettiği bir kötülükten kendi iradesi ve temayülleriyle vazgeçmez de, önüne çıkan bir mâni onu alıkoyarsa, bu durum o kişi için büyük bir günah olmasa da ahirette hesaba çekileceği bir seyyie hâlinde karşısına çıkabilir. Bundan dolayı insan, temkinli davranıp bu türlü hâllerini de seyyiat defteri içinde mütalaa etmelidir.

Konunun tavzihi adına burada daha başka misaller de zikredebiliriz. Meselâ bir nâsih sohbet esnasında Bediüzzaman Hazretleri’nin; *“Allah için işleyiniz, Allah için görüşünüz, Allah için çalışınız. Lillâh, livechillâh, lieclillâh rızası dairesinde hareket ediniz.”*[2] ifadelerini dile getirdi. Eğer bu sözü söylerken, hakikaten o, yapılan her işi Allah için yapma duygu ve heyecanını gönüllerde uyarmayı kastettiyse öyle inanıyoruz ki bunun mükâfatını elbette alacaktır. Ancak insanların içinde hayır duygularını tetikleme mülâhazası olmadan sırf dinleyicilere ne kadar bilgili, ne kadar çok malumat sahibi biri olduğunu göstermek adına bunları ifade ettiyse, o zaman da denilebilir ki bu bir

seyyiedir. Ancak bu hükmü verecek olan da insanın kendisidir, kendi vicdanıdır.

Burada zahire bakan yönü itibarıyla hak ve hakikate tercüman olma meselesi söz konusudur. Ancak içten içe kendini satma, kendini ifade etme duyguları hâkimse o zaman hüküm de ona göre değişecektir. Çünkü sohbet-i cânanda esas olan, kişinin kendini devre dışı bırakmasıdır. Hatta ona düşen, şöyle düşünmektir: “Bu sözü ben söylemeseydim, ihtimal vicdanlarda daha engin bir tesiri olabilirdi. Ben söylediğimden dolayıdır ki bu sözler bazı vicdanlarda aksülamele sebebiyet verdi.” Evet, eğer kişi Allah, peygamber, din-diyanet derken işin içine azıcık kendini ifade etme gibi bir mülâhazayı dahil ediyorsa orada seyyiat irtikap ediliyor demektir.

“Hasenatım Bile Böyle Kirliyse…”

Benzer tespitleri bütün ibadet ü taat konuları için düşünebiliriz. Meselâ dinin direği, imanın ikiz kardeşi olan namaz ibadeti... Kütüb-ü fıkhiyeye göre bir insan namaza başlarken ancak kendi duyup hissedeceği bir sesle iftitah tekbiri getirmelidir. Buna göre bir kişi, tam konsantre olmuş bir insan imajı oluşturma düşüncesiyle, vicdanının sesi olmadığı, hatta öşrüne bile sahip bulunmadığı hâlde imamın ardından yüksek bir sesle “Allahüekber” diyerek namaza durursa, ibadetlerin pirini eda ederken sevap kazanacağı bir noktada seyyiat hanesine kaydolacak bir davranışta bulunuyor demektir. Ve yine diyelim ki, bir şahıs namaz kıldırıyor. Kıraatte إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ *“Gerçek mü’minler ancak o mü’minlerdir ki yanlarında Allah zikredilince kalbleri ürperir, kendilerine O’nun âyetleri okununca bu, onların imanlarını artırır ve yalnız Rabbilerine güvenip dayanırlar.”*[3] âyetini okudu. İşte bu âyeti okurken, tıpkı Üstad Hazretlerinin saff-ı evveldeki talebelerinin o imrendirici hâli gibi, sanki içi hûşû ve haşyetle dolmuş, kendinden geçmiş, âdeta havf u haşyetle gözleri dönmüş ve kıvrım kıvrım kıvranan bir insan tavrı sergiledi. Eğer kişi, bu tür hareketleri, sırf birilerini taklit düşüncesiyle, öyle görünme arzusuyla yapıyorsa, namaz kılarken mesâvî irtikâp ediyor demektir. Çünkü bu tür hareketler, kontrol altına alınamayan bir kısım infial ve insiyakların tabiî sonucu olarak ortaya çıktığında bir mahzur teşkil etmese de, kalb ve vicdanın sesi soluğu olmadığı hâlde bu tür tavır ve davranışlara girilmesi amel defterine, namaz sevabının yanı sıra bir kısım kirli mülâhazaların akmasını netice verir. Çünkü herkes kendi kameti kıymetine göre hareket etmek zorundadır.

Hâkeza insan secdede سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلٰى *“Tesbih ederim Yüce Rabbimi; her çeşit kusurdan münezzehtir O.”* derken farkına varmaksızın bağırıp kendinden geçebilir. Böyle bir vecd u istiğrak hâli günah değildir. Ancak azıcık irade işin içine girer ve kendini ifade etme gibi bir maksat o tavrın içinde bulunursa, o vakit nur akan namazın o hasenat defterine aynı zamanda zift de akıtılıyor demektir.

Şimdi misalleri burada noktalayıp asıl konumuza dönecek olursak, hakkında kesin bir hüküm bulunmayan, ancak vicdanın sesi, kalbin hakemliğiyle bilinebilecek davranışları tespit için mü’mine düşen, hayatın her safhasında, en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün amellerde sürekli kendini sorgulayıp hesaba çekmek olmalıdır. Yapmış olduğu en hayırlı görünen işlerin içinde bile bir kısım kirli mülâhazaların olabileceği endişesiyle devamlı Cenâb-ı Hakk’a teveccühte bulunmalıdır. Kendini bir yönüyle yaptığı bu tür hataların bir hamalı olarak görmeli ve bunların affi adına Allah’a yalvarıp yakarmalıdır. “Hasenatım bile böyle kirli olunca benim gibi bir insandan ne olur ki?” endişesini taşımalı ve yine Üstad’a ait olan; “Ey Hâlık-ı Kerîmim ve ey Rabb-i Rahîmim! Senin falan ismindeki mahlûkun ve masnûun ve abdin hem âsî, hem âciz, hem gafil, hem cahil, hem alîl, hem zelil, hem müsî’, hem müsin, hem şakî, hem Seyyidinden kaçmış bir köle olduğu hâlde, nedamet edip Senin dergâhına avdet etmek istiyor. Senin rahmetine iltica ediyor. Hadsiz günah ve hatîatlarını itiraf ediyor”[4] mülâhazalarıyla kusurlarını itiraf etmesini bilmeli ve bunların affi için Allah’ın rahmet ve mağfiretine sığınmalıdır.

Evet, insan tezkiye-yi nefs etmemek suretiyle, tezkiye-i nefiste bulunmalıdır. Yani kendi nefsini temize çıkarmamalı, onu, isyan eden, kötülük yapan, baş kaldıran bir varlık olarak görmelidir ki, bu suretle nefsini temizleyebilsin. Bunları düşünerek dikkatli ve temkinli yaşayan bir insan her zaman hatalarının farkında olur, noksan ve kusurlarını tespit eder ve bunun neticesinde Allah’ın izni ve inayetiyle çok ciddi düşme ve sürçmelere maruz kalmaz. Böyle bir insanın “lemem”lerine, küçük hatalarına gelince; Yüce Beyan’ın, إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا *“Eğer nehyolunduğunuz büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin öbür küçük günahlarınızı bağışlar ve sizi şerefli bir yere koyarız.”*[5] âyet-i kerimesiyle verdiği müjdeye istinaden öyle inanıyor ve ümit ediyoruz ki, rahmeti sonsuz, merhameti engin Rabb-i Kerimimiz o küçük hataları da mağfiret buyurup affeder.

1 Buhârî, *tevhid* 35; Müslim, *îmân* 203-205.

2 Bediüzzaman, *Lem’alar* s.21 (Üçüncü Lem’a, Üçüncü Nükte).

3 Enfâl sûresi, 8/2.

4 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.162 (On Yedinci Lem'a, On İkinci Nota).
5 Nisâ sûresi, 4/31.

İlim İçin Yolculuk

Soru: *Selef-i salihînden birçok âlimin henüz küçük yaşta iken ilim tahsili için yuvalarından ayrılıp seyahate çıktıklarını görüyoruz. İyi bir eğitim için çocuk yaşta evden ayrılıp başka bir yere gitmek gerekli midir? Meseleyi günümüz şartları açısından değerlendirir misiniz?*

Cevap: İlim tahsili için seyahate çıkıp başka diyarlara göç etmenin mutlak mânâda şart olduğu söylenemese de, ister metafizik, isterse müspet ilimler sahasında ehl-i ilim ve hakikat âşıkları için onun çok önemli bir husus olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu ehemmiyetinden olsa gerek, pek çok hadis-i şerifte ilim için yapılan yolculukların nazara verilerek takdir ve teşvik edildiğini görüyoruz.

Sonu Gidip Cennet'e Dayanan Yol

Meselâ bir hadis-i şeriflerinde Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللّٰهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ *"Bir kimse ilim öğrenmek için bir yola koyulursa, bu vesileyle Allah o ilim yolcusuna Cennet'e giden yolu kolaylaştırır."*[1] Evet, her kim Cenâb-ı Hakk'ın muradını hedefleyerek ilim için hicret ederse o şahıs ucu gidip Cennet'e dayanan bir yola sülûk etmiş demektir. Allah (celle celâluhu) o şahsı Cennet'e götürecek tavır ve davranışları ortaya koymakla serfiraz kılar ve artık o kimse âdeta Cennet koridorunda yürüyor gibi yaşar.

Bu mevzuda zayıf da olsa, başka bir rivayet de şu şekildedir: أُطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّينِ *"İlim Çin'de de olsa tahsil ediniz."*[2] (Gerçi, bazı muhaddisler, bu sözün, Efendimiz'e isnad edilen "uydurma" bir beyan olduğunu ve sened zincirindeki kırılmalardan dolayı hadis kabul edilemeyeceğini vurgulamışlardır; fakat, "Bu zayıf bir hadistir." diyenler de olmuştur. Şayet, bu ifadeyi hadis kabul edersek, şöyle düşünebiliriz) Çin'in o dönem itibarıyla Arap Yarımadası'na bilinen en uzak ülke olması dolayısıyla bu beyanda özellikle Çin'in zikredildiği söylenebilir. Böylece en uzak bir beldede de olsa ilmin peşine düşülmesi ve onun alınıp getirilerek insanların istifadesine sunulmasının ehemmiyetine dikkat çekilmiş olmaktadır. Bir de, kadim bir medeniyet merkezi olması dolayısıyla Çin bilhassa zikredilmiş olabilir. Evet, o dönem itibarıyla Çin çok önemli bir ilim ve medeniyet merkeziydi. Hâlbuki meselâ o günkü Avrupa ilimden mahrum bir zaman koridoru içinde bulunuyordu. Medeniyet tarihçilerinin ifadeleri içinde Müslümanlar beşinci

asırda bir Rönesans yaşadıkları devirde Avrupa coğrafyasında bedevilik hükümfermaydı. Öyle ki şu an herkes tarafından bilinen meşhur bazı Avrupa üniversitelerinin yerinde o dönemler koyu bir cehalet hüküm sürüyor, medenî hayattan uzak o beldelerde insanlarla hayvanlar aynı mekânı paylaşıyorlardı. Demek o kadar ilimden mahrum idiler. Daha sonra Endülüs'ten gelen ilim akımlarıyla onlar, maddî dünyalarını yeniden inşa ve kendi durumlarını düzeltme imkân ve fırsatını buldular. Bu sebeple denilebilir ki, eğer Asr-ı Saadet döneminde Avrupa'da ilim adına alınabilecek bir şeyler olsaydı ihtimal Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) orayı da işaret buyururlardı.

Bu beyan-ı nebevîde ayrıca üzerinde durulabilecek hususlardan bir diğeri de, onda "inanç, hayat felsefesi, dünya görüşü" gibi hususların değil de ilmin nazara verilmesi, ilmin vurgulanmasıdır. Zira Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) dünyayı teşrif buyurduklarında Hinduizm, Budizm, Brahmanizm, Şintoizm gibi farklı dinler o coğrafyada mevcuttu. Ancak İnsanlığın İftihar Tablosu bunların hiçbirini hedef göstermeyip Çin'deki ilmi nazara vermiştir. Bundan dolayı Efendimiz'in bu sözünden, ilmin bir ilim olarak alınması gerektiği, ama içine bâtıl akide ve sapık düşünceler girmişse onlara karşı da tedbir, temkin ve teyakkuz içinde olunması gerektiği mevzuunda bir tenbihin var olduğunu istinbat edebiliriz. Hâsılı, her ne kadar hadis kriterleri açısından zayıf olsa bile, bu beyanın, en uzak beldede de olsa ilmin peşinde olunması ve onun, mü'minin yitik malı olarak kabul edilip her nerede bulunursa bulunsun alınıp istifadeye sunulması gerektiği gibi birçok önemli hakikati ihtiva etmesi dolayısıyla konumuza ışık tutma adına önemli bir ölçü ve kıstas olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak konunun başında da ifade edildiği gibi ilim tahsili için vatanını terk edip uzak diyarlara seyahatte bulunmak ciddi mânâda ehemmiyet arzetse de, olmazsa olmaz bir şart değildir. Zira insan doğup büyüdüğü yerde de ilim tahsil edip bulunduğu sahada en zirve noktaya ulaşabilir. Önemli olan, doğru bilgileri, doğru insanların elinden, doğru bir şekilde alabilmektir. Yoksa, yanlış yollara sevk edebilecek mürşid görünümlü kişilerin elinde bir insan, ister uzakta olsun ister yakında, değişik dalâlet ve sapıklıklara kendini kaptırabilir. Niyazi Mısrî'nin *"Her mürşide el verme ki yolunu sarpa uğratır / Mürşidi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş..."* ifadelerini hatırlayacak olursak; diyebiliriz ki, önemli olan, uzak olsun-yakın olsun doğru bir rehber veya mürşidi bulabilmektir.

Meselâ hicri 7. ve 8. asırlarda İstanbul'da ilim çok ileri bir seviyede olduğundan orada neş'et eden insanlar İstanbul'da kalmış ve doğup büyüdükleri beldede eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Bundan dolayı da, o

dönemde İstanbul'da hayata uyanan bir ilim tâlibinin illâ da yuvasından ayrılıp gurbete gitmesine gerek olmayabilirdi. Ancak aynı dönemde İstanbul'daki ilmî atmosferin daha canlı, daha mükemmel olduğunu düşünen Anadolu'daki pek çok ilim tâlibi, daha engin, daha zengin, daha seviyeli bir noktaya ulaşma adına memleketinden ayrılıp İstanbul'a göç etmiştir.

Belki bu noktada şöyle bir husus akla gelebilir: Toplumumuzda yaygın bir anlayış olarak, çok defa ailesinin yanında olan bir kimse, –Anadolu'da çokça kullanılan bir tabirle– aileleri tarafından hemencecik baş göz edilmek istenmektedir. Zira anne-babalar genelde bir an önce torun sahibi olmayı, hatta torunlarının çocuklarına ulaşmayı arzulamaktadırlar. Böyle olunca da ilim tâlibi, uzun soluklu ve ciddi fedakârlıklar isteyen ilmî çalışma ve faaliyetler için fırsat bulamamakta, eğitimini istediği seviyede sürdürme imkânından mahrum kalabilmektedir. İşte böyle bir durumda ilim adına seyahatlerin gerekli olduğu söylenebilir. Ancak böyle bir tercihte bulunurken, insan, âsice bir tavırla anne-babasına karşı çıkmamalı, onları görmezden gelmemeli; aksine hissiyatlarını hesaba katarak gönüllerini almalı ve bir yolunu bulup onları ikna etmesini bilmelidir. Belki bu noktada, ilim uğruna ortaya konacak hasbîlik ve fedakârlıkların hem ailesi, hem milleti, hem de bütün insanlık için getireceği faydalar anlatılıp geri dönüldüğünde onların da memnun olacağı bir keyfiyette bulunacağı hatırlatılabilir. İşte bu yapılabildiği yani anne-babaların gönülleri alınıp hoşnut edilebildiği takdirde, daha yararlı olacağı düşüncesiyle uzak bir yerde ilim tahsil etme, gurbetin hüzün ve meşakkatlerine katlanma aynı zamanda kişiye bir hicret sevabı da kazandırır.

Zaten tarih boyu, sizin de soruda ifade ettiğiniz gibi, selef-i salihînden nice kıymetli insan işte bu niyetle, daha mükemmele ulaşma duygu ve düşüncesiyle yuvasından ayrılıp ilim için başka diyarlara hicret etmiştir.

Hüccetü'l-İslâm İmam Gazzâlî

Meselâ Hazreti Gazzâlî, ilim yolunda, İslâm coğrafyasının dört bir tarafını gezip diyar diyar dolaşan büyük âlimlerden biridir. O, Nizamiye Medreseleri'nin yeni kurulduğu bir dönemde Tus şehrinde dünyaya gelmiştir. Ancak ilim tahsili için Tus şehrinde alacağı eğitimi yeterli görmemiştir. O, Tus'ta alacağını aldıktan sonra Cürcân'a gitmiş, akabinde Nişâbur'a uzanıp ilim yolculuğunu burada devam ettirmiş; orada meşhur kelam âlimi İmamü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin talebesi olmuş; ayrıca Şam, Kudüs, Mekke, Medine gibi birçok ilim merkezini gezmiş, değişik beldelerdeki pek çok büyük âlimden ders almış, mânâ âleminin kahramanlarından istifade etmiş, Nizamiye Medreseleri'ni dolaşmış; daha sonra o medreselerin başına geçerek şimdiki

mânâsıyla rektörlük vazifesinde bulunmuş ve bütün bunların neticesinde İslâm âleminin gür bir sesi olarak hak ve hakikate tercüman olmuştur. Onun ilmî yolculuklarıyla alâkalı anlatılan bir menkıbeyi yeri gelmişken burada zikretmek istiyorum: Nakledilenlere göre İmam Gazzâlî, Cürcân'da beş yıl süren ilim tahsilinden sonra bir kafile içinde Tus'a dönerken eşkıya, kafilenin yolunu kesip kafileye ait ne var ne yoksa hepsini alırlar. Tabiî bu arada Gazzâlî'nin ders notlarını da gasp ederler. Hazreti Gazzâlî, eşkıya başına giderek aldıkları paranın bir önemi olmadığını ancak notlarının bulunduğu defteri geri vermelerini talep eder. Notlarını, kendi anlayacağı şekilde yazdığından, bu defterin onların hiçbir işine yaramayacağını da ilave eder. Bunun üzerine eşkıya başı önce; "Kâğıttaki ilmin sana ne faydası var, git onları kafana koy." diyerek Hazret'le alay eder, fakat neden sonra ders notlarını kendisine verir. Eşkıya reisinin bu sözlerini ilâhî bir ikaz olarak değerlendiren Hazreti Gazzâlî de yazıp not ettiği ne varsa hepsini hıfzına alıp Tus'a öyle döner.

Tedvin Döneminin Müstesna Kâmetleri

İlim adına yapılan yolculukların söz konusu edildiği bir yerde, tedvin dönemindeki selef-i salihinin yaptığı ilim yolculuklarını hatırlamamak da mümkün değildir. Çünkü onlar bazen, bir sahabî veya tâbiînden duydukları tek bir hadisi teyit etmek maksadıyla aylarca seyahat etmiş, uzun yolculuklara çıkmış, ilim ve hakikat aşığı müstesna dimağlardır. Meselâ Medine-i Münevvere'de oturan bir zat, duyduğu bir hadisin tek bir ravisi olduğunu ve onun da Şam'da bulunduğunu öğrenince, kalkmış, bildiği bir hadisi sadece teyit maksadıyla Şam'a gitmiştir. O günün ilim ehli, günümüzde olduğu gibi uluorta "Peygamberimiz şöyle buyurdu" diyerek hadis nakleden bir kimsenin sadece bu sözünü kâfi görerek kanaat eden insanlar değillerdi. "Bu hadisi kim rivayet etti, nasıl söyledi, hangi kelimelerle telaffuz etti?" gibi soruları sorar, en hassas kriterlerle bu soruların cevabını araştırıp bulur, ondan sonra bir kanaate varırlardı. Evet onlar, gerektiğinde hiç tereddüt etmeden tek bir hadis için altı aylık bir yolculuğa katlanırlardı.[3] Bu tür seyahatlerin o kadar çok misali vardır ki, asıl mevzumuz olmadığından o misalleri ilgili kitaplara havale edip geçmek istiyorum. Tedvin döneminin bu müstesna kametleri, dinî meselelerdeki olağanüstü gayretleri neticesinde, yaptıkları seyahatlerle, din adına değişik boşlukları doldurabilecek olan malzemeyi bir araya getirmiş, arkadan gelen müelliflere malzeme oluşturmuşlardır. Evet onlar, dine ait bir mesele olduğundan dolayı, bazen bir hadis, bazen bir âyet tefsiri, bazen de bir sahabe kavlinin tahkik ve teyidi için birçok tehlike, sıkıntı ve meşakkati göğüsleyerek aylarca at koşturmuşlardır. Bundan dolayı diyebiliriz ki, ilim ve hakikat aşığı

bu fedakâr insanlar, hicret seyahatinin yanında aynı zamanda ilim sevabını da elde etmişlerdir.

Dinamizmini, dinî salâbet, dine hizmet mülâhazası ve hakikati bulma iştiyakından alan bu kahramanların devrine biz Rönesans dönemi diyoruz. Hicri üçüncü asrın mebdeinden başlayıp beşinci asırda zirveye ulaşan bir Rönesans dönemi... İşte bu üç asır, hem dinî, hem de pozitif ilimler hesabına bizim altın çağlarımızdır. Evet, o dönemde sadece dinî ilimlerde değil hemen her alanda meseleler didik didik edilmiştir. Bu altın dönemin Gazzâlî'ye veya Nizamiye Medreseleri'ne kadar devam ettiğini söyleyebiliriz. İşte ilim uğruna yapılan seyahatler bu dönemin en bariz özelliklerinden birisidir. Öyle ki o dönemde bu hususiyet, âdeta riayet edilmesi gerekli olan bir disiplin, bir ahlâk gibidir. Bu durumun, daha sonraki dönemlerde bir süreç içinde kültür hâline geldiğini söyleyebiliriz. Ancak mebdedeki o ilk gayret ve ilk teşebbüsün apayrı bir kıymeti haiz bulunduğu muhakkak. Çünkü bir iş daha önce hiç yapılmamışsa, o işe cesaret etmek epey zordur. Fakat mesele işleyen bir şehrah hâline gelince, arkadan gelenlerin aynı başarıları göstermeleri daha kolay olur. Zira işe ilk sahip çıkanların, ilk teşebbüste bulunanların başarıları görülüp gayret ve çabaların geriye dönüşü müşâhede edildikçe, sonra gelenler daha bir inşirah içinde, daha bir rahatlıkla o işi ifa ederler. Tedvin dönemindeki ilmî faaliyet ve seyahatleri işte bu perspektiften ele almak gerekir. İşin mebdeinde çile ve ızdırap çekilmiş, daha sonra gelenler ise, derlenip toparlanıp hazır hâle getirilen o malzemeyi kullanmışlardır. Bundan dolayı diyebiliriz ki, sonradan gelenlerin yaptıkları ilmî çalışmalar, hizmet ve faaliyetler, ilklerin yaptıklarının öşrüne bile tekabül edemez.

Ayrıca bir kez daha ifade etmeliyim ki, şu ana kadar üzerinde durduğumuz ilim tahsil etme, tahsil için yollara düşüp hicret etme sadece dinî ve İslâmî ilimlerle alâkalı bir mesele değildir. Pozitif, kevnî, tabiî bilimler için, fizik-metafizik bütün ilim sahaları için aynı durum söz konusudur. Burada önemli olan, ilim hesabına yola koyulmuş bir insanın, inanmış bir gönül olarak hareket edip, o ilimleri insanlık yararına kullanıp değerlendirme niyet ve azminde olmasıdır.

Günümüz ve İlmî Seyahatler

Meselenin günümüz şartları içinde değerlendirmesi mevzuuna gelince; kanaatimce bu mesele günümüzde daha bir ehemmiyet kazanmıştır. Evet, bugün huzur dolu bir dünyanın hülyasını düşleyen fikir işçileri ve geleceğin mimarları için dünyanın değişik yerlerini görme, bilme, tanıyıp analize tabi tutma çok önemlidir. Zira bütün dünyayı tanımadan, bilmeden bütün dünya adına faydalı

hizmetler, yararlı faaliyetler yapamazsınız.

Şayet neş’et ettiğiniz yerde kalıp kendinizi o çeperle sınırlandırmışsanız, Hızır’dan ders alsanız bile belli bir darlığın mahkûmusunuz demektir. Aksine her taraftan haberdar olabiliyor, her yeri âdeta avucunuzun içi gibi biliyorsanız, işte ancak o zaman dünyanın geleceği adına ümit vaad ettiğinizden, diriliş nefhettiğinizden bahsedilebilir. Yoksa rahatlıkla denilebilir ki, Amerika’da, Avrupa’da neş’et etseniz de belli bir darlığın mahkûmu hâline gelirsiniz; Türkiye’nin göbeğinde, İstanbul’da, Fatih’de neş’et etseniz de belli bir darlığın mahkûmu olursunuz. Böyle darlık mahkûmu birisinin ise dünya adına, dünyanın geleceği adına söyleyeceği fazla bir söz olamaz. Çünkü kitap kadar, kitaptan elde edilecek malumat kadar aklın, mantığın, insan tecrübesinin, müşâhedenin, şahsî değerlendirmelerin önemi vardır. İşte bence bunların bütününün hakkı verilerek, hepsine değer atfedilerek ilim adına seyahatler gerçekleştirilmeli, yolculuk planları buna göre yapılmalı ve yeryüzü bir baştan bir başa bütünüyle okunmaya çalışılmalıdır.

1 Müslim, *zikr* 38; Tirmizî, *hudûd* 3, *birr* 19, *kıraat* 3.

2 el-Beyhakî, *Şuabü’l-îmân* 2/253; İbn Abdilberr, *Câmiu beyâni’l-ilm* s.9.

3 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi’ li ahlâki’r-râvî ve âdâbi’s-sâmi’* 2/225.

Hakka Saygı ve Huzur Toplumu

Soru: *İster ferdî hakların isterse kamu hukukunun usûlüne uygun olarak yerine getirilemediği durumlarda, hakkı ikame etme duygusunun vicdanlarda daha belirgin bir şekilde kendini hissettirdiği görülmektedir. Bu açıdan hakkı ikame etmeye çalışırken hakkaniyet ve hukuk dışına çıkılmaması adına dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir? Adalet ve hukukun kamil mânâda hayata geçirilmesiyle toplumdaki huzur ve emniyetin temini arasında nasıl bir münasebet söz konusudur?*

Cevap: Bildiğiniz gibi, çok geniş kullanım sahası olan "hak" kelimesi, aynı zamanda Esmâ-i Hüsnâ'dan bir isimdir ve bu yönüyle onun mânâsı; bizzat var olan, hiçbir şeye muhtaç olmayıp hiçbir şeye dayanmayan ve kendi kendine kâim olan en sağlam ve sabit hakikat demektir. Evet, bütün hakların biricik kaynağı Hak ism-i şerifidir ve maddî-mânevî, âfâkî-enfüsî bütün haklar onun değişik dalga boyundaki tecellîlerinden ibarettir. İşte bu sebeple gerçek bir mü'min Hak isminin değişik tecellîleri sayarak bütün haklara karşı saygılı davranır, hakkı tutup kaldırma cehdiyle oturup kalkar, ne zulmeder ne zulme boyun eğer; hak ve salâhiyetleri yerine getirmeye çalışır ve onları yaşatmak için çırpınır durur. Bu açıdan hakkın, inanan insanlar nezdinde apayrı bir kıymet ve ehemmiyeti vardır. Merhum Mehmet Âkif de Asr Sûresi'nin yorumunu yaptığı şiirinde işte bu hususa dikkat çeker ve

"Hâlık'ın nâmütenâhî adı var, en başı Hak
Ne büyük şey kul için hakkın elinden tutmak."

ifadeleriyle bu hakikati dile getirir.

Hakkı İkame İbadettir

Bu yönüyle, Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğu esas alındığı sürece, ister kendimize isterse başkalarına ait bir meselede hakkı ikame etmeye, hakkı tutup kaldırmaya matuf gayret ve çabalar içinde bulunma ibadet sayılır. Hatta hakkı ikame etme mevzuunda ortaya konulan stratejiler, planlar, meşveretler, yol ve yöntem belirleme istikametindeki fikir cehdleri de ibadet kategorisi içinde mütalaa edilebilir. Diyelim ki siz bir meselede hakkı bulmak için on defa oturup meşverette bulundunuz ve belki bunların birisinde hakka ulaştınız. Bilmelisiniz ki, bunların hepsi hakkı ikame etmeye matuf olduğu için siz meşveretin on katı sevap kazanırsınız. Çünkü kişiyi neticede bir hayra ulaştırmaya matuf vesileler de hayırdır. Eğer ulaşılmak istenen maksat bir farz ise, farza ulaşmak için kullanılan yol ve yöntemler de kişiye farz sevabı

kazandırır. Nitekim bilindiği gibi, namaz için abdest farzdır; bu sebeple namaz yolunda alınan abdest de insana farz sevabı kazandırmaktadır.

Hak Vesileler

Evet, hakkı tutup kaldırma Allah'a yakın olma yollarındandır ve üzerinde hassasiyetle durulması gereken çok önemli bir husustur; ancak bu mevzuda öncelikli olarak yapılması gereken, hakkın sınırlarının tespiti ve çerçevesinin ortaya konulmasıdır. Yani hak duygusunun doğru olarak algılanıp doğru olarak yorumlanmasıdır. Çünkü şayet o, temel kaynaklara dayalı olarak doğru okunup doğru yorumlanmazsa herkes kendine göre bir hak telakkisiyle ortaya çıkar, kendine göre bir ikame-i hak talebinde bulunup başkaldırır. Böylece her tarafta bir isyan, bir başkaldırma ahlâkı boy göstermeye başlar.

Bu açıdan, hakkı ikame etme yolunda bulunurken kullanılan yöntem ve esasların da hak olması gerekir. Hâlbuki vakıada, Hazreti Pir'in de ifade ettiği gibi, her hakkın her vesilesi hak olmayabiliyor.[1] Bazen pragmatist bir düşünceyle yola çıkıp bâtıl vesileleri kullanmak suretiyle hakka yürümek isteyenler çıkabiliyor. Meselâ makyavelist bir anlayışta olanlar, bir amaca ulaşmak için her vesileyi meşru sayarlar. Ancak bir Müslüman böyle davranamaz. O, bir hakka ulaşmak istiyorsa, o hakka ulaşma istikametinde kullanacağı argümanların üzerinde mutlaka "caizdir" veya "meşrudur" mührünün bulunması gerekir. Yoksa, "Nasıl olsa benim ikame etmeye çalıştığım bir hak abidesidir, bu mevzuda bazı bâtıl yolları da kullanabilirim." düşüncesine Kur'ân ve Sünnet asla cevaz vermez. Evet, bu, Cenâb-ı Hakk'ın razı olacağı bir düşünce tarzı değildir. Dolayısıyla denilebilir ki, eğer Müslümanlar bugün bir kısım mağlubiyetler yaşıyorlarsa, bunun arka planında, hakkı doğru anlayıp doğru temsil edip edemediklerinin muhasebesinin yapılması gerekir.

Diğer yandan her bâtılın, her vesilesi de bâtıl değildir. Bazen de bâtıla ulaşma istikametinde kullanılan vesileler hak olabilir. Kâinatı, fizikî dünyayı incelerken, bir kısım natüralist veya pozitivist neticelere ulaşma istikametinde kullanılan tetkik, tahkik ve araştırma metodları, ilim ve hakikat aşkı gibi faktörleri bu duruma misal olarak verebiliriz. Bu açıdan, "Bâtılı temsil edenlerin hakkı temsil edenlere galebe çalmasının asıl sebebi kullandıkları argümanların hak olmasıdır. Dolayısıyla esasında kazanan bâtılın mümessilleri değil, yine haktır." denilebilir. Hâsılı, çok önemli olan hak duygusunu ikame ederken mutlaka doğru vesileler kullanılıp doğru yollardan ona yürünmelidir.

Meselâ bir fert ortaya çıkıp diyebilir ki, "Ben insanları huzura kavuşturacak,

onları rahata erdirecek bir hayat telakkisi, bir dünya görüşü projesine sahip bulunuyorum. Öyle ki, bu proje uygulandığı takdirde insanlar ütopyaların da ötesinde hep huzur soluklayacak, huzurla yatıp, huzurla kalkacaklardır." Ancak bu şahsa göre, bu dünya görüşünün tesisi için insanların onda birinin bu uğurda heder edilmesine ihtiyaç vardır. Şimdi burada kurgulanan, hayali kurulan sistem teorik planda hakikaten güzel olabilir ve bu proje sahibi gerçekten samimi bir insan da olabilir; ancak böyle bir projeyi hayata geçirme adına kullanılacak vesilelerin yine hak vesileler olması zaruridir. Hak aranıp onun bulunması ve hakla o hedefe doğru yürünmesi elzem bir husustur. Yoksa hedeflenen böyle bir hülyaya insanları heder etme gibi bâtıl bir vesileyle yüründüğü zaman, Allah (celle celâluhu) o işi hezimetle sonuçlandırır ve asla neticeye ulaştırmaz.

Aynen bunun gibi, bizim de doğru olduğuna inandığımız duygu ve düşüncelerimizi ruhlara duyurma, insanların vicdanlarını hak duygusuna uyarma, bu istikamette heyecanları tetikleme gibi davranışlar sonuç itibarıyla hakkı ikameye vâbestedir. Fakat bu mevzuda kat'iyen herhangi bir bâtıl vesileyi değerlendiremeyiz. Yürüdüğümüz istikamette kullandığımız vesilelerin hak olmasına mutlaka dikkat etmeli, hareket tarzımızı ve üslûbumuzu belirlerken bizim için sabit kurallar diyebileceğimiz disiplin ve dinamiklere daima bağlı kalmalıyız.

Yoksa herkes kendine göre bir hak mülâhazasıyla hareket ederek hakkı ikame etme seferberliğine girişirse ortaya çıkan netice sadece kaos ve kargaşa olur. Günümüzde olduğu gibi canlı bombalar hâlinde, bir yerleri yakıp yıkarak bâtıl yollarla hakkın peşinde olduğunu iddia eden kimseler etrafta boy gösterir. Hatta "İnsanları sindirelim, baskı altına alalım, asit kuyularına atalım, üzerlerine korku salıp kendimizi onlara kabul ettirelim." şeklinde mülâhazalarla hareket edilip fasit bir dairenin içine girilebilir. Böyle olunca da bir daha belinizi doğrultamaz ve asla hakkı ikame edemezsiniz. Bırakın hakkı tutup kaldırmayı, hakkı ikame adına attığınız her adım, yaptığınız her teşebbüs bâtıl hesabına geçer.

Hakkın Sınırları ve Farklı İstidatlar

Konunun ayrı bir veçhesi de şudur: Dinimize göre hak ve kıymet açısından bütün insanlar tarağın dişleri gibi birbirine eşittir. Irk, cins, renk, dil ayrımı yapılmaksızın herkes aynı hak ve aynı imkânlara sahiptir. Fakat bu husus, farklı istidat ve kabiliyetleri, farklı istidat ve kabiliyetlerin sa'y u gayretlerini görmezlikten gelme, yok sayma şeklinde anlaşılmamalıdır. Meselâ zeki, becerikli, harika kabiliyetlere sahip bir insanla; aptal, beceriksiz, âciz bir insan elbette ki hukuk karşısında bir ve eşittir. Fakat mutlak müsavat deyip herkesi

aynı refah seviyesine mahkûm kılmak, istidat ve kabiliyetlere sınır koymak, sa'y u gayretleri görmezlikten gelmek hak ve adalet değil, tam tersine hak ve adaletin çiğnenmesi mânâsına gelir. Çünkü emeğe, sermayeye, istidat ve kabiliyetlere göre insanlara farklı bazı imkânlar tanınmazsa, istidatlar kendi performanslarını ortaya koyamaz, yüksek kabiliyetler inkişaf etme zemini bulamazlar. Veciz bir sözde de ifade edildiği gibi, mârifet iltifata tabidir. Yani siz onların ortaya koydukları performansı mükâfatlandırır; onlara kendi ufuk ve enginliklerini ifade etme zemini hazırlarsanız onlar da topluma faydalı birer unsur hâline gelirler.

Belki burada şöyle bir mülâhaza ileri sürülebilir: Bu tür farklı istidat ve kabiliyetlere sahip bulunanlar adanmışlık mülâhazasıyla hareket etmeli, farklı hak talebinde bulunmamalıdırlar. Elbette ki, bu şekilde davranan babayiğitler, vicdanı engin, fazilet sahibi insanlardır. Onlar bu şekilde davranırlarsa amudî olarak Allah'a yükselirler. Fakat bu talep objektif değildir ve herkesten beklenmez/beklenmemelidir. Zira insanları böyle davranmaya mecbur kılacak ne Kur'ân ne de Sünnet-i Sahiha'da bir emir, bir beyan vardır. "Bu fedakârlığı göstermeyen insan, insan olamaz." diye bir disiplin de mevcut değildir. Dolayısıyla bu tür tercihler, onların fedakârlık, inisiyatif ve hasbiliğine bırakılmalıdır.

Şimdi asıl konumuza dönecek olursak diyebiliriz ki, yüksek istidat ve harika kabiliyetlere sahip bulunan insanlar çok önemli işler ortaya koyabilirler ve bundan dolayı onlara takdir, teveccüh ve iltifatta bulunulabilir veya hususî çalışma zemini hazırlama gibi imkânlar kendilerine sunulabilir. İşte bir yönüyle bütün bunlar onların hakkıdır. Ancak bu tür şahıslarla aynı seviyede olmayan, aynı performansı gösterip aynı sa'y u gayrette bulunmayan birinin kalkıp da onlara sunulan bütün bu imkânları kendisi için de istemesi ve bunun adına da ihkak-ı hak demesi hatta bu mevzuda bir isyan ahlâkı, bir başkaldırı anlayışı içine girmesi hakkın sınırlarını bilmeme, hakkın çerçevesini idrak edememe demektir.

Hukuk ve Huzur

İnsanların hak ve hukuklarının gözetildiği, hukuk sisteminin çok rahat işlediği bir ülke hukuk devletidir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi öncelikle hakların iyi tespit edilmesi gerekir. Hakkın, hakikaten hak olması çok önemli bir meseledir. Bu noktada bütün hakların kaynağı ve her türlü hakkın önünde bulunan "Allah hakkı" ihmal edilmemesi gereken önemli bir husustur. Aynı zamanda insanın uhrevî yanlarının, ebedî arzularının, ibadet ve Allah'la münasebet haklarının gözetilmesi ve onun ruh ve beden gibi iki ayrı yanıyla

alâkalı büyük-küçük bütün haklarına riayet edilmesi de hukuk devletinin bir diğer hususiyetidir. Yani hukuk devletinde, insanların maddî ve dünyevî yanlarının yanı sıra onların metafizik yanları ve uhrevî ihtiyaçları da nazar-ı itibara alınmalıdır. Ayrıca hukukun sadece kuvvetlilere has bir imtiyaz hâline getirilmemesi, cezaî müeyyidelerin sırf zayıflara karşı kullanılmaması, hâsılı insanlar arasında hukuk noktasında müsavatın gözetilmesi de meselenin çok önemli bir diğer buududur.

İşte bütün bu yönleriyle hak ve hukuk mefhumlarının Hulefa-i Râşidin döneminde yerli yerine konduğunu görüyoruz. Evet, o dönemde çok rahat bir şekilde halife ile halktan bir fert aynı mahkemede hâkim karşısına çıkabiliyordu. Meselâ Hazreti Ömer'in "mevali"den bir insanla beraber hâkim karşısına çıkıp muhakeme olması ve hatta hâkimin kendisine karşı temayül gösterdiğini görünce onu tedip etmesi hepimizin bildiği, o döneme ait tarihî hâdiselerden biridir.

Esasında Osmanlı Devleti'nde de durum bundan farklı değildir. Meselâ Fatih Sultan Mehmet Han Hazretleri'ne dair anlatılan bir menkıbeyi burada hatırlayabiliriz. Anlatılanlara göre, Fatih Camii'nin inşaını gayrimüslim bir zat üstlenmiştir. Bu zat, idare tarafından kendisine söylenen şekilde değil de, kendi bildiği tarzda camiin mimarisinde tercihte bulunur. Bu durum karşısında, Fatih Cennetmekân da, elinin kesilmesi suretiyle onun cezalandırılmasını emreder. Bunun üzerine o şahıs, Hazreti Fatih'i şikâyet etmek üzere mahkemeye başvurur. Başvuruda bulunulan mahkemenin kadısı Hızır Çelebi'dir. Hazreti Fatih, hâkimin huzuruna gelince, Hızır Çelebi, ona karşı asla bir imtiyazda bulunmaz, her iki tarafı dinler ve sonra Sultan Fatih'i suçlu bularak elinin kesilmesine hükmeder. Verilen bu karar karşısında şaşkına dönen davacı İslâm'ın adalet anlayışına hayran kalıp Müslüman olur ve Hazreti Fatih'i affeder.

Mahkeme sonunda yaşananlar oldukça dikkat çekicidir. Sultan Fatih koltuğunun altında tuttuğu çivili topuzu çıkararak Hızır Çelebi'ye gösterir ve "Allah'ın emrettiği gibi hükmetmeseydin başını bununla paramparça edecektim." der. Bunun üzerine Hızır Çelebi de belinden çıkardığı kamasını gösterir ve "Hünkarım! Eğer benim verdiğim hükme razı olmasaydın ben de bununla seni delik deşik edecektim." der.

Anlatılan bu menkıbenin aslı olsun veya olmasın, biz biliyoruz ve tarih de buna şahit ki, o toplumda hakka hürmet, hukuka teslimiyet, adalete inkıyat bu seviyedeydi. Hak ve hukuk o topluma öyle bir yerleşmişti ki, o, bu anlayış sayesinde büyük bir devlet hâline gelmiş; asırlarca idare ettiği koskocaman bir coğrafyada huzur ve barış hükümferma olmuş, âsayiş ve emniyet sağlanmıştır.

Dışta zulme ve gadre uğrayan insanların gelip Osmanlı'nın siyanetine sığınmaları ve Osmanlı'nın vesayetinde yaşayan reayadan hiçbirinin de hâlinden şikâyet etmemesi bu durumun en açık delillerinden biridir. Evet, Osmanlı'da yaşayan saf kan Türk on bir milyonu geçmemesine rağmen, iki yüz elli milyon farklı ırk, farklı renk, farklı anlayış, farklı kültürdeki insan barış ve huzur içinde asırlarca hayatlarını beraber sürdürmüşlerdir. Eksiğiyle gediğiyle hak abidesi ikame edilmiş ve ahsen-i takvîm sırrına mazhar insanoğlunun maddî-mânevî bütün ihtiyaçlarına cevap verilmiştir.

Şimdi eğer bugün bizler de melekleri imrendirecek bir huzur toplumuna ulaşmayı arzuluyorsak hakka hürmet ve hukuka saygı anlayışını zihinlerimize kazıyıp kalblerimize nakşetmeliyiz. İşte o zaman bir baştan bir başa bütün dünyanın hukuk temelleri üzerinde huzurun soluklandığı bir yeryüzü cenneti hâline geleceğini ümit edebiliriz.

1 Bediüzzaman, *Sözler* s.792 (Lemeât).

Peygamberlere Hürmet ve Salât u Selâm

Soru: *Peygamberlerin, hususiyle de Kur'ân'da zikredilen Allah elçilerinin hayatımızdaki yeri ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kendisinden önce gönderilen peygamberler hakkındaki beyanları bize neler ifade etmektedir?*

Cevap: Enbiya-yı izâmın kesin olarak sayısını bilemiyoruz. Bir hadis-i şerifte 124 bin peygamber gönderildiği bildirilmektedir.[1] Başka bir hadis-i şerifte ise, bunların içinden seçilip, doğrudan doğruya kendilerine Allah tarafından kitap gönderilen resûllerin sayısının 313 olduğu rivayeti yer almaktadır.[2] Mezkur beyan-ı nebevîde görüldüğü üzere, peygamberlerin sayısı binlerle ifade edilmekle birlikte Kur'ân'da 25 peygamberin ismi zikredilmektedir. Bilindiği üzere bunlar; Hazreti Âdem, İdris, Nuh, Hud, Salih, Lut, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Şuayb, Harun, Musa, Davud, Süleyman, Eyyub, Zülkifl, Yunus, İlyas, Elyesa', Zekeriyya, Yahya, İsa (aleyhimüsselâm) ve Hazreti Muhammed Mustafa'dır (aleyhissalâtu vesselâm). Bu yirmi beş peygamberin dışında nebi mi, veli mi olduğu ihtilaflı olan üç isim daha vardır ki, onlar da Hazreti Üzeyr, Lokman, Zülkarneyn'dir (aleyhimüsselâm).

Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'te, bunlardan farklı olarak bazı peygamber adları zikredilmektedir. Meselâ Eski Ahit'te Babil esaretinde Daniyel peygamberden, Hazreti Talut döneminde Samuel peygamberden bahsediliyor. Ancak bu bilgiler Kur'ân-ı Kerim'le test edilmediğinden dolayı biz onları olduğu şekilde kabul edemeyeceğimiz gibi, inkâr da edemeyiz. Yani Kur'ân'da yer almadığı ve Efendimiz tarafından tescil edilmediğinden dolayı, onların peygamber olup olmadıklarına dair kat'î bir söz söyleyemeyiz.

Kur'ân'daki Peygamberler ve Mekke Civarı

Kur'ân-ı Kerim'de mealen; *"Hiçbir millet yoktur ki, içlerinde, onları eğri yolun encamından sakındıran bir nebi zuhur etmiş olmasın."*[3] buyurulmaktadır. Kur'ân'ın bu ifadesinden anlıyoruz ki, peygamberler sadece belli bir bölge ve belli topluluklara değil, dünyanın çeşitli ülkelerine, ayrı ayrı mıntıkalara gönderilmişlerdir. Ancak değişik hikmetlere binâen, Kur'ân-ı Kerim'de kıssaları anlatılan peygamberlerin, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) neş'et ettiği yere yakın bölgelerde neş'et ettiği, sergüzeşt-i hayatlarının bu bölge ile yakından irtibatlı olduğu görülmektedir.

Meselâ hadis kriterleri açısından kuvvetli olmasa da, Hazreti Âdem'in (aleyhisselâm) Havva Validemizle Cidde civarında bir yerde buluştuğuna dair rivayetler söz konusudur. Pozitif bilimler sahasında pek çok ödül almış bulunan kıymetli âlim, jeolog, doktor Zağlul en-Neccar yeryüzünde ilk defa tahaccür edip yaşanır hâle gelen yerin Mekke olduğunu ifade ediyor ki, konumuz açısından üzerinde durulmaya değer bir husustur. Merhum Alvar İmamı da: "Nice yıllar ah u feryat ettiler/Tarik-i tevbeye doğru gittiler/Âdem ile Havva Cidde'de cem oldular." mısralarıyla bu buluşmayı dile getirir. Görüldüğü üzere Cidde, Efendimiz'in yaşadığı bölgeye yakın bir yerdir. Nuh Aleyhisselâm'ın gemisi Cûdi dağında ârâm eylemiştir. Ülkemiz sınırları içindeki Cûdi Dağı'ndan ayrı Cûdi isminde Musul'da da bir dağ vardır. Bu durum Cûdi'nin bir dağ silsilesinin ismi olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bazı ilâhiyatçılara göre Hazreti Nuh'un gemisi Ağrı Dağı'nın üzerine konmuştur. Eğer Cûdi'nin sıradağ olduğunu kabul edecek olursak, Ağrı Dağı da o silsilenin değişik bir ucu olabilir. Ancak her iki ihtimali değerlendirdiğimizde de buraların yine Efendimiz'in neş'et ettiği beldeye yakın yerler olduklarını görürüz. Âd kavminin Kuzey Arabistan, Semud kavminin Hicaz ile Suriye arasındaki bir bölgede yaşadığını; Lut Aleyhisselâm'ın Sodom ve Gomore'de vazife yaptığını; Hazreti İbrahim'in Babil'den kalkıp Kenan iline gittiğini, Suriye ve Anadolu dolaylarında dolaştığını; Musa ve Harun aleyhimesselâmın Mısır'da neş'et ettiklerini düşündüğümüzde Kur'ân-ı Kerim'de isimleri geçen peygamberlerin hep Efendimiz'in neş'et ettiği yere yakın yerlerden seçilen peygamberler olduklarını müşâhede etmekteyiz.

Kelam-ı Ezelî'nin bu ilâhî intihabındaki hikmetler adına şu hususlar dile getirilebilir:

Kur'ân'da zikredilen peygamberler Mekke'ye yakın yerlerde neş'et ettikleri için Efendimiz'in kavmi tarafından şöyle-böyle biliniyorlardı. Hazreti Nuh, Hazreti İbrahim, Hazreti İdris, Hazreti Yunus... gibi peygamberler üstûre ve menkıbelerde anlatılıyordu. Mekkeliler değişik vesilelerle bu peygamberlerden haberdardı. İşte Kur'ân-ı Kerim'in onları öne çıkarması, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mesajının altının boş olmadığını vurgulama açısından oldukça önemli bir husustur. Böylece anlatılan o kıssalar, Peygamber Efendimiz'in mesajının altyapısını teşkil edecek ve bir yönüyle o toplumun Habib-i Kibriya Efendimiz'in (aleyhi ekmelüttehâyâ) getirdiği mesajı yadırgamayıp kabul etmesinde kolaylaştırıcı bir fonksiyon eda edecektir.

Ayrıca Kur'ân'ın o günkü muhatapları, çevrelerinde bulunan ve az çok haberdar oldukları geçmiş ümmetlerin âkıbetlerini görme ve bu durumdan ders ve ibret alma fırsatını elde edeceklerdi; elde edecek ve o kıssaların bütününden

süzülüp gelen şu mesajı duyup hissedeceklerdi: *“Bunlar sizin geçmişte de duyduğunuz, aranızda menkıbelerini anlattığınız peygamberlerdir. O kavimlerin içinde de sizin gibi bu şekilde temerrüt edenler olmuştu. Siz az, hafızalarınızı yoklasanız, o inatçı kavimlerin başlarına gelen âfetleri, maruz kaldıkları bela ve musibetleri hatırlayacaksınız. Diğer yandan o peygamberlere uyan, onların yolunda giden insanların kurtuluşa erdiklerini de göreceksiniz.”* İşte Mekkelilerin daha önce bu tür hâdiselerden haberdar olmaları onların ruhlarında beyanın müessiriyeti açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

Aynı zamanda bu kıssaların anlatılmasıyla Peygamber Efendimiz’e (aleyhissalâtü vesselâm) hayatın tabiî yanları gösterilmiş, kendisinden önce gelen peygamberlerin de benzer sıkıntılara maruz kaldıkları ifade edilmiş, irşad ve tebliğin tabiî sürecine dikkat çekilmiş ve böylece risalet vazifesi eda edilirken bu tür bela, musibet ve imtihanların söz konusu olabileceğine işaret edilmiş olmaktadır. Bu sebeple denilebilir ki, Kur’ân-ı Kerim’de geçen peygamber kıssaları Peygamber Efendimiz için bir yönüyle talimdir, irşaddır; bir yönüyle de onlarda tadil ve teselli söz konusudur.

Peygamber Kıssaları ve Günümüz

Kur’ân-ı Kerim’in intihap buyurup peygamberlerle irtibatlandırarak bize sunduğu kıssaların aynı zamanda mükellef olduğumuz Müslümanlıkla da ciddi bir alâkası vardır. Evet, bu kıssaların din ve diyanetimiz adına bizim için ifade ettiği çok ehemmiyetli mânâ ve mesajlar söz konusudur. Ancak o mânâ ve muhtevayı doğru okuyabilmek için zannediyorum siyer ve meğazi felsefesi açısından meseleye şu mülâhazalarla bakılması gerekir: Kur’ân bize meselâ Hazreti Âdem veya Hazreti Nuh döneminde cereyan etmiş bazı hâdiseleri haber veriyor. Biz bunları öncelikle o devrin şartları içinde mütalaa edip anlamaya çalışalım. Daha sonra bulunduğumuz zamanın şartları içerisinde o hâdiseleri analize tabi tutalım. Yani bir taraftan o peygamberlerin vazifelerini kendi zamanları açısından tahlil ederken, diğer taraftan bugünkü konjonktür, zaman ve mekân şartları, günümüzün ilmî varidatını hesaba katarak onları süzüp dersler çıkarmaya çalışalım. Çünkü o kıssaların her devrin insanına ifade ettiği mânâlar vardır. Onlar Efendimiz’e çok derin mânâ ve muhtevalar ifade ettiği gibi, Raşid halifeler için de çok şeyler ifade etmiştir. Evet, Efendiler Efendisi (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) başta olmak üzere, Raşid Halifeler ve selef-i salihîn Kur’ân kıssalarını çok iyi yoruma tâbi tutmuş, onları zamana, mekâna, içtimai hâdiselere, içinde bulundukları şartlara bağlayarak çok iyi yorumlamışlardır. Aynı şekilde aradan asırlar geçmiş olmasına rağmen, biz de

o hâdiselere müracaat ettiğimizde, Kur'ân'ın muhkematını esas alarak günümüze göre onları tevil ve yoruma tâbi tutmalıyız. İçinde bulunduğumuz zamanı, kendi konumumuzu ve şartları nazar-ı itibara alarak onları günümüze uygulamaya, içtihada açık meseleleri onlardan istinbat etmeye çalışmalıyız.

Yoksa –hâşâ ve kella– o kıssalara sadece geçmişte cereyan etmiş hâdiseler şeklinde bakma Kur'ân'ın bir kısım abesiyeti ihtiva ettiğini kabul mânâsına gelir. Hâlbuki ezelden gelip ebede giden Kelam-ı İlâhî'nin tek bir kelimesi, tek bir harfi dahi abesiyetten münezzeh ve müberradır. Evet, onun her bir kelimesi, her bir harfi bugün bize hitap ediyor gibidir. Hani, Doktor İkbal'le babası arasında geçen bir hâdiseyi size daha önce birkaç defa arz etmiştim. Doktor İkbal Kur'ân okurken babası gelip 'Oğlum, ne yapıyorsun?' diye soruyor, o da elindeki Mushaf-ı Şerif'i gösterip 'Kur'ân okuyorum' cevabını veriyor. Belki onlarca defa, bu soru-cevap faslı devam ediyor. Bir gün babası tekrar aynı soruyu sorunca, Doktor İkbal 'Babacığım, biliyorsun ki Kur'ân okuyorum; ama yine de ne yaptığımı soruyorsun.' diyor. Bunun üzerine babası, 'Evladım, evet, biliyorum ki elinde "Kitap" var. Ama ben ona bakmanı değil, onu okumanı istiyorum. O Kur'ân sana sesleniyor, Allah onunla sana hitap ediyor gibi onu oku!' cevabını veriyor. Peygamber kıssalarını işte bu bakış açısıyla okumalı, bu bakış açısıyla onları derinden derine duyup, hissedip değerlendirmeye çalışmalıyız. Evet, bir kez daha ifade edeyim ki, muhkemata muhalefet etmemek şartıyla, onları içinde bulunduğumuz zamanın şartlarına göre değerlendirip yorumlamamız gerekir. İşte bu yapılabildiği takdirde görülecektir ki, Kur'ân'ın anlattığı enbiya-yı izâm kıssaları, bizim her zaman başvurabileceğimiz bir *"menhelü'l-azbi'l-mevrud"*dur, tertemiz, semavî bir su kaynağıdır. Dolayısıyla böyle bir kaynağa müracaat eden asla eli boş dönmez. Elverir ki insan önyargısız olsun. Onlara –hâşâ ve kella– geçmişte cereyan etmiş ve bu gün için kıymet-i harbiyesi olmayan birer kıssa nazarıyla bakmasın.

Salât u Selâm ve Hayy Ruhlar

Soru: *Peygamber Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) diğer peygamberleri her vesileyle hayırla yâd ettiğini görüyoruz. Peygamberlerin adları yâd edildiğinde bir mü'min nasıl bir duygu içinde olmalı?*

Cevap: Böyle bir hâlet-i ruhiyenin keyfiyeti kişinin kendi ufku, kendi idrak seviyesine göre farklılık arzeder. Ayrıca kalbi hüşyar, hissiyatı ötelere açık bir insan da her zaman aynı ruh hâletini yakalayamaz. Ancak bazen olur ki, insan meselâ [4] اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ derken öyle bir ruh hâleti içine girer ki, kendisini âdeta Muvacehe'de hisseder. Kim bilir o esnada

belki ellerinin içi karıncalanır, kulakları çınlamaya başlar. İşte bu hissediş ve duyuş, kişinin kalb ve ruh ufkuyla yakından alâkalıdır.

Ancak kanaatimce burada asıl önemli olan peygamberlik müessesesine karşı doğru bakış açısını yakalayabilmektir. Çünkü o peygamberler sıradan insanlar gibi değillerdir. Vefatları da bizim vefatımız gibi değildir. Onlar, cesetten sıyrılmış, ruh ufkuna yürümüş birer kalb ve ruh kahramanıdır. Evet, onlar kendilerine has hayat mertebesinde hayy ruhlar olduğundan siz onları samimi bir şekilde yürekten andığınızda onlar hemen bunu hisseder. Zira bildiğiniz gibi Peygamber Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde: *"Yeryüzünde Allah'ın seyyah melekleri vardır. Onlar ümmetimin selâmını (anında) bana tebliğ ederler."*[5] buyuruyor. Daha başka hadis-i şeriflerde de kendisine getirilen salât ü selâmlara mukabelede bulunacağını ifade ediyor.[6] Bu ve benzeri hadis-i şeriflerden, nasıl Fahr-i Kâinat Efendimiz'e (aleyhi ekmelüttehâyâ vetteslimât) yapılan salât u selâmlar kendisine ulaştırılmaktadır, aynı şekilde diğer peygamberlere yapılan salât u selâmlar da kendilerine ulaştırılacaktır, sonucunu çıkartabiliriz. İşte bu sebeple biz Efendimiz'in talim buyurduğu o yüce ve yüksek terbiyeyle, peygamberlerin adı zikredildiğinde, onlara karşı "Bugün sizi anacak insan yok. Bazıları da sizi çok yanlış tanıyor, yanlış anlıyorlar. Kiminizi –hâşâ ve kella– ulûhiyet tahtına oturtuyor, kiminizi de icraatında Allah'a şerik gibi görüyorlar. Biz bütün bunlardan sizi tenzih ediyor ve sizi salât u selâmla yâd ediyoruz!" mülâhazaları içinde *"Ala nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm"* diyoruz. İnsanlığın İftihar Tablosu'nu yâd ettiğimiz gibi onları da yâd ediyoruz. Zannediyorum gelip geçmiş, bir mânâda ümmetleri kalmamış o peygamberler için bu, çok önemli bir armağan olacaktır. Ayrıca getirdiğimiz bu salât u selâmların, daima hayy olan o ervah-ı mübareke ve mukaddese ile münasebete geçmemiz adına bizim için de çok ciddi ehemmiyeti söz konusudur.

Evet salât u selâm getirip onları hayırla yâd etmek, bir yönüyle bizim için onlarla bir diyalog ve bir münasebet tesisi mânâsına gelecektir. Çünkü peygamberler Allah'ın mükerrem ibadıdır. Siz, onları hayırla yâd ettiğiniz, salât u selâmlarla onlara teveccühte bulunduğunuz takdirde, Cenâb-ı Hakk'ın size olan teveccühü de çok farklı olur. Zira sizin onlarla olan alâkanız Allah'tan ötürüdür.

Diğer yandan onların sergüzeşt-i hayatları bizim için mânâ ve mesaj yüklü bir zenginlikse zaten onlara bu yönüyle medyunuz demektir. Evet, ufkumuzu aydınlatıyorlarsa, onlar bizim rehberlerimiz demektir. Bu açıdan mutlaka onlara karşı çok saygılı olmalı, aramızda bir münasebet tesis etmeli ve yaptığımız salât u selâmlarla âdeta onlarla diz dize gelmeye çalışmalıyız.

1 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/265; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/77.
2 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/77.
3 Fâtır sûresi, 35/24.
4 Buhârî, *ezân* 148; Müslim, *salât* 55.
5 Tirmizî, *daavât* 129; Nesâî, *sehv* 46; Dârimî, *rikak* 58.
6 Ebû Dâvûd, *menâsik* 96; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/527.

Kalb Selâmeti ve Aktüel Konular

Soru: *"Göz çok geniş bir sahayı gördüğü hâlde, bir kıl onun görmesine mâni olur." sözü kalb ve ruh hayatımız için neler ifade etmektedir? Günümüzde dünyevî meşguliyet ve aktüel mevzuların insanın ufkunu kapatıp onu, akıbetini düşünemez hâle getirdiği söylenebilir mi? Bu mevzuda dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: Göz, görme alanı çok geniş olan, önündeki hemen her şeyi görebilen, konumuna göre cihanları müşâhede edebilecek kabiliyette bulunan ilâhî bir nimettir. Ancak sizin de soruda ifade ettiğiniz gibi onun üzerine bir kıl dahi konulsa, o çok küçük cisim, gözün görmesine engel teşkil edip onun görme ufkunu kapatır. Fakat burada bir hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum: Esasında göz uzvu üzerinden bir benzetme ile dile getirilen bu tespit, insanın maddî-mânevî bütün latîfeleri için düşünülebilir. Meselâ insan bazı meseleleri çok engince mütalaa ederken uygunsuz bir nazar, gayr-ı meşru bir hülya, kendisine galip gelen bir ruh hâleti onu öyle bir noktaya sürükleyip götürür ki, insan o esnada başka hiçbir şeyi göremez hâle gelir. Öyle ki cihanlara sığmayan, dünyayı âdeta bir top gibi kucağına alıp oynayası gelen, o ölçüde onu tahkir edip küçümseyen insan bir zerrede boğulabilir. Bir bakış, bir duyuşla künde künde üstüne devrilebilir. Bir hayal, bir tasavvur, bir ruh hâli bütün benliğini sarar da onu istediği yere çekip sürükleyebilir.

İblis ve Cinnet Hâli

İnsanın bu durumunu anlayabilmek için İblis'in, Hazreti Âdem'e secde emri aldığı esnada ortaya çıkan ruh hâlini hatırlayabiliriz. Kur'ân-ı Kerim'de bildirildiği üzere Cenâb-ı Hak Hazreti Âdem'i yarattıktan sonra bütün meleklere ona secde etmelerini emir buyurur. Meleklerin hepsi Hazreti Âdem'e secde etmesine rağmen, İblis kendisinin ateşten Âdem Aleyhisselâm'ın ise topraktan yaratıldığını, dolayısıyla kendisinin ondan daha üstün olduğunu iddia ederek kibre kapılıp büyüklük taslar ve neticede küfre girer. Ardından da; فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ *"İzzetine yemin olsun ki, ben de onların hepsini baştan çıkaracağım."* der.[1]

Görüldüğü üzere burada İblis, insanları değişik yollarla saptıracağını ifade ederken, Allah'ın (celle celâluhu) azamet ve celaline, büyüklük ve ululuğuna yemin etmektedir. İşte onun bu kasemi, fıtratının bazı şeyleri sezdiği ve Allah'ı

(celle celâluhu) belli bir seviyede bildiğini göstermektedir. Fakat teorik planda Allah'ı bu ölçüde biliyor olmasına rağmen o, bir noktaya takılıp kalıyor ve gözünün önündeki bir kıl, apaçık gerçekleri görmesine mâni oluyor. Takılıp kaldığı o noktayla İblis, kendini kin, nefret, haset, kıskançlık ve bencillik gibi âfetlere kaptırıyor ve artık o, gözü başka hiçbir şeyi görmez, kulağı başka hiçbir şey duymaz kör ve sağır bir varlık hâline geliyor.

Şeytanın bu durumunu anlamak için öfkelenmiş, cinnet yaşayan bir insanın o anki hâlini düşünebilirsiniz. Çünkü bazı insanlar kimi zaman öyle öfkelenir ki, böyle bir şahsı gördüğünüzde rahatlıkla "Bu insan delirmiş!" diyebilirsiniz. Hatta onun bir şizofren olduğuna kanaat getirip bir psikiyatriste gitmesi gerektiğine hükmedebilirsiniz. Böyle bir kişi, kendini kaybetmiş bir hâlde eline ne geçirirse kaldırır yere çalar, sağa-sola atar, yıkıp devirir, paramparça eder. O esnada kalkıp: "Kardeşim! Allah seni insan yaratmış, sen zaten çok şefkatli bir arkadaştın, ben sende daha önce böyle hâller görmezdim." türünden sözlerle onu teskin etmeye çalışsanız, söylediklerinizi hiç mi hiç dinlemez; dinlemez ve eline geçirdiği bir nesneyi tutar size de fırlatır. Çünkü o, bu esnada, öfke ve nefrete kendini öyle bir kaptırmıştır ki, artık ona kendi mülâhazalarının dışında bir şeyler anlatmak, bir şeyler dinletebilmek âdeta imkânsız gibidir.

İşte böyle bir şahsın kin ve nefretini alın, onu kat be kat katlayın, hatta Ziya Gökalp'in ifadesiyle mük'ab hâle getirin ve sonra İblis'in Allah'a karşı geldiği esnadaki o hâlet-i ruhiyesini bu mukayeseyle anlamaya çalışın.

"İsyan Deryasına Yelken Açmışım"

Şimdi asıl konumuza dönecek olursak, denilebilir ki, her bir insan, İblis'in içine düşüp helake sürüklendiği bencillik, kibir, haset, kıskançlık gibi esasında kıl kadar ehemmiyeti bulunmayan ancak encamı itibarıyla ciddi handikapları netice veren azim tehlikelerle karşı karşıyadır.

Meselâ bir bakarsınız gönlü engin, vicdanı geniş, dünyalara sığmayan, bütün insanları kucaklayıp Cennet'e götürme arzu ve iştiyakı içinde bulunan bir insan, bir yerde, kıl kadar ehemmiyeti olmayan bir hususa takılıp kalabiliyor. Meselâ bir anlık bir boşlukla şehevanî bir hisse yenik düşebiliyor. Çünkü insan, zihnine gelen bir hayal veya tasavvuru alıp geliştirdiği, az-biraz kurgulayıp nemalandırdığında hiç farkına varmaksızın öyle sahillere açılır ki, artık onun geriye dönüşü neredeyse imkânsız hâle gelir. Cevdet isminde, halk diliyle şiirler yazan bir çocukluk arkadaşım vardı. Onun yazdığı şiirin bir beyti bu hâli ne de güzel ifade eder. Şöyle derdi o çocukluk arkadaşım: "İsyan deryasına yelken açmışım/Kenara çıkmaya koymuyor beni." Evet, mebdei itibarıyla kıl kadar küçük bir şey, sizi alıp öyle bir yere sürükler ki, bir daha geriye dönme

imkânı bulamayabilirsiniz. O yerleri gören gözünüz de artık hiçbir şeyi göremez hâle gelebilir.

Latîfe-i Rabbaniye Enginliği ve İnsan

Hâlbuki Cenâb-ı Hak bir hadis-i kudsîde: مَا وَسِعَنِي سَمَائِي وَلَا أَرْضِي وَلٰكِنْ وَسِعَنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ *"Arz ve sema beni istiap etmez, almaz. Ben mü'min kulumun kalbine sığarım."*[2] buyuruyor. Bildiğiniz gibi İbrahim Hakkı Hazretleri enfes bir tercümeyle bu mânâyı şöyle nazımlaştırmıştır: "Sığmam dedi Hak arz u semaya/Kenzen bilindi dil madeninden." Evet, arz ve semalara sığmayan Hak Teâlâ, sezilme ve algılanma şeklinde kenzen insanın kalbinde bilinir. Bu bilinme tecellî ve mir'atiyet itibarıyladır. Bundan dolayı mevzuu şöyle de ifade edebilirsiniz: Kalbin Allah'ı duyup hissedişi, O'na ayna olup O'nu anlatması kâinat kitabının O'nu anlatmasından daha ileri seviyededir. Aynı şekilde kütüphaneler dolusu kitaplar da kalbin Allah'ı (celle celâluhu) anlatışı gibi anlatamazlar. Kitaplar ancak kalbin enginliğiyle enginleşip kalbin boyasıyla boyanınca gerçek ifadelerini bulurlar. Elbette ki burada bahsedilen vücudumuza kan pompalayan çam kozalağı şeklindeki uzuv değildir. Burada kastedilen sır, hafî veya ahfâ ufkuyla Allah'ın esmâ ve sıfatlarına bakan ve yerinde latîfe-i rabbaniye veya fuad diye de isimlendirdiğimiz vicdan mekanizmasını oluşturan dört temel rükünden biridir.

Şimdi insan bu genişlik ve enginlikte olan, dünyaları içine alsa doymayan böyle potansiyel bir lütfa mazhar kılınmıştır. Ancak bir de bakıyorsunuz, bu donanıma sahip insanoğlu kimi zaman hiçbir şey duymayan, hiçbir şey hissetmeyen, hiçbir şey anlayıp idrak edemeyen tavır ve davranışlar içine girebiliyor. Evet âdemoğlu, kitapların ihtiva edemediği hakikatleri istiap eden, onları çok iyi bilip çok iyi algılayacak ve aynı zamanda bütün bunları ifade edebilecek kabiliyeti haiz bulunan bir kalb taşıdığı hâlde sanki onları hiç duymamış gibi bir saplantıya kendini kaptırıp hiçbir şey bilmeyen bir varlık konumuna düşebiliyor.

Kur'ân-ı Kerim değişik yerlerde bu mülâhazaya vurguda bulunur. Meselâ bir yerde şöyle buyurulur: لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا *"Onların kalbleri vardır ama bu kalblerle idrak etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler."*[3] Evet, onların kalbleri, meselelerin önünü-arkasını görüp bir değerlendirmeye tâbi tutmaya, sonra da buradan yeni hüküm ve yeni terkiplere ulaşmaya müsait değildir. Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyan, bu ve benzeri âyetlerle

bizi böyle bir mecazî körlük, mecazî sağırlık ve mecazî kalbsizlik karşısında dikkatli ve müteyakkız olmaya çağırmaktadır. Geçici, kıymetsiz, küçük şeylerle görme ufkumuzu kapatmamamız, iç duyuş ve enginliğimizi daraltmamamız noktasında ikaz ve tenbihte bulunmaktadır. Çünkü insan, Cenâb-ı Hakk'a açık durduğu müddetçe çok engin ve geniş bir mahiyete sahip demektir. Evet o, bu haliyle melekleri bile geride bırakabilir. Merhum Âkif bu hakikati ne güzel ifade eder:

"Haberdâr olmamışsın kendi zâtından da hâlâ sen,
'Muhakkar bir vücûdum!' dersin ey insan, fakat bilsen.
Senin mâhiyyetin hattâ meleklerden de ulvîdir:
Avâlim sende pinhandır, cihanlar sende matvîdir."

Fahr-i Kâinat Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâmü milelardi vessemâ) bizim içimizden çıkmış olması bu hakikatin en parlak, en güzel, en muhteşem delili değil midir? Elbette ki öyledir. Evet O, Âmine Hatun'dan tevellüd etmiş, Abdullah'tan olmuş, yani anne ve babası nur-u nübüvvetle tenevvür etmemiş bir insan olarak öyle bir noktaya gelmiştir ki, Süleyman Çelebi "Yürü top Senin, çevkân Senindir bu gece!" ifadeleriyle bu eşsiz faikiyeti dile getirir. Çünkü İnsanlığın İftihar Tablosu Miraç'ta öyle bir noktaya ulaşıyor ki, Cibril-i Emin, "Ben bir adım daha atsam yanarım" diyor. Şayet sübühat-ı vech şuaatı, sıfat-ı sübhaniye ve esmâ-i ilâhiyeyi de yakıp kül ediyor ve o noktada Zat-ı Baht'tan başka hiçbir şey kalmıyorsa Cibril-i Emin'in dahi ona tahammül etmesi mümkün değildir. Fakat işte bu noktada dahi insanlık âlemi olarak İftihar Vesilemiz, İki Cihan Serveri Efendimiz (aleyhi ekmelüttehâyâ vetteslimât) yürüyüp yoluna devam ediyor.

Buradan anlıyoruz ki, insan mahiyeti böyle bir seyahate açıktır, böyle bir hamuleyi taşımaya müsait olarak yaratılmıştır. Evet, o, insanlık emaneti gibi çok kıymetli bir hamuleyi yüklenip taşıyabilecek ve Halık'ın atiyyelerini omuzlayabilecek donanım ve kıvamda bir matiyyedir.

İşte insan, mahiyeti bu kadar geniş, engin, güçlü ve Allah'a çok yakın iken, maalesef çok basit, ehemmiyetsiz heves ve maksatlar için o enginliği daraltıyor, büzüyor ve kıymetsiz hâle getirebiliyor. Bundan dolayı onun kendisini böyle bir darlığa hapsedebilecek muhtemel tehlikeler karşısında ömür boyu sürekli tetikte bulunması gerekir. Evet, insan son nefesine kadar mücadelesini sürdürüp insan olma çizgisinin altına düşmeme cehd ve gayreti içinde bulunmalıdır. Zira o, insan olarak üzerinde yürüdüğü hattın altına düştüğü zaman kendisini bir bilinmezliğe mahkum etmiş demektir.

O hâlde insan, himmetini her zaman âli tutmalı, hep yüksek uçma peşinde

olmalı ve sürekli Allah'a müteveccih yaşama gayreti içinde bulunmalıdır; bulunmalıdır ki, küçük ve basit şeylere takılıp kalmasın. Eğer her şeye rağmen gözde bir çapak oluşmuş veya onun üzerine bir kıl konmuşsa onları da hemen izale etme yoluna gitmelidir. Yani insanın latîfe-i rabbaniyesi, şu veya bu sebeple bir darlığın mahkumu olabileceği bir yola girmişse, o zaman da derhal bir "La havle" çekip yeniden Cenâb-ı Hakk'a doğru yürümesini bilmelidir.

Aktüel Mevzular – Dağınık Zihinler

Sualde ayrıca dünyevî meşguliyet ve aktüel mevzuların da bu çerçeve içinde ele alınıp alınamayacağı soruluyordu. Eğer herhangi bir fayda, maksat gözetmeksizin gereksiz, boş, abes bir işle meşgul oluyorsak elbette ki bu durumun da yukarıdaki çerçeve içinde mülâhazaya alınması gerekir. Hatta belki biz şu andaki konuşmamızda sözü evirip çevirip sohbet-i cânâna getirmiyorsak, o zaman bizim söylediğimiz her şey bir mânâda dedikodu demektir. Evet, söylenen sözler, konuşulan mevzular ya bizim Allah'a doğru yürümemiz istikametinde bir dinamo gibi hızımızı artırmalı, ya insanlığa yararlı olmalı, ya da milletimize, ülkemize, ülkümüze hizmet etmelidir. Aksi takdirde selahiyet ve sorumluluğumuzun söz konusu olmadığı, bundan dolayı konuşup durmamızın hiçbir müspet netice vermeyeceği, herhangi bir fayda sağlamayacağı aktüel meseleler hakkında –kusura bakmazsanız o tabirle ifade edeceğim– çene çalıp duruyorsak bu, dedikodudan başka bir şey değildir. Ayrıca bilinmesi gerekir ki bu tür faydasız ve gereksiz konuşmalar, yapmamız gerekli olan işlere de ciddi bir mânia teşkil eder. Hiç farkına varmaksızın bu türlü mevzuların içine dalar ve böylece yapacağımız işleri yapamaz hâle geliriz. Hatta zamanla salim düşünme imkânını sağlayan hislerimizi felç eder ve bunun sonucunda sağlam ve sıhhatli muhakeme kabiliyetinden mahrum kalırız.

Zaten bugün biz, kendimizi bir muhasebe ve murakabe süzgecinden geçirsek, gereksiz ve faydasız konulara im'ân-ı nazar ettiğimizden dolayı, esas konsantrasyon temin etmemiz gerekli olan önemli ve hayatî mevzulardan uzaklaştığımızı göreceğiz. Bundan dolayı diyoruz ki, keşke im'ân-ı nazar etmemiz gerekli olan konulara tam eğilsek, asıl onlar üzerinde yoğunlaşsak. İç âlemimize ait problemlerimiz varsa asıl onları halletmekle meşgul olsak. Bizi, potansiyel insan olma hâlinden hakiki insan olma ufkuna taşıyacak alternatif sistemler geliştirip bunların değerlendirmesini yapsak. Ancak maalesef genellikle aktüel meselelerle meşgul oluyor ve küçük şeylere takılıp kalıyoruz. Tabiî bu esnada çok önemli ve hayatî işlerimiz de arada kaynayıp gidiyor.

Eskiden, kalb ve ruh hayatının soluklandığı meclislerde hep "sohbet-i cânan" der, onun üzerinde durur, onun üzerinde yoğunlaşırlardı. Çünkü bir meseleye ne

kadar konsantre olursanız, o ölçüde size kapı aralanır. Ne kadar Allah'la münasebete geçerseniz, o kadar teveccühe mazhar olursunuz. Bu disiplin, sofiler arasında genel ve sabit bir kuraldır. Evet, teveccüh, teveccüh doğurur; nazar, nazarı netice verir. Bakıyorsanız, bakarlar size günebakanlar gibi. Bu sebeple tabiatınızın baskı altında bulunduğu anlarda dahi gözünüz bir nigâh-ı âşinâ ile hep kapı aralığından O'na bakmalıdır.

Cenâb-ı Hak bir kudsî hadiste buyuruyor ki: *"Kulum Bana bir karış kadar yaklaşırsa, Ben ona bir arşın kadar yaklaşırım.. bir arşın kadar yaklaşırsa, Ben ona bir kulaç kadar yaklaşırım.. Bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak mukabelede bulunurum."*[4] Aslında anlatılan bu hususlar hakikat olmaktan ziyade birer mecazdır. Fakat Allah (celle celâluhu) şart-ı âdi planında kendi teveccühünü teveccühümüze, kendi nazarını nazarımıza bağlamış oluyor. Eğer siz gözünüzü diker, O'nun kapısı eşiğinde hep vefalı bir tavır içinde bulunursanız, Cenâb-ı Hak bu vefayı tek taraflı olarak sizin aleyhinize bozmaz. Çünkü O, sonsuz merhamet, sonsuz ilim, sonsuz kudret, sonsuz irade sahibi Allah'tır.

1 Sâd sûresi, 38/82.

2 el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/15, 5/212; ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/174.

3 A'râf sûresi, 7/179.

4 Buhâri, *tevhid* 50; Müslim, *zikr* 22.

Kalbteki Sevgiyi İfade Yolları

Soru: *Resûl-i Ekrem Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde, meâlen, "Sizden biri kardeşini seviyorsa, ona sevdiğini söylesin."*[1] *buyuruyor. Bir mü'minin, muhabbet duyduğu bir arkadaşına sevgisini bildirmesinin yolları ve esasları nelerdir?*

Cevap: Hadis kaynaklarına bakıldığında bu hadis-i şerifin, arka planını çok bilemediğimiz bir hâdise münasebetiyle şerefsüdûr olduğu görülür. Şöyle ki, Fahr-i Kâinat Efendimiz bir şahısla beraberken yanlarından başka bir zat geçer. Allah Resûlü'nün yanında bulunan sahabî, Habib-i Ekrem Efendimiz'e, "Ey Allah'ın Resûlü ben şu genci seviyorum." der. Bunun üzerine aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz, *"Peki bunu kendisine haber verdin mi?"* diye sorar. Hayır cevabını alınca, o sahabîye, arkadaşına gidip ona olan sevgisini bildirmesini tavsiye buyurur.[2]

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi her ne kadar bu hâdisenin arka planı hakkında kesin ve net bir malumatımız bulunmasa da, bir ihtimal olarak, o iki şahsın kendi arasındaki hususi bir durum münasebetiyle böyle bir tavsiyenin yapıldığını söyleyebiliriz. Çünkü fetanet-i uzma sahibi Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşya ve hâdiselere mahrutî bir nazarla baktığından ashab efendilerimizin birbiriyle münasebetlerini çok iyi okuyor, çok iyi biliyordu. Evet o, arkasında saf bağlayan insanların umumî ahvaline vâkıftı. Meselâ onların bir saf teşkil ederken topukları, diz kapakları, omuzları birbirine değecek ölçüde, âdeta bir bünyan-ı marsus gibi, rasin ve mazbut bir halde bulunup bulunmadıklarına; gelip geçerken birbirlerine karşı bakış keyfiyetine, yürekten bir selamla veya göz ucuyla bir nigah-ı âşinâ kılarak "merhaba" deyiş hâllerine varıncaya kadar aralarındaki münasebeti her zaman öyle doğru okuyor, haklarında vereceği hükümleri öyle yerli yerinde ortaya koyuyor, öyle isabet buyuruyorlardı ki, daha ötesi olamaz. Evet, bu şekilde muhataplarını tanıma, bilme ve onlar hakkında tastamam isabet kaydetme ancak fetanet-i uzma sahibi İki Cihan Serveri'ne has bir keyfiyettir.

Diğer yandan, gökler ötesi âlemlerle sürekli münasebet içinde olan Allah Resûlü'nün, vahy-i ilâhi vesilesiyle insanların durumundan haberdar olma gibi aşkın bir yanı söz konusudur. Bu sebeple diyebiliriz ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz ister vahiyle kendisine bildirilmesi neticesinde, isterse aşkın fetanet ve üstün sezisiyle o iki insan arasında bir problem olduğunu sezmiş ve bu sebeple onlardan birinin "Ben falanı seviyorum." demesi karşılığında hiç vakit fevt etmeden hemen *"Git ona sevdiğini söyle!"* diye buyurmuş olabilir. Ancak

hâdisenin arka planında bahsettiğimiz tarzda bir ihtimal söz konusu olsa bile meseleyi umumi olarak ele almada da herhangi bir mahzur olmasa gerek. Yani sebebin hususiliği, hükmün umumiliğine engel teşkil etmemektedir. Bundan dolayı diyebiliriz ki, mezkûr hâdise münasebetiyle vârid olan bu hadis-i şerif, umumî mânâda herkese hitap etmekte ve kardeşine sevgi duyan bir mü'minin, bu sevgisini o kişiye söylemesini veya bir yolunu bulup bunu ona ihsas etmesini umumî mânâda tavsiye buyurmaktadır. Zaten inananlar arasındaki kardeşlik ve tesanüdün tesisi açısından meseleye bakıldığında, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifade buyurduğu bu hususun, mü'minlerin birbiriyle kaynaşmaları, birbirine sıcak bir nazarla bakıp güven duymaları, gönüllerin birbirine ısınması ve suizanna gidecek yolların ta baştan kapanması adına ne kadar önem arz ettiği anlaşılacaktır.

"Halid, Allah şahit seni çok seviyorum"

Asr-ı Saadet'e bakıldığında, Fahr-i Kâinat Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ışıktan düsturunun sahabe-i kiram efendilerimizin hayatlarında çok önemli bir yer teşkil ettiğini ve bu lâl u güher söz istikametinde nice hâdisenin vukû bulduğunu görebiliriz. Meselâ Hazreti Ömer (radıyallâhu anh), Yermük savaşında Hazreti Halid'i azledip huzuruna çağırdığında şu ifadeyle sözüne başlamıştı: "Ey Halid! Allah şahid seni çok seviyorum." Hazreti Ömer'in diğer insanların yanında, bir topluluk içinde Seyyidinâ Hazreti Halid'e bu şekilde bir hitapla sözüne başlaması, daha sonra söyleyeceklerinin hüsn-ü kabul görmesi adına çok önemli bir referans olacaktır. Ayrıca azledilişi dolayısıyla Hazreti Halid'in içinde oluşabilecek muhtemel ukdeleri de ta baştan silip süpürecektir. O büyük halife sözlerine şöyle devam eder: *"Ancak ey Halid! Halk elde edilen zaferleri senin şahsında buluyor. Ben biliyorum ki, bu zaferleri bize ihsan eden Allah'tır. Bu sebeple seni görevinden azlediyorum."* [3] Zaten Hazreti Halid'in akidesi de bu sözlere ters değildir ki, onlara karşı herhangi bir itirazda bulunsun. Hazreti Ömer bu sözleriyle şirke karşı ilan-ı harp ettiğini ortaya koyuyor; bunun üzerine Hazreti Halid de hemen onun yanında yerini alıyordu. İşte Hazreti Ömer'in Hazreti Halid'e olan sevgisini bu şekilde dile getirmesi ve sözüne böyle bir ifadeyle başlaması daha sonra söylenecek sözlerin teveccüh görüp hüsnükabulle karşılanması ve vahdet-i ruhiyenin teessüsü adına çok önemli bir vesile olmuştur.

Mübalağa - Meddahlık ve Natürel Sevgi

Şimdi bir mü'minin, sevgisini kardeşine duyurması, bildirmesi ne kadar ehemmiyetli ise, bu güzel amel yerine getirilirken samimi ve içten olunması,

sunîliklere girilmemesi, zımnî yalan olan mübalağalara başvurulmaması da o ölçüde ehemmiyet arz eder. Her hususta olduğu gibi bu mevzuda da yanılmaz ve yanıltmaz rehberimiz Rehber-i Ekmel Efendimiz'dir (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm). Çünkü O, duyguda, düşüncede, ibadet ü taatte, insanların birbirlerine karşı davranışlarında vs. bütün bir hayatı talim etmek için gönderilmiştir. İşte biz, "Bir kardeşimiz hakkında müspet duygularımızı nasıl ifade edeceğiz, onun meziyet ve faziletlerini dillendirirken nasıl dillendireceğiz?" Bütün bunları da yine Efendiler Efendisi'nin o lâl u güher söz ve beyanlarından öğrenmemiz gerekir. Bu açıdan hadis-i şeriflere bakıldığında sahih kaynaklarda yer alan şu meşhur vak'ayı hatırlayabiliriz: Bir sahabî efendimiz, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzurunda, yüzüne karşı bir arkadaşını medh ü sena etmişti. Bunun üzerine Allah Resûlü o şahsa, *"Arkadaşının boynunu kırdın!"* buyurup bu sözünü üç kez tekrar etti ve ardından da, *"Bir kimse kardeşini illa övecekse bari, 'Falancayı ben öyle zannediyorum, ancak işin iç yüzünü Allah bilir. Ben hiç kimseyi Allah'a karşı tezkiye edemem' desin!"* buyurdu.[4]

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu ikaz ve tenbihini doğru anlayıp doğru yorumlamak için biraz önce izah etmeye çalıştığım bir hususu müsaadenizle bir kez daha dile getirmek istiyorum. O da şudur: İnsanlığın İftihar Tablosu, muhataplarını âdeta avucunun içi gibi çok iyi bilir, çok iyi okur, çok iyi tanırdı. Bu hususu yani muhatabı tanıma mevzuunu kanaatimce bir sabite gibi kabul edip Efendimiz'in beyanlarına hep bu nazarla bakılması gerekir. Çünkü böyle bir bakış açısı bize, o nurefşân beyanlar hakkında sağlam ve sıhhatli hükümlere ulaşmada ciddi fayda sağlayacaktır. İşte meseleye bu perspektiften bakıldığında şunu söyleyebiliriz: Demek ki yüzüne karşı medh ü senada bulunulan zat, henüz böyle bir medhi kaldırabilecek ruhî seviyeye ulaşmamıştı, böyle bir övgüyü taşıyabilecek tahammülü yoktu. Bu sebeple bilinmesi gerekir ki, sevme, sevdiğini duyurup hissettirme başka bir meseledir; meddahların yaptığı gibi mübalağalara girme, ortalığı Kırkpınar'a çevirecek şekilde etrafa yağ döküp gezme; "Onun eşi-menendi yok..", "Bir sengine yekpâre acem mülki fedadır." türünden laflar etme tamamen farklı bir meseledir. İkincisi, kardeşinin boynunu kırmaya matuf ifadelerdir ki memnu olan budur. Hem bu tür ifadeler medh ü sena edilen zatı baştan çıkardığı/çıkaracağı ve onun uhrevî hayatının mahvına sebep olacağı gibi, başkalarının gıpta damarını da tahrike vesile olur. Gıpta mahzursuz görülse de, unutulmaması gerekir ki, gıpta ile haset hemhuduttur. Bu sebeple gıpta duygusunun tahrik edilmesi tehlikeli bir sahaya kardeşini sürükleme demektir. Evet, siz birini övdükçe başkalarının içinde ona karşı çekememezlik ve haset hislerini tetiklemiş ve onun aleyhine pek çok sunî düşman icat etmiş olursunuz.

Bu sebeple bence mübalağalara girip büyük pâye, büyük unvanlarla kardeşlerimizi anmak; anıp onları haset ve kıskançlığın hedefi hâline getirmek yerine, onlara karşı fevkalâde sadakat göstermekle kardeşliğin hakkını vermeye çalışmamız gerekir. Bu açıdan, zımnî yalan olan mübalağalara girmeden, akıl, mantık ve kalbin kabul edeceği, ruhanîlerin ve mele-i âlânın sakinlerinin "evet" diyeceği, dinin ruhuna ve Kur'ân akliliğine uygun bir üslupla muhabbet ve sevgimizi dile getirip ortaya koymalıyız.

Bu mevzuda neyin doğru neyin eğri olduğunu tefrik ve tespit ise vicdanın kadirşinas kıstaslarına emanettir. Evet, siz vicdanın hakemliğine başvurduğunuz takdirde neyin mübalağa ve hilaf-ı vâki beyan olduğunu neyin saf, natürel sevgiyi ifade ettiğini sezip anlayacaksınız.

Sevgiyi İfadede Değişik Yol ve Vesileler

Dille beyanın dışında, elbette ki sevgiyi ifade etmenin daha başka yolları da vardır. Meselâ sevdiği kişinin arkasından dua etmek bu yolların en güzel ve en doğru vasıtalarından biridir. Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"En süratle kabule karin olan dua, gaibin gaibe duasıdır."*[5] buyuruyor. Bir insanın, sevdiği bir arkadaşına, onun hiç haberi olmadan gıyabında dua etmesi, hem sevginin Allah için olduğuna bir delildir, hem de o iki kişi arasında sımsıcak bir muhabbetin tesisi adına çok önemli bir vesiledir.

Sevgiyi ifadenin önemli bir yolu da, insanın sevdiği zat hakkındaki hüsn-ü zannını, o zata ulaştırabilecek üçüncü şahısların yanında dile getirmesidir. Meselâ bir insan, "Ben şimdiye kadar falan kimsenin hiçbir kötülüğüne şahit olmadım. Hatta bazen belki benden bir kısım kötülükler sadır oldu ama ben ondan hep iyilik gördüm. O, yaptığım kötülükler karşısında hiçbir zaman aynıyla mukabelede bulunma gibi bir tavır içerisine girmedi" türünden ifadeler kullanarak başkaları yanında ona olan güzel duygu ve güzel düşüncelerini dile getirebilir. Arkadaşının kendisi hakkında söylenen bu tür beyanlardan haberdar olması o iki kişinin kalbleri arasında sevgi köprülerinin kurulması adına çok önemli bir vesile olacaktır.

Aynı zamanda bilinmesi gerekir ki, yapılan her bir iyilik de sevgiyi ifade yollarından biridir. Hiç unutmam arkadaşlardan bir tanesi diğerine şöyle demişti: "Allah bana bağımdan, bahçemden şu kadar ürün verdi. Eğer kardeşsek ben bunu seninle bölüşmek istiyorum." Bu öyle centilmence bir tavırdır ki, siz elli defa "Ben seni seviyorum kardeşim!" deseniz bu ölçüde müessir olamazsınız. Elbette ki o şahsın böyle civanmertçe bir tavır

sergilemesi karşısında siz kendinize düşeni yapar ve böyle bir teklifi kabul edemeyeceğinizi beyan edersiniz. Bu, ayrı bir mesele. Benim burada dikkat çekmek istediğim nokta, o insanın îsar ruhuyla hareket etmesi ve bunun neticesinde de bir sevgi selinin karşılıklı olarak kalblere akıp durmasıdır.

Tabiî, îsar hasletini sadece maddî olarak ihsanda bulunma, yemeyip yedirme, giymeyip giydirme şeklinde anlamamak, onunla sınırlandırmamak gerekir. Belki yeri geldiğinde kendi hissiyat, görüş, düşünce ve fikirlerimizi bir kenara koyup kardeşimizin hissiyat, görüş, düşünce ve fikirlerini tercih etmek, kimi zaman maddî meselelerde fedakârlıkta bulunmaktan daha fazla sevgi bağlarını güçlendiren önemli vesilelerden biridir. Evet, karşı tarafın düşüncelerine saygılı olup onları kabul etme, kendi hissiyatımızı kardeşimizin hissiyatı içinde eritip yok etme öyle bir vasıtadır ki, onunla gönül kapılarını ardına kadar açabilirsiniz. Meselâ, bir arkadaşınız size, bir konuda bazı tavsiyelerde bulundu. Siz de bunun üzerine içinizin sesi olarak, “Kardeşim! Allah senden ebediyen razı olsun! Ben bugüne kadar bu meseleye hiç böyle bakmamıştım. Ortaya attığın bu fikirler benim hiçbir zaman düşünüp akledemediğim enginlikte. Bu fikir ve tekliflerin, benim için öyle ufuk açıcı oldu ki, Allah’ın izniyle ben pek çok problemi bu sırlı anahtarla çözebilirim.” türünden bazı sözler söylemek suretiyle sevginizi ifade etmiş ve kardeşinizin gönlünü size karşı muhabbetle lebâleb hâle getirmiş olursunuz.

Gördüğünüz gibi sevgiyi ifade etmenin pek çok yolu vardır. Sözlerinizle, gıyaben yaptığınız dualarınızla, îsar ruhuyla hareket etmekle gönüllere girebilir ve bunların hepsini bir yönüyle “seni seviyorum” mülâhazası şeklinde ele alabilirsiniz.

Ütopik bulabilirsiniz, fakat ben bu noktada durup size bir hissiyatımı ifade etmek istiyorum. Fakir, öyle arzu ediyorum ki, keşke inanan insanlar birbirlerini âşık-maşuk münasebeti içinde sevseler. Yani biri Leyla ise diğeri Mecnun, biri Vamık ise öteki Azra, biri Şirin ise beriki Ferhat, biri Kerem ise öbürü Aslı olsa. Birbirlerini görmek için âdeta mehâliki iktiham etse yani her türlü sıkıntı, meşakkat ve tehlikelere karşı göğüs gerip katlansa ve birbirlerinin arkasından koşturup dursalar. Fakat beşer tabiatının ne tür zaaflardan mündemiç olduğunu nazar-ı itibara aldığımız zaman, aşk derecesinde böyle bir sevgi ve alâkanın öyle çok kolay gerçekleştirilemeyeceğini de biliyoruz.

İşte bu noktada yapılması gereken ve mü’mine yakışan tavır, arkadaşlar arasında yaşanan bir kısım arıza ve problemlere takılıp kalmamak ve yapılan kötülüklere aynıyla mukabelede bulunmamaktır. Evet, kötülük bile görsek bize düşen aynıyla mukabelede bulunmak değil, onun arkasından bir iyilik yapmaktır. Böylece kötülüğü devam ettirebilecek elleri-kolları, iyilik ve

ihsanla bağlamış olacağız. Ayrıca kendimizi kardeşimizin yerine koyup, o, nelerden hoşlanıyorlarsa, aynı şeylerden bizim de hoşnut olacağımızı düşünmek yani empati yaparak muhatabımızı anlamaya çalışmak da bu mevzuda çok önem arz eder. Çünkü siz başkalarına değer atfettikçe, onlar da size değer atfeder. Böylece değerlerin tedahülü (birbiri içine girmesi), içtimaı gerçekleşir; bu da kalbler arasında derin bir muhabbet ve kaynaşmaya vesile olur.

1 Tirmizî, *zühd* 54; Ebû Dâvûd, *edeb* 122.

2 Ebû Dâvûd, *edeb* 122; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/140, 150, 156.

3 Bkz.: et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/491; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 16/266; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 2/381.

4 Buhârî, *şehâdât* 16, *edeb* 54, 95; Müslim, *zühd* 65.

5 Buhârî, *mezâlim* 9; Müslim, *zikr* 88.

Sporda Şiddet
ve İffetli Spor

Soru: *Günümüzde spor müsabakalarının özellikle de futbolun kavga ve şiddete sebep olduğunu görüyoruz. Bu konuda inanan insanlara düşen vazifeler nelerdir?*

Cevap: Tarihi çok eskilere dayanan ve geçmişte bizim kültürümüzde de, güreş, koşu, cirit gibi değişik dallarıyla icra edilen spor müsabakaları, ne acıdır ki, günümüzde kin ve nefrete, şiddet ve kavgaya açık bir zeminde gerçekleştirilmektedir. Evet, günümüzde oyuncular arasında olduğu gibi, taraftarlar arasında da çok üzücü hâdiselere sebebiyet veriliyor; stadyumlarda bir kısım odaklar, tahrik unsuru olarak harekete geçip seyircileri provoke edebiliyorlar.

Değerler Atlasımız ve Spor Müsabakaları

Kanaatimce her türlü içtimaî hastalık ve problemde olduğu gibi, bu önemli meselenin kalıcı ve köklü çözümü de kendi değerlerimize yönelmemizde ve o değerler istikametinde oluşan bir terbiye ve ahlâk anlayışıyla insanımızı yetiştirip eğitmemizde aranmalıdır. Bağırıp çağıran, küfürlü laflar eden insanların bizim terbiye anlayışımızdan fersah fersah uzak kaldıkları açıktır ve bu durum aynı zamanda umumi mânâda toplumun çok ciddi bir rehabilitasyona ihtiyacı olduğunu, iyi bir eğitimden geçmesi gerektiğini gösterir. Eskiden mektepler, medreseler hem talim hem de terbiye yerleriydi. O mekânlarda talebelere bir şeyler öğretmenin yanı başında, onlara kendi kültürümüz, kendi geleneklerimiz ve atalarımızdan tevarüs ettiğimiz değerler de öğretilirdi. Centilmenlik, insana saygı, nezaket ve rakibi dahi olsa karşısındakine kibarca muamelede bulunma da işte bu değerlerimiz arasındaydı.

Maalesef şimdi yetişen nesillerin böyle bir talim ve terbiyeden geçtiğini söylemek oldukça zordur. Bu sebeple, bakıyorsunuz kendi değerlerinden mahrum o nesil cadde ve sokaklarda saldırgan ve azgın bir hâlde hem kendine hem çevresine zarar veriyor. Başka bir yerde silahlı bir anarşist hâline gelmiş, masum insanları öldürme peşinde koşuyor. Bir başka yerde ise değişik provokasyonlarla insanları tahrik edip polis ve askere saldırı gibi menfur bir hâdisenin içinde yer alıyor. İşte yüce ve yüksek değerlerden mahrum böyle bir nesil futbol sahalarına indiğinde de kavga ve kargaşaya sebebiyet veriyor.

Bundan dolayı eğer bu konuda hakikaten kalıcı ve köklü müspet bir netice

almak istiyorsak, o zaman yapılması gereken; bu camiada bulunan insanımızı, dinimizin yüce ve yüksek insanî değerlerinden haberdar etmek, onları kötülüğü iyilikle savma ahlâkına çağırmak, insana saygıyı bir ibadet şeklinde kendilerine benimsetmek, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde ifade buyurduğu gibi bir insanın yüzüne gülmenin bile ibadet olduğunu[1] onlara hatırlatmak, hâsılı onları potansiyel insan olma seviyesinden hakikî insan olma ufkuna yükseltmektir. Böylece onları, birilerini kasten, iradî olarak inciten, rencide eden, yaralayan kişiler olmaktan çıkarıp, yoldan geçen kimselerin ayaklarına batmasın diye yürüdüğü yoldaki dikeni bertaraf eden, yolcuları rahatsız etmesin diye yoldaki taşı kaldırıp bir kenara atan kimseler durumuna getirmeye çalışmaktır. Bütün bunlar ahlâk-ı âliye-i İslâmiyede yer alan dinamiklerdir. Nitekim Buhari ve Müslim'in beraber rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm): *"İman yetmiş veya altmış küsur şubeden ibarettir. En faziletlisi, Allah'tan başka ilâh yoktur demek; en aşağısı ise, gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır."*[2] ifadeleriyle, insanlara rahatsızlık verecek şeylerin bertaraf edilmesinin imanın bir parçası olduğuna işaret buyurmuşlardır.

Temel disiplinleri bu olan bir dinin mensupları böyle davranır. Ve unutulmaması gerekir ki, bu tür tavır ve davranışların söz konusu olduğu bir toplumda da huzur ve asayiş hükümferma olur. Bunun zıddı ise anarşi ve kargaşadır. Zannediyorum aklı başında ve vicdan sahibi olan hiç kimse toplumu felakete sürükleyecek böyle bir kargaşa ve kaosu istemez. Eğer bu istenmeyen bir şeyse, o zaman, toplumun istihalelerden geçerek kendisinden beklenen kıvama ermesi adına kendi kültürünü ortaya koymaya azmetmiş terbiyeli ve insana saygılı kimselere büyük iş düştüğünü söyleyebiliriz.

Bu konuda en büyük sorumluluk ve vazife ise işin başında bulunan kimselere düşmektedir. Meselâ, spordan sorumlu bakan, genel müdür, onların müsteşar ve danışmanları, ayrıca spor kulüpleri ve onların yönetim kurulları bu işi sahiplenmeli, bir araya gelip aralarında mutabakata varmalı ve demeliler ki: "Biz nasıl ki sporculara belli yerler tahsis edip antrenman yaptırıyoruz. Aynı şekilde bunların eğitimi için de bir zaman ayırmalı, bir yer tahsis etmeliyiz. Orada bunlara centilmenlik dersi vermeli, gerçek insan olma ufkunu göstermeli ve sporda kendi inceliğimizi, nezaket ve nezahetimizi temsil ettirmeliyiz."

Bu noktada durup bir hususa dikkatinizi çekmek istiyorum. Spordan sorumlu devlet yetkilileri ve bu işle meşgul olan kulüp yöneticileri yukarıda bahsettiğimiz çerçevede, bir taraftan ahlâk, terbiye ve insana saygı anlayışını gönüllerde uyandırırken, diğer taraftan hayatını tamamen kargaşaya bağlamış, kargaşa felsefesiyle oturup kalkmış, o kültürle yetişmiş, saldırganlık ve şiddet

âdeta tabiatı hâline gelmiş hasta ve huysuz bir kısım kimselere karşı da bazı tedbirler alabilirler. Zira bu durumdaki insanları mektebe koysanız orada da kargaşa çıkarır; sınıfı ve okul bahçesini bir kargaşa yuvası hâline getirir, okumak için ellerine verilen kitapları alıp birbirlerinin kafasına geçirirler. Araştırma laboratuvarına soksanız, laboratuvardaki aletlerle birbirlerini darbelerler. Askeriyeye koysanız, silah dipçikleriyle birbirlerini yaralarlar. Çünkü bunların ruhlarında hâkim olan duygu ve düşünce hep bu istikamettedir. Bu sebeple spor müsabakalarını organize edenlerle devlet yetkilileri bir araya gelerek bu huysuz ruhları tespit edip stadyumlardan uzak tutmak suretiyle halkı tahrik edip galeyana getirecek bir kısım olumsuzlukların ta baştan önüne geçebilirler.

İnsana Hürmet ve İbadet

Ancak biraz önce de ifade etmeye çalıştığım gibi meseleyi temelde çözecek husus kendi değerlerimizin hayata hayat kılınmasıdır. Bu yapılabildiği takdirde öyle inanıyorum ki, sporcularımız, bir spor müsabakası centilmence nasıl icra edilir, insana yakışır bir efendilikle futbol veya voleybol nasıl oynanır bu konuda dünyaya hüsnümisal olacak bir seviyeye ulaşacaklardır.

Evet, yeter ki biz, ruhunda mündemiç bulunan değerler dünyasına insanımızı yeniden tevcih edebilelim, insana saygının ibadet olduğunu onun ruhunda bir kez daha uyarabilelim. Çünkü Cenâb-ı Hak: وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي اٰدَمَ *"Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık."*[3]; لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ *"İnsanı ahsen-i takvîme mazhar olarak yarattık."*[4] âyetleriyle bize, her insanın mükerrem ve ahsen-i takvîm sırrına mazhar olarak yaratıldığını ifade buyuruyor. Elbette ki, burada insanın şerefli ve mükerrem yaratılmasından kastedilen sadece onun gözüyle-kaşıyla, burnu, kulağı ve yüz yapısıyla mükemmel olan maddî yapısı değildir. Bütün bunlar, ahsen-i takvîmin sadece dışa vuran kalıbıdır. Bu açıdan Cenâb-ı Hakk'ın ahsen-i takvîm dediği hususun esasen insanın iç donanımıyla, özüyle ilgili olduğunun bilinmesi gerekir. Yani burada insanın, potansiyel itibarıyla, kimi zaman melekleri bile geride bırakabilecek bir kıvam ve derinliğe sahip bulunduğu kastedilmektedir. Zaten İnsanlığın İftihar Tablosu'nun şahsında o büyüklüğü, o rif'at ve o nimeti apaçık bir şekilde görmemiz mümkündür.

Öyleyse bizim gayemiz mahiyetimizde mündemiç olan bu derinliği ortaya koyma ve her fırsatta bunu ifade etme olmalıdır. Mektep sıralarında talebelik yapıyorsak bu derinliği ifade etmeli, hocalık yapıyorsak bu enginliği talebelerin ruhuna üflemeli ve aynı şekilde eğer bir spor müsabakasındaysak o derinlik ve

inceliği ortaya koymalı ve böylece her alanda kendimizi ifade etmeye çalışmalıyız. Burada kendimizi anlatma derken, kastedilen, insanın yaratılış itibarıyla bir ayna olduğu hususudur. Çünkü bir anonimde denildiği gibi: *"Mir'at-ı Muhammed'den Allah görünür daim."* Evet esasen insan bir aynadır. İnsanda mütecellî olan ise, Allah'tır. İnsanda sıfat-ı Rahmân mütecellîdir, ilâhî ahlâk mündemiçtir. Biz her yerde Allah'ı hatırlatma ve O'nu aksettiren parlak, şeffaf birer ayna olma durumundayız. Ne voleybol alanı, ne futbol alanı ne de diğer spor sahaları bundan müstesna değildir. Bu sebeple bir Müslüman nerede bulunursa bulunsun, çevresindeki insanlar tarafından "İşte insan dediğin ancak böyle olur." denilecek ölçüde, her yerde parmakla gösterilmelidir.

Yumruk ve Gül

Bakınız çok vahşi, âdetlerinde mutaassıp, bir bardak suda fırtınalar koparan, kendi çocuklarını öldürecek kadar kalb kasvetine sahip bulunan, yapmadıkları şenaat ve denaet kalmayan cahiliye insanları, Allah Resûlü'nün (aleyhissalâtü vesselâm) talim ve terbiyesi, Kur'ân'ın ruhuyla karıncaya bile basmayan birer insan hâline gelmişlerdir. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz:

إِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ؛ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ

"Allah Teâlâ hazretleri, her şeyde iyiliği emretmiştir; öyle ise öldürürken (ölümü hak etmiş kimseleri) ihsan duygusu ile öldürün! (Bir hayvanı) boğazlarken ihsan hissi ile boğazlayın (yani) bıçağınızı iyi bileyin ve keseceğiniz hayvanınızı rahat ettirin!"[5] buyurarak savaşma mecburiyetinde kalan; dini, toprağı, ırzı, namusu, istikbal ve hürriyeti için mücadele etme zorunluluğunda bulunan Müslümanları, harp meydanında, savaşın kızıştığı esnada dahi ihsan şuuruyla davranmaya çağırmış ve öldürmek için gelen ölümü hak etmiş hasma bile vahşice davranmadan, müsle yapmadan, işkenceden kaçınarak bu vazifenin yerine getirilmesini emretmiştir. Hadis-i şerifin devamında ise, hayvan boğazlarken dahi ihsan şuuru içinde davranılması telkin ediliyor. Meselâ bıçağın iyi bir şekilde bilenmesi neticesinde, hayvanın herhangi bir eziyet görmeden kesilmesi tavsiye ediliyor. Bütün bunlar bir Müslümanın kendi karakterini, şefkat ve merhametini ortaya koyması ve her işinde iyilik duygusuyla hareket etmesi gerekliliğini göstermesi açısından çok önemlidir.

İşte böyle bir dinin sâlikleri her yerde, her platformda bunu ortaya koymalıdırlar. Bu açıdan bizim sporcumuz, gerekirse yumrukla üzerine gelen rakibine dahi gül uzatmasını bilmelidir. Böyle bir davranış rakibi de yumuşatacak ve onun oyununu bozacaktır. Çünkü insan hasmının yüzüne güldüğünde, onun adaveti birdenbire muhabbet ve şefkate inkılap ediverir. Onun düşmanca duygularını insanî duygulara çevirmek bir başarıdır, bir zaferdir. Günümüzde bu yüksek duyguyu temsil edebilecek yüksek karakterli insanlara ihtiyaç vardır. Esasen cibilliyetimiz buna açıktır. Cibilliyet, karaktere nüvelik teşkil eden insandaki tabiî yapıdır. Önemli olan cibilliyetimizde bulunan bu duyguları işleye işleye, temrin yapa yapa tabiatımızın bir derinliği hâline getirmeye çalışmaktır.

Hâsılı, senelerce medeni milletlere medeniyet muallimliği yapmış, onların sinelerine taht kurmuş, hakkaniyet ve adaletiyle kendini kabul ettirmiş milletimizin sporcuları da sporda hüsnümisal olmalıdırlar. Biz sporun da iffetlisini temsil etmeliyiz. Bizde doping görülmemeli, oyunumuzda hileye rastlanmamalı, kasdî-iradî hiçbir faul olmamalı, her şeyi namuslu olarak ortaya koymalı ve dünyaya her şeyde namusun olabileceğini göstermeliyiz.

1 Tirmizî, *birr* 36; el-Bezzâr, *el-Müsned* 9/458.

2 Buhârî, *îmân* 3; Müslim, *îmân* 57.

3 İsrâ sûresi, 17/70.

4 Tîn sûresi, 95/4.

5 Müslim, *sayd* 57; Tirmizî, *diyât* 14; Ebû Dâvûd, *edâhî* 12.

Kıvam ve Kardeşlik

Soru: *Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun ki, insanımız hem yurt içinde hem yurt dışında pek çok hayırlı işe vesile olmaktadır. Fakat kimi zaman fertler arasındaki beklenmedik bazı tavır ve davranışlar kardeşlik duygusunu yaralıyor ve hüsnüzanların sönmesine sebep oluyor. Bu durum bir kıvam probleminden mi kaynaklanmaktadır, bu konuda kıvamı yakalama ve koruma adına neler tavsiye edersiniz?*

Cevap: Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmet-i Muhammed'in kökten ve toptan yok edilmemesi, umumi bir kıtlığa maruz kalmaması ve çoğunu helak edecek bir düşmanın onlara musallat kılınmaması için Cenâb-ı Hakk'a dua dua yalvarmış ve Allah (celle celâluhu), Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm'ın bu duasını kabul buyurmuştur. Buna göre bu ümmet umumi bir helaka uğramayacağı gibi, mütemadî olarak başkalarının hâkimiyeti altında da kalmayacaktır. Ancak Efendimiz, bu ümmetin kendi arasında birbirleriyle vuruşmamaları, birbirlerine düşmemeleri için yapmış olduğu duasının Cenâb-ı Hak tarafından kabul buyurulmadığını ifade etmiştir.[1]

Bu son talebin kabul edilmeyiş hikmetiyle alâkalı şu husus dile getirebilir: Bu mesele, insanların kendi iradeleriyle çözecekleri bir husustur. Zira insan akıl ve şuur sahibi bir varlıktır. Kendi iradesi işin içinde olmadan sürü gibi güdülmek, bir yere toplanmak, ağaçlar gibi üst üste yığılıp bir arada bulunmak insan haysiyet ve şerefine terstir. Bunun yerine insanın, iradesinin hakkını vererek bir arada yaşayabilme ve başkalarıyla beraberlik tesis edebilme yollarını araştırması gerekir.

"Bazınızı Bazınızla İmtihan Edeceğiz"

Zaten Cenâb-ı Hak ilahî kelamında farklı âyet-i kerimelerde tekrar tekrar insanların birbiriyle imtihan edileceğini ifade buyurarak ümmet-i Muhammed'in maruz kalabileceği bu azim fitne hususunda bizi ikaz etmektedir.[2] Evet, Allah (celle celâluhu) bizi pek çok şeyle imtihan etmektedir. Bazen hastalıklarla, bazen musibetlerle, bazen ibadet ü taatle, bazen de günahlarla yani günahlara karşı bize verdiği zaaflarla imtihan ediyor. İnsan bu imtihanların hangisinde muvaffak olursa, o sahada imtihanı kazanmış demektir.

İşte bu imtihanlardan biri de bazımızın bazımızla imtihan edilmesidir. Allah insan nevinde değişik neviler yaratmıştır. İnsanlardan her bir fert başlı başına bir nev gibidir. Herkesin mizaç ve huyu farklıdır. Kimse kimseye benzemez. Allah insanları bu şekilde farklı farklı yaratmakla, esma-i ilâhiye ve sıfat-ı

sübhaniyesinin cilvelerini gösteriyor. Ve aynı zamanda bununla bizi imtihan ediyor ve imtihanda başarılı olanlara mükâfat vaad ediyor. Yani senin huyun onun huyuna uymadığı gibi, onun huyu da sana uymayacak. Sen ayrı bir meşrebin çocuğu, o ayrı bir mizacın çocuğu, öbürü de yine ayrı bir mezağın çocuğu olacak. Ancak aranızdaki bütün bu farklılıklara rağmen, birlik ve beraberlik tesis edebilmenin, beraber yaşayabilmenin yollarını arayacaksınız.

Üstad Hazretleri ihlâsı anlattığı bir bahiste talebelerinden birisine, "Falanın yazısı senin yazından daha güzel."[3] diyerek bir talebesinin faziletini ortaya koyuyor. İşte bu da bir imtihandır. Söze muhatap olan şahıs bu durum karşısında memnuniyetini izhar ediyor. Üstad Hazretleri bakıyor ki, o kişi bunu kalbinden söylüyor. Hazreti Pir ihlâs adına böyle bir tavrı çok önemli buluyor. Belki herkes böyle bir durum karşısında kalbinde aynı memnuniyeti duymayabilir, böyle bir gönül safveti herkesten beklenmeyebilir. Ancak tavır ve davranışlarımızı kontrol etmek bizim elimizdedir.

Diğer yandan hiçbir zaman unutulmaması gerekir ki, bazı huyları kötü olan bir insan, "mutlak kötü insan" demek değildir. Hususiyle namaz kılan, oruç tutan bir insana kötü derseniz, siz kendi kötülüğünüzü, kendi çarpık bakış açınızı ortaya koymuş olursunuz. Evet, siz Allah'a, Peygambere, haşr ü neşre iman eden bir kimseye kötü derseniz, kendiniz kötü bir sürece girmişsiniz demektir. Bir arkadaşınızın bir kötülüğüne maruz kalabilirsiniz. Aranızda hırgür çıkabilir. Ancak burada yapılması gereken ona hemen kötü damgası yapıştırmak değil, bir yolunu bulup aradaki kırgınlığı gidermektir. Çünkü fertler arasında oluşan kırgınlıktan sonra ilk defa özür dileyip "Kusura bakma kardeşim, hakkını helal et!" diyen kimse o işin kahramanı sayılır. Bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususa işaret eder ve birbirine küsen iki kişiden hayırlı olanın, önce selâm veren olduğunu ifade buyurur.[4] Bu hususta Kur'ân'ın fermanı ise şu şekildedir; وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ *"İyilikle kötülük bir olmaz. O hâlde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiş!"*[5]

Kudsî Beyanlara Rağmen

Bütün bu kudsî nasihat ve ikazlara rağmen, bu mevzuda gösterilen zaaf ve boşlukların, zaman zaman beni ciddi mânâda sarstığını, derin bir üzüntü ve ızdıraba gark ettiğini ifade etmeliyim. Zira bakıyorsunuz sohbet meclislerine giden, imanı anlatan eserleri müzakere eden iki insan, kalkıp birbiriyle

didişiyor, birbiriyle uğraşıyor. Demek ki, onlar, küfür ve dalâlet zihniyetinin inanan insanlar üzerine nasıl bir kin ve nefretle yürüdüğünü görmüyor/göremiyor; düşmanlığa kilitlenmiş hasım bir anlayışın kurmuş olduğu planların, yapılan bütün bu hayırlı işlere mâni olabileceğini idrak edemiyorlar. Allah aşkına, eğer bunlar küçük meselelerse, o zaman büyük olan mesele nedir? Onur ve gururumuzun bir yerde hesaba katılmamış olması mı? Yoksa biz, Allah ve Resûlü'nün inkâr edilmesini önemli görmüyor da, aleyhimizde söylenilen bir lafa takılıp kalıyor, onu mu daha ehemmiyetli görüyoruz?!

O zaman gelin neye, ne ölçüde değer verdiğimize bir bakalım. Hangi küçük hadiseleri hiç yoktan yere gözümüzde büyütüp bir heyûla hâline getirdiğimizi ve bunun karşısında hangi büyük meseleleri gözümüzde küçük bir mevzu hâline getiriverdiğimizi insafla müşâhede edelim. Allah bize akıl vermiş. Daha da ötesinde iman ve iz'an nasip buyurmuş. Bu sebeple gelin arada bunca fasl-ı müşterek varken nasıl oluyor da birbirimize düşüyoruz, oturup bunun bir değerlendirmesini yapalım. Uhuvvet Risalesi'nde denildiği gibi, Hâlıkımız bir, Mâlikimiz bir, Rabbimiz bir, Peygamberimiz bir, dinimiz bir, kıblemiz bir bir.. bir bir, bine kadar bir bir.. sonra vatan bir, mefkûre bir, aynı yolun yolcusu olma bir.. bir bir, yüze kadar bir bir. Şimdi bu "bir birler" hep bir ve beraber olmayı gerektirdiği hâlde sinek kanadı kadar önemsiz meseleler için niçin ve nasıl birbirimize düşüyoruz, durup düşünmemiz gerekmez mi?[6] "Sinek kanadı kadar ehemmiyetsiz meseleler." dedik. Evet, Meselâ birisi kalkmış bana "Aşağılık mahluk!" demiş, küfretmiş, hakaretlerde bulunmuş. Bu durum bana aynıyla mukabelede bulunma hakkını vermez. Çünkü zulme zulümle karşılık vermeyi Hazreti Üstad, "Mukabeleyi bilmisil kaide-i zalimanesi" olarak ifade ediyor.[7]

Hem, لَوْ وُزِنَتِ الدُّنْيَا عِنْدَ اللّٰهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا شَرِبَ الْكَافِرُ مِنْهَا جُرْعَةَ مَاءٍ *Dünyanın, Cenâb-ı Hakk'ın yanında bir sinek kanadı kadar kıymeti olsaydı kâfir ondan bir yudum su içemezdi."*[8] buyrulmuyor mu? Demek ki dünyanın, o kadar kıymeti yok ki kâfir su içebiliyor. Şimdi eğer bütün dünya böyle ise, dünyaya ait bir kısım kırık dökük, paramparça işlerin ne ehemmiyeti olabilir ki, inanan bir insan bunlardan dolayı kan kardeşinden daha ileri olan can kardeşine, mefkûre ve yol arkadaşına karşı tavır alabiliyor. Allah aşkına siz söyleyin, mantıkla telif edilir yanı var mı bu meselenin?

Ve yine hatırlayacaksınız Uhuvvet Risalesi'nde Üstad Hazretleri, Hâfız-ı Şirazî'den "Dünya öyle bir metâ değil ki bir nizâa değsin."[9] ifadesini naklediyor. Zannediyorum hiçbirimiz "Bu zat, bu sözüyle mübalağa yapıyor." diye içimizden geçirmemişizdir. Demek doğru konuşuyor, hakikati ifade ediyor.

Pekâlâ biz, o gerçeği, o doğruyu hayatımıza ne kadar yansıtıyoruz?

İşte bütün bunları düşününce "O hâlde ne güne okuyoruz bu kitapları.. ne diye Kur'ân ve Sünnetle meşgul oluyor, ne diye Nurlarla iştigal ediyoruz.. neden sorular soruyor, bizi Müslümanlığın en uç noktalarına götürebilecek teferruata dair bir kısım konuların tahlil ve analizini istiyoruz ki?" diye sormadan edemiyorum kendi kendime. Evet, işimize yaramayacak, bize bir şey ifade etmeyecekse, kemalat-ı insaniye adına elimizden tutup bizi Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a ulaştırmayacaksa niçin zamanımızı israf ediyor, neden gevezelik yapıyoruz ki!..

Bîzarım Birbirini Affetmeyen Kardeşlerden

Demek bir yerde bizim de ciddi bir rehabilitasyona, kendi insanlığımızı düşünüp onu yeniden gözden geçirmemize ihtiyacımız var.

Kanaatimce hepimiz için geçerli bir husus bu. Zira çok küçük şeyleri büyütüyor, basit, dil ucuyla dahi olsa hemen gıybetlere giriveriyoruz. Böylece zihinler gıybet mülâhazasıyla kirletiliyor; gönüllerin aydınlık çehresine gıybet ziftleri akıtılıyor.

Bakın, bu mevzuda, hesabını veremem korkusuyla dikkat etmeye çalıştığım bir hususu size nakledeyim. Diyelim ki burada bir arkadaşımız oturuyorken kalkıp dışarıya çıktı. Ben de onun gıyabında "Galiba ara sıra uykusu geliyor. Ben görmeyeyim diye kalkıp aşağıya indi." şeklinde bir mülâhazaya girmiş veya bu mazmunu işmam eden bir laf ağzımdan kaçırıvermişsem, o arkadaş bu sözümü duyduğunda rencide olabileceğinden, karşılaşır karşılaşmaz ona ilk sözüm, "Hakkınızı helal edin." olmuştur. Çünkü gıybet büyük bir günahtır. Bir hadis-i şerifte geçtiği üzere, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem); *"Gıybet zinadan daha şiddetlidir."* buyuruyor. "Bu, nasıl olur diye sorulduğunda ise şu cevabı veriyor: *"Kişi zina edip tevbe eder de (bir daha yapmazsa), Allah Teâlâ onun tevbesini kabul buyurur. Fakat, gıybet eden, gıybet edilen tarafından affedilmedikçe, o günahı bağışlanmaz."*[10] Demek ki gıybetin öyle nevi vardır ki, zinadan daha şiddetlidir. Meselâ ilim sahibi, insanların hüsnü zan besleyip arkasından gittiği büyük bir zat hakkında bu şekilde konuşmak büyük bir günahtır. Çünkü böyle bir zatın gıybeti, arkasında olan bütün insanların hakkına girme gibi altından kalkılamayacak azim bir günahı netice verebilir. Evet, mesele işte bu ölçüde naziktir. Ancak eğer temelde biz, Allah Teâlâ'nın büyük gördüklerini büyük görüp büyük kabul etmiyorsak neticede nice küçük mevzular gelip bu büyük meselelerin yerini alacaktır/almaktadır.

Demek iman noktasında ciddi bir kıvam problemimiz var bizim. Sosyal alanda olduğu gibi ferdî planda da iman esaslarına dair boşluklarımız söz konusu. Evet, demek ki Allah'ın hâzır ve nâzır olduğuna, O'nun hatırının her hatıra tercih edilmesi gerektiğine ve her şeyin hesabının öbür âlemde görüleceğine kâmil mânâda inanamıyoruz.

Hâsılı, dertliyim, üzgünüm, bîzarım bu mevzuda bize yakışmayan tavır ve davranışlardan, ortaya konan zaaf ve boşluklardan. Evet, bîzarım birbirini affetmeyen kardeşlerden.. bîzarım kusur gören, kusur araştıran arkadaşlardan.. bîzarım "Kiramen Katibîn" gibi günahları yazanlardan.. bîzarım kardeşinin hata ve kusurlarını kaydedip durduğu hâlde sevaplarını görmezlikten gelenlerden…

Şunu da ifade edeyim ki, bütün bunları, kendi heva u hevesime göre değil, sizin de saygı duyduğunuz kaynaklara bağlı olarak dile getirmeye çalıştım. Bu sebeple diyebilirim ki, eğer bu söylenenlere gerçekten inanıyorsak, o zaman gelin, kardeşliği zedeleyecek her türlü duygu ve düşüncenin rüyalarımıza dahi girmesine fırsat vermeyelim. İnanıyorsak, kötülük yapanın bile elini öpmesini bilelim; bize sırtını döneni dahi kucaklama yolları araştıralım. Evet, eğer inanıyorsak, Mevlâna gibi hareket edip dövene elsiz, sövene dilsiz davranma düsturunu hayatımıza hayat kılalım.

1 Müslim, *fiten* 19-20; Tirmizî, *fiten* 14.
2 En'âm sûresi, 6/53.
3 Bediüzzaman, *Barla Lâhikası* s.119.
4 Buhârî, *edeb* 62, *isti'zân* 9; Müslim, *birr* 25.
5 Fussilet sûresi, 41/34.
6 Bediüzzaman, *Mektubat* s.298 (Yirmi İkinci Mektub, Birinci Mebhas, İkinci Vecih).
7 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.415 (Denizli Hayatı); *Şualar* s.283 (On İkinci Şua).
8 Bkz.: Tirmizî, *zühd* 13; İbn Mâce, *zühd* 3.
9 Bediüzzaman, *Mektubat* s.302 (Yirmi İkinci Mektub, Birinci Mebhas, Dördüncü Vecih).
10 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/348; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 5/306.

Hüdâ ve Hevâ

Soru: *İstek ve arzularımızın hüdâ eksenli mi yoksa hevâ u heves kaynaklı mı olduğunu nasıl tespit edebiliriz? Bu mevzuda dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: İnsanın, Hak yolunda bulunurken dahi hiç farkına varmaksızın hüdâyı bırakıp kendi hevâ u hevesinin peşine takılıp gitmesi her zaman için ihtimal dahilindedir. Bu sebeple hüdâ-hevâ ayrımı üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur.

Hevâyı hüdâdan tefrik etmenin iki yolu vardır. Bunlardan birisi zahirî yoldur. Burada insan, dinin açık emir ve yasaklarını göz önünde bulundurarak neyin hevâ, neyin hüdâ olduğunu görüp anlayabilir. Meselâ insanın, temel kaide ve disiplinler çerçevesinde, din-i mübîn-i İslâm'ı, vaz'ediliş esaslarına uygun olarak anlama cehd ve gayreti içinde bulunması hüdâdır. Fakat insanın, usulüddini, fıkıh metodolojisini göz ardı edip kendince vaz'etttiği kuralları esas alarak dini yorumlamaya kalkışması hevâdır. Dinin temel kaide ve prensiplere uygun olmayan bu kuralların pozitif bilimlerin bir gereği gibi takdim edilmesi ya da tecdit veya reform adı altında yeniliğin bir icabıymış gibi sunulması, onları, hevâ ve heves mahsulü olmaktan çıkarmaz.

İbadet Yolunda Hevâ Tuzakları

Dini anlama tarzında olduğu gibi, ibadet hayatında da insan, hüdâ yerine hevâsının peşine takılıp sürüklenebilir. Meselâ bir insan namaz ibadetini kusursuz denecek ölçüde mükemmel bir şekilde yerine getirse, ancak eda ettiği bu namazı "Allahım ben namazımı eda ettim, kullukta bulundum. Bana bir oğlan evlat nasip et!" gibi bir karşılığa bağlasa, o insan Allah'a ibadet ediyorken hevâsının peşinde gidiyor demektir. Yanlış anlaşılmasın, elbette ki insan, dualarında, arzu ve isteklerini Cenâb-ı Hak'tan ister. Biz, bir sahabî anlayışıyla kaybolan ayakkabımızın bağını bile Allah'tan talep ederiz. Ancak asla unutulmamalıdır ki, bir insanın her şeyi Allah'tan istemesi başkadır; ibadetlerini, içindeki bir kısım hesaplara bina ederek âdeta kendi isteklerinin gerçekleşmesi maksat ve niyetiyle ibadet yapıyor olması ise tamamen başkadır. Çünkü ibadetler, Allah rızasından başka hiçbir şey üzerine bina edilemez. Aksi durum insanın, çizgi dışına çıkması ve –hafizanallah– Allah'a kulluk yolunda gözüktüğü halde, Allah'a değil de, hevâ u hevesine kulluk yapması mânâsına gelir.

Bundan dolayıdır ki, ehlullah, ibadetlerin cenneti kazanma veya

cehennemden azat olmaya bile bağlanamayacağını söylemişlerdir. Evet, Cennet arzusuyla Allah'a kulluk yapma mahzurlu görülmüş ve bu tür kimselere Cennet'in kulu, Cennet'in boynu tasmalı kölesi denmiştir. Aynı şekilde Cehennem endişesiyle Allah'a kulluk yapan kimseler de Cehennem'in kulu olarak görülmüş ve netice itibarıyla Allah'a kulluğun sadece Allah rızasına bağlanması gerektiği ifade edilmiştir.

Üstad Hazretleri'nin mesleğinde insan tabiatını inkâr etmeme bir esas olduğundan, eserlerde, zevk-i ruhaniye kapı aralandığını görüyoruz. Meselâ hatırlanacağı üzere Yirminci Mektup'ta, önce iman-ı billâh zikredilmiş, sonra marifetullah, daha sonra muhabbetullah ve ardından da zevk-i ruhanî denilmiştir.[1] Ancak burada bir hususun gözden kaçırılmaması gerekir. O da şudur: Eğer bu silsilede nazara verilen lezzet-i ruhaniye, ibadet neticesinde ve talep edilmeksizin ortaya çıkan bir zevk-i ruhaniyse, onda bir mahzur olmasa gerek. Fakat ibadet ü taat, zevk-i ruhaniye ulaşmaya bağlanmışsa, orada yine hevâ u hevese uyulmuş demektir. Çünkü hiç kimse Allah karşısında alacaklı değildir. Bizler ömür boyu başımızı secdeden kaldırmadan ibadetle meşgul olsak yine alacaklı konumunda olamayız. Çünkü biz zaten, Allah'ın ihsan buyurduğu sayısız nimetlerle alacağımızı tâ baştan almışız. Üstad Hazretleri'nin enfes ifadeleri içinde: *"Ubûdiyet mukaddeme-i mükâfat-ı lâhika değil, belki netice-i nimet-i sâbıkadır."*[2] Meselâ vücudumuzdaki her bir organımız Allah'ın büyük bir nimetidir. Bir düşünün; bir dudağınız olmasa belki yine konuşabilirsiniz. Ancak böyle bir durumda olsanız ve imkânınız da bulunsa, size bir dudağı bir milyar dolara verseler alır mısınız, almaz mısınız? Bence sahip olduğumuz nimetlerin gerçek fiyatı işte budur. Kısasta ortaya konan diyet miktarını, onun gerçek bedeli olarak anlamamak gerekir. Çünkü kısastaki diyet miktarı, tecziye mülâhazasıyla ortaya konmuştur. Yani diyetle, zarar veren tarafı cezalandırma, mağdur tarafı da memnun etme esas alınmıştır. Yoksa ortaya konan diyet miktarı insanın o uzvunun gerçek kıymetini ifade etmemektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın ahirette ihsan edeceği nimetlere gelince onların Allah'ın fazlından olduğu muhakkaktır. Buhari'de geçen bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahabeye *"Unutmayın ki yaptığı amel, sizden hiç kimseye, Cennet'i kazandırmayacaktır."* buyurmuştur. Sahabe efendilerimiz; "Siz de mi ey Allah'ın Resûlü?" diye sorduklarında Peygamber Efendimiz: وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللّٰهُ مِنْهُ بِفَضْلٍ وَرَحْمَةٍ *"Allah (celle celaluhu) fazl u rahmetiyle muamelede bulunmazsa, evet, ben de!"*[3] şeklinde cevap vermiştir Efendiler Efendisi'nin mübarek beyanlarından açıkça

anlaşılacağı üzere biz ancak Cenâb-ı Hakk'ın fazl u rahmetiyle sarıp sarmalanır, sıyanet edilirsek Cennet'e girebiliriz.

O zaman diyebiliriz ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz Cennet'e girmeyi Allah'ın fazlına bağladığına göre bizler de kulluğumuzu Allah'ın rızası dışında hiçbir şeye dayandırmamalıyız. Evet, kulluğumuzu ne zevk-i ruhaniye, ne Cennet'e girmeye ne de cehennemden tevakkiye bağlamamamız gerekir. Allah deyip oturmalı, Allah deyip kalkmalı, Allah deyip yatmalı ve böylece hevâ u hevesten uzak kalmaya çalışmalıyız.

İslâm'ın temel prensiplerini çok iyi bilen bir kimse, zannediyorum mülâhazalarını işte bu bakış açısına göre ayarlayabilir. Yani o bilir ki, Allah, Allah olduğu için Mâbud-u Mutlak'tır, dolayısıyla kulluk sadece O'na yapılır. Evet, bu mülâhazadaki bir insan şöyle düşünecektir: "Ben O'nun kuluyum. Benim kul olmam, O'nun da Mâbud-u Mutlak olması benim O'nun karşında el pençe divan durmam için yeter bir sebeptir. O'na kullukta bulunmak için başka bir sebep aramaya gerek yoktur."

Gizli Ajandalar, Beklenmedik Hesaplar

Buraya kadar anlatılanlar hüdâ-hevâ temyizinde dinin sarih nasslarının söz konusu olduğu veyahut amel ve davranışların zâhirine göre kanaat belirtmenin mümkün olduğu hususlarla alâkalıydı. Ancak bazı durumlar vardır ki, orada hüküm ferdin kendi vicdanına kalmıştır. O noktada açık ve net bir şey söylemek oldukça zordur.

Meselâ siz, temel disiplinler açısından meseleye bakıp falan kişinin Allah'a kulluk yaparken kulluğuna hiçbir şey karıştırmadığı gibi bir sonuca varır ve ona göre muamelede bulunursunuz. Hâlbuki o şahsın içinde bin bir türlü arzu ve hevesler dönüp durmaktadır. Meselâ dua için el kaldırış ve namazda el pençe divan duruşunda bile farklı mülâhazalar söz konusudur. Sürekli "Allah" diyor gözüktüğü hâlde, hakikatte kalbi hep dünyaya bağlı bulunmakta, "Dünya.. dünya.." diye atmakta, kendi rahatını, makam ve mansıbını düşünmektedir.

İşte bu noktada hüküm, tamamen vicdan hakemliğine kalmıştır. Burada kişi kendisiyle yüzleşmeli ve vicdanına dönüp ne kadar samimi olduğunu sorgulamalıdır. Çünkü أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ *"Görmedin mi o hevâsını ilah edineni?"*[4] âyet-i kerimesinde de buyurulduğu üzere insan hiç farkına varmaksızın hevâ putunun peşine takılıp dalâlet vadilerine sürüklenebilir.

Zira sûret-i haktan görünen öyle meseleler vardır ki, arkalarında ciddi nifak gizlidir. Samimiyet yoktur o amellerde ve hep bir kısım hesaplar vardır

gizliden gizliye. Öyle ki, bu amellerin sahipleri, yaptıkları bütün güzellikleri hep kendi hesaplarına bağlı götürür ve âdeta hesap insanı kesilirler. Tabiî neticede de burada belli hesaplara bağlı iş yapayım derken öbür âlemde hiç beklemedikleri, ummadıkları bir sürü hesapla yüz yüze gelirler. O kişi bir de bakar ki, namaz orada ayrı bir hesap konusu, oruç ayrı, el açıp yalvarmalar da ayrı bir hesap konusu olmuş.. namazda sesini yükseltme ve namazın içinde Allah'ı ifade edeceğine kendini ve hislerini ifade etmeye matuf tavırlar ise ayrı bir hesap konusu...

Böyle bir kişiye öbür âlemde, "Sen namazda 'Allahü ekber!' diyerek sesini duyurdun. Bu şekilde sesini yükseltirken, bunun farkında mıydın değil miydin? İradenle onun önüne geçemez miydin?" diye sorarlar. Eğer o kişi, farkında olmadan bunu yapmışsa problem yok, ancak işin içinde birazcık dahi olsa iradîlik söz konusuysa, "Sen o ses yükseltmelerle, huşû ve hudû gibi görünen o sunî tavırlarla kendini ifade ettin." denir ve ona göre muamele görür. İnsanın akıttığı gözyaşları da, Allah'a içini döküşü de öyledir. Onların da içine birazcık dahi olsa iradîlik katılırsa mahz-ı nur olan o ameller ayn-ı levsiyat hâline gelir. Ve insan bunların hesabının altından kalkamaz.

Kişinin bu hâli, aynı zamanda, şeytanın insanı sağdan vurmasıdır. Yaptığı güzel amelleri kirletmek suretiyle onları boşa çıkarmasıdır. Böylece insan az gider uz gider dere tepe düz gider ama döner geriye bakar ki, bir çuvaldız boyu yol alamamış. Çünkü yapılan amellerde hüdâ değil, hevâ esas alınmıştır.

İşin İçinde Kim Var?

Misalleri çoğaltabiliriz. Meselâ bir insan dese ki, "İnsanlık yolunda koşturup duran bu arkadaşlar eşi-menendi olmayan çok değerli insanlardır. Ancak sağda solda, gönüllüler hareketinin bu güzelliklerini başkalarına da duyurup anlatayım derken üsluplarını iyi ayarlayamadıklarından ciddi hatalar yapıyorlar." İşte bu söz, niyetin belirleyiciliğine göre öyle bir hâl alır ki, ona "kalleşçe bir söz" denilse sezadır. Çünkü dile getirilen böyle bir ifade doğru olsa bile, esasında sözün sahibinin asıl maksadı o değildir. Evet, hakikaten herkes her meseleyi doğru bilip doğru anlatamayabilir, her zaman üslup ayarlaması yapamayabilir. İnsanlar tecrübesi olmadığından dolayı bir meseleyi anlatırken hataya düşebilir. Ancak bu sözün sahibi, esasında kendisinin işin içinde olduğu bir meseleye başkasının karışmasından rahatsızlık duymakta ve bunu farklı kılıflar altında bir şekilde dile getirmek istemektedir. İşte bu sebeple böyle bir söz, mâhiyet-i nefsü'l emriyesinde doğru olsa bile, esasında o, becerikli bir adamın ağzından çıkmış koskocaman bir yalandır. Görüldüğü üzere böyle bir durumda da yine hevâ gelmiş, hüdânın yerine oturmuştur.

Aynı şekilde bir kimse, bir yerde vaaz kürsüsüne çıkmak veya bir topluluğa sohbet etmek isteyebilir. Ancak o şahıs, âlem çağrılıyor ben niye çağrılmayayım mülâhazası içinde sürekli kendisine aralanacak bir kapının, bir davetin beklentisi içindeyse, böyle birinin asıl gayesi gönüllerin coşması, dinin gürül gürül ilan edilmesi değildir. Onun asıl derdi kendini ifade etmek, isbat-ı vücutta bulunmaktır. Hele böyle biri, yaptığı bir konuşmadan sonra insanlarda meydana gelen tesiri kendine verir ve hatta yerine göre kendini nefyediyor gözükerek; "Esasen konuştuklarımın bir kıymet-i harbiyesi yok, ancak Allah'ın takdiri işte, nasılsa, konuşunca insanlar dinliyorlar." türünden sözlerle meseleyi "İnşallah, maşallah" ambalajları içinde takdim ediyorsa, o insan en tehlikeli bir riya tavrıyla hiç farkına varmaksızın şeytanî bir yolda sürüklenip gidiyor demektir.

Elbette ki gidip bir yerde konuşma, sohbet etme, hak ve hakikate tercüman olma ve o istikamette ter dökme mahzursuzdur. Fakat bütün bunların içinde onda bir oranında bile olsa insan, "İşin içinde ben de varım, benim de sesim soluğum var." mülâhazasını taşıyorsa, çevresini aldatıyor demektir. Çünkü bunca zaman millete nasihat eden, halkın içinde muvahhid mü'min görünümünde olan bir insan hâlâ "Allah, peygamber" derken kendini ifade ve ispat gayreti içinde bulunuyor; bulunup herkesi kör ve âlemi sersem sanıyorsa o, düpedüz Allah'a karşı yalan söylüyor, hevaya bindiği halde hüdâya binmiş görünüyor ve bindiği o merkubu küheylan gösterme gayretinde bulunuyor demektir.

Hâlbuki insan bilmelidir ki, hilaf-i vaki beyanlarda bulunmak suretiyle belki çevresindekileri aldatabilir ama Allamü'l-Guyub olan Allah (celle celaluhu) her şeye nigehbandır. O, yaptığın konuşmalarda, kaleme aldığın makalelerde, döktürdüğün risaleciklerde, hasılı edip eylediğin her amelde işin içinde sen mi varsın yoksa Kendisi mi bunu çok iyi bilmektedir.

Birkaç misalle açıklamaya çalıştığımız heva ve hüda ayrımını insan derinden derine düşünürse bütün amellerinde görebilir. Bundan dolayı bizler bu hususta her zaman tetikte ve teyakkuzda olmalı ve nefsimizin işin içine karıştığını hissettiğimiz an elimizden geliyorsa hemen o işi bir başkasına devretmesini bilmeliyiz. Meselâ siz Osmanlı ordularının başında olsanız ve Merzifonlu'nun ulaşamadığı ufka ulaşıp büyük bir zafer elde etme yolunda bulunsanız, ancak o esnada bir aralık "Kanuni'nin koparamadığı bu kızıl elmayı ben alıyorum." gibi bir mülâhaza aklınızdan geçse, işte bu noktada yapmanız gereken mefkureye zarar vermeden o işi becerebilecek birini bulup komutanlığı ona devrederek hemen geriye çekilmek olmalıdır. Mesele hakikaten çok hassas ve naziktir, sürekli tetikte ve teyakkuzda olunması gerekir. Bu sebeple diliyor ve

dileniyoruz Rabbim hepimizi, hakkı hak bilip ona ittiba eden, bâtılı bâtıl bilip ondan kaçınan salih kullarından eylesin... Âmin.

1 Bediüzzaman, *Mektubat* s.253-254 (Yirminci Mektup, Mukaddime).

2 Bediüzzaman, *Sözler* s.384 (Yirmi Dördüncü Söz, Beşinci Dal, İkinci Meyve).

3 Buhârî, *rikak* 18.

4 Câsiye sûresi, 45/23.

Kolektif Şuur ve Ferdî Kabiliyetler

***Soru:** Kolektif şuur içerisinde ferdî kabiliyetlerin köreldiği iddia ediliyor. Kolektif şuur içerisinde ferdin çiçek açması, ferdî istidatların inkişaf etmesi nasıl mümkün olur?*

Cevap: "Ferdî istidat ve kabiliyetler, kolektif şuur içerisinde körelmeye maruz kalır." şeklinde bir yaklaşım kanaatimce doğru değildir. Aksine kolektif şuur; farklı istidat ve kabiliyetlerin inkişaf etmesi için uygun bir ortam hazırlamanın ad ve unvanıdır. Evet, o, gerçek mânâ ve muhtevasıyla ortaya konulduğunda, insanlar o zeminde beyin fırtınaları yaşar, kendilerini rahatça ifade eder ve fikirlerini açık bir şekilde ortaya koyarlar. Çünkü o atmosferde, insanlar, en azından kendileri kadar başkalarının da bir kısım hakikatleri ortaya koyabileceğine inanır, hakikate karşı saygılı davranır ve hakikat kimin elinden çıkarsa çıksın onu alır, öper, baş tâcı ederler. Dolayısıyla orada fertler, bir aklın yerine yüz aklın, bin aklın, hatta birkaç bin aklın çalıştığını görür ve ulaşılan neticelerin o birkaç bin aklın vâridâtıyla elde elde edildiğini müşâhede ederler. Bu durum da, orada bulunan insanlara farklı düşüncelere saygılı olma, farklı mülâhazalara açık durma duygu ve düşüncesini verir. Böylece daha derin ve engince düşünür, daha güzel neticelere ulaşırlar.

Fakat bazıları "kolektif şuur" derken, onu, müstebidâne ve oligarşik bir hâkimiyet kurma; şahsî ve hususî fikirlerin ortaya çıkmasına engel olmak için farklı düşünenlere baskı uygulama şeklinde anlıyorlarsa, böyle bir anlayışın kolektif şuurla hiçbir alâkasının bulunmadığı açıktır. Dolayısıyla böyle kör bir telakki karşısında ferdî istidat ve kabiliyetler de git gide körelip dumûra uğrayacaktır. Bu sebeple diyebiliriz ki, kabahat kolektif şuurda değil, onun mânâ ve muhtevasını farklı bir kalıba ifrağ edip yeni ifadesiyle işlevini değiştirenlere aittir.

Hani demokratik anlayışın tam yerleşmediği bir kısım ülkelerde, insanlar, "Demokrasi bize de bir kısım haklar veriyor. Bizim de ifade hürriyetimiz var, din ve vicdan hürriyeti bizim de hakkımız." dediklerinde, oligarşik anlayışın temsilcileri hemen, "Oturun oturduğunuz yerde. Demokrasi sizin neyinize? O size göre bir urba değil!" diyerek, her ne kadar ad ve unvan "demokratik yönetim" olsa da, demokrasinin ruhuna zıt muamelelerde bulunuyorlar. İşte zavallı kolektif şuurun başına da böyle bir urba geçirilmişse, elbette ki onunla gelecek bir kısım güzel ve müspet neticeler elde edilemeyecektir.

Çünkü her şey kendi mânâsına sadık kalındığı sürece ondan olumlu ve güzel sonuçlar alınır. Meselâ “Ben nebiyim.” diyerek nebilik iddiasında bulunan, ancak peygamberlikle hiçbir alâkası olmayan bir sahtekârın peşinden körü körüne gidildiğinde o kimseden alınacak şey, sadece yalan ve kehanettir. Demek ki önemli olan isimler değil; önemli olan, o ismin arkasındaki müsemma ve müsemmanın çerçevesidir.

Kolektif Şuurun Yaşandığı Çağlar

Bu sebeple, öncelikle “Biz kolektif şuur derken ne anlıyoruz? Kolektif şuur nasıl çalışır ve orada meseleler nasıl müzakere edilir?” sorularının cevaplarını ortaya koymamız gerekir. Bana göre “Bizim Rönesansımız” diyebileceğimiz beşinci ve altıncı asra kadar İslâm dünyasında hemen her şey çok rahat konuşulmuş, münakaşa edilmiş, yazılıp çizilmiş, farklı düşünce ve telakkilere medenice cevaplar verilmiştir. Meselâ bir bakarsınız Beyazıd-i Bistâmî Hazretleri vahdet-i vücudla alâkalı kendine göre bir kısım sübjektif mülâhazalar serdeder. Aynı silsileden gelen Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri ise onu sorgular. Daha sonra bakarsınız Ebû’l-Hasen el-Harakânî Hazretleri veya muasırı Abdullah el-Ensârî gibi zatlar gelir, onlar da daha farklı mütalaalar ortaya koyarlar. İşte bu süreçte hiç kimse bir diğerini tekfir ve tadlîlde bulunmaz, tekfir ve tadlîlde bulunmak bir yana, insana ve onun fikirlerine saygı çerçevesi içinde meseleler müzakere edilir.

Vakıa bazı yerlerde Maktul Sühreverdi ve Hallac-ı Mansur gibi kimseler hakkında bazı sert kararlar verilmiştir. Bu zatlar âlem-i sekr hâlinde söyledikleri bazı sözleri, âlem-i sahve geçtikleri zaman da söylemiş, bundan dolayı saf ve masum kitleleri idlal ederler mülâhazasıyla tecziye edilmişlerdir. Onlara tevbe teklif edilmiş, ancak onlar düşüncelerinde ısrar etmiş ve ölüme yürümüşlerdir. Hayatıyla alâkalı yazılanlara bakılacak olursa, Hallac-ı Mansur asılmaya götürüldüğü esnada dahi fikirlerinde ısrarcı olmuş, iltibaslı ifadelerinden geri adım atmamıştır. Meselâ ömrünün son anlarıyla alâkalı şöyle bir vak’a nakledilir: Bir gün bakarlar ki, kapılar kilitli ama Hallac hapishanede yok. Ertesi gün bakarlar ki, hapishane yerinde yok. Üçüncü gün ise Hallac, hapishane ile birlikte avdet etmiştir. Sebebini sorarlar. Şöyle cevap verir: “Birinci gün ben O’nun yanındaydım. İkinci gün O, buradaydı. (Yani mekân lâ mekân oldu. Bu cisim cümle cân oldu. Nazar-ı Hak ayân olunca sizler körler gibi baktınız.) Üçüncü gün ise biz buradayız.” Şimdi ölüme götürüldüğü anda dahi mütalaa bu olunca, o zamanın hâkimleri, “İltibasa açık bu tür yanlış ifadeler saf kitleleri dalâlete sürükler, bunun önüne geçmemiz gerekir.” düşüncesiyle adalet-i izafiyeye göre içtihadda bulunup hüküm vermiş

olabilirler. Böylece artık Hallac'ın o sözleri hangi mânâda söylediğine bakılmamış ve söylediği o iltibaslı sözlerin başkaları için vesile-i dalâlet olabileceği endişesiyle de hakkında verilen karar infaz edilmiştir. Ancak bilinmesi gerekir ki, bu tür kat'î hükümler, ses kesme adına yapılan müdahaleler umumî değildir, sınırlı bir çerçeve içinde kalmıştır. Meselâ, Hallac'tan sonra gelen ve İslâm âleminde hemen herkes tarafından hüsnükabul gören Şâh-ı Geylânî Hazretleri, "Ben o dönemde bulunsaydım onu kurtarırdım." der. Demek ki, Şâh-ı Geylânî Hazretleri, Hallac'ın mütalaalarında bir râh-i necat görmüştür. Hatta denilebilir ki, benzer bazı mütalaaları Hazreti Şâh-ı Geylânî de ifade etmiştir. Sahabî mesleğine en yakın olan İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin Mektubat'ında bile, bir kısım müteşabih beyanlar olduğu söylenebilir. Nitekim kendi döneminde Mekke-i Mükerreme'deki ilim mahfilleri tarafından düşünce ve kanaatleri hakkında pek çok tenkit gelmiştir. Kendisini sevenler tarafından yapılan bu tenkitlere müdafaa tarzında cevabî mektuplar da yazılmıştır. Bilindiği üzere o mektuplar Arapça basılan Mektubat'ın kenarlarında mevcuttur. Hâsılı, bir kısım istisnalar hariç tutulacak olursa İslâm'ın o altın döneminde, umumî mânâda fikirler hep saygıyla karşılanmış, hürmet görmüştür. Evet, o dönemde çok farklı mütalaalar serdedilmiş, telakkiler ortaya konulmuş, ortaya konan o meseleler rahat bir şekilde müzakere ve münakaşa edilmiş, teâti-i efkârda bulunulmuş ve neticede efkârın müsademesinden bârika-i hakikat tecellî etmiştir. Bundan dolayı diyebilirim ki, o dönemde yaşayan insanlar, farklı düşünce ve kanaatlere saygı noktasında, bana şu modern çağdaki insanlardan daha medenî, daha anlayışlı, daha müsamahalı gelmektedir.

Soru: *Üstün dimağların, kolektif şuurun ahengine ters düşmeden duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri nasıl mümkün olur? Genel ahenge ters düşülmemesi için nelere dikkat edilmelidir?*

Cevap: Bir mesele toptan, birdenbire, bütünüyle ortaya konulursa şok tesiriyle ciddi tepki alabilir. Bundan dolayı farklı düşünce, teklif ve projeler insanların zihin dünyasına ısındıra ısındıra, rehabilite ede ede verilmelidir. Hem üstün dimağlar, bir mânâda rehber insanlar demektir. Donanımları itibarıyla farklı düşünce ve kanaatler ortaya koymaya açıktırlar. Ancak bu noktada akl-ı selime göre hareket edilip aklın derinliğinden istifade edilmesi çok önemlidir. Aklın derinliği ise diğer insanların hissiyatını hesaba katmaktır. Meselâ bu donanımda olan bir insanın kendi kendisine şu soruyu sorması gerekir: "Acaba bu tür sürpriz ve orijinal bir teklifle bana gelinmiş olsaydı ben onu nasıl karşılardım?" Evet, rehber konumunda bulunan üstün dimağlar başkalarını kendilerinin yerine koyarak meseleye bu açıdan bakmasını

bilmelidir. Bu yapılabildiği takdirde, düşünce ve projeleri toptan bir hâlde toplumun önüne koyarak “Alın bunu, kurtarın kendinizi!” şeklinde tepki görecek bir yaklaşım içine girmemiş olurlar.

Hiç unutmam, ekonomi alanında uzmanlık yapmış ve bütün mümaresesini bir ekonomi kitabına döktürmüş bir zat, kitabı için “Yazdım, attım ortaya. Alsınlar, görsünler, akıllarını başlarına toplasınlar, uygulasın ve iktisadî açıdan kurtuluşa ersinler.” demişti. Şu an o zatın bu mevzudaki şahsî mülâhaza ve mütalaalarını değerlendirecek değilim, o ayrı bir mesele. Fakat şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, dünya tarihinde şimdiye kadar bir kitabın yazılıp da o kitap okunup gerekleri uygulandıktan sonra ekonomik durumunu düzeltebilen tek bir ülke yoktur. Hatta iktisat tarihi açısından şu soru dahi sorulabilir: Acaba ekonomi kitapları mı ekonomiyi düzeltiyor, yoksa ekonomi mi ekonomi kitaplarına kaynaklık yapıyor? Çünkü herkes kendi çağının ekonomisini yazmakta, bu arada belki bazı kapalı noktalara dair çözüm tespitlerinde bulunmaktadır. Fakat asıl problem mevcut, işleyen sistem içinde çözüme kavuşmaktadır.

İşte ekonomi sahasında olduğu gibi, umumî mânâda herhangi bir düşünce ve proje topluma sunulurken, insanların hissiyatları, anlayış ve idrakleri mutlaka nazar-ı itibara alınmalıdır. Mademki Kur’ân-ı Kerim, yüceler yücesi bir sıfatın sesi-soluğu olmasına rağmen, çoğunluğun idrak seviyesine göre insanlara seslenmiş ve kelam-ı ilâhînin insanlarla muhaveresi böyle bir tenezzül çerçevesinde cereyan etmiştir. Yani ilâhî tenzilde, insan idrak ve kabulü nazar-ı itibara alınmış ve meseleler hep ona göre vaz’edilmiştir. İşte topluma rehberlik yapabilecek üstün dimağlar da bu ilâhî ahlâkı göz önünde bulundurup ortaya koyacaklarını muhatapların anlayış ve hissiyatını nazar-ı itibara alarak ortaya koymalıdırlar.

Benzer durum insanları ebedî hayata, sonsuz mutluluk diyarına davet ederken de söz konusudur. Meselâ siz İslâm’ın o kendine has büyüleyici güzelliklerini temsille ortaya koymadan, pratik hayatta göstermeden; gösterip gönül ve zihinleri ona ısındırmadan, “Alın Kur’ân’ı okuyun; okuyun da aklınız başınıza gelsin. Gözünüz açılsın gerçekleri görün, dünya ve ukbâ hakikatlerine erin!” derseniz bu, onlar üzerinde şok tesiri yapar ve tepkiye sebep olur.

Bundan dolayı öncelikle o insanlara sizi tanıma fırsatını vermeniz gerekir. Siz onlara öyle bir kapı aralayacaksınız ki oradan sizi temâşâ edip tanıyacaklar; tanıyacak ve bugün ve yarınları adına endişe edecekleri hiçbir hususun sizde olmadığını bizzat müşâhede edecekler. Bu durum zamanla güven atmosferi oluşturacak ve o insanlar aheste aheste sizin duygu ve düşüncenize, ruhunuzun ilhamlarına sahip çıkacaklar.

Evet, hak ve hakikate tercüman olma noktasında hikmet-i tedbir ve hikmet-i teenniyle hareket edilmesi gerekir ki hiç yoktan yere muhatap ürkütülüp kaçırılmış olmasın. Yoksa belli alışkanlıkları olan, belli konularda âdeta kireçlenmiş telakkilere sahip bulunan insanlar karşısında siz "O kireci ateşe tutacağım, böylece onu kırıp hemen düzelteceğim." şeklinde meseleye yaklaşırsanız inşa edeyim derken nice yıkımlara sebebiyet verirsiniz. Bir düşünün, kireçlenmiş uzvunuz için hastaneye müracaat etseniz, o uzvun iyileşmesi adına önünüze nasıl bir tedavi safhası koyar ve yapmanız gerekli pek çok şeyi sizden nasıl bir süreç içerisinde yapmanızı isterler. İşte, insanların ruhlarına, his ve zihinlerine sunulacak teklifler de tekvînî emirlerdeki bu hususlar göz önünde bulundurularak yapılmalı ve hep Rahmânî bir lütuf olan teenniyle hareket edilmelidir.

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); ***el-Müsned,*** Çağrı Yayınları, I-VI, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Aliyyülkârî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed; ***Mirkâtü'l-mefâtîh, [Tahkîk: Sıdki Muhammed Cemil el-Attar],*** I-X, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1412/1992.

Bediüzzaman, Said Nursî; ***Emirdağ Lâhikası 1-2,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

____________________, *Hutbe-i Şâmiye,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

____________________, *Lem'alar,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

____________________, *Mektubat,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

____________________, *Sözler,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

____________________, *Şuâlar,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

____________________, *Tarihçe-i Hayat,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin (v. 458 h.); ***Şuabu'l-iman,*** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410.

el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık (215-292 h.); ***el-Müsned,*** I-IX, Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân/Müessesetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Beyrut/ Medine, 1409 h.

el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); ***Sahîhu'l-Buhârî,*** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1994.

ed-Dârakutnî, Ebu'l-Hasan Ali İbn Ömer (v. 385 h.); ***Sünenü'd-Dârakutnî,*** [Tahkik: es-Seyyid Abdullah Haşim Yemânî el-Medenî], I-IV, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1386/1966.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman (181-255 h.); ***es-Sünen,*** Çağrı Yayınları, I-II, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

ed-Deylemî, Ebû Şücâ' Şîreveyh b. Şehridâr b. Şîreveyh el-Hemedânî (445-509 h.); ***Müsnedü'l-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. baskı, [Tahkik: Said b. Bisyûnî Zağlûl], Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); ***es-Sünen,*** Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî (v. 430 h.); ***Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,*** I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.

Ebu's-Suûd, Muhammed İbn Muhammed Muhyiddin el-İmad (v. 851 h.); ***İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm,*** I-IX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna (210/307 h.); ***el-Müsned,*** I-XIII, Dâru'l-Me'mun li't-türâs,

Dimaşk, 1404/1984.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (450-505 h.); ***İhyaü ulûmi'd-dîn,*** I-IV, Dâru'l-mârife, Beyrut, tsz.

el-Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ali b. Hasan, ***Nevâdiru'l-usûl fî ehâdîsi'r-Resûl,*** I-IV, Dâru'l-Cîl, 1. baskı, [Tahkik: D. Abdurrahman Umeyre], Beyrut, 1992.

el-Halebî, Ali b. Burhaneddin (v.1044 h.), ***İnsanü'l-uyûn (Sîret-i Halebiyye),*** I-IV, Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Mısır 1384 h./1964 m.

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed Abdülkerim (v. 630/1233); ***el-Kâmil fi't-tarih,*** I-X, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1995.

İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (v. 463 h.); ***Câmiu beyâni'l-ilm,*** Dâru'n-neşr/Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1398 h.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetillâh, ***Târîhu Medineti Dımaşk,*** I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1421–2001.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed (v. 235 h.); ***el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,*** [Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut], I-VII, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409 h.

İbn Hacer, Ahmed İbn Ali İbn Cafer el-Askalânî, (773-852 h.); ***Lisânü'l-mîzân***, I-VII, Müessesetü'l-a'lemî, Beyrut, 1406/1986.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî (v.354 h.); ***es-Sahîh,*** I-XVIII, Müessesetü'r-risâle, 2. baskı, [Tahkik: Şuayb Arnavut], Beyrut 1414-1993.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); ***es-Sîratü'n-nebeviyye,*** I-VI, [Tahkik: Tâhâ Abdurrauf Sa'd], Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd ez-Zührî (v.230 h.), ***et-Tabakâtu'l-Kübrâ,*** I-VIII , Dâru sâdır, Beyrut, tsz.

el-Kudâî, Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (v. 454 h.); ***Müsnedü'ş-Şihâb,*** I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1407/1986.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v. 670); ***el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,*** I-XX, Dâru'ş-şa'b, Kahire, 1372 h.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (v. 261 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-III, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); ***es-Sünen,*** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

es-Sağânî, Ebu'l-Fezâil Radıyyüddin Hasan İbn Muhammed İbn Hasan (v. 650/1252); ***Mevzûâtü's-Sağânî,*** [Tahkik: Necm Abdurrahman Halef], Dâru'l-Me'mûn li't-türas, Dımaşk, 1405/1985.

es-Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahman (v. 902/1497); ***el-Makâsıdü'l-hasene;*** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1399 h.

es-Süyûtî, Abdurrahman b. el-Kemâl Celâleddîn; ***el-Hâvî li'l-fetvâ,*** I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1402/1982.

Şiblî, Nu'manî, (v. 1914); ***Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi,*** (Trc: Fatih Güngör - Beyhan Demirci - M. Sait Konar), Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); ***el-Mu'cemü'l-evsat,*** [Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

__________, ***el-Mu'cemü'l-kebîr,*** [Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], I-XX, Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Taberî, Muhammed İbn Cerir İbn Yezid İbn Halid (224-310 h.); ***Câmiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân,*** I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.

__________, ***Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk (Tarîhu't-Taberî),*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1407h.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (209-279 h.); ***el-Câmiu's-Sahih,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (1361/1942); ***Hak Dini Kurân Dili,*** I-IX, Eser Kitapevi, İstanbul, tsz.

ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed Ahmed (v. 748/1347); ***el-Kebâir,*** Dâru'n-Nedve, Beyrut, tsz.

305001-20110511